F 149 - 4 (autografas)

Petrauskas Ozarij.
Žmogaus dvasios
žinyn. T. 1-4.

T. 2. [1924-1940].

Autografas.

Savivaldybės

Po II Seimo rinkimų krikščionys demokratai turėjo Seime daugumą. Iš 78 mandatų krikdemų blokas turėjo 40 mandatų. 1924 m. turėjo būti savivaldybių rinkimai. Krikdemai suskato savivaldybėms atimti iš jų ~~savistovumą~~ savarankiškumą ir pavesti jas apskrities viršininkų globai, arba, kitaip sakant, padaryti pavaldžioms administracinėms organams - apskrities viršininkui ir milicijos vadui. Kiekvienais metais krikdemų autoritetas krisdavo ~~žemyn~~ ir klebonai su savo bažnyčios tarnais to kritimo sulaikyti negalėjo. Savivaldybių įstatymas: II Seime buvo priimtas toks ~~kad~~ laisvos savivaldybės nustojo savo savivaldos. Jos anksčiau priklausė Vidaus reikalų ministerijai ir jų tiesioginis viršininkas - tai ~~buvo~~ Savivaldybių departamentas, o dabar jų tiesioginis viršininkas yra apskrities viršininkas ir kartu apskrities savivaldybės valdybos pirmininkas. Pagal seną įstatymą apskrities savivaldybės valdybos pirmininkas buvo renkamas. Apie jo išrinkimą reikėdavo tik pranešti Savivaldybių departamentui. Jo patvirtinimas nebuvo reikalingas. Dabar apskrities savivaldybės valdybos pirmininkas yra apskrities viršininkas, kuris nėra renkamas ir vadovauja dviem įstaigoms: apskrities administracijai ir apskrities savivaldybei. Anksčiau nereikėjo jokio patvirtinimo valsčiaus valdybos nariams, viršaičiui ir apskrities valdybos nariams. Dabar ~~pa~~ patvirtinimas būtinas. Tą formalumą atliekant, buvo slaptai renkamos charakteristikos ~~pas~~

dvasios klebonai ir jų tarnai. Laisvos savivaldybės
tapo nelaisvomis ~~ir~~ jos atiduotos milicijos
globai ir pavaldumui. Svarstant Seime sa-
vivaldybių įstatymą, opozicija niekaip nega-
lėjo įtikinti krikdemų apie žalingumą, tvar-
kant vietos ūkiškus reikalus pagal milici-
jos lazdelę, ~~su kuria~~ ja jis gatvėje judėjimą
tvarko ~~ir~~ taip pat ~~su ja~~ tvarkys vietos ūkiškus rei-
kalus. Vietos savivaldybės tvarko tik savo
ūkiškus reikalus ir per savo buvimo lai-
ką įrodė, kad tvarkė gerai. Dabar jas pave-
dus milicijai, ~~pavaldumui~~ bus užgniaužta
jų iniciatyva ir parodytas nepasitikėjimas. ~~Tai~~
Būdas nepedagogiškas priėjimas ir pažeista
demokratija, kuri šalies Konstitucijoje yra
pažymėta, kaip valdymo forma. Būnant
milicijai pavaldiems, nebus išvengta ku-
nigystės, protekcijos, įtakos ir net aukš. stovinčių
„pageidavimų". Ten, kur trinasi milicija, ~~tai~~
piliečių nuotaikos ir savijautos ~~yra blogos~~ blogos.
Net milicijos vyrų žmonos, grįžusios iš ~~po~~ dar-
bo namo, reikalauja uniformas nusiimti,
kad jaustųsi laisvoje aplinkoje. Savival-
dybės ~~tai~~ ~~yra~~ demokratijos mokykla. Ja pra-
ėjęs, praturtina savo ūkišką nuovoką ir tampa
geru administratorium ir praktišku darbi-
ninku visose srityse, kur teks dirbti arba
vadovauti. Krikdemams tos savybės ~~svarbu-~~
~~mas nėra~~ ne reikalingos. Jiems reikalingas ~~ak-~~
~~las~~ pavergimas ir aklas paklusnumas klebonams
ir jų tarnams. Išprusęs žmogus tamsybėms
nepasiduoda pats ir kitiems pataria, nurodo,
kaip atsikratyti ~~nuo~~ prietarų ir blogų patarėjų.

Savivaldybėms atėmus savarankiškumą, liaudinin-
kai liaudžiai pravedė masinį aiškinimą, ko-
dėl krikdemai tai yra padarę. Nors tasai sa-
vivaldybių naujas įstatymas buvo Seimo
priimtas ir „Vyr. Žin." paskelbtas, bet rinki-
mo terminas buvo vilkinamas. Savųjų ter-
pe nurodė kovą, nes lazda turi du galus.
Gerai, jei krikdemams teks visą laiką prie
valdžios vairo išbūti, tai lazdos antras galas ne-
bus panaudotas. O būnant valdžioje ~~kitiem~~
kitiems, jie savo lazda bus mušami. Tie
signalai buvo daromi iš klebonijų, kurios gerai žino-
jo liaudies nusiteikimus po „lašinių skun-
dimo" ir „spekuliacija sacharinu" bylų. Tačiau
krikdemų bloko vadai į tuos signalus neatsi-
žvelgė ir rinkimus į vietos savivaldybes pa-
skyrė 1924 m. rugsėjo mėn. 19 ir 20 dienomis.

Jau svarstant Seime naują savivaldybės
įstatymą ir apie jo apipešiojimą, visuomenė bu-
vo gerai informuota ~~per~~ dienraščio „Lietuvos Žin.",
„Lietuvos Ūkininko", „Varpo" ir liaudininkų
vietinės spaudos. ~~Visur~~ gyvai Visi liaudinin-
kai įsijungė į rinkiminę kompaniją. Nesnau-
dė ir krikdemai. Rinkiminių komisijų įteik-
tų kandidatų sąrašų apskrities viršininkai
ir milicijos vadai savavališkai pradėjo išbrau-
kinėti kandidatus, ~~iš sąrašų~~ kurie priklausė
opozicijai. Kumšiškių valsč. buvo išbrauktas liau-
dininkų kandidatas, nes jis administraciniai bu-
vo nubaustas už ganymą galvijų valdiškame
miške. Tokia bausmė žmogaus teisių nesusiauri-
na. Apskundus išbraukimą, ~~buvo~~ panaikinta
ir jis buvo išrinktas į valsčiaus savivaldybės tarybą

Mosėdyje (Kretingos aps.) liaudininkų kuopos
pirmininkas J. Jurgaitis prieš rinkimus bu-
vo milicijos sulaikytas, kad būtų izoliuotas nuo
rinkiminės kompanijos ir, kad įbaugintų kitus,
kad nebalsuotų už liaudininkų sąrašą,
kuriame pirmuoju kandidatu yra J. Jurgai-
tis ir kiti liaudininkai. Po liaudininkų in-
terpeliacijos Seime, J. Jurgaitis buvo išleistas.
Tokie neteisėtumai buvo daromi visoje Lie-
tuvoje. Apskundus atitinkamoms įstaigoms,
neteisėtumai buvo šalinami, bet pasitvirtino,
ką liaudininkai ir teigė, kad
savivaldybės, patekusios milicijos globon,
tuo pačiu pateks jų savivalėn. Telšiuose liau-
dininkai rugsėjo mėn. 14 d., sekmadienį, rengė
mitingą, renkant savivaldybes. Mitingo pra-
džia leidime buvo pažymėta 14 val. Žmonės
į tą mitingą susirinko 13.30 val. Rengėjai
mitingą atidarė, bet esantis milici-
jos pareigūnas kalbėtojams neleido kalbė-
ti, nes leidime buvo pažymėta, kad pradžia
14 val. Susirinkusieji milicijos pareigūno
įžūlumu buvo labai pasipiktinę. Praslin-
kus pusvalandžiui, mitingas buvo tęsia-
mas ir milicijos adresu buvo daug karčios teisy-
bės pasakyta. Tas pareigūnas po mitingo
savo pažįstamiems pasakė, kad milici-
jos vadas yra tai padaręs, vietos klebonui
prašant. Parapijinėse salėse nei liaudinin-
kams, nei socialdemokratams mitingus
ruošti klebonai neleisdavo. Tekdavo
mitingus ruošti klojimuose, turguose ir šiaip
kitose vietose. Mokyklos taip pat neprieinamos

opozicinėms partijoms. Mokytojai bijojo patekti į klebonų nemalonę.

Mitinguose šeimininkavo milicija su kunigais. Kunigas, Seimo atstovas Ad. Vilimas, davinėjo įsakymus milicijai, kad areštuotų tuos, kurie jam išdrįsta pasipriešinti, ir milicija jo klausė. Milicija mitinguose draudė kalbėti kairių jų pažiūrų žmonėms, neturint leidimo iš apskrities viršininko. Tuo tarpu kitur krikščionims buvo leidžiama ne tik kalbėti svetimų jų partijų mitinguose, bet ir triukšmą kelti.

Rinkiminės kompanijos finale „didysis" buvo krikščionių demokratų lyderis, Seimo narys, kunigas Juozas Dagilis. Sekmadienį, rugsėjo mėn. 14 d., liaudininkai surengė mitingą Viešvienuose, Telšių aps. Tame mitinge kalbėti buvo pakviestas liaudininkų partijos Seimo narys Aleksandras Tornau. Į Viešvienus atvyko ir kun. J. Dagilis. A. Tornau mitingą pradėjo prie mokyklos namų, o kun. J. Dagilis prie parapijnės salės ir abu vienu laiku. Prie tribūnos, kur kalbėjo A. Tornau klausytojų buvo labai daug o prie J. Dagilio tik buvo keletas žmonių ir tie savieji - bažnyčios tarnai. Kun. J. Dagilis savo mitingą uždarė ir su savo klapčiukais atėjo, kur kalbėjo A. Tornau. Jam kalbant, kun. J. Dagilis, triukšmavo, iš vietos svaidė replikas kalbėtojui. Užgauliojo liaudininkus ir Seimo narį A. Tornau. Buvo perspėtas, kad triukšmo nekeltų, ir pabaigus kalbėti A. Tornau, bus leista ir jam kalbėti. Nepaklausė ir toliau dar smarkiau pradėjo įžūliai elgtis. Klausytojų išsekė kantrybė, apsupo

triukšmadarį ir patarė jam eiti į bažnyčią kuri buvo greta. Kun. J. Dagilis minios patarimo nepaklausė ir visus vadino bolševikais, spiegė, rėkė, staugė ne savo balsu. Jauni vyrai jį paėmė už pažastų ir vilko iš bažnyčią. Prie pat bažnyčios jis išsilaisvino iš vyrų rankų ir, išėmęs brauningą, šovė du kartu į minią. Laimė, kad nepataikė. Iššovęs pasislėpė bažnyčioje, nes minia buvo smarkiai įtūžusi ir galėjo ne tik gerokai apraukoti, sužeisti, o gal net užmušti. Vykstant konfliktui su kun. J. Dagiliu, A. Tornau savo kalbą pertraukė ir pradėjo raminti įtūžusią minią. Klausytojai reikalavo išrinkti 10-15 vyrų kurie iš bažnyčios atvestų kun. J. Dagilį čion, kad jis pasiaiškintų, kodėl šovęs į žmones. Kalbėtojui pavyko nuraminti minią ir mitingas tęsėsi apie pusantros valandos.

Kunigas J. Dagilis, šovęs į žmones, pataikė sau ir krikdemų blokui. Toks kunigo žygdarbis paplito po visą Lietuvą. Renkant apiplėšiotas savivaldybes, nepakako milicijos, klebonų, davatkų klapčiukų. Matė, kad visuomenėje neteko pasitikėjimo ir rinkimus pralaimės. Kun. J. Dagilis ėmėsi ginklo, kad atlaikytų pozicijas, bet rezultatai labai liūdni. Visoje Lietuvoje krikdemo blokas rinkimus pralaimėjo. Daugumą sudaro liaudininkai ir socialdemokratai. O Telšių apskrityje krikdemai po šaudymo Viešvienose skandalingai pralaimėjo. Telšių valsčiuje, kuriame randasi ir Viešvienų mies-

telis, iš 27 vietų liaudininkai gavo 15, o visi
8 sąrašai krikdemų gavo tik 12 vietų. Pačiuo-
se Viešvienuose valstiečiai liaudininkai ga-
vo 600 balsų, o krikdemai tiktai 260 balsų.

Išleidus valstiečių liaudininkų C. Komi-
teto pirmąjį atsišaukimą į valstiečius
dėl rinkimų, l.e.p. Kauno aps. ir miesto vir-
šininkas A. Jankšonis sustabdo jį. Paskui mi-
licija visam krašte ieškojo tų atsišaukimų,
rašė žmonėms protokolus, lyg padarius bai-
sų nusikaltimą.

Netekus pagrindo sustabdyti šio atsišauki-
mo platinimą, nes prokuratūra nerado tam
reikalingo nusikaltimo, atėjo į pagalbą
kitas, l.e.p. komendanto majoras And-
rašūnas, kuris įmatė tame atsišaukime
valstybės tvarkai pavojų ir ryžosi vėl sus-
stabdyti tą patį atsišaukimą, nors laikraščiams
ispėjus, kad prokuratūra nieko baisaus
tame atsišaukime nerado. Tik Krašto aps.
ministro įsakymu galų gale tasai sustab-
dymas atsišaukimą platinti buvo panaikintas.

Provincijoje (Zapiškis), šie jau val-
džios leisti išklijuoti atsišaukimai milici-
jos buvo nuplėšiami ir net iki pat
rinkimų dienos. Matyti sąmoningai nebu-
vo pranešę, kad draudimas yra nuimtas.
Bendrai opoziciniai atsišaukimai afišos ir
plakatai kabojo tik dienos metu. Naktimis
jie prapuldavo. Jie labai nepatikdavo klebo-
nams ir jų tarnams. Vilkijoje tokie plėšyto-
jai buvo sučiupti. Milicijoje aiškinosi, kad
jie yra kolekcionieriai ir taip daro, nes niekur

jų negalėjo gauti. Keista, ~~darosi~~ kad kolekcijo-
navimu užsiima tik bažnyčių tarnai. Tai da-
ro tik nakties metu. Taip, tik tamsininkai
daro savo tamsius darbus nakties tamsu-
moje ir per išpažintį nepasako apie šią nuo-
dėmę kunigui. „Kolekcijonieriai" nebuvo nubausti.

Viešvienų įvykiai po savivaldybių rinkimų
atsidūrė ~~pas taikos~~ apylinkės teisme Telšiuose.
Buvo pasodinti į kaltinamųjų suolą 19 žmonių.
Kaltinami buvo viešos tvarkos ardymu. Juos
gynė ~~adv.~~ Seimo narys, adv. Ant. Sugintas. Buvo
išteisinti. Tikrasis viešosios tvarkos ardytojas
krikdemų bloko lyderis, Seimo narys, kunigas
Juozas Dagilis išėjo sausas. Jis ~~tai ir~~ buvo
„nekaltas avinėlis". Viešai teisinosi ir net
per katalikiškąją spaudą, kad jis šaudė
~~savo~~ apsiginti, nes buvo užpultas. O, kad
specialiai savo mitingą uždaręs, ~~ir~~ nuėjo į ki-
tų mitingą ardyti tvarkos nėra nusikaltimas.
Iš viešojo teismo nagų išslydo. Pagaliau
yra Mozės dešimtyje Dievo įsakymuose toks
įsakas: mylėk savo artimą... Ir tam ku-
nigas nusižengė. Norisi padaryti tokį paly-
ginimą: Įsibrovėlis svetime bute nepadoriai
elgėsi. Šeimininkas chuliganą išmetė pro
duris ir buvo apkaltintas, kad jis pažeidė
chuligano orumą ir kad jis ~~jo~~ išsaugotų buto
šeimininkui iškūlė visus st~~iklus~~ langus ~~langose~~.
Panašiai pasielgė ir kun. J. Dagilis. Nepado-
riai elgėsi svetimam mitinge. Prašė jo gražiuo-
ju apleisti mitingą, bet ~~to~~ todėl nepaklausė. Priversti
buvo pašalinti, bet ~~dėl to~~ padorių žmonių ne-
šaudė.

Prieš renkant Kauno miesto Tarybą, liaudininkai rugsėjo mėn. 14 d., sekmadienį, Kauno miesto rajonuose suruošė savivaldybių rinkimo mitingus.

Miesto sode kalbėjo d-ras Kaz. Grinius. Jis, kaip Kauno m. savivaldybės sveikatos skyr. vedėjas, susirinkusiems papasakojo, kas yra padaryta ir ką turės dirbti naujai išrinktoji miesto Taryba. Jam pabaigus daugiau kalbėti norinčių neatsirado, nors netoli sukinėjosi St. Šilingas, kuris buvo kandidatu nuo Ūkininkų s-gos. Klausytojų buvo daug.

Rotušėje kalbėjo adv. R. Skipitis. Jam labai trukdė kalbėti suvarytos į mitingą davatkos iš viso miesto. Joms vadovavo vienos bažnyčios zakristijonas. Atsirado pokštininkų, kurie erzino bobelkas. Taip, pasikeitus kalbėtojui, sušunkama: „Nerėkit, kunigas kalba". Tikrai visi nutyla, ir, kol „vadai" suspėja paduoti komandą, ramu. Salė buvo pilna.

Aleksote, ties bažnyčia, kalbėjo L. Rai[illegible]naitis. Klausytojų buvo nemažai. Mitingas praėjo labai ramiai ir tvarkingai.

Šančiuose, ties kinu „Apollo", kalbėjo J. Strimaitis. Mitingas praėjo ramiai ir su dideliu įdomumu. Tai darbininkų rajonas ir kunigai neišdrįso daryti bent kokių obstrukcijų. Tame mitinge dar kalbėjo socialdemokratai ir kiti darbininkai. Darbo federacijos kalbėtojų neatsirado.

Man teko kalbėti Žaliajame kalne, ties
bažnyčia. Klausytojų buvo gana daug. Savo
kalboje nusakiau savivaldybių uždavinius
tvarkant miesto ūkį. Išaiškinau klausyto-
jams skirtumą savivaldybių teisių, dabar
renkamos ir buvusios, kuri yra atiduota
milicijos globai, ~~ir yra~~ Pažeisti demokratijos
principai, atimus ~~mes~~ iš jų ~~savistovumą~~ savarankiškumą. Pa-
baigęs kalbėti, paklausiau, kas dar nori
kalbėti. Milicijos pareigūnas mane perspėjo, kad
kitiems kalbėti neleis, nes leidime yra atžy-
mėta, kad aš tik vienas kalbėsiu. Kauno m. ir aps. virši-
ninko l. e. p. milicijos vadas Ant. Janušonis
yra davęs tokį potvarkį ~~kad~~ leisti kalbėti
tik tiems, kurie yra įrašyti leidime. Po mano
pranešimo norėjo kalbėti Darbo federacijos
veikėjas Viktoras Beržinskis, bet jam mili-
cijos pareigūnas mano suruoštame mitinge
kalbėti neleido. Tuomet toje pačioje vietoje
V. Biržinskas atidaro savo mitingą ~~ir tam~~ jis
turėjo leidimą. ~~Dėl~~ Darbo federacija buvo nepopu-
liari, ~~kurie~~ ji Seime priėmė savivaldybių
įstatymą, kur~~ia~~ teisės suvaržytos, todėl klausyto-
jai nepanorėjo jo klausyti ir išsiskirstė. Prie
tribūnos pasiliko keletas žmonių, ~~kurių~~ jų tar-
pe buvo 5 milicijos pareigūnai atsiųsti tvar-
ką palaikyti. ~~Nesant~~ Išsiskirsčius klausytojams, V. Biržins-
kis mitingą uždarė, ~~ir~~ priėjęs prie manęs, pa-
sveikino su sėkmingu mitingu ir pradėjo tei-
sintis, kad Seime Darbo federacija buvo prie-
šinga savivaldybių teisių susiaurinimui, bet
balsavo krikščionių demokratų vadams
grąsinant. Pasirodo savųjų tarpe irgi smurtas...

Rinkimo dieną aš su liaudininkų C. Kom. sek-
r. Torinnu, Seimo nariu A. Tornau parašėme
„Lietuvos Žinių" vedamąjį, kuriame buvo sa-
koma: „Mes kviečiame visus balsuoti už sąra-
šą Nr.22, kurį sustatė ne davatkos, ne kau-
niškiai kunigai, bet Lietuvos visuome-
nės dalis, kuri visuomet gynė Lietuvos
valstybės reikalus, jos laisvę ir gerovę. Čion
rasite jūs Lietuvos liaudininkus; čion Lietu-
vos mokytojai; čion visi kooperatoriai ir
galop visi Lietuvos valdininkai ir visa
ta šviesioji mūsų visuomenės dalis, kuri
iki šiol gynė ir kuriai ir toliau išpuola
ginti žmonių savivaldybės reikalus. Čion
nerasite tik žmonių, kurie niekintų sa-
vivaldybių darbus ir norėtų jas panaikin-
ti, kaip visuose „krikščionių" sąrašuose,
kurie peršasi jums kaip katalikai, ar
katalikai blaivininkai; čion nerasite savi-
valdybių griovėjų, kurie su pagalba da-
bar viešpataujančios krikščionių demo-
kratų administracijos visus iki šiol paves-
tus savivaldybėms darbus nor paglemžti
savo žinion ir su pagalba apskrities vir-
šininko, kaip su kokiu botagu, atlikinėti
visus reikalus.

Nebalsuokite už šitos mūsų laisvės
griovikus, už žmonių iniciatyvos ir savaran-
kiškumo priešus. Kviečiame visus balsuo-
ti už sąrašą Nr. 22 - Lietuvos valstiečių liau-
dininkų ir savivaldybių gynėjų."

Rinkimai vyko dvi dienas. Viso paduota
30.554 balsų. Balsavo 66,2% rinkikų. Nebalsa-

vo apie 15.000 gyventojų. Jų daugumoje buvo nelietuviai. Tasai jų abejingumas, o gal net nerangumas, sumažino lietuvių skaičių miesto savivaldybės taryboje. Nors iš 21 žmogaus pašoko iki 30, tačiau tai nėra didelis. Lietuviai Kauno mieste jau stipriai įsitvirtino, tai rodo 1923.IX.17 d. visuotinas gyventojų surašymas. Mažumos buvo apsukresnės. Jau antrą dieną rinkimo tam tikros sudarytos brigados aplankė savo tautiečių šeimas ir dar nebalsavusius ragino tuojau eiti balsuoti. Lietuviai tai padaryti nesugebėjo. Žydai paliegėlius balsuotojus vežė į balsavimo vietas specialiai organizuotu transportu. Balsavimo metu Kaune buvo veik 100.000 gyventojų.

Dėl balsavimo procento ne tik Lietuvoje, bet ir kitur, jis visuomet svyravo nuo 60-80%. Esant smarkiai kovai, ką nors renkant, nepasiekdavo ~~veik~~ 100%, ~~ir~~ jis būdavo apie 75%. Tai keista Lietuvos piliečių sustingimas prilygo prie tų piliečių, kurie gyvena kapitalistinėse šalyse. Man tenka sukti galvą, kaip šalyse, kurios yra sudariusios Varšuvos Sutartį, visuose rinkimuose balsavusiųjų skaičius pasiekdavo nuo 99.00 iki 99.99%. Negaliu pasakyti, kad kas tai balsuotoją varytų į rinkimo vietą. Yra ir agitatoriai, kurie tik rinkėjus surašo ir vėliau prieš rinkimus atneša į namus balsavimo korteles. Jie net negali paaiškinti, kas yra kandidatas, vienaskaitoje, tačiau, jiems ir nedarant, yra išrenkamas veik šimtaprocentiniai. Tokiam susipratimui daug kas pavydi.

Palyginus su buvusios Tarybos sąstatu, ~~davi-~~ ~~niai~~ taip atrodė:

<u>Tautybės atžvilgiu:</u> Lietuvių buvo 21 dabar 30; lenkų buvo 16 ir dabar 16; vokiečių buvo 3 ir dabar 3; rusų buvo 1 o dabar 2; žydų buvo 14 o dabar 21.

<u>Partinių atžvilgiu:</u> Valst. liaudininkų buvo 2, o dabar 3; socialdemokratų buvo 1, o dabar-8; „Pažanga"-tautininkai buvo 1 ir dabar-1; darbininkų (bolševikų) buvo 7, o dabar-4; katalikų buvo 3, o dabar-5; darbo federacija buvo 4, o dabar-2; ūkininkų s-gos nebuvo, o dabar-1; blaivybės nebuvo, o dabar-2.

Sarašų buvo ~~paduota~~ pateikta, 17, o dabar 26.
Tarybos narių skaičius buvo 57, o dabar-70.

Pagal sąrašą Nr. 22 buvo išrinktas ~~kas~~ Seimo narys dr. Kaz. Grinius; savivaldybininkas Laurynas Kairunaitis ir aš. Tuo laiku aš nepriklausiau jokiai politinei grupuotei ir buvau išstatytas Lietuvos Valstybinių ir Savivaldybių Tarnautojų profsąjungos kandidatu balotiruotis liaudininkų sąraše, partininkas ir d-ras Lazeris Epšteinas ~~Jonas Smelstorius~~ Lietuvos Socialdemokratų partijos sąraše, ir abu buvome išrinkti. Tai kandidatai valdininkų Profsąjungos.

Darant palyginimą su praeitos tarybos rinkimais, kurie buvo 1920 metais, tai lenkai sumažėjo. Jie pravedė 16 atstovų. Tiek turėjo ir pirmuose rinkimuose, bet tada buvo ~~L~~enkams 57 atstovai, o dabar-70 atstovų. Jų sumažėjimas aiškinamas ~~kuomi~~ tuo! ~~kad~~ dang kas, būdamas lietuviu, savo tautybės viešai neakcentavo ir balsą atidavė lenkams. Dabar,

tautinei sąmonei subrendus, tos klaidos ne-
darė. Po „P.O.W." bylos daug lenkų pabėgo
ar šiaip legaliai išvyko į kitus kraštus, ne-
pakęsdami lietuvių šeimininkavimo ir ne-
norėdami pramokti mužikiškos kalbos.

Politinis pasiskirstymas buvo staigme-
na, kuomet socialdemokratai turėjo tik vie-
ną atstovą, o dabar gavo 8 ir bolševikų sąra-
šas turėjo 7, o dabar 4 atstovus. Per rinkimus
socialdemokratai savo agitacijai panaudo-
jo ekonominius sunkumus, kurie buvo Ta-
rybų S-goje, mirus Leninui, darbininkai
tuo patikėjo ir balsavo už socialdemokratus.

Ne mažesnė sensacija buvo, kai Dar-
bo federacijos sąrašas Nr. 20 gavo 126 balsus
ir nepravedė nė vieno atstovo. Bet federantai,
slėpdamiesi nuo visuomenės, dar ėjo sąrašu
Nr. 7 - Kauno darbininkų ir biednuomenės ir
gavo 1072 balsus, pravedė 2 atstovus. Be šios
kombinacijos neturėtų ir tų dviejų atstovų.

Naujoje išrinktoje Kauno miesto savival-
dybės taryboje buvo tik vieną
moteris - Klimavičaitė Elzbieta, fabriko dar-
bininkė pagal Darbininkų sąrašą (bolše-
vikų) Nr. 21. Tačiau ir jai neteko ilgai bū-
ti tarybos nariu, Krikdemų valdžia,
kurios pirmininku buvo Ant. Tumėnas,
iš sąrašo Nr. 21 keturis išrinktus tarybos narius
paskaitė komunistais, ir jų išrin-
kimas buvo anulintas. Taip netekome
vienintelės moters. Papildomų rinkimų
nebuvo, ir tarybos narių skaičius
nuo 70 atstovų sumažėjo iki 66 narių.

Išrinkus naują Kauno m. savivaldybės tarybą, 1924 m. rugsėjo mėn. 26 d. buvo pakviesti senos tarybos ir naujai išrinktos nariai į iškilmes, pradedant kanalizacijos pravedimo darbus Seimo g-vėje. Tose iškilmėse dalyvavo min. pirm. A. Tumėnas su savo ministeriais. Kanauninkas J. Tumas atlaikė pamaldas. Šioms iškilmėms atžymėti buvo pasirašytas aktas, kuriame įrašyta data pirmųjų kanalizacijos darbų, būnant burmistru J. Vileišiui ir pavaduotojams J. Rogiskiui, Mikol. Burbai; Tarybos pir. S. Volfui; kanalizacijos ir vandentiekio skyr. virš. inž. Steponui Kairiui ir jo pav. inž. J. Andriūnui. Tasai aktas buvo surašytas ant pergamento, patalpintas dėžėje, kuri buvo specialiai pagaminta iš cinko skardos ir kanalizacijos angoje įmūryta.

Šių iškilmių dalyviams Rotušėje buvo parengtos vaišės, kuriose buvo sakomos kalbos ir nepagailėta šiltų ir gerų žodžių burmistrui Jonui Vileišiui už gerą miesto tvarkymą. Tose vaišėse susipažino naujai išrinkti tarybos nariai su senais. Nors pusė senųjų buvo naujai išrinkti.

Spalių mėn. 9 dienos posėdyje naujai išrinktoji Kauno miesto savivaldybės taryba savo pirmininku išrinko adv. Antaną Merkį ir jo pavaduotoju adv. L. Levinšteiną. Miesto burmistru išrinktas adv. Jonas Vileišis ir jo pavaduotojais Juozas Roginskis (žydų frakc.) ir inž. Boleslavas Lindikas (lenkų frakc.) vietoje buvusio inž. Mikolajaus Burbos. J. Vileišis ir

J. Roginskis tose pareigose buvo ir anksčiau. Revizijos komisijos pirmininku buvo išrinktas Rudolfas Kinderis, Seimo narys, vokiečių frakcijos. Buvo išrinktos ir kitos komisijos, kurios pagal savivaldybės įstatymą buvo privalomos. Aš buvau išrinktas į mokesčių komisiją, kuri nuolat dirba prie Kauno m. Mokesčių inspekcijos.

Kauno miesto Taryba buvo pasiskirsčius į frakcijas gana savotiškai. Žydai į rinkimus ėjo įvairiais sąrašais: namų savininkų, nuomininkų, stambiųjų ir smulkiųjų pirklių, sąrašais, bet frakcijoje juos jungė tautybė ir sudarė žydų frakciją. Tas pats buvo ir su lenkais, nors jie ėjo ~~dvejais~~ dviem sąrašais: dvarininkų, ~~ir~~ tarnautojų ir darbininkų, bet frakciją sudarė vieną, ~~ir~~ gana vieningą, nežiūrint į jų socialinį skirtumą, ir pasivadino lenkų frakcija. Vokiečiai ir rusai sudarė vieną frakciją, ir buvo vadinama vokiečių-rusų frakcija. Joje buvo 5 nariai, 3 vokiečiai ir du rusai. Pagal rusų ir bal~~gudžių~~tarusių gyventojų sąrašą Nr. 4. buvo išrinktas vienas - Anatolij Sokolovas, o Aleksandras Gomolickis buvo išrinktas pagal namų savininkų sąrašą Nr. 3. ~~Iš to pat sąrašo buvo išrinktas~~ ir lietuvis Stasys Digrys, kuris ~~ir jis~~ priklausė socialdemokratų frakcijai.

Lietuviai sudarė pagal politines pažiūras net 4 frakcijas. Bet anuliavus darbininkų (bolševikų) sąrašą Nr. 21, išrinktus atstovus: Andr. Šidlišką, Vl. Raubišką, Elzbietą Klimavičaitę ir Sam. Kapelevičių, pasiliko

tik 3 frakcijos: socialdemokratų, katalikų ir liaudininkų-savivaldybininkų.

Liaudininkų-savivaldybininkų sąrašu Nr. 22 buvo išrinkti Kcz. Grinius, L. Kairiūnaitis ir Čez. Petrauskas. D-rui Kcz. Griniui išėjus, jo vietom pagal sąrašo eilę ~~ėjo~~ pateko inž. Tomas Narus-Naruševičius. Jį paskyrus diplomatinei tarnybai į Londoną, jo vietom atėjo ~~mok. Kcz. Kupčiūnas~~ Feliksas Damijonaitis. Frakcijoje buvo 7 nariai: Burmistras J. Vileišis, T. Narus-Naruševičius, L. Kairiūnaitis, Čez. Petrauskas, Česl. Butkus, Smalstys Napoleonas, kurie buvo išrinkti Kauno m. lietuvių butų samdytojų sąrašu Nr. 10 ir iš katalikų frakcijos išėjęs Kostas Nekvedavičius. Frakcijos lyderis buvo J. Vileišis, o aš jo pavaduotojas.

Kiekviena frakcija savo pasitarimams prieš Tarybos posėdį arba ~~po~~ per pertraukas, Rotušėje turėjo savo kambarį. Liaudininkai-savivaldybininkai pasitarimus darė burmistro kabinete. Tarybos posėdžiai ~~buvo~~ vykdavo ~~vedami lietuvių kalboje~~ lietuvių kalba. Tik vienas stambus namų savininkas, Leiba Chodos, kalbėjo rusiškai, nors šiaip laisvai kalbėjo lietuviškai. Teisinosi, kad ~~jam~~ bekalbant iš tribūnos, pritrūksta ~~kai kurių~~ lietuviškų žodžių.

Šios Kauno miesto Tarybos kadencija baigėsi 1927 metais rudenį, tačiau po perversmo, tautininkai naujų savivaldybių neskyrė, vilkino. ~~Jiems~~ Krikdemų apipešiotos savivaldybės ir atiduotos ~~po~~ milicijos globai negalėjo patenkinti jų norų. Ruošė projektus savivaldybės, kur visai būtų suvaržytos, ~~padaryti~~ cenzūruotos, kad jos tarnautų tik smetoninei diktatūrai.

1931 metais vietos savivaldybių įstatymu rinkiminės teisės buvo dar daugiau apribotos, negu 1924 m. yra padarę krikdemai. Teisę dalyvauti savivaldybės rinkimuose turėjo ne jaunesni, kaip 24 metų piliečiai. Teisės rinkti neturėjo asmenys, priklausiusieji karo komendantų sustabdytoms ar uždraustom organizacijoms. Rinkti galėjo asmuo, išgyvenęs tame valsčiuje, ar mieste ne mažiau kaip vienerius metus, mokėjęs nekilnojamojo turto arba žemės, prekybos, pramonės, amatų pajamų bei buto savivaldybės mokesčius, arba valstybės bei savivaldybės tarnautojas, arba baigęs aukštąjį mokslą bei specialų žemės ūkio mokslą.

Nuo dalyvavimo savivaldybių rinkimuose buvo nušalinta daugiau kaip pusė suaugusių piliečių. Neturėjo rinkimo teisės kaimo varguomenė, vadinamieji nesavarankiški šeimos nariai. Čia daugumoje buvo paliestos moterys ir kiti.

Valsčių savivaldybių tarybos buvo renkamos kaimo „krivulių" susirinkimuose viešu balsavimu. Rinkimus prižiūrėjo policija. Dėl šios reformos valsčiaus savivaldybės tarybos susidėdavo iš viršaičio ir seniūnų - tipiškų smetoniško režimo atstovų. Apskrities savivaldybių tarybos dažniausiai buvo skiriamos apskrities viršininko nuožiūra. Vidaus reikalų ministras turėjo teisę pats - tiesiog arba per jam pavaldžius apskričių viršininkus panaikinti vietos savivaldybių nutarimus ir jas paleisti bei skirti

ir atleisti burmistrus, viršaičius, jų padėjėjus ir seniūnus.

Smetoninės diktatūros metais policija parinkdavo net savivaldybių tarybų narių, seniūnų ir jų pavaduotojų kandidatūras. Jie turi būti tautiško nusistatymo... Apskrities policijos viršininkas, gavęs kandidatų sąrašus, juos peržiūrėdavo, nepageidaujamus išbraukdavo. Taigi smetoniškos diktatūros metais net seniūnus ir jų pavaduotojus faktiškai rinkdavo ne vietos gyventojai, o pati fašistinė vyriausybė policijos rankomis.

Kauno miestui, kaip Lietuvos sostinei, dar įvesta naujovė, kad 1/3 tarybos narių be jokių rinkimų skiriami valdžios įsakų. Pabijota, kad net įvedus griežtus cenzus nepraslystų priešiškas elementas į Kauno miesto Tarybą ir nesudrumstų tautiškos ramybės. Kauno m. tarybos narių skaičius ... 36 nariai, 24 nariai buvo renkami, o 12 atstovų skiriamų.

1931 metais ~~buvo~~ birželio mėn. renkama Kauno miesto savivaldybės Taryba pagal cenzinį savivaldybės rinkimo įstatymą su 1/3 skiriamais tarybos nariais. Senoji taryba, išbuvus daugiau ~~kaip~~ dvi kadencijas, miestą tvarkyti perleido cenzininkams ir paskirtiems tarybos nariams.

~~Man nepatogu buvus to laikotarpio Kauno m. Taryba Tos kadencijos Kauno miesto Tarybos nariu, girti jos kaip vaisingą darbą. Štai~~ Bet štai ką sako, buvęs 1931 m. savivaldybių departamento direktorius ir Turizmo sąjungos pirmininkas, Pra-

aš pats buvau jos nariu.

nas Barkauskas leidinyje „Vadovas po Lietuva" apie Kauno miestą. Puslapyje 37 ir 38 taip rašoma:

„Per 20 metų Kauno miesto, kaip laikinosios Lietuvos sostinės, gyvenime tiek daug įvyko atmainų, kad šiandien tai kiekvienam aiškiai puola į akis. Dabartinio miesto plotas yra trigubai didesnis palyginti su prieškariniu miesto plotu ir vis dar plečiasi. Sparčiausias miesto augimas prasidėjo 1922 metais (Tais metais burmistru buvo išrinktas Jonas Vileišis. Gen. P.), o didžiausio augimo pasiekė 1931 m. (Tų metų pabaigoje miestą trenkyti perėmė cenzota savivaldybė, ir jos burmistru buvo išrinktas J. Vokietaitis vietoje J. Vileišio, Gen. P.). Per visą minimą laikotarpį pastatyti 7.552 trobesiai, 3.600 pastatų suremontuota, ir arti 400 naujų įmonių leista veikti. Į statybą įdėta daugiau kaip 130.000.000 litų. Jeigu prieš 100 metų Kaune tebuvo apie 300 namų, dabar yra daugiau kaip 10.000, o plotas siekia iki 45 km.².

Per tą laiką smarkiai išaugo miesto įmonės, įvesta kanalizacija (pradėta 1924 m.), vandentiekis (1928 m.), pastatyta daug mokyklų, perimtas iš privačių asmenų susisiekimas ir taip toliau"

„Vadovas po Lietuvą" ~~yra~~ išleistas Lietuvos Turizmo Draugijos Centro Valdybos ir jos pirmininku yra Pr. Barkauskas ir, būdamas Vidaus reik. ministerijos Savivaldybių departamento direktorium, negalėjo prasilenkti su tiesa,

nepabrėždamas, kad pats geriausias ir gra-
žiausias miesto augimas būnant J. Vileišiui
Kauno miesto burmistru. Pr. Barkauskas bu-
vo ne eilinis tautininkų veikėjas ir Savi-
valdybių dep. direktorium buvo iki Tarybi-
nės santvarkos, matė, kad cenzota Kauno
miesto savivaldybė vegetavo, nedarydama jo-
kio progreso. Tai buvo merdėjimo laikotarpis.

J. Vileišis matė pasaulį. Buvojo Ameri-
koje, vakarų Europos valstybėse, Švedijoje,
Suomijoje; Tarptautiniame miestų suvažiavime
Madride ir kituose kraštuose. Ten būdamas stebė-
jo ir mokėsi, kaip reikia tvarkyti miestą
ir jo ūkį. Buvo pastatus ir turėjo labai svei-
ką ūkišką nuovoką. Kaip lietuvis, iš prigim-
ties turėjo praktiškus įgūdžius. Išrinktas
burmistru, jam tada vos sukako 50 metų,
pilnas energijos ir sumanumo. Jo gyvenime
nebuvo tuščio tarpo. Jis, turėdamas laisvą va-
landą, ką nors rašė arba vaikščiojo miesto
gatvėmis ir stebėjo miesto negeroves. Tai bu-
vo geras „gaspadorius" su gerais administra-
ciniais įgūdžiais. Kaip burmistras turėjo au-
to mašiną, bet ją naudojo, tik esant skubiam
reikalui. Gyveno V. Putvinskio g-vėje (dabar S.
Neries) į darbą ir iš darbo ėjo pėsčias
iki Rotušės, pačiame seno miesto gale. Mes
draugiškai pastebėdavome, kad nereikia tokios
aukos, o jis aiškinosi: „važinėdamas automo-
biliu, pro jo langą negali pastebėti miesto ne-
gerovių"... Jis mieste buvo labai populiarus,
eidamas gatvėmis visuomet turėdavo pake-
leivį ir kalbėdavo su juo bendrą kalbą. Be savo

gimtosios - lietuvių kalbos - mokėjo dar svetimas kalbas. Laisvai žodžiu ir raštu: lenkų ir rusų kiek silpniau mokėjo vokiečių, anglų ir prancūzų, bet vertėjas nebuvo reikalingas. Nebuvo šovinistu ir nacionalistu. Kaip darbe, taip ir privačiam gyvenime, buvo visiems prieinamas. Neatsitvėrė nuo visuomenės jokiais sekretoriais, adjutantais arba kitomis būtybėmis. Visų buvo mylimas ir gerbiamas. Jis, kaip laikinos sostinės burmistras, buvo renkamas garbės pirmininku. Bet ~~buvo~~ daug elio organizacių ~~kurių~~ buvo tautinių ir ~~dar~~ energingu pirmininku. Mieste vykstant kokiam nors svarbiam suvažiavimui, susirinkimui ar subuvimui, jis rasdavo laiko asmeniškai nuvykti ir pasveikinti jų dalyvius. Puikiai mokėjo reprezentuoti Kauno m. savivaldybę.

Po perversmo su geru J. Vileišio savybių neužteko. Jis negalėjo ir net nemokėjo tautininkams palaikanti, būdamas išauklėtas demokratijos mokykloje. O kas svarbiausia, paleidus 1927 m. balandžio mėn. 12 dieną III Seimą, dar pasiliko viešoji tribūna tai Kauno m. savivaldybės Taryba. Iš čia dar sklydo demokratijos ir socializmo mintys. Buvo ~~jam~~ J. Vileišiui daroma ~~jam~~ ~~užmetimų~~ priekaištai, kad jis nesiima jokių priemonių šiai viešai tribūnai apmalšinti. Dėl ~~J. Vileišio~~ savo „neveiklumo" ~~nacianpti~~ kad jis nepasiaupra tarybos nariams burnas, nedviprasmiškai buvo keletą kartų ~~persp~~ jis įspėtas, jei pats savo noru nepasitrauks iš burmistro pareigų, tai bus pritaikintos sankcijos; nereniant finansi~~niai~~škai. O, jei to nepadarys, tai bus išstatyta kelią iš tų pareigų pašalintas.

Ilgamečiai tautininkų grasinimai J. Vilei-
šį paveikė. Prieš vieną tarybos posėdį įeinu
į jo darbo kabinetą ir randu jį berašantį
pareiškimą, kad jis iš burmistro pareigų
pasitraukia. Labai nustebau, kad tasai pil-
nos energijos žmogus, caro laikais ir vokie-
čių okupacijos laikotarpiais ⊠ [illegible] baugini-
mas palūžo, Smetonai valdant Lietuvą. Gal
ir įžūliai pasielgiau, bet dar ne visai pa-
baigtą rašyti pareiškimą iš ~~po~~ jo rankų iš-
traukiau ir pareiškiau, kad tas nėra su-
derinta su liaudininkų-savivaldybininkų
frakcijos nariais. Tuojau tos frakcijos
nariai susirinks ir tas reikalas bus aptar-
tas. Praslinkus dešimčiai minučių vyko
frakcijos posėdis. Visi frakcijos nariai vien-
balsiai nutarė neleisti J. Vileišiui iš bur-
mistro pareigų pasitraukti „savo noru". O
jo autoritetui paremti susitarti su kitomis
frakcijomis dar šiam tarybos posėdžiui
pareikšti J. Vileišiui pasitikėjimą. Man pa-
vesta pasitarti su socialdemokratais ir len-
kais, L. Kairiūnaičiui – su katalikais, o Č. Butkui
su žydais, vokiečiais ir rusais. Po pasitarimo
su frakcijomis gavom aiškų vaizdą, kad
tas pasitikėjimas bus gautas. Posėdis pra-
sidėjo ~~su mažu~~ truputį pavėl~~avimu~~uotai, ne dėl to, kad
vyko frakcijų pasitarimai, o dėl Tarybos
pirmininko A. Merkio pavėlavimo. A. Merkys
atvykęs, palipėjo ant pakopos, tai buvo lyg ~~davė~~ skam-
~~bintį~~ butis" posėdžiui pradėti. Susirinkusiems pir-
mininkas skaito šio posėdžio dienotvarkę.
~~Dėl jos žodį~~ Prašo žodžio d-ras R. Nekvedavičius.

Jis prašo dienotvarkėje pirmuoju klausimu laikyti burmistrui J. Vileišiui pasitikėji-
mo klausimą. Paaiškina, kad kai kurie
asmenys skleidžia gandus, kad J. Vileišis
neturi Kauno m. Tarybos narių pasitikėji-
mo ir taip kenkia, tvarkant vietos ūkį,
o ypač finansuojant miesto savivaldybės.
A. Merkys frakcijos posėdyje (jis priklausė katali-
kų frakcijai) nedalyvavo ir nesusivokė, kokiam
tikslui šis pasitikėjimas yra reikalingas ir
užklausė, ar yra kas prieš? Tokiems ne-
atsiradus, skaityti tarybos nario K. Nekre-
daričiaus pasiūlymą priimtu. K. Nekreda-
vičius, prieš balsuojant trumpai
atpasakojo beik tą patį, ką yra pasakęs, pra-
šant papildyti dienotvarkę. Daugiau kalbė-
tojų šiuo klausimu neatsiradus, pirmininkas
atsiklausė, koks parenkamas balsavimo būdas.
Visi pasisakė iš vietų už pusiau slaptą. Bur-
mistras J. Vileišis apleidžia salę. Vyksta
balsavimas. Už - visi. Prieš - nei vienas. Kvie-
čiamas į salę J. Vileišis. Jam įeinant, visi
tarybos nariai su pirmininku ir jo pavaduo-
toju atsistoja, jį katutėmis pasitinka. Ploji-
mas užtrunka ilgai, o J. Vileišis iš pakopos
daro dėkingumo gestus. Plojti nustojus,
J. Vileišis sujaudintu balsu dėkoja už jam
pareikštą pasitikėjimą ir pažada visą savo
energiją ir žinias panaudoti miesto tvarkymui.

Tai buvo savotiška demonstracija prieš
smetonišką režimą. Dėl to A. Merkys, o jis tuo
laiku buvo Tautininkų s-gos pirmininku, dėl
savo neaktyvumo buvo nušalintas nuo pir-

mininko pareigų ir, keičiant Ministrų tarybą jis, ~~kaipo~~ krašto aps. ministras, savo portfelį turėjo perduoti gen. T. Daukantui.

Po pareikšto J. Vileišiui pasitikėjimo, ir dar su tokiu dideliu nuoširdumu ir šiluma, savo priešiškumo akcija tautininkai kiek sumažino, ~~ir~~ labai pyko ant A. Merkio, kuris sumaišė jų kortas. ~~statant~~ balsuojant pasitikėjimą ir dar pats už jį balsavo. Merkys - rytų aukštaitis, nelabai susivokdavo politikos manevruose, ~~ir~~ ~~tai~~ Taip jis ir Tautininkų partijoj buvo nušach~~atas~~uoti. Vienas lenkas apie A. Merkį yra taip pasakęs: „On nigdy niechorował na rozum" (Jis niekuomet dėl proto nesirgo) Tautininkams būnant valdžioje, A. Merkys retai pradėjo lankytis į Tarybos posėdžius. Dažniausia pirmininkavo jo pavaduotojas L. Levinšteinas. Tarybos nariai pradėjo reikšti savo nepasitenkinimą. Toms pareigoms pradėta savo tarpe ieškoti kandidato. Socialdemokratai ir lenkai pradėjo atakuoti mane. Nesutikau, nes aš buvau pats jauniausias ~~ta~~- [illegible] tarybos narys ir nebūsiu jokiu autoritetu. Juo labiau, išrinkus pirmininku, bus sukelta didžiuli audra, kad laikinosios sostinės burmistras ir tarybos pirmininkas yra liaudininkai, kurie yra griežtoje opozicijoje, ~~iš~~ Valdži~~a~~ ~~pusės~~ ~~bus~~ panaudot~~as~~os visos sankcijas ir tas labai atsilieps į miesto ūkio tvarkymą. ~~Bet tas~~ Tai savaime išsisprendė, nes po Tauragės pučo buvau išgabentas į Varnių koncentracijos stovyklą ~~po~~ ~~Tauragės pučo~~. Grįžęs ~~jau~~ neradau socialdemokratų frakcijos ~~keleto~~ kelių narių. Vieni žuvo,

~~Jau~~ A. Merkini jau nebūnant tarybos pirminin-
[illegible] 1928 m. tvirtinant pereitųjų metų veikimo apy-
skaitą, tautininkų klapčiukai bandė J. Vileišiui
ir visai valdybai pareikšti nepasitikėjimą. Tačiau,
balsuojant nepaprastai dideliei balsų daugumai
apyskaita buvo patvirtinta ir ~~buvo~~ ~~dar~~ ~~buvo~~
pareikštas pasitikėjimas.

Po tų nepasisekimų tautininkų klap-
čiukai kiek aprimo, bet vis tik galėjo/
stengėsi pareikšti savo nepasitenkinimą ~~paties~~
burmistrui J. Vileišiui.

[illegible] pradėta grįsti akmenimis ~~[illegible]~~ [illegible]
ir tiesti vandentiekio vamzdžius į miestą.
Šalia P. Vileišio aikštės [illegible]

kiti išbėgo į užsienį. Grįžus man, iš Varnių, Tarybos nariai, net katalikai, reiškė savo užuojautą, sakė šiltus žodžius. Net pats A. Merkys priėjo prie manęs, pasisveikino ir pasiguodė, kad jis gen. P. Plechavičiui pareiškė savo nepasitenkinimą dėl mano ištrėmimo į Varnius. Vėliau man tai patvirtino pulk. V. Skorupskis, kuris buvo liudininku to pasikalbėjimo. Būnant man Varnių koncentracijos stovykloje, mano vietoje mokesčių komisijai kito nario nerinko. Laukė mano grįžimo. Nors tokiu būdu buvo pareikštas solidarumas.

Vandentiekio įrengimai buvo pradėti 1928. Geologai nustatė didelius vandens telkinius Kleboniškiuose. Pradėta gręžti artezinius šulinius ir tiesti vandentiekio vamzdžius į miestą. Šalia P. Vileišio aikštės įrengtas vandens rezervuaras, iš kurio į butus bus tiekiamas vanduo. Prieplaukos g-vėje įrengti filtrai, per kuriuos visi nešvarumai ir atmatos kanalizacijos kanalais pateks į juos. Atmatos pasiliks prie filtro angos, o skystis-vanduo persisunkęs per filtro dzindras-šlaką švarutėlis pateks į Nemuną.

1929 m. gruodžio mėn. 15 d.

Vandentiekio ir kanalizacijos atidarymui buvo paruoštos specialios iškilmės. Pakviesti svečiai, spaudos atstovai, tarybos nariai ir miesto savivaldybės pareigūnai garlaiviu „Vilnius" buvo nuvežti į Kleboniškius parodyti, kaip atrodo didžiuliai šuliniai, kurie tieks visam miestui vandenį, šaltą ir švarų.

Iš Klebonìškių grįžusius ir mus išlaipino prie-
plaukoje prie pat filtrų. Kauno m. savivaldybės
kanalizacijos ir vandentiekio skyriaus vedėjas
inž. Steponas Kairys visiems aiškino, kad tas
vanduo, kuris praėjo per filtrus yra kur
kas švaresnis negu Nemuno tekantis van-
duo. Jis net tinkamas naudojimui ir čia pat
stiklu pasisėmė vandens, kuris praėjo per
filtrą, ir mums matant išgėrė jį ir pasiūlė
tai padaryti kitiems. Tokių drąsuolių neatsi-
rado. St. Kairiui geriant tą vandenį, pasipur-
čiau. Visai tikiu, kad jame bakterijų gal
ir yra mažiau, bet pamatęs atmatas
filtro duobėje, prieš praleidžiant jas per šla-
ko sluoksnį, to vandens praryti negalėčiau.
Atmatose, kurios čia patenka kanalizacijos ka-
nalais, mačiau tokių dalykų, kad sukau sau
galvą, kaip jos galėjo čia patekti. Filtrų darbi-
ninkai man paaiškino, kad gyventojai su-
geba tai padaryti per kanalizacijos angas
gatvėse. Labai dažnai tenka jiems iš atma-
tų sekcijų išgriebti naujagimius. Juos atiduo-
da tardymo organams. Tai aukos nesėkmin-
gos meilės. Darbininkams pasakojant, ma-
ne ėmė šiurpas. Kiek dar yra nusikaltėlių
mūsų tarpe ir dar tokių, kurie labai garsiai
linksniuoja: moralė-sąžinė-Dievas...

Pabaigus kanalizacijos ir vandentiekio
įmonių apžiūrą, svečiai buvo pakviesti vai-
šėms į Rotušę. Šioji dalis gal buvo mažiau
varginanti, nes stalai buvo pilni geros užkan-
dos ir ne mažiau puikaus gėrimėlio. Tiesa, visi

buvo gerokai išalkęs ir noriai pradėjo darbą
tis šakutėmis ir peiliais. Šalia manęs sėdė-
jo rusas Aleksandras Gomolickis, kuris bu-
vo išrinktas Namų savininkų sąrašu. ~~Mat~~
Jos tautybės ~~yra~~ tokia savybė, kad jie ma-
žiau valgo, bet daugiau geria. Prisilakė. Prašo
žodžio. Patariu, tai nedaryti, nes lietuviškai ne-
moka. Jis man sako, kad jo kalba bus labai
trumpa. Jis pakels taurę už carą Nikolajų. Aiš-
kiname, šalia jo sėdintieji, kad Nikolajaus
nėra gyvųjų tarpe, o jis atsikerta, kad ru-
sai čia buvo ir dar bus... Jį sudrausti galėjo
tik Leiba Chodos. Jis jam buvo didelis au-
toritetas. Galima ~~buvo~~ suprasti, kokia visų
būtų nuotaika, jeigu Aleks. Gomolickis ~~prašant~~
paprašytų ~~visų~~ išgerti už carą Nikolajų... Tai būtų gana
didelis lašas degūto į mažą statinę medaus.
Prisiminiau dar liaudies posakį: „Kas blai-
vam – galvoje, tai girtam – ant liežuvio"... Dar sva-
jota apie Nikolašką... Atsilikėliai.. ~~buvo gyvenimo~~
Šis suburimas – tai ~~buvo~~ ataskaita, kas buvo
padaryta, Jonui Vileišiui būnant Kauno miesto
burmistru ir šiai Tarybai, kuri neperrenka-
ma išbuvo apie 7 metus. Padaryta labai daug
ir tai negalėjo nuneigti net smetonininkai. Bu-
vo sakomos kalbos. Atžymėti nuopelnai, kaip
burmistro taip ir Tarybos. ~~Bet~~ Tai sakė visi,
objektyvūs miesto gyventojai, bet tautininkai
tylėjo. ~~Neišpuola~~ Netinka girti, nes pagal naują cenzi-
nį savivaldybės įstatymą rengtasi prie naujų
cenzinių rinkimų ir 1/3 tarybos narių skirtų.
Miesto šeimininkais bus valdininkai. Rinktieji irgi
bus savi. Nesant milicija į kandidatų sąrašą neįrašys.

1931 metais birželio mėn. Kauno miesto savivaldybės Taryba kaip cenzinė, buvo be jokio entuziazmo išrinkta. Kitaip tariant savųjų saujelė ryžosi miesto ūkį tvarkyti. Buvusiojo Kauno m. burmistro Jono Vileišio vieton išrinktas pedagogas Juozas Vokietaitis, neturintis administracinių gabumų, ligotas. Besigydydamas Vokietijoje, 1932 m. mirė. Po jo buvo išrinktas burmistru inžin. Antanas Graurogkas. Tautininkams jis nepatiko: ~~dėl savo savistovumo~~ buvo savarankiškas. Iš tų pareigų pasitraukė pats. Jo vieton buvo išrinktas adv. Antanas Merkys, kuris niekuomet nesirgo... Tokios pačios nuomonės yra ir jo sūnus, kuris rašė žurnale „Švyturys" net keliuose numeriuose.

Cenzotos savivaldybės burmistrai negalėjo prilygti J. Vileišiui nei savo kultūra, nei administraciniais sugebėjimais. Miesto ūkis merdėjo. Stagnacija visose srityse.

Dar laisvose sąlygose, 1924 m., išrinktoji Kauno m. savivaldybės Taryba, tautybės atžvilgiu labai mišri, sugebėjo sudaryti labai darnią šeimą. Tai labai gražus pavyzdys kitiems. Jos tarnautojai irgi buvo įvairių tautybių ir jų tarpe nebuvo jokio antagonizmo. Žiūrėta tik, ar tas žmogus savo darbą sugeba atlikti. Negalima nepažymėti, kai kurių didelius nuopelnus, tvarkant miesto ūkį. Pirmoje eilėje nepaprastai dideli nuopelnai yra kanalizacijos ir vandentiekio skyriaus vedėjo inž. Stepono Kairio, kuris vadovavo įrengiant kanalizaciją ir vandentiekį. Jis toje srityje turėjo didelį patyrimą, nes baigęs

aukštuosius mokslus ir, kaip inžinierius, caro laikais dirbo Vilniuje prie kanalizacijos ir vandentiekio įrengimo. Be Vilniaus teko jam būvoti Europos vakarų valstybėse ir matyti tas naujoves įrengiant. Kaune įrengus tokias įmones, miestas nepaprastai pasikeitė į gerą pusę. Pasidarė švarus, kultūringas ir sveikatai nekenksmingas. Tvarkant gatves ir jų grindinį, dideli nuopelnai inžinierių Felikso Vizbaro ir Edmundo Frikio. Sveikatos srityje dideli nuopelnai gydytojo Kazio Griniaus, o susisiekime – inž. N. Dobkevičiaus. Jų visų darbe buvo didelis darnumas ir atsidavimas, žengiant į kultūringą aplinkumą, kurios, deja, tuo laiku nebuvo.

J. Vileišį po burmistravimo, paskyrė nariu į Valstybinę tarybą. Netiko jam tas darbas. Tai senių užpečkis. Skundėsi, kad pelėsiais pradeda apaugti. Jam tada dar nebuvo 60 metų. Pilnas energijos ir sumanumo buvo užkonservuotas smetoniškuose raštpalaikiuose, kurie buvo ne pagal jo galvoseną ir įsitikinimus. Taip tasai neeilinis Lietuvos vyras, patekęs į smetonišką užpečkį, merdėjo tik todėl, kad prieš bent kokius smurtus ir diktatūras nelenkė savo žilos galvos, laukė šviesesnio rytojaus. 1942 m. mirė Kaune, eidamas 70 metus. Tai buvo vokiečių okupacija, nei kiek nesiskirianti nuo smetoninio režimo. Teko susitikti su juo okupacijos metu. Piktinosi okupantų darbais. Atsisveikinti su velioniu, pagerbti jį, kauniečiai suplaukė gausiai. Palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse, savo šeimos kape.

Be Kauno miesto savivaldybės aš buvau ir Kauno aps. savivaldybės tarybos nariu, kurios būstinė buvo Miško g-vė Nr. 4. Buvau išrinktas nariu iš Rumšiškių valsčiaus savivaldybės tarybos. Prieš mane buvo aps. sav. tarybos nariu adv. M. Sleževičius. Jam atsisakius, jo vieton buvau išrinktas aš. Rumšiškių valsčiaus savivaldybės taryboje liaudininkų buvo dauguma. Tokiu būdu tapau trijų savivaldybių tarybos nariu. Krūvis buvo gana didelis. Tekdavo dažnai važinėti į Rumšiškes posėdžiauti. Kitos dvi buvo Kauno mieste. Valsčiaus savivaldybėje visi vietos reikalai vyko normalia vaga. Didelių nesutarimų nebuvo. Kaip klebonas, taip ir milicijos pareigūnas į savivaldybės veikimą nesikišo. Liaudininkų vadovas buvo medicinos felčeris Jonas Aksenavičius, labai kultūringas žmogus ir subrendęs politikas. Būdamas Rumšiškėse, visuomet nakvojau pas juos. Vėliau persikėlė į Šiaulius, kad sūnus galėtų lankyti gimnaziją, baigęs pradžios mokyklą Rumšiškėse.

Pagal krikdemų apipešiotą savivaldybės įstatymą apskrities savivaldybių valdybos pirmininkas nėra renkamas, juo yra apskrities viršininkas. Tuo laiku Kauno m. ir apskrities viršininku buvo Pranas Morkus. Jis ir buvo apskrities savivaldybės valdybos pirmininkas, o tarybos pirmininku buvo aps. mokesčių inspektorius Antanas Pranaitis. Jis jau buvo renkamas. Jie abu buvo linkę prie meno. Vienas eiles rašė, o kitas, kaip mėgėjas artistas,

aktoriai dalyvavo satyriniame teatre „Vilkolakis", režisieriaus Ant. Sutkaus vadovaujame. „Vilkolakį" dėl savo opozicinės krypties krikdemai uždarė. Apskrities viršininkas Pr. Morkus buvo liberalių pažiūrų ir dėl to nebuvo jų labai mylimas. Nors oficialiai apskrities valdybos pirmininkas buvo jis, bet netaikė policinio metodo, tvarkant vietos reikalus. Esant krikdemams valdžioje, jis, taip sakant, „kabojo ant plauko". Tačiau, tautininkams būnant valdžioje jis iš viršininko pareigų buvo atleistas, ne vien dėl to, kad buvo krikdemiškos valdžios viršininkas, bet dėl apsileidimo, būnant Kauno aps. savivaldybės valdybos pirmininku. Valdybos narys, kurio žinioje buvo finansai, pasisavino ~~gana~~ didelę pinigų sumą ir dalį tos sumos pragėrė su Pr. Morkum. Jam buvo primestas nebudrumas ir stokos kontrolės finansų srityje. ~~Bylos jam nesudarė bet~~. Iš pareigų buvo pašalintas.

Po perversmo Kauno m. ir apskrities viršininku buvo paskirtas ats. pulkininkas Julius Čaplikas, ištikimas smetonininkų tarnas. Jis buvo ir apz. savivaldybės valdybos pirmininkas. Man teko su juo gyventi po vienu stogu ir praleisti daug vakarų, diskutuojant politines problemas. Mane išvežus į Varnių koncentracijos stovyklą, jis mano šeimą iškėlė į kitą butą tame name, o mano butą užėmė pats. Namas priklausė apskrities valdybai. Jam tai padarius, buv. viršininkas Pr. Morkus visiems girdint, pasakė, kad tai padaryta nekrikščioniškai. Tikras krikščionis, žmogui, esančiam nelaimėje, pirmas ištiesia pagalbos

ranka, o čaplikas, kuris kiekvieną sekmadienį eina į bažnyčią, nešinas po pažastimi didelę maldaknygę, pasielgė kitaip... Sugėdintas kaimynų ir mano gerų pažįstamų, čaplikas įsakė valdybos pareigūnams neimti iš mano žmonos nuompinigių už tą laiką, kaip buvom Varniuose. Sugrįžęs nesumokėta nuoma sumokėjau, nes tai buvo tik žodinis patvarkymas, o pačios valdybos nutarimo nebuvo ~~padaryta~~. Suglaustame bute ilgai negyvenom, ir išsikėliam gyventi kitur. Įvoliau nuo didelių patriotų ir nolingų skelbėjų dievo žodžio.

Liaudininkai, socialdemokratai ir visa pažangioji visuomenė cenzinius savivaldybių rinkimus boikotavo. Patys nėjo balsuoti ir kitus ragino tai daryti. Rinkiminėse būstinėse buvo labai mažas judėjimas. Balsavo tik saviejį, o po rinkimų nebuvo skelbiama, koks procentas buvo balsuotojų. Susitvarkyta šeimyniškai. Pakako, kiek buvo. Taip daroma, diktatūriškam režimui esant. „Lietuvos Žinios" bandė parašyti, kaip vyko cenzinių savivaldybių rinkimai, bet karo cenzoriaus raudonas pieštukas ~~Baisėlis nesiteikė~~ neleido visuomenei ~~leisti~~ paskaityti ir sužinoti. Pagaliau, visuomenė ir neperskaičius tos žinutės, gerai žinojo, kaip toji komedija buvo suvaidinta. Tokie rinkimai – tai ~~buvo~~ statinė degalų į neapykantos laužą tautininkams. Per ūkininkų streiką tokie „rinkimai" buvo garsiai linksniuojami, ~~pailiustruojama~~ tai štai kaip smetoninė diktatūra mulkina gyventojus.

Komisija

Finansų ministerijos žinioje yra Mokesčių departamentas, kuris per savo Mokesčių inspekcijas piliečius įvairiais mokesčiais apdeda ir iš jų (iš piliečių) (sujus) išreikalauja, įstatymų nustatytiems terminams. Tokios mokesčių inspekcijos yra kiekvienoje apskrityje. Kauno mieste, ėjo buvo tuo laiku bereik 100.000 gyventojų, jis būdamas laikinąja sostine, turėjo urminės prekybas, bankus, fabrikus, ir didelį tinklą pusiau urminių ir smulkių prekybų, nemažą skaičių amatininkų su samdomais darbininkais. Stambiais mokesčių mokėtojais buvo nejudomo turto savininkai, todėl Kauno miestas turėjo vieną mokesčių inspekciją, o apskričiai kitą, bet abiejų būstinės radosi mieste.

Mokėtojai, kurie vedė savo įmonės buhalteriją, įstatymu nustatyta forma, mokesčių dydį nustatydavo Mokesčių d-to apyskaitinių įmonių ir kapitalo mokesčių referentūra. Tai referantūrai buvo pavaldžios ir akcinės bendrovės. Visi kiti mokėtojai, kurie savo įmonėse ir prekybos įstaigose buhalterijos nevedė, arba vedė buhalteriją, nenustatytos formos, mokesčiais buvo apdedami vietos mokesčių inspekcijų. Mokesčių inspekcijos atlikdavo tik techniška darbą paskyrimo mokesčio ir jo išieškojimo termino įmokėjimo, Kauno mieste buvo speciali milicijos komanda, kuri išreikalaudavo mokesčius iš tų, kurie nesumokėjo nustatytu

terminu. Nesumokėjus gemoje, mokesčių mokėtojo turtas aprašomas ir parduodamas iš varžytynių.

Objekty~~ingumui~~(vumui) išlaikyti, apdedant mokesčiais piliečius, įstatymo keliu prie kiekvienos mokesčių inspekcijos egzist(av)o Mokesčio komisija, kurios pirmininku yra vietos mokesčių inspektorius. Jos nariais yra vietos savivaldybių išrinkti nariai ir milicijos atstovas. Komisijos sekretorius yra vietos mokesčių inspekcijos sekretorius. Kaip mokesčių inspekto~~rius~~(rius), taip ir sekreto~~rius~~(rius), (būdavo) ~~būti~~ mokesčių komisijoje darbas ~~skaitėsi~~ (jie) antraeilinėmis pareigomis ir už ~~jas~~ (jį) gaudavo atskirą atlyginimą. Mokesčių komisijos posėdžiai vykdavo po pietų, nedarbo metu.

Kauno miesto savivaldybės taryba, ~~po jos~~ (ją išrin-) ~~išrinkimo~~ (kus), sukomplektavo įstatymais nustatytas komisijas, tame skaičiuje, ir mokesčių komisiją. 5 narius išrinko (buvo išrinkti): L. Chodos ir R. Gorfinkelis iš žydų frakcijos. Vienas ~~Kapo~~ namų savininkas, o kitas smulkus prekybininkas; V. Červinskis – lenkų frakcijos, manufaktūros pirklys, L. Deringas – vokiečių frakcijos, mechanikas, ir aš iš lietuvių frakcijų, kaip buhalteris.

Į mokesčių komisijos funkcijas ~~[illegible]~~ įeidavo nustatymas metinių pajamų prekybininkams ir amatininkams, kurie turi samdomus darbininkus. Nustatymas namų savininkams mokesčio nuo nejudomojo turto 3 metų laikotarpiui. Mokėtojas, nepatenkintas ~~dėl~~ ~~jam~~ uždėtu mokesčiu, ~~laikotarpyje vieno~~

vieno mėnesio laikotarpyje turėjo teisę paduoti skundą vietos mokesčių komisijai. Nustatant mėnesines pajamas komisija į posėdį kviestavo tos branžos žinovus. Orientavosi pagal pranešimus, kiek tas prekybininkas gavo prekių iš užsienio firmų ir vietos urmo prekybų. Žiūrėdavo į prekybininko darbingą šeimos narių skaičių, prekybos vietovą ir jo prekybinį apsukrumą. Tačiau skundų būdavo apsčiai. Vieni skundėsi, todėl, kad neapskundus kitą metą gali mokesčius padidinti, vadinasi buvo patenkintas. Neapskundė. Tačiau būdavo tokių, kuriems pajamos paskirtos tikrai didesnės negu jis turėjo. Daug skundų tekdavo aiškinti vietoje. Į tokius patikrinimus vykti tekdavo man su mokesčių inspektoriaus padėjėjais. Padėjėjai turėjo savo rajonus. Buvo tokių skundų, kurių patikrinti neužtekdavo vienos, o kartais ir kelių dienų. Tokio patikrinimo rezultatai būdavo įvairūs. Pasitaikydavo visai pamatuotų, bet ir tokių, kurių pajamos didėjo, o kuo pačiu ir mokestis gerokai padidėjo. Į komisijos posėdį buvo kviečiami ekspertai, nustatant mėnesines pajamas, tai žmonės tos branžos, kurie buvo autoritetais, sąžiningi, bet kartais tą pasitikėjimą panaudodavo ir blogam. Toks ekspertas savo konkurento atžvilgiu nebuvo objektyvus. Sąmoningai jo pajamas didindavo, kad pakenktų. Taip būdavo žydų tarpe. Šiaip žydai savo tarpe yra vieningi.

bet biznyje vienas kitam gerklę perka. Vie-
na teko iškviesti į komisijos posėdį ir pri-
minti, kad jis yra pasirašęs pasižadėjimą
komisijai pranešti apie kitus pirk-
lius (tos branžos) sąžiningai ir objek-
tyviai. Priminta, kad jo padarytas nu-
sikaltimas, ir jis yra baudžiamas. Paprašy-
ta pasiaiškinti, dar prieš paduodant pa-
reiškimą prokuratūrai. Prisipažino, kad
sąmoningai veikęs prieš savo kon-
kurentus, ir puolė bučiuoti pirmininkui ko-
jas, kad nesudaryti jam baudžiamos by-
los. Paprašėm jį apleisti posėdį, palaukti
koridoriuje. Apsvarstėme, kad jis valstybei ne-
padarė nuostolių. Kiek daugiau apsunki-
no tik inspekciją, nes tas bylas reikėjo iš-
naujo peržiūrėti, kuriose jis buvo eksper-
tu. Tai buvo senojo turgaus krautuvininkai,
prekiaujantieji ant stalų ir kioskininkai.
Atsižvelgėm į jo šeimos dydį, turėjo net
šešetą vaikų. Nutarėm bylos prokuratūrai nesiųs-
ti, bet nubausti piniginiai - aukų pavida-
lu prieglaudom. Pakvietėm į posėdį ir pra-
nešėm komisijos nusistatymą. Sutiko tai pa-
daryti sumoje 200 litų. Mes pareiškėm sa-
vo norą, kad auka būtų padidinta iki
300 litų, (gautų po 100 litų) lietuvių,
žydų ir lenkų prieglaudos. Davėme penkių
dienų terminą. Sutiko. Praslinkus porai
dienų, ant inspektoriaus stalo gulėjo iš
trijų prieglaudų pakvitavimai, kad auka
iš tokio tai piliečio po 100 litų yra gau-
ta. Kitą metą mes vėl pakvietėme jį

ekspertu, bet jis atsisakė, nes praeityje Tų ekspertizė kainavo kiek daugiau, negu jam buvo uždėtas mokestis už jo prekybą.

Kiekviena kiek didesnė prekybos arba pramonės įmonė vedė buhalteriją savo žiniai įvairios sistemos. Tikrindami įmonę, mes dažniausiai tomis buhalterijomis rėmėmės, nustatant metinių pajamų dydį. Visi kiti duomenys nebuvo mums reikalingi, nes vyriausybės nustatytas brutto pelno procentas tai branžai ir išvedamas mokestis. Viename anekdote pasakojama, kad samdant buhalterį užklausė, ar jis moka vesti dvigubą buhalteriją. Jis atsako, kad moka vesti net trigubą buhalteriją. Pirklys suglumo, apie trigubą buhalteriją jis negirdėjo. Jis paaiškino, taip: Vieną-vienam kompanijonui, kitą-kitam, o trečią mokesčių inspektoriui. Taip tikrai, dažniausiai buvo vedamos dvigubos-sau ir mokesčių inspekcijai. Jos būdavo kitose patalpose, pvz. savininko bute, arba pas kaimyną, kuris nieko bendro neturi su prekyba arba pramone. Pasaulyje pilna „gerų žmonių". Ar tai anoniminiu laišku, ar telefonu, nesakydamas savo pavardės praneša, kur ir kas tokias buhalterijas tvarko. Tekdavo man su inspektoriaus padėjėju nurodytu adresu nueiti ir rasti tokias buhalterijas su visais dokumentais. Vietoje būdavo sustatomas aktas, kuriame atžymime kokias knygas ir dokumentus paimam į mokesčių inspekciją patikrinimui, nurodant terminą, kada grąžinti knygas.

Imant tokias knygas, būna ir apalpimų, ašarų
verksmo, o kartais ir grąsinimų. Tie „geri
žmonės", kurie praneša, tai dažn~~iausiai~~ iausia ~~kurie~~
turėję su įmonės savininku kokius nors ne-
sutarimus, arba jo konkurentas. Būdavo, kad
knygų ~~daviniai~~ duomenys rodydavo, kiek daugiau tu-
rėta, negu ~~jis~~ pranešta ~~savo~~ anketoje mokes-
čių inspekcijai. Bet komisija nepatikėdavo, ~~tas~~ pajamas
~~nepatikėjo ir jas~~ padidin~~o~~davo. Tačiau bū~~[illegible]~~davo, kad
knygos parodydavo daugiau pajamų, negu komi-
sija nustatė. Tokiais atsitikimais pajamos
didinamos pagal knygų ~~davinius~~ duomenis ir mokes-
tis atitinkamai padidėja. Dažnai pasitaiky-
davo, ~~kad~~ ~~komisija~~ ~~s[illegible]~~ kad mokesčių mo-
kėtojai ~~kurie~~ sąmoningai slėp~~ė~~davo savo tik-
ras pajamas, todėl komisija mokesčių bylas peržiūrėda-
vo už praeitus metus. Buvo įprasta daly-
ku inspekcijai nerodyti tikrai turėtų pa-
jamų. Bet vienas, laikrodžių ir įvairių bran-
genybių brangios krautuvės savininkas
pasiekė rekordą, slėp~~iant~~damas savo turėtas paja-
mas. Telefonu ~~koks tai~~ kažkoks „geradarys" prane-
šė inspekcijai, kad randasi jo visa buhal-
terija Nemuno gatvėje. Nuvykę į tą vietą
tikrai radom dirbantį buhalterį dar su vie-
nu sąskaitininku. Sąmyšis buvo didelis,
imant tas knygas, tačiau visos knygos at-
sidūrė inspekcijoje. Visos knygos po aplan-
kalo, pirmame puslapyje, turėjo užrašus:
„Mit Gott" (Su Dievu). Patikrinus rasta, kad
su „Dievo pagalba" anketoje inspekcijai pa-
rodė, ~~kad~~ tik 1/4 faktinai turėtų pajamų. Ko-
misija ~~jo pajamoms~~ nepatikėjo ir jo pajamas padidino

visa 100%, o tai buvo tik 50% jo turėtų faktinų pajamų. Mokesčiai buvo peržiūrėti per tris metus su didelėmis baudomis. Gavosi didoka mokesčių suma. Niekur nesiskundė, tik paprašė komisijos leisti tuos mokesčius sumokėti laike vienerių metų. Komisija leido sumokėti per šešis mėnesius, o bauda sumoje 3.000,00 litų sumokėti tuojau. Mieste visi kalbėjo, kad nors buhalterijos knygose užrašyta buvo „Mit Gott", bet mokesčių komisija į tai neatsižvelgė, nors pats mokesčių inspektorius buvo tikintis žmogus.

Kiekvienas mokesčių komisijos narys, prieš pildydamas savo pareigas, pasirašo pasižadėjimą, kad jis savo pareigas pildys sąžiningai ir laikys paslaptyje visas žinias, kurios randasi inspekcijoje apie visus mokesčių mokėtojus. Pasirašydamas tokį pasižadėjimą pagalvojau, kokios čia gali būti paslaptys? Kiek Chaimas ar Jeikas moka mokesčių? Vėliau bedirbdamas įsitikinau, kad komercijoje labai svarbu visus reikalus laikyti paslaptyje. Tekdavo susidurti su tokiais, kurie bandė iš manęs sužinoti apie savo konkurento finansinę būklę.

Mokesčių komisijos narys yra ne vien tik tam, kad mokėtojui metines pajamas nustatytų ir, negalint sumokėti mokesčius vienu kartu, leisti mokėti dalimis ir apsvarstyti paduotus skundus. Skunde viską išdėstyti kartais ne visai pavyksta. Komisijos nariai yra renkami, jie tampa mokėtojų atstovais

įpareigoti skundėjus priimti ir jų motyvus išklausyti. Kiti komisijos nariai priėmimo vietas buvo įvairiai pasiskyrę: savo darbovietėje arba net savo bute. Aš griežtai laikiausi savo nusistatymo savo bute nieko nepriimti. Visi tai žinojo, kam aš buvau reikalingas, rasdavo mane inspekcijoje arba miesto savivaldybėje. Be to, dienos metu Perkausko kavinėje (vėliau pavadinta „Monikos" kavinė) nuo 10 val. iki 12 val. Tomis valandomis, ten, prie puoduko kavos, buvo daromi įvairūs komerciniai susitarimai. Pirkliai, pirkėjai, tarpininkai susitinka ir derina paklausą su pasiūla. Ten sužinai ir paskutines žinias iš laikraščių reporterių, visai naują anekdotą, gandus ir kitas sensacijas. Man, komisijos nariui, būtina būti komersantų tarpe, kad žinočiau jų pulsą, gerovės ir negerovės. Namie nepusryčiavęs, toje kavinėje pasistiprini ir tarpe komersantų pabuvoji. Kitaip sakant, vienu šūviu du zuikius nušauji. Ten būdamas, apie smulkias kasdienines apgavystes, darant sandėrius, išgirsti, bet ir gana rafinuotas komercines kombinacijas. Kelias iš jų pateiksiu.

Vykdant žemės reformą, iš Serebriakovos buvo paimta žemė į valdžios fondą, kuri buvo Vilijampolėje, prie Neries upės ir kelio, važinėjant į Lapius. Jai pavyko dalį žemės ploto, kuris siekė apie 150 ha, iš valdžios atgauti. Atgavus tą žemę, nutarė ją suskirstyti į atskirus sklypus ir juos parduoti žmonėms, kurie norė pasistatyti namą ir užveisti sodą. Tų sklypų buvo daug ir, nors

jų kainos buvo gana žemos, bet pirkėjų daug neatsirado. Tuos sklypus, kurie buvo greta Vilijampolės, pavyko parduoti, o toliau esančių nepirko. Savininkė norėjo tuos sklypus parduoti greitai ir išvažiuoti į Prancūziją. Kreipėsi į tarpininkus, kad jie duotų pirkėjų. Susitarė, kad jis gaus už kiekvieną kvadratinį metrą žemės po vieną litą, o kas daugiau, tai tarpininkų uždarbis. Savininkė šitokiomis sąlygomis buvo labai patenkinta. Sklypų pardavimas vyksta tarpininkams dalyvaujant, ir net viename, netoli esančiame name buvo padaryta kontora tiems sklypams parduoti. Tarpininkai ima 6 žemės sklypus, kurie buvo viduryje kitų ir aptveria juos spygliuota viela, o prie kelio pastato didelį lentinį stendą,
rašu, kad šioje vietoje bus statomas tekstilės fabrikas, kuriame dirbs apie 3 tūkstančiai darbininkų. Per vieną mėnesį visi žemės sklypai buvo parduoti vidutiniškai po 2.50 litų už kvadratinį metrą. Arčiau žadamo statyti fabriko sklypai buvo brangesni, o toliau pigesni. Tuos 6 žemės sklypus, kurie buvo aptverti viela iš savininkės atpirko patys tarpininkai, kurių buvo net 6 žmonės. Sugalvota neblogai suvilioti žmones pirkti žemės sklypus, kurių niekas nenorėjo pirkti, nes toli nuo miesto ir nėra nuolatinio susisiekimo. Perskaitęs stendą, kad čia bus tekstilės fabrikas, kiekvienas pagalvos, kad bus išgrįstos gatvės, nes su fabriku reikės susisiekti.

Kiek sudėtingesnis buvo toks sandėris. Iš provincijos atvažiavo pirklys žydų tautybės ir apsistojo viename Kauno viešbutyje. Lankė kavines ir susipažino su kaikuriais tarpininkais. Ryšių pa-kąviena, jam pasakė, kad turi gerai padirbtų šimtą tūkstančių litų ir juos parduos už penkiasdešimt tūkstančių litų. Tasai tarpininkas už tarpininkavimą gaus du tūkstančius litų. Po poros dienų atveda į viešbutį žmogų, kuris irgi iš provincijos, gilios Žemaitijos, gerai padirbtų litų pirkti. Atidaro lagaminą, jame nauji litai, šimtinės pokeliuose. Išima vieną šimtinę iš pokelio, lygina su savo, tik ką išimta iš kišenės, ir stebisi, kad toks geras padirbėjas, jokio skirtumo. Pažadėjo pirkti, bet, kad galutinai įsitikintų, prašo jam duoti vieną šimtinę, jeigu ją banko kasininkas iškeis smulkiais, tai padirbti gerai, nes kasininkai prityrę, padirbtus atpažįsta ir juose išmuša skyles, su tokiais jau nesirodyk. Davė jam šimtinę, Tas nuėjo į banką iškeisti. Pirklys su tarpininku laukia sugrįžtant litų pakeitėjo. Jis atėjo ir rodo, kad Lietuvos banko keitimo pinigų kasa be jokių abejonių pakeitė. Prašo palaukti poros dienų, jis nuvažiuos į namus atvežti penkiasdešimt tūkstančių litų. Sutarė para dienų palaukti, o tarpininkui jau davė kelis šimtus litų sąskaiton uždarbio už tarpininkavimą. Pats paskubėjo iš Kauno išvažiuoti, galvodamas, kad taip lengvai jis uždirbs penkiasdešimt tūkstančių litų. Kaip tikri...

Sutartą dieną ir valandą susitinka jie viešbutyje. Pirkėjas duoda jam penkiasdešimts tūkstančių litų, o tas jam atiduoda ~~čemodanėlį~~ lagaminėlį su dvigubu skaičiumi litų. Atsiskaito su tarpininku, kuris uždirbo keturis tūkstančius litų už tarpininkavimą ir nuėjo abu pietauti. Vakare išeina traukinys link Šiaulių. Pirkėjas skuba į stotį. Pardavėjas ~~jam~~ pasisiūlo palydėti. Juk jis vežasi tokią didelę pinigų sumą. Tasai jam dėkoja už jo rūpestingumą. Stotyje pardavėjas pats bilietų kasoje perka jam bilietą iki tos stoties, kur jis gyvena. Palydi į traukinį ir įsodina į vagono kupė, patardamas ~~čemodaną~~ lagaminą padėti ant bagažniko ~~sėdint~~ priešingoje pusėje. Švilpukui pasigirdus, atsisveikina ir dar pataria būti labai budriam. Juk tokia suma pinigų... Išlipdamas iš vagono pasižymėjo to vagono numerį, kuriaje kupe jis sėdi ir kuris yra vagonas nuo garvežio. Traukiniui pajudėjus, pardavėjas pat- skubėjo į stotyje esančią ~~p~~ Geležinkelių policiją. Ten ~~pas~~ viršininkui Dim. Katasiūnui rodydamas bilietą, sako, jis kasoje pirko du bilietus, ir ~~kad~~ ~~jis~~ atsiliko nuo traukinio. Nurodo ~~dydamas~~ kokiame vagone ir kupe yra jo ~~čemodanas~~ lagaminas ~~nurodidamas~~ ir jo žymes. Prašo paskambinti Jonavos geležinkelio policijos pareigūnui, kad jo ~~čemodaną~~ lagaminą iš kupe paimtų ir sekančiu traukiniu ~~einančiu~~ į Kauną persiųstų geležinkelių policijai. Viršininkas tokį patvarkymą daro. Skambina į Jonavą. Po kurio laiko iš Jonavos praneša, kad paliktas ~~če-~~ la-

lagaminas randasi policijoje ir buvo persiųstas į Kauną traukinių palydovo lagaminas iš Rygos, per palydovą. Apie 12 val. nakties jau buvo Kaune geležinkelio policijos būstinėje ir rafinuotas apgavikas, kairėje rankoje laikydamas tą lagaminą su tikrais-nepadirbtais litais, spaudė dešinę Dim. Katasiūnui už taip didelę padarytą paslaugą.

Būta aferisto aukšto lygio. Tai didelė rizika leisti lagaminui su nepadirbtais litais padaryti kelionę nuo Kauno iki Jonavos ir atgal. Gerai buvo išstudijavęs geležinkelių policijos pareigingumą, sąžiningumą ir paslaugumą. Šiai aferai pasimokšta puikiai, gaunant iš Lietuvos banko litus, kurie nebuvo apyvartoje, visai švarutėliai ir net su banko juostele apjuosti. Pirkėjas kiek praslinkus atvažiavo į Kauną ieškoti to aferisto, bet jo jau nerado. Pats suprato, kad tie litai buvo nepadirbti. Papasakojo, kad traukiniui atvykus į Jonavą, per langą pamatė policijos pareigūną ko tai ieškantį, priėjęs prie to vagono, kuriame jis buvo, įlipo ir pradėjo žvalgytis į bagažinius virš sėdimų vietų. Pamatęs tą lagaminą, paklausė kupė esančių keleivių, kieno tas čemodanas. Visi atsakė, kad ne jų. Tai pasakė ir jis, galvodamas, kad geriau prapuola jo penkiasdešimt tūkstančių litų, negu būti tampomam po kalėjimus ir teismus, kaip litų padirbėjui ir platintojui. Policijos pareigūnui su tuo lagaminu išėjus iš vagono, vienas keleivis jo užklausė, kodėl

jis neprisipažino, kad tai buvo jo, nes matė, kaip jis atnešė ir padėjo. Tam keleiviui paaiškino, kad lagaminas buvo to, kuris jį palydėjo. Jo galvoje telkėsi nemalonios mintys. Susektas liko padirbėjas. Paimti, padirbti lidai. Prie tos bylos prikišiuos ir jį, kaip platintoją. Jis žemaitijoje yra visuomenės veikėjas ir pasiturintis žmogus. Gali nustoti garbės ir savo turto. Nutarė nevažinėti iki savo gyvenamos vietos, išlipo Radviliškyje, galvodamas, kad su lagaminu ir jis turėjo būti suimtas. Išgelbėjo jį tik policininko apsileidimas. „Padirbėjas" tarp kitko pavardės nežino. Tegu dabar ieško vėjo laukuose...

Šioji aukšto lygio afera keleivių tarpe buvo noriai aptariama. Su geležinkelio viršininku Dim. Katasiūnu susipažinau 1927 metais, kuomet buvau vežamas į Varnių koncentracijos stovyklą. Jis, tuo metu Telšių aps. policijos vadas, patarė etapu nevykti, o pasisamdyti susisiekimo priemonę ir jais pasiekti Varnius. Paklausiau Dim. Katasiūno, ar tikrai jis padarė aferistui gerą paslaugą, grąžindamas jam lagaminą su pinigais. Patvirtino, kad taip tikrai buvo. Kad jis būtų žinojęs...

Daug kas pamiršta savo įvairius daiktus vagonuose. Policija yra įpareigota tokias paslaugas daryti. Kiekviena kelionė žmogų nuvargina ir jis netenka budrumo. Įvairius daiktus pamiršta. Vieni ateina jų ieškoti, o kiti ne. Pamirštus vagonuose daiktus jie sandėlyje saugo 6 mėnesius,

jiems praėjus, užmiršus darbus, atiduodama prieglandai. Ta pačia proga jis papasakojo šios dienos istoriją su svetimos valiutos spekuliantais. Esant smetoninei valdžiai, svetimos valiutos įvežimas buvo apribotas. Valiutos kursams keičiantis, atsirado gera dirva spekuliantams. Spekuliavo ne tik valiutininkai, bet ir žmonos arba meilužės didelių pareigūnų. Pats svarbiausias buvo punktas pasienio geležinkelio stotis Kybartai. Jų sekimui buvo sudarytas saugumo žinioje esantis skyrius, jis bendradarbiavo su geležinkelių policijos pareigūnais. Jis papasakojo vieno gana stambaus valiutos spekulianto istoriją:

Vienas stambus valiutininkas dažnai važinėdavo į Vokietiją per Kybartus. Jis buvo taip sakant „ant pieštuko" paimtas. Pervažiuojant sieną muitinės pareigūnai su geležinkelio pareigūnais daro keleivių lagaminų, daiktų ir keleivių kišenių ir ne kišenių patikrinimą. Kadangi jis buvo įtariamas, tai jis ir jo daiktai buvo labai stropiai apčiupinėjami. Bet pas jį nieko nesurasdavo. Taip jis kursavo gana ilgai. Pagaliau sekėjų kantrybė galutinai išsekė: bekratant nesurasta nieko. Nutarė jį iš traukinio išvesti su visais daiktais ir savo kamerose padaryti smulkią kratą, net jam numauti kelnes. Neradus valiutos, pasodinti jį į kitą traukinį, kuris vyks į Vokietiją. Nuodugni krata nieko nedavė. Jo atsiprašyta, kad išvedė iš traukinio. Jo bilietas kasoje buvo atžymėtas, kad tinka sekan-

čiam tremtiniui. Jis nepyko, kad ~~darant~~
smulkią kratą buvo pažeistas jo ~~orumas~~.
Jis grįžo į Kauną ir, tik praslinkus keletai
dienų, pasirodė Kybartuose. Jis Kybartų stoty-
je pasitikdavo visus keleivinius traukinius,
kurie atvyko iš Vokietijos. Jiems besto-
vint stotyje, jis lėtu žingsniu vaikščioda-
vo peronu ir žiūrėjo į vagonus. Toks jo
vaikščiojimas Kybartų stoties perone tę-
sėsi apie tris savaites. Pagaliau tokia die-
na atėjo, kada jis įlipo į vieną vagoną ir
nuvažiavo į Kauną. Jo sekėjai laužė sau
galvas, kodėl jis po kratos nevažiavo į Vo-
kietiją, o nuvažiavo į Kauną. Paskui grįžęs
į Kybartus visus traukinius iš Vokietijos pasitikdavo. ~~kurie atvyk-~~
~~davo~~ Nutarta jį pasikviesti
pas save ir paprašyti išduoti paslaptį,
kaip jis slėpė valiutą pervažiuodamas ~~pa~~
~~sienų~~ sieną. Nusistatyta už paslapties išdavi-
mą gerai atsilyginti. Pakviestas nereikala-
~~damas~~ vo jokio atlyginimo už išdavimą paslap-
ties, nes jam toliau spekuliuoti valiuta ~~yra~~
neįmanoma, ~~nes~~ kiekvienas jo žingsnis ~~jo~~ yra
sekamas. Iš kitos pusės, o uždarbis buvo,
~~dėl~~ kadangi markės kursas svyravo, o dabar jos
vertė stabilizavosi, ir jokio uždarbio nėra.
~~Jis~~ O pervežduo ~~darė~~ taip: Kai ~~jis~~ traukinys pajudėdavo
iš Kauno stoties ir važiuodavo ~~jant~~ geležinkelio
tiltu per Nemuną, spekuliantas ~~jis~~ paskubėdavo į ~~esančią~~
vagono išvietę ~~išeinamąją vietą~~ ir ten atsukdavo ~~vei~~
~~kos~~ ~~viro~~ ~~ten esančio~~ jos veidrodžio varžtus, ~~Atsikąs~~ veidrodžio ~~jis~~
už jo nugaros paslėpdavo valiutą ir vėl

ta veidrodį tais pačiais varžtais pritvirtin-
davo. Kartais ta slėpimo operacija atlikda-
vo labai greitai, nes buvo už veidrodžio ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ didesnis įdubimas. Esant mažam
reikėdavo peiliu jį padidinti. Tai ~~daryti~~ [pavykdavo]
~~ne taip jau~~ [ne] sunkiai, nes vagono sienos bu-
vo dažniausiai iš tam tikros masės, kurią
aštrus peilis lengvai piovė. Pasitaikė[ydavo] va-
žinoti tame pačiame vagone, kur už veid-
rodžio ~~nuganos~~ jau anksčiau darbuo-
tasi. Kartais tik reikėdavo tą skylę kiek pa-
didinti, nes netilpdavo visa valiuta. [Be]piaunant
gautos drožlės ir gabalai masės ~~su~~ sukišami
į tarpus, kurie yra tarp sienos griaučių ir
presuotos masės, arba išmetama laukan
per ~~išeinamos vietos~~ [išvietės] atidaromą langelį.
Ta operacija ~~darant~~ [vykdant], skubėti labai nereikėjo,
nes nuo Kauno iki Kybartų [traukinys] eidavo apie dvi
valandas. Operacija su išpiovimais užsitęsda-
vo daugiausia ~~tai~~ penkiolika minučių, o jei
įdubimas tvarkoje, tai užtekdavo net penkių
minučių. Tiek pat minučių užtekdavo pra-
važiavus ~~[illegible]~~ [sieną] valiutai iš ten išimti. Jis,
visuomet važinodamas į užsienį su paslėp-
ta valiuta, pasižymėdavo to vagono nume-
rį, ~~ir~~ [o] vagonas ~~kuris~~ būdavo Lietuvos geležinkelių
valdybos. Tokie vagonai Vokietijoje išbūdavo
ne daugiau dviejų savaičių ir vėl ~~pas mus~~
grįždavo atgal. ~~Nuvelus~~ [Išvežtas] ~~jį~~ ~~nuo~~ [iš] traukinio,
[grąžintas laisvas,] ~~jis~~ [jis] apie porą savaičių Kybartuose laukė ~~jo~~ [to traukinio] su-
grįžtant ir sulaukė. Muitininkai, ~~darant~~ [darydami] patik-
rinimą, stebėjosi, kam jis ~~su savim~~ nešiojasi didelį
peilį su atsuktuvu kitame gale. Paaiškėjo tik dabar.

Kauniečiams daug juoko suteikė Laisvės alėjos vienas sumanus ~~pirklys~~ pirklys. ~~su savo sumanumu~~

Kiekvienais metais, sausio mėn. pradžioje ir gruodžio pabaigoje, buvo daromos „baltosios savaitės". Tuo laikotarpiu pirkliai parduodavo su tam tikra nuolaida prekes, ~~kurios~~ kurios išėjo iš mados arba ~~mažas buvo~~ jų pareikalavimas. ~~Tai~~ Daugiausiai ~~nuomoje~~ tai būdavo avalynė, moteriški ir vyriški drabužiai, baltiniai, kosmetika ir kitos prekės. ~~Taip daryti~~ Taip elgtis pirklius ~~buvo~~ priversdavo būtinybė ~~priversti daryti~~, nes tokių prekių susikaupia daug, užima vietą ir įdėtas kapitalas tampa negyvu – neneša pelno. Geriau tokią prekę parduoti, nors ir pigiau, ~~žemiau~~ ~~savo~~ kartais net ~~kainos~~ mažiau ~~negu~~ už savikainą.

Tais išpardavimo mėnesiais visos parduotuvės, kurios ~~turi~~ turėdavo užsigulėjusių prekių, ant savo sienų iš gatvės pusės iškabindavo baltas drobes, kuriose skelbiamos nuolaidos ~~atpigintoms prekėms~~ išpigintų prekių. Laisvės alėjoje ~~greta~~ buvo ~~dvi~~ parduotuvės, greta: avalynės, manufaktūros ir galanterijos. Savininkai avalynės ir galanterijos parduotuvių savo krautuvių sienas apkabindavo drobėmis, skelbiančiomis nuolaidos dydį. Kol tie kaimynai kabino viliojančius skelbimus, savininkas manufaktūros parduotuvės tik stebėjo, laukė, kada jie tą darbą pabaigs. Kai jie ~~jau~~ užbaigė, tuomet jis iš savo parduotuvės išnešė anksčiau paruoštą drobę ir virš savo parduotuvės durų pritvirtino.

Ja Toje drobėje stambiomis raidėmis buvo ~~toks~~

tarp užrašas: „Svarbiausias įėjimas". ~~Pradžioje~~ Iš pradžių

Kaimynai širdo ~~dėl~~ ant jo ~~tokio sumanumo~~, bet paskui buvo patenkinti, nes pasklido po visą miestą apsukraus pirklio sumanumas. Žmonės ėjo žiūrėti, kaip ~~tikrai~~ atrodo tos parduotuvės ir ką nors jose pirkdavo. Buvo padaryta daug nuotraukų, tam sumanumui įamžinti. Turė- jau ir aš jų, bet ~~jos~~ netekau...

Būdavo tokių, kurie pelnydavosi iš skelbiamų varžytynių. Tai vienas pilietis žydų tautybės, tarnavo Valstybės kontrolėje, žmona turėjo vaistinę. Vykdavo į skelbiamas varžytynes ~~su~~ savo mašina su plakatu, kurio viduryje būdavo įkištas laikraščio puslapis. Suinteresuoti gauti užsakymą, ~~pamatę~~ duodavo jam tam tikrą sumą pinigų, kad jis nedarytų jiems konkurencijos. Vėliau jis buvo iššifruotas, ~~ir~~ vietoje ~~gauti~~ pinigų gavo pylos ir dar apgadino jam ~~jo~~ mašiną.

Benzinas buvo brangus. Jo kaina svyravo nuo 80 centų iki 1 lito. Kiekvienas automobilistas taupė kurą ir be reikalo nevažinėdavo. Verslininkas Ant. Rastenis gavo iš Amerikos tokias piliules, kurios būdamos benzino bake, sutaupo benzino. Darom bandymus. Tikrai sutaupo benzino 10%, ~~kainų vertė~~ tai yra 10 centų. O tos piliulės kainuoja 24 centus. „Monke biznis"...

Pradžioje visa veik prekyba ir pramonė Lietuvoje buvo svetimtaučių rankose. Pas lietuvius prabudo emancipacijos jausmas. Susitvėrė lietuvių verslininkų draugija su savo banku. Atsirado antagonizmas ir neapykanta ~~prieš~~ svetimtaučiams, ~~ir~~ ~~prieš~~ ~~žydus~~ Iš to antisemitizmas. Lietuviai iš valdžios reikalavo visokių pirmenybių prekyboje.

Smetoninė valdžia toleruodavo. Tvėrėsi visokios firmos, bendrovės, įmonės, prekybos, kurių prišakyje stovėjo koks nors įtakingas lietuvis, tautininkų partijos narys arba prijaučiantis. Daugiausia būdavo demobilizuoti aukštieji karininkai. Už savo „gerą vardą" jie gaudavo įvairius atlyginimus. Tai priklausydavo nuo jų sugebėjimų, o svarbiausia būdavo mokama už įtakos svorį ir jų gerą pažintį su tais, kurie buvo prie smetoniškų ėdžių.

Kauniečiai vieną rudenį gana ilgai juokėsi iš vieno tautininkų veikėjo. Du biznieriai sugalvojo Panemunės miške, vasaros metui atidaryti restoraną-kavinę su pavadinimu „Ramus kampelis". Sumanytojai tokios įstaigos buvo du žydai iš Rygos. Rado vieną tautininką, kuriam išdavė leidimą. Jo vardu buvo išpirktas patentas. Iš padavėjų buvo paimtos paskolos po 300 litų. Už tuos pinigus pirktas inventorius, o prekes, gėralus gaudavo bargan. Prekiavo neblogai, bet rudenį jo rygiečiai kompanijonai dingo. Tam mulkiui teko mokėti skolas už gautus produktus ir gėralus. Aprašė jo turtą ir išvaržė. Berods, jo dar neužteko. Mokesčius mokėjo dar metus su bauda. Pašiepdavom jį, kad vasarą „Ramiajame kampelyje" ramiai gėrė ir valgė, pušims ošiant...

Nesisekė su prekyba lietuviams. Vienoje parduotuvėje savininko lietuvio žmona pardavėja, nedama prekės, saldainius pati viena suvalgydavo. Paskui pirkėjams skundėsi, dėjavo, kad skauda pilvą, įtarė, kad vėžys...

Mieste buvo daug kalbama apie įvairius „bankrotus". Žmogus nebiznierius, išgirdęs žodį „bankrotas", nemažai susisieloja, nes mano, kad tai labai blogai, ~~ir~~ bankrutavusios firmos savininkas pasilieka plikas kaip tilvikas. Tačiau gyvenime pasirodo visai ~~kas kita~~. kitaip.

Mokesčių komisijos nariams buvo gerai žinomi kelių stambių susibankrutavusių firmų savininkai, ~~kad~~ kurie po tokios „nelaimės", ~~jie~~ kur kas geriau pradeda gyventi, negu gyveno. Matydamas tokius kontrastus, pradedi bankrotams netikėti ir ~~pradedi~~ ieškai tos paslapties priežasčių.

Pasirodo, kad paslaptis nėra ~~jau kaip~~ tokia paini, kad jos paprasto žmogaus smegenys negalėtų suprasti. Tai yra paprastas „komercinis triukas".

Štai kaip jis buvo ~~tuo~~ laiku ~~daromas~~ atliekamas:

Kokios nors firmos interesai pradeda eiti blogyn. Tas dažniausiai pasitaiko ~~pas~~ urmininkams manufaktūrininkams, kurie prekes kreditan yra gavę iš užsieninių firmų. Nėra jau tokie geri ir laikai, kad visuomet paskirtais terminais išpirkinėtų vekselius. Kaip ten bebūtų, bet, jei yra susidariusi tokia padėtis, kad gresia pavojus, tuomet galvojama apie dirbtinį bankrotą.

Tačiau, dirbtinį bankrotą ne kiekvienas moka padaryti, reikia specialistų ieškoti, kurie mokėtų paslėpti visus dirbtinio bankroto „galus". Tokių specų Kaune ne taip jau daug yra. Tenka laukti net eilės, kol jie vienos „bankrutavusios" firmos reikalus sutvarko. Dirbtinių bankrotų specai uždirba didžiausius

pinigus, dažniausiai dirbdami ant nuošimčių. 55

Kuomet jam visas darbas dirbtinam bankrotui paruoštas, vieną gražią dieną skelbiama visiems savo kreditoriams apie „nelaimę" ir atsisakoma mokėti skolas. Aiškin- nepajėgia- ma mokėti.

Žinoma, visi kreditoriai skubiai susirenka kur nors ir išrenka iš savo tarpo įgaliotinius žmones, kurie patikrina faktišką firmos finansinį stovį. O koks ten gali būti stovis, jei geresnės prekės jau anksčiau kur nors yra išvežtos ir sandėlyje likę pačios blogiausios. Taip ir pranešama kreditoriams.

Tuomet „bankrutavęs" kreditorių susirinkime pradeda rodyti gerą savo širdį. Girdi, jis, jo tėvas, protėviai buvę tokie sąžiningi, norėtų pasilikti ir jis tokio, tiktai kreditoriai jam turi į pagalbą ateiti ir sumažinti skolą. Pradedama derėtis. „Bankrutavęs" siūlo sumokėti tik 25% savo skolos. Kreditoriai ilgai derasi ir galų gale susidera lig 25-35%. Surašomas tam tikras dokumentas, ir po to bankrutavęs šita pačia ar kita vieta, iš visų urvų suneša anksčiau paslėptas prekes ir pradeda „iš naujo" prekiauti, turėdamas tas prekes, bet antra kart pirktas 75-65% pigiau, negu jojo konkurentas. Žinoma, tokiomis sąlygomis esant, galima konkuruoti ir geriau gyventi, negu nebankrutavusiam. Konkurentas nenori likti „mulkiu" ir daro tokį pat triuką, o paskui jam daro ir kiti...

Yra dar ir kitokie „bankroto" metodai, pvz.?, perrašymas viso turto žmonai

arba geram pažįstamam, tačiau ne visai ~~ne visai patogūs~~ tokie „Bankrotai" ne yra tinomi, ~~kad~~ nes tuomet negalima įvažiuoti į tas valstybes, kuriose ~~buvo~~ gauti kreditai. Jau buvo tokie atsitikimai. ~~kad~~ Vienas kreditorius lietuvišką „bankročiką" pasikvietęs pas save, gerai pamokė, ~~ir~~ supažindino su tos šalies įstatymais.

~~Turėjo vietos~~ Pasitaikė ir toks komercinis triukas. Vienas pirklys sugalvojo nesumokėti užsienio firmai už paimtas iš jos prekes. Firma rašo ir rašo laiškus „nekreditingam" pirkliui, kad atsilygintų, o tas tyli, kaip pelė po šluota. Firma siunčia savo agentą į vietą galutinai sureguliuoti sąskaitų ir patikrinti, kas atsitiko su skolininku.

Agentas, atvykęs į vietą, užeina ~~kaip tik~~ į „nekreditingo" pirklio krautuvę ir randa joje kaip tik patį savininką, kurio jis nepažįsta. Agentas užklausia: „Ar yra tokios tai tokios krautuvės savininkas?"

— O! Jau tiek ir tiek mėnesių tos krautuvės savininkas yra išvykęs ten ir ten – atsako tikrasis skolininkas ir krautuvės savininkas. Klausia, koks reikalas. Agentas pasisako. Tuomet tikrasis skolininkas pradeda agentui sakyti, kad jis nenori, kad jo geras pažįstamas pasiliktų užsienio firmai skolingas ir siūlo skolą likviduoti geruoju; siūlo sumokėti 30% skolos.

Agentas gana praktiškai ~~prie~~ tą reikalą [redacted] supranta: ~~prieina tas~~ ieškojimai, teismai brangiai kaštuoja ir dar klausimas, ar bus galima išieškoti, nes greičiausiai jokio turto neturi. Sutin

ka, žinoma tikėdamas, kad jis čia kalba su visiš-
kai pašaliniu žmogumi. Geriau gauti 30%, negu niekas. Kuomet surašė skolos likvidavimo raštą ir abu pasirašė, atsisto-
ja tikrasis skolininkas, paspaudžia užsienio firmos agentui ranką, pasisako tikrąją pavardę, kviečia agentą stiklui arbatos.

Žinoma, tokį triukšmą neabejojant reikėtų priskirti prie komercinio. Tačiau, nors vei-
kė įstatymas apie dirbtinius bankrotus ir, tokį išaiškinus, dažnai jų dirbėjai, tokių bylų buvo labai maža, nes specai mokėjo jų galus gerai užmaskuoti.

Mokesčių komisija tokių „bankrotčikų" ašaroms netikėjo ir mokesčiai buvo skiriami gal dar ir didesni negu normalių metų, nors ir buvo „bankrotas".

Vietos pirkliai gerai žinojo tuos, kurie kaip tuo laiku sukeldavo, suvaidino bankrotą, bet teismo organams neišduodavo, nes gal ir jam tektų tokia laimė būti „bankrotčiku". „Subankrutuodavo" prekybininkai, kurie turėjo kreditus iš užsienio firmų. Su savo krašto kreditoriais elgtis bijojo, nes praneš teisingumo organams, kur prekės yra paslėptos ir kuomet tektų pasėdėti už grotų. Dargi per kreditorių susirinkimą padarytoji nuolaida nebūdavo taikoma savo krašto pirkliams. Užsienio firmų atstovų „akims apdumti", pasirašant aktą nuolaidoms padaryti, vietos kreditoriai to akto nepasirašydavo, nes su „bankrotčiko" žinia, nes jam taip išanksto buvo susitarta. O kreditorių susirinkime įrodinėjo „nuolaidos" būtinumą.

Man dažniausiai su inspektoriaus padėjėjais tekdavo vykti į vietą patikrinti. Daugiausia tekdavo tikrinti praskinukus trims metams yra apdedami nuo nejudomojo turto apdėjimo mokesčiais. Namų savininkai paduoda anketas, kuriose žymima, kokias patalpas, kas užima ir kiek moka nuomos. Mokestis nustatomas trims metams. Per tą laikotarpį nuoma gali pakilti arba sumažėti, bet tais atvejais nustatytas mokestis nėra keičiamas. Inspektoriaus padėjėjas prikišo pilną portfelį bylų ir pasakė man: „einam!" Klausiau, kurį rajoną tikrinsime. Neatsakė, bet pakartojo jau du kartus: „einam!" Paėjome pirmą namą Nemuno g-vėje. Peržengėm kiemo vartus. Jis klebena duris, uždarytos, nors jau buvo 9 val. ryto. Tyla. Smarkiau pabeldžia. Pasigirsta balsas: „my ješčio nerabotajem, devočki spiat" (mes dar nedirbame, mergaitės miega). Inspektoriaus padėjėjas pareikalavo, kad duris atidarytų, jis aiškina rusiškai, kad mes esame iš mokesčių inspekcijos ir turime patikrinti patalpas. Už uždarytų durų išgirdom rusiškai sakant, kad vakar kažkas ingi pasivadino inspektoriais, su mergaitėmis „maloniai" praleido laiką ir nieko joms nesumokėjo. Kartojam, kad mums mergaitės nereikalingos, o mums tik reikia patikrinti... Išgirdus žodį „patikrinti", ji piktai atsako, kad mergaitės vakar buvo tikrintos ir mums neleis tikrinti... Padėjėjas su šypsena pažiūrėjo į mane. Jis sako, kad be namų savininko

„Kol jos nedirba" neįleis. O Nemuno gatvėj tų slėn-
dynių yra pilna ir jas visas reikia patikrinti.
Lankyti, kada pradės „dirbti", tai yra vykstant dar-
bo procesui, mums, lankytojams, mergai-
tėms ir tų įstaigų savininkėms bus
daug „ne" patogumų. Jų įstaigos yra legali-
zuotos ir mes turėsime sutrukdyti darbo
ritmą. Būtinai reikia patikrinti iki atida-
rymo – 12 valandos. Lange pasirodė mergaitės,
matyti, mūsų bildesio pažadintos, atidarė
duris ir paprašė užeiti. Įėjom į vidurį ir pasi-
jutome, kad mes patekom į smarkiai veikiančią
gazo kamerą. Neišpasakyta smarvė, trauku-
mas ir labai tamsi lindynė. Paprašė mus
sėsti virtuvėje prie mažo ir labai nešvaraus
stalo. Tai vienintelė patalpa, kuri neturėjo
jokių pertvarų. Kitose dviejose kambariuose
buvo padarytos iš lentų pertvaros maždaug dvie-
jų metrų aukščio, bet lubų nesiekė. Toje „įmo-
nėje" buvo penkios pertvaros, kitaip sakant,
„darbo vietos". Visos mergaitės iš savo guo-
lių išsiritę pažiūrėti kokie čia atėjo lankytojai su
didžiuliu portfeliu, bet nekibina mergai-
čių. Viena paprašėm atidaryti langus,
o duris atidariau aš, kad būtų trauka, nes
nebuvo galima alsuoti. Pasisakėm, kokiu rei-
kalu mes atėjom. To namo savininkas pada-
vė inspekcijai anketą ir joje nurodė, kiek
moka nuomininkai nuomos. Tiesa, toji nuoma,
palyginus su kitais, buvo kiek didesnė. Ins-
pekcijos žiniomis savininkai tų namų, kurio-
se randasi tokios įstaigos, nuomos gauna kur
kas daugiau negu nurodė anketoje. Pa-

sikalbėjimo metu paaiškėjo, kad mergaitės už vieną seansą iš lankytojo gauna penkis litus. Vidutiniškai viena mergaitė į dieną turi aštuonis lankytojus. Vienos dienos pajamos siekia keturiasdešimt litų. Šios įmonės laikytojai ji moka penkiolika litų į dieną vien tik už vieną tos lindynės atitvėrimą. Be maisto, apsirengimo ir parėdalų. Lindynės laikytojas dieninės pajamos siekia septyniasdešimt penkis litus. Pusę jų moka namų savininkui, ir savininkas gauna kas mėnesį už savo lindynę ne mažiau tūkstančio litų. Tai visai garantuota uoma, net prie blogiausios konjunktūros trys lankytojus į dieną mergaitės turi, kad sumokėtų duoklę tos įmonės laikytojui. Mergaitės, kurios neturi magneto pritraukti daugiau lankytojų, nelaikomos. Pasiūla būna didesnė negu paklausa.

Tą dieną visų lindynių negalėjom apžiūrėti, nes jos buvo okupavusios Nemuno ir Gardino gatvių kvartalus, kurie atsiremia į Žiemos uosto kanalą. Patikrinimą baigėme lygiai 12 val., nes nuo tos valandos pradeda jos veikti, ir nenorėjom būti baidyklėmis lankytojams, kurie, dar būdami blaivūs, kiek drovėdavosi — tai viena, o iš kitos pusės — nuvargom nuo tos nešvarios aplinkumos. Skaitant Kuprino A. J. romaną „Jama" (Duobė), man šiaušėsi plaukai, bet Nemuno g-vės lindynes būtų galima pavadinti „moralės smukimo bedugne", kurioje murdosi mergaitės, į ją patekusios, jų laikytojos ir savininkai tų namų

Kitą dieną savo darbą tęsem toliau. Kur nuėjom, ten jau žinojo, kas mes esame, nes mergaitės ir jų laikytojos papasakojo apie mūsų vakarykštę misiją. Kaip mergaitės, taip ir jų globėjos, buvo santūresnės ir tvirtino, kad jų pajamos perpus yra mažesnės negu tų, pas kurias buvom vakar. Mes supratom, kad jos taidaro, namų savininkams prašant. Sugėdinom jas ir paaiškinom, kad jos gina savo begėdiškų išnaudotojų interesus. Visos tylėjo, kurį laiką. Bet viena gražuolė, gana graži, riestanosė, dar jaunutė, drąsiai pasakė, kad pateko į tą bedugnę, suviliota lengvo uždarbio.
Supratau, pasakoja ji, kad padariau prašūtingą žingsnį ir nuo rytojaus aš iš tos prarajos išeinu, bet pasakysim visą teisybę: namų savininkas vakare buvo pas mus ir prašė, kad mes meluotume. Laikytoja tos lindynės nuginčijo, kad savininkas namų ne prašė meluoti. Mergaitei liepė nelaukti rytdienos, tuojau išsinešdinti. Konfliktas. Atleidžiama be jokio iš anksto pranešimo apie atleidimą, be jokios kompensacijos, darbo knygutės, charakteristikos, atestacijos. Pagaliau, kam parodysi tokią charakteristiką ir atestaciją už tą darbo laikotarpį... Mergaitė mums pasirašė, kad vakar namų savininkas visas prašė, mums apsilankius, meluoti.

Mergaitė paskubomis dėjo savo daiktus į ryšulėlį, nedidelę pintinėlę. Kad būtų sangiau, palankėm. Išėjome visi trys. Ar daug tokių atsiras, kurios pamatys, kad ėjo labai slidžiu keliu.

Lank~~ant~~ydami tą rajoną sutik~~ome~~davome gatvėje daug-
pažįstamų. Jie sustabd~~ė~~ydavo mus ir klaus~~ė~~davo mus ka-
da tos mergelės bus apdedamos mokesčiais.
Raminom juos, kad dar neapdedamos bet, pri-
ėmus darbo mokesčio įstatymą, kuris yra
ruošiamas, jos tokį mokestį mokės, kaip moka ad-
vokatai, inžinieriai, gydytojai ir kitų profesijų
žmonės.

Mokesčių inspekcija pagal mūsų patik-
ri~~nimo~~nimo ~~vietoje~~ ~~davinius~~ duomenis apdėjo namų savi-
ninkus, nejudomojo turto mokesčiais, kurių
namuose buvo tos lindynės. Sujudo jie labai.
Visi padavė skundus vietos mokesčių komi-
sijai ~~ir~~ Motyvavo, ~~tokio~~ taip ~~kad~~ jie už savo lūšnas, ku-
rios neturi jokių patogumų ir randasi se-
nam pašvinkusiam kvartale, moka tokius
pačius mokesčius, kaip tie, kurie turi na-
mus miesto centre su visais patogumais.
Inspektorius ~~Kad~~ tuos skundus apsvarstytų, su-
šaukė specialų posėdį, kadangi čia paliesti
namų savininkai, tai juos gins stambus
namų savininkas, Komisijos narys, L. Chodos, ~~kuris yra komi-~~
~~sijos narys~~. Mes visi taip galvojom, bet atsi- ~~pasi-~~
~~sodė~~ ~~visai~~ tiko kitaip. Jis pirmas pradėjo kalbė-
ti. Papasakojo, kad jie gavę mokesčių apdėji-
mus, lankėsi pas jį, praš~~ant~~ė užtar~~imo~~ti. ~~bet~~
Jis jiems paaiškino, kad tokie mokesčiai yra
nustatyti pagal faktiną nuomą, kurią su-
moka jiems tų lindynių laikytojos. ~~Padarė~~
Palygin~~kime~~o, ą, pvz., su tokiu atveju, ~~kad~~ paciame miesto centre,
naujame name, ~~su visais patogumais iš~~
penkių kambarių butas, kurio bendras

plotas siekia apie 80 m² ~~kv. metr.~~, su visais patogumais, nuomos moka 500 litų mėnesiui. Į tą kainą įeina mokesčiai už kanalizaciją, centrinio apšildymo, vandentiekį ir laiptų apšvietimą. Namų savininkas, kurio lūšnoje yra tos lindynės, be jokių patogumų, už tą patalpą, kurios dydis yra 30 m² ~~kv. metr.~~, gauna nuomos apie tūkstantį litų ~~per~~ už mėnesį. Gaunat tiek, ~~kai~~ ir mokesčius atitinkamus mokėti. Buvo patikrinta vietoje. Surašyti aktai, kad tokias nuomas gaunat, ir reikalas baigtas. Savo, vienas išeidamas, L. Chodosui pasiūlė pasikeisti namais. Jis jam atkirto, kad jis tą namą yra įsigijęs savo darbu ir energija, o jie... Galima ~~dasiprotėti~~ suprasti, kaip yra pasakęs, nes L. Chodosas atsikirsti mokėjo gana ryškiai. Skundai nebuvo patenkinti. Skundėsi Mokesčių d-tui ir ten nieko nelaimėjo.

Karinėse buvo gyvai aptariamas. ~~Kad~~ štai Nemuno ir Gardino g-vių lindynių savininkai buvo apdėti dideliais mokesčiais už savo nejudomąjį turtą. Maironio g-vėje Nr. 5, šešių aukštų naujai pastatyto namo, su visais patogumais, savininkas, manufaktūros pirklys Mozė Chaimsonas paklausė, kaip tikrai yra su jais. Papasakojau jam, kaip buvo nustatytos faktinos nuomos pajamos. ~~Jis~~ Pasakė man, jis (aš žinau jog) kad jis ~~yra~~ savininkas naujo namo. O ~~tikrenybėje~~ iš tikrųjų jis yra vargiausias pirtininkas. Nuo ~~pat~~ ankstaus ryto jis tik girdi savo nuomininkų balsus: „Duok šilto vandens, duok šalto". Ir taip kiekvieną dieną. Savininkai lindynių tai negirdi, nes ten nereikia nieko, nei sąžinės, nei paprasčiausio padorumo.

Šiose lindynėse, praslinkus šešeriems metams, man vėl teko būti, bet jau ne kaip komisijos nariui, o kaip palydovui vieno anglų žurnalisto. Iš Eltos paskambino „Lietuvos Žin." redakcijai, kad vakare Lietuvos viešbutyje apsistojo iš Anglijos atvykęs žurnalistas. Dabar pamiršau jo pavardę. Prašo Lietuvos žurnalistus su juo, padėti jam Kauno miestą apžiūrėti. Redakcija siunčia mane, bet su manim vyksta ir reporteris Beleckas, Gnozas. Į viešbutį atėjo dviejų dienraščių atstovai ir Eltos redaktorius. Vestibiulyje mus pasitiko anglų žurnalistas su žmona. Susipažinom. Pasisako, kad jis nori pamatyti (vienas be žmonos) Kauno lindynes. Man pasirodė labai keista, kad mes turime su juo draugauti nešvankioje vietoje. Eltos redaktorius mus nuramino ir prašė mus tos paslaugos neatsisakyti. Vestibiulyje pamačiau kauniečiams gerai žinomą Svabą, kuris dirba Vidaus reikalų ministerijoje, doros saugojimo inspektorium ir tvarko lindynių mergaites. Be to, jo pareigose buvo sekti visą miesto dorovės lygį. Įtartos mergaitės buvo kviečiamos sveikatos patikrinti ir perspėjamos tuo verslu neužsiimti. Nepaklausiusios, registruojamos kaip paleistuvės. Mūsų ekskursijos vadovas Svabas, nuvedė mus į tą rajoną ir parodė tik trejetą lindynių. Jos kiek skyrėsi nuo tų, kuriose buvau prieš šešerius metus. Vietos ir patalpos tos pačios, tik švaresnės ir jose oras netoks pašvinkęs. Matyti, buvo perspėta

ir suskubta apsivalyti mums be lankant, kai kurios ~~nešvarios~~
kabinos buvo užimtos; ~~Tai buvo~~ vakaras
gerokai įpusėjęs. Anglų žurnalistas nekal-
binėjo mergaičių, bet ~~vistiek~~ J. Beleckas
pieštuko iš rankų neišleido, ~~ir~~ visas tardė.
Užėję į paskutinę lindynę, išgirdom smarkų
triukšmą. Pravėrėm kabinos duris ir pama-
tėm jauną berną su mergaite besipešant.
Mergaitė laikė ~~savo~~ rankose jo švarką, o jis
~~pa~~ ~~norėjo~~ ~~pats jį~~ ~~savo~~ jėga norėjo atsiimti. Paaiškėjo,
kad jis neturėjo pinigų apsimokėti, o mer-
gaitė ~~sulaikė~~ nedavė ~~jo~~ švarko. Nuraminom juos ir ~~pa-~~
~~darėme savo sprendimą.~~ pasiūlėm jam, gauti kur nors pi-
nigų ir išpirkti ~~savo~~ švarką. Beto, ~~dar papil-~~
~~dyti~~ pridūrėm dar, kaip liaudis sako, ~~liaudies patarle, kurio sakomas~~: „Netu-
ri pinigų, nesiženiyk". O kitas tos patarlės
variantas būtų toks: „Neturi pinigų, nelan-
kyk tokių mergaičių „~~lindynėse~~"..
Pabaigę lindynių lankimą, gatvėje anglų
žurnalistas ~~mums pa~~ su mumis atsisveikęs, mums padėko-
jo už draugystę, ~~ir~~ drauge su Eltos redaktorium
nuėjo ~~m~~ į Lietuvos viešbutį, kuriame lau-
kė jo gražioji žmona. Kokiam ~~reikalui~~ tikslui ~~bu-~~
~~vo~~ ~~jam~~ jis lank~~ytis~~ ėsi ~~tų~~ tose lindynėse, mes ne-
galėjom suprasti. Bet žurnalistas J. Belec-
kas, jas be lankant, gavo įkvėpimą ir parašė ~~yti~~
apie to kvartalo gyventojas knygą, ~~su~~ pa-
vadintą ~~ima~~ „Nuodėmių gatvė". Tikrai para-
šė. Ten ~~knygoje~~ dang~~numoje~~ rausia buvo aprašomi mer-
gaičių gyvenimo bėgiai, bet nesprendžia-
ma problema, kodėl jos ten pateko ir nepagrindinta, kad jos ten pateko dėl so-
cialinių nelygybių. Dangumą Mergaičių ten

pateko dėl neperpykusios meilės, Neturinčios (ėdamos) jėgos kovoti dėl savo egzistencijos. Mėgėjos lengvo gyvenimo, tinginės ir bevalės. Japonijoje tagai mergaičių-geišų amatas arbatinėse prilygsta mūsų pabaigusių mergaitėms, uždirbti sau pinigų-kraitį prieš ištekant. Toks jos elgesys visuomenėje nėra smerkiamas ir greitai išteka, turėdama kraitį. Ne visi turi tiek ryžto, ištvermės, jėgos ir pasišventimo kovoti dėl savo ir kitų gražaus rytojaus. Daugelis plaukia pagal gyvenimo srovę. Gyvena tik ribose savo asmeniškų interesų ir tai tik vienos dienos apimtyje. Tokie žmonės vadinami „vistiktiekiais" iš jų pasakymo „man vis tik tiek". Gal ir per klaida pateko ta mergaitė į ta lindynę, kuri iš berno paėmė jo švarką kaipo garantiją. Tai turi (turėti kovos jausmą, ir jos ten) buvimas nėra pateisinamas. Tik kovodamas savo teises iškovosi.

Yra ir idėjinių. Jiems toks gyvenimas patinka. Kauniečiai ilgai komentavo ta įvykį, kuomet stambaus namų savininko, kuris turėjo dukrelė, jauna, graži, iš pasiturinčio gyvenimo savo noru apleido tėvyną namus ir nuėjo į Nemuno g-vės lindynes. Keleta kartu tėvai ja iš ten išvogė, ji vėl pabėgdavo. Jos tėvai maldavo nedaryti jiems gėdos. Pažadėjo išsiųsti į Amerika pas savo artimas gimines, duoti didelį kraitį, kad tik pradėtų padorų gyvenimą. Nuo visko atsisakė. Jei daugiau patiko lindynių gyvenimas. Tapo kokainistė ir ten, lindynėse, gavo gala...

Kauno mieste, padidėjus mokėtojų skaičiui, mokesčių inspekcija 1930 m. buvo išparceliuota į keturias inspekcijas, o įvedus darbo pajamų mokestį, 1932 m. buvo įsteigta visam miestui penktoji mokesčių inspekcija ir ji vadinosi V Kauno m. darbo pajamų mok. inspekcija. Šiai inspekcijai buvo renkama atskirai ir mokesčių komisija. Mokesčių komisija, kurios nariu aš buvau nuo 1924 m. iki 1931 metų, [illegible] visas bylas svarstė visų keturių inspekcijų, pagal sudarytą inspektorių grafiką. Tai įsivaizduoti nesunku, nes I, II ir III inspekcijos buvo viename pastate. Tik IV inspekcija įsikūrė prie geležinkelio stoties, o jos rajonas Šančiai, kur mažai buvo mokėtojų ir tuo pačiu mokesčių bylų.

Naujų mokesčių inspekcijų inspektoriai buvo: I Juozas Andriekus; II Leonardas Julanskas; III Povilas Barkauskas ir IV Pranas Barkauskas. Išskyrus L. Julanską, visi kiti buvo jauniai mokesčių srityje, nors kaikurie buvo jo padėjėjais. Mokesčių srityje ir jo inspekciją išparceliavus, jis garsėjo kaip didelis žinovas ir autoritetas. Su visokiais neaiškumais jauni inspektoriai kreipdavosi į jį patarimo. Tai buvo visam mieste labai populiari asmenybė. Mokėtojai jį pažinojo kaip mokesčių inspektorių objektyvų, be sadizmo polinkių. Nemokėtojai jį pažinojo iš jo išvaizdos ir eisenos. Eidamas kiek šlubavo. Jo dešinioji koja nepasidavė eismo ritmui. Buvo stambaus sudėjimo ir nešiojo pensnė. Visiems

į akis krisdavo jo didžiulė spuoguota raudona nosis. Dėvėdavo jis juodos arba tamsiai pilkos spalvos pusiau-vizitinį švarką. Kelnės juodos, su mažom juostelėmis, kurios nežymiai išsiskirdavo iš bendro fono medžiagos dalelėmis šviesesnės. Antikvarinis laikrodis ir masyvi, auksinė grandinė apjuosdavo jo krūtinę. Taip nešiodavo caro laikais žymesni valdininkai ir jis tam stiliui buvo ištikimas iki mirties. Kitaip apsirengusio man neteko matyti. Kalbant su kitais jis vartodavo žodį „širdele". Savų tarpe jis ir buvo vadinamas „Širdele". Pasakius tą žodį, visi suprasdavo, kad tai yra L. Tulauskas. Su savo tarnautojais elgėsi labai draugiškai ir darbe jautėsi jauki atmosfera. Jo padėjėjai turėjo savo rajonus ir buvo savarankiški, jis tik jų darbą prižiūrėdavo. Mokesčių komisijoms pirmininkavo jis. Padėjėjai tik referuodavo bylas.

L. Tulauskas suvalkietis. Baigęs Veiverių mokytojų seminariją, mokytojavo Lenkijoje. Nepatiko mokytojauti ir išsidarbino mokesčių rūmuose ir prisigyveno iki aukšto pareigūno. Nepriklausomoje Lietuvoje buvo Finansų ministerijos pirmuoju Mokesčių d-to direktoriumi. Visi pirmieji mokesčių įstatymai, potvarkiai ir mokesčių rinkimo organizacijos, tai jo darbo vaisiai. Dėl savo principingumo labai nepatiko naujai paskirtam Finansų ministrui Vyt. Petruliui, todėl 1924 metais iš direktoriaus pareigų jis buvo atleistas ir paskirtas Kauno m. mokesčių inspektoriumi vietoje inspektoriaus Vinco Blaževičiaus. V. Petrulis

Kad Tulauskas reikalavo, atleistų mūs mokesčių kai rinos pirkimus (su jais jis buvo dalininku). Tuo laiku krikdemai Seime turėjo daugumą ir jo pirmininku buvo prelatas Justinas Staugaitis, vėliau tapęs Telšių vyskupijos vyskupu. Tai J. Staugaitis buvo jo (Tulauskio?) svainis, bet jis atsisakė mūs bent kokios intervencijos, kad palikti jį savoje vietoje. Nors jo šeima buvo tikinti, bet jis laikėsi indiferentiškai, bažnyčias lankė labai retai. Visus krikdemus vadindavo vagišiais ir smurtininkais. Vykstant III Seimo rinkimų kompanijai, man kartais tekdavo šį pavėlinti į komisijos posėdį, o kartais visai neatvykdavau. Teisindavausi, o jis mane apkabindavo ir sakydavo: „Sirdele, neimk į galvą. Komisijoje dėl tavo nebuvimo darbas nesutriks, o vagišius iš kabinetų iššluoti reikia"... Mums laimėjus rinkimus, labai džiaugėsi ir su ironija pasakė: „Kaip dabar jausis mano ekscelencija"... Tai jo svainis Just. Staugaitis.

Nerasi žmogaus, kuris neturėtų jokios ydos. Vieno būna didesnė, o kito mažesnė, bet yra. Tulauskas mėgdavo išgerti, bet su saiku. Visi pasigėrusio nematėm, bet įsigėrusį matėm dažnai. Komisijos posėdžiai vykdavo po pietų. Jis gyveno A. Panemunėje. Pietavo mieste ir be pietų damos išlenkia keletą „klebonišku". Komisijos posėdžiai vykdavo inspekcijos kanceliarijoje greta jo kabineto. Posėdžiui užtrukus, jis pakildavo ir nueidavo į savo kabinetą. Grįždavo saulėtu veidu. Mes visi žinodavom, kad jis to skystimėlio turėdavo savo spintoje ir, kirminui numarinti, iš butelio patraukdavo.

Mokesčių inspektorių padėjėjai buvo labai aistringi medžiotojai. Vienas iš jų – A. Kudzaitas buvo medžiotojų draugijos sekretorius. Lankė jį ne tik mokesčių mokėtojai, bet ir aistringi medžiotojai su šautuvais, tarbomis su šoviniais ir šunimis. Kitą ~~dieną~~ rytą po ~~kokios nors~~ medžioklės interesantai ~~būna~~ davo sunkiai iš~~patayto~~ patekdavo pas juos: jie ~~dalin~~ dalindavosi savo ~~gautais~~ (įspūdžiais ir nuotykiais) iš vakarykštės medžioklės. Inspektorių padėjėjų kambaryje pasakojančių ~~garsai~~ balsai ir nepaliaujamas juokas. Koridoriuje ir ant laiptų – medžioklinių šunų skalijimas ir lojimas. Nelabai malonią ~~gaudavosi~~ būdavo aplinkumą, kurioje tekdavo ~~būti~~ laukti mokėtojams, norint patekti pas inspektorius.

Inspekcijoje dirbo raštininku jaunas rašytojas, neseniai atvykęs iš Utenos, nebaigęs gimnazijos Teofilis Tilvytis. Jis matydavo tą visą medžiotojų ir jų šunų sukeltą sumyšį mokesčių inspekcijų patalpose ir sugalvojo parašyti jumoristinę apybraižą. Siužetas ir personažai gana įdomūs. ~~Po kurio laiko~~ Netrukus buvo atspausdinta jumoreska, pavadinta „Kelionė aplink stalą". Kas ją skaitė, suprato, kad jos siužetas ~~yra~~ paimtas iš mokesčių inspekcijų gyvenimo. Ją skaitė ir patys jumoreskos herojai. Inspektorius L. Tulauskas, ją perskaitęs, su sarkazmu ~~yra~~ pasakė: „Teofilis savo jumoreskai personažus yra paėmęs iš inspekcijos ir pavadino „Kelionė aplink stalą". Gal būtų geriau, kad paimtų naujai jumoreskai save, kuris 5-to pulko, stovinčio A. Panemunėje, viršilos žmoną veda iš kelio. Tai jumoresk

duotą antraštę: „Kelionė aplink viršilos žmonos sijoną". T. Tilvytis, kaip ir niekvienas poetas, nebuvo abejingas gražios lyties atžvilgiu. O toksai romanas buvo tarp jo ir ~~su~~ kasininkės St. Purvinienės, ~~kurios~~ jos vyras ~~buvo~~ Lietuvos armijoje viršila, ~~ir~~ jie gyveno greta L. Tulausko A. Panemunėje. To romano finalas buvo toks, kad St. Purvinienė su vyru išsiskyrė ir ištekėjo už T. Tilvyčio. L. Tulauskas buvo T. Tilvyčio atžvilgiu ~~ne~~ nedraugiškai ~~kaip~~ nusiteikęs. Ne dėl jo romano, bet dėl spaudoje tilpusios karikatūros, parceliuojant mokesčių inspekciją. ~~kurios jis buvo inspektoriumi~~. Joje buvo pavaizduotas gulintis L. Tulauskas, ~~su savo~~ didele nosimi ir supjaustytas ~~ant~~ į keturias dalis. Po ~~juo~~ toks parašas: „Ir šis slibinas išparceliuotas". Karikatūra buvo labai vykusi, ir kauniečiai skaniai juokėsi. L. Tulauskas įtarė, ~~T. Tilvytį~~ kad Tilvytis ~~autorium~~ tos karikatūros buvo ~~jis~~. Tačiau nebuvo kerštingas. T. Tilvytį paėmė karinę prievolę atlikti. Kai ją atliko, L. Tulauskas vėl jį priėmė į darbą, nors įstatymas ~~tai~~ padaryti neįpareigodavo.

Mokesčių inspektoriaus padėjėjai ~~su savo~~ kupini medžioklinės aistros, padarė nekaltą muzikalinį ~~į mane apkrovė papildomu darbu~~ Kipras Petrauskas, inž. Jonas Andriūnas, inspektoriaus padėjėjai ir kiti medžiojo Išlaužos lankose, Veiverių valsčiuje. ~~Būdami~~ Medžiotojai be sutikimo ūkininko medžiojo jo žemėje. Jis perspėjo, kad jie iš jo sutikimo neturi ir sauvališkai

valkiojosi po jo lankus. Medžiotojai užgauliais žodžiais pradėjo jį keikti. Ūkininkas visus padavė į teismą už įžeidimą. Teismas vyksta apylinkės teisme Kaune. Teisėjas prašo skundėjo nurodyti asmeniškai, kuris iš apkaltintų yra keikęs ir kokiais žodžiais. Ūkininkas pakartojo keikimo žodžius ir pirštu parodė į Kiprą Petrauską. Kipras, tai išgirdęs ir pamatęs ūkininko pirštą į jį atsuktą, staiga ant vienos kojos apsisuko keletą kartų. Teismo salėje esantieji visi garsiai prapliupo juoktis. Kaltinamieji įrodinėjo, kad jo žemėje nebuvo, o buvo tik jų medžioklinis šuo. Teismas daro nutarimą vietoje nustatyti, ar medžiotojai buvo įžengę į to ūkininko lanką. Ekspertu paskyrė mane. Nuvykau į vietas, Mačiūsieji patvirtino, kad tikrai jie jo lanke nebuvo, o buvo tik šuo. Nebuvo, tai taip, bet jo keikti neturėjo jokios teisės, kuomet jis pareiškė savo nepasitenkinimą, kad jie čia medžioja, neturėdami iš tų lankų savininkų sutikimo. Pareiškiau savo nuomonę, kad yra būtinas reikalas taikiu būdu tą nesusipratimą baigti. Čia aš jau buvau ne ekspertas, bet taikytojas abiejų pusių. Kipras kiek šiaušėsi, bet jam paaiškinau vaizdžiai: kuomet įmeti į prūdą akmenį, tai pasidaro maži bangų ratai ir jie, pasiekę krantą, pranyksta. Tai pakartojus, vėl pasirodys bangų ratai. Iš

taip po kiekvieno metimo ~~pas~~ kartosis.
Toks akmenukas buvo mestas teismo būsti-
nėje, dėl kurio Kipras turėjo kelis kartus
ant vienos kojos apsisukti. Reikia taip pa-
daryti, kad akmenukų daugiau nemė[ty]-
tų, kad nebūtų ~~nes~~ sukinėtis ant vienos kojos ir smalsuo-
liams, kad ~~nesudarytų~~ nebūtų sukelta pigių sensacijų – ~~kad~~ štai
Kipras visų mylimas bus nubaustas.
Kipras suprato ir sutiko ~~leistis~~ į taikytis.
~~derybas.~~ Ūkininkas gavęs 250 litų sutiko
savo skundą, paduotą teisėjui, atšaukti.
Pinigus iš medžiotojų gavau tuojau, o ūkininkas žadėjo man atnešti atsi-
imtą skundą iš teismo. Žadėta dieną tasai
ūkininkas pas mane atėjo ir atnešė ža-
dėtą skundą ir ~~[illegible]~~ to dar priedą nežadėtą,
rūkytą kumpį. Pinigus ūkininkui atida-
viau, o kumpį ~~atidaviau~~ dovanojau medžiotojams.
~~Kurį~~ jie ~~buvo~~ sudorojo, ir man nedalyvaujant,
restorane „Central", vadinamu „Božegrai-
ka", ~~kurio~~ jo savininkas buvo St. Tumas.
Kipras labai dažnai prisimindavo tą įvykį
su ūkininku ir gyrė mano salamonišką
sprendimą – tą nesusipratimą likviduoti
taikiu būdu. Pasakojo, kad ~~jis~~ ten benė-
džiojant, jis keletą kartų ~~buvo~~ ~~ap~~ aplankė ~~pas~~
tą ūkininką, ~~ir~~ jį ispraišindavo svečius ir
davė ~~savo~~ sutikimą medžioti ~~ir~~ jo laukose.
Vokiečių okupacijos metu, tasai ūkinin-
kas, kaip buvo labai riestas su maistu, ~~jis buvo~~ ~~tapo~~ tapo
Kipro svarbiausiu maisto tiekėju. ~~Kiomet~~ per jo
dukros vestuvės, ~~kai~~ Kipras buvo pats svar-
biausias ir brangiausias svečias. Harmonija.

Mokesčių komisijos narys Vad. Červinskis turėjo manufaktūros parduotuvę Prezidento g-vėje. Tėvui mirus, jis, ~~kaipo~~ vienintelis sūnus, ją perėmė ir prekiavo toliau. Jos pirkėjai daugiausia ~~daugumoje~~ ~~buvo~~ kunigai, nes joje gaudavo ~~buvo~~ specialios vilnonės medžiagos. Jis, būdamas jaunas, tarnavo caro kariuomenėje karininku, ~~laipsnyje~~. Po pirmojo didžiojo karo išėjo į atsargą ir padėjo tėvui prekyboje. Prekiauti jam nelabai sekėsi, naudojo metodus ~~nes buvo mokiniai~~ senos prekybos, ~~ir~~ neturėjo prekybinio apsukrumo, kuris pasireiškė Lietuvoje, atgavus nepriklausomybę. Jis buvo komisijos nariu ir aukštesnėje komisijoje nuo lenkų frakcijos. ~~Šiaip~~ visuomet ~~buvo~~ mandagus, gerai išauklėtas ir, kaip senas Kauno gyventojas, visus gerai pažinojo ir komisijoje buvo labai naudingas. Vėliau savo parduotuvę likvidavo ir gyveno žmonos išlaikomas. Jo žmona turėjo dvarelio centrą Tauragės aps. Jis paskendo į apatiją, melancholiją, su niekuo nekalbėjo, ~~drąsiniai visai paniuro~~. Jo žmona paprašė manę kartu su jos sesers sūnumi Doridavičium nuvesti jį gydymui į psichiatrinę ligoninę Kalvarijoje, Marijampolės aps. Važinėjant į ligoninę, mūsų ligonis buvo labai ramus ir visą laiką per mašinos langą smalsiai žiūrėjo. Ligoninėje įteikėm nukreipimą gydytojui, o jis peržvelgė ~~pažiūrėjo~~ į visus tris stovinčius ir paklausė: „Kuris iš jūsų yra ligonis?..." Doridavičius galva linktelėjo ~~palinkimu nurodė~~ į V. Červinskį. Sanitarai mūsų ligonį paėmė už pažastų ir nuvedė į palatą. Ligonį lydėjo

ir jo žmona. Paskui paklausėm Červinskienės, ar tikrai mes visi trys neišsiskiriam vienas nuo kito. Ligonis buvo apsirengęs padoriau, juodu paltu, su skrybėle ant galvos, o mes kelionei apsirengę paprasčiau ir tikrai atrodėm blogiau už ligonį. [illegible] svarstėme, kurie protingesni, ar tie, kurie yra šiapus ligoninės sienos, ar anapus. Tada at paskutinį kartą jį mačiau. Gydytojai pasakė, kad tokius ligonius sunku išgydyti, o jis toks buvo. Po dešimties mėnesių ligonį išrašė. Pagyvenęs jis porą mėnesių, mirė.

Komisijos narys Ruvimas Gorfinkelis turėjo smulkių prekių parduotuvę Šiaulių turgavėje. Buvo labai ramaus būdo, žydų tarpe didelis autoritetas dėl savo paprastumo ir sąžiningumo. Vokiečiams okupavus Lietuvą, žydus pradėjo varyti į getto. Jis atėjo pas mane, labai nusiminęs, mažai kalbėjo, atsisveikinant pamačiau jo akyse ašaras. Raminau, patariau nenusiminti. Jis man nieko nepasakė, bet žengęs keletą žingsnių, dar atsigręžė, pažiūrėjo į mane ir lėtai nužingsniavo. Po kelių dienų iš kitų sužinojau, kad dar tą patį vakarą savo buto palėpėje pasikorė. Tos jo ašaros buvo atsisveikinimo ašaros...

Komisijos narys Liudvikas Deringas, vokietis, mechanikas, dirbo gilzių (papirosų tūtelių) fabrike. Gerai pažinojo amatininkus. Padorus ir sąžiningas žmogus. Hitlerininkams nepritarė, bet 1941 m. repatrijavo į Vokietiją. Apie jo likimą neteko išgirsti.

Komisijos narys Leiba Chodos, stambus namų savininkas. Turėjo ir papirosų fabriką „Gaidys" Laisvės al. Žymus visuomenės veikėjas. Veik nuolatinis Kauno m. tarybos narys. Kauniečių tarpe buvo labai populiarus, dėl savo sąmojaus, nuolat energijos pilnas ir iš lūpų visai neišimdavo cigaro. L. Chodosą matyti be cigaro neįmanoma. Jis mažai uždirbdamas nuo dešimtininko pas miško pirklį, perėjo visas darbo pakopas, sukrovė didelį kapitalą, kai kuriuos vaikus išleido į aukštus mokslus. Tai jau rodo, kad tai būta necilinio žmogaus.

Iki pašaukimo į armiją dirbo pas vieną miško pirklį dešimtininku. Nepanoro eiti į caro armiją. Nutarė bėgti į Ameriką. Ten sumaniems ir energingiems vyrams kiekvienoje žingsnyje aukso kasykla. Pasirinko pereiti sieną ties Kretinga. Prisiartino prie jos visai arti. Sienos linijoje vaikšto pasienio sargybinis su šautuvu ant peties ir kažką sau po nosim niūniuoja. Pasislėpė L. Chodos po viena egle ir stebi sargybinį. Praeidamas pro jį gulintį po egle, sargybinis niūniuoja kalinio dainą „Sonce vschodit i zachodit a v tiurme moei temno" (Saulė teka ir nusileidžia, o mano kalėjime tamsu). Kai sargybinis atitolo nuo jo dvidešimčiai žingsnių, jis persirito per sienos liniją ir atsidūrė Vokietijos teritorijoje. Sargybinis nepastebėjo, nes ir toliau tą dainą garsiai dainavo.

Pinigų daug neturėjo, bet iki Hamburgo prisikrapštė. Įsidarbino prekybiniame laive darbininku-krovėju. Pasiekęs Amerikos krantus, L. Chodosas laivą paliko. Rado darbą viename nelabai dideliame fabrike. Jame bedirbdamas pastebėjo, kad darbininkai pietų pertraukos metu pasistiprina atsineštais sumuštiniais arba šiaip kitu maistu ir valgo savo darbo vietoje. Greta to fabriko buvo apytuštė patalpa. Jis sugalvojo toje patalpoje įsteigti darbininkams valgyklą. Pasirinkimas valgių buvo nedidelis ir jų kainos neaukštos, nes valgyklos įrengimas buvo labai kuklus. Kaip valgio naujovę darbininkams patiekė rūgusį pieną su virtomis bulvėmis. Amerikoje tokio valgio niekas nevalgė. Darbininkams tas patiekalas labai patiko. Valgyklos patalpos buvo dvigubai padidintos. Valgykla veikė ne tik darbo metu, bet nuo 10 val. ryto be pertraukos iki 10 val. vakaro. Ją lankė ir pašaliniai, nes ji buvo ne fabriko teritorijoje. Valgykla pagarsėjo savo pieniškais patiekalais ir rūgusis pienas su bulvėmis. Įvairių rūšių 80% sudarė apyvartos, o 20%-tai varškė ir saldus pienas. Turėjo apie 30 samdomų darbininkų. Valgyklos patalpos atremontuotos buvo jaukios. Rūgusis pienas su bulvėmis virto labai pelningu dolerių šaltiniu. Taip dolerius iš kišo į savo kišenę. Tasai pelningas laikotarpis tęsėsi virš penkerių metų.

Kiti pamatę, kad jo biznis su rūgusiu pienu yra labai pelningas, pradėjo tokias valgyklas steigti ir per trumpą laiką jų buvo daug su gražesniais įrengimais ir net miesto centre. Atsiradus daug konkurentų, jo valgyklos pelnas žymiai sumažėjo ir net taip, kad vos sudūrė galus su galais. Pardavė savo valgyklą ir nutarė su uždirbtais doleriais grįžti į Lietuvą, kurios labai pasiilgo.

Grįžęs į Lietuvą apsivedė ir vertėsi įvairiomis parangomis. Iš tų parangų didelių pelnų neturėjo. Įsigijo namus Kaune. Kaunas caro laikais Karkomez pirmos klasės tvirtovė. Maskvoje buvo paskelbtos varžytynės – sutvirtinti krantus Girstupio upeliukščio, kuris teka per miestą netoli geležinkelio stoties. L. Hodos susipažino su varžytynių sąlygomis ir pateikė savo pasiūlymą, kaip tą darbą atlikti. Jo pasiūlymas buvo pats pigiausias ir jam tą parangą davė atlikti. Taip susiklostė sąlygos, kad jis visus darbus atliko per pus pigiau negu jis buvo apskaičiavęs. Toji paranga jam davė pelno dvigubai daugiau negu Amerikoje rūgusis pienas. L. Chodos tapo žymiu kapitalistu ir tuo pačiu išplaukė į visuomenės viršų.

L. Chodos atstovavo tai visuomenės grupei, kuri negailestingai išnaudoja darbo žmogų, bet pats asmeniškai to jausmo neturėjo. Jis buvo ne tik darbininkams, kurie pas jį dirbo, bet ir nuomininkams geru šeimininku.

Mūsų pažiūros labai skirtingos, kaip diena ir naktis, bet mes, ar vieni du, ar savųjų kompanijoje praleisdavom daug laiko. Jis man įrodinėjo, kad socializmo idėja yra labai graži, bet ją įgyvendinti šiandieną yra neįmanoma, nes ~~jau~~ nėra paruošta visuomenė. ~~Prie~~ Esant socializmui, žmogus turėtų turėti visai kitus jausmus ir polinkius, negu jis turi šiandieną. ~~Taip~~ Tokį tobulą žmogų (galima bus) išauginti tik ~~per~~ keleto ~~desetkų~~ dešimtis amžių. Socializmas bus įgyvendintas, kuomet žmogus turės tokias rankas, kurių pirštai ~~ne~~ bus lenkiami ne į save, bet priešingai, artimo link. Socializmas neįgyvendinamas su ginklo pagalba, nes tai ~~yra~~ smurtas, griežtai priešinga socializmo idėjai ir dvasiai. Ten, kur nebus klasinės kovos, nes neeksploatuos žmogus žmogaus, ~~ir~~ viskas bus valdžios rankose, tai iš esmės niekas nepasikeis. Eksploatacijos pradas pasiliks ir įgaus žiauresnes formas. Darbininkas, ~~pra~~ (norėdamas savo teisę apginti) pavartoti svarbiausią ginklą – ~~tai~~ streiką. Logika diktuoja, kad socializme kiekvienas pilietis yra visų tų gėrybių savininkas, streikuodamas, jis eis prieš savo interesus. Viską tvarkys tasai žmogus, kuris išaugo kapitalistiniame lizde su eksploatacijos jausmu. Jis bus kurkas blogesnis už kapitalistą, nes buržuazinių laikų kapitalistas neturėjo nei saugumo, policijos, nei kalėjimų, o šis ~~ta~~ turės. Darbininkas neturės ir tribūnos, nes ja naudosis tie, kurie ~~tausos~~ tvarkys socialistines jėgas. Turbūt ir patį gyvenimą. Taip L. Chodos samprotav

Pasikeis tik išorė, bet iš esmės nesikeis niekas. Valdovų kėdėse sėdintieji darbo žmogui sakys, įtikinės, kad reikia aukotis, darant įvairias soclenktynes, talkas, o patys pasiliks tik stebėtojais. Susidarys proletarinė privilegijuota žmonių grupė ir gyvens pagal buvusiųjų turtuolių ritmą. Nesavaliaudami, nes tos visos privilegijos bus fiksuojamos įstatymais ir jas apmokės valdžios iždas. Turės liuksusinius butus gražiausiuose rajonuose, vasarnamius su sportinėmis aikštelėmis, sodininkus, kurie prižiūrės jų daržus ir darželius. Asmeniškiems reikalams gaus valdiškas automašinas su šoferiais, specligonines, vaistines ir uždaras krautuves su labai dideliu pasirinkimu prekių, kurių viešuose parduotuvėse nebūna. Pats gyvenimas nepasikeis, o pasikeis gyvenimo scenoje tik figūros. Biblijoje sakoma, kad danguje Rojus yra aptvertas, kad skirtųsi nuo Pragaro ir Peklos. Socialistinis Rojus taip pat atitvertas nuo kapitalistinio apsupimo. Prie sienos bus net keletas zonų, į kurias įžengti nebus įmanoma. Sienos linija išakėta ir, žmogui ją peržengus, bus matomos jo pėdos. Tai ne tie laikai, kuomet, niekam netrukdant, priėjau prie pačios sienos, pasislėpiau po egle, o sargybinis buvo nuo manęs ne toliau kaip penki metrai. Jam atitolus, persiritau per sieną, nepalikęs jokių pėdsakų, nes nebuvo išakėta. Taip L. Chodas vaizdavo socialistinės santvarkos veidą, jos piliečių sąlygas ir teises.

Nors pats L. Chodos buvo ~~ištisai~~ persisunkęs kapitalistinėmis idėjomis, bet jo šeimoje gimė žmogus, kuris galvojo, kad tą seną pasaulį iš pagrindų reikia pertvarkyti. Tai buvo ne vien žodžiai, bet aktyvi reikla ir kova už įgyvendinimą komunizmo visame pasaulyje. Tuo laiku komunistai Lietuvoje buvo giliam pogrindyje ~~ir~~ jo duktė Malka buvo jų gretose. Jis labai pergyveno dėl Malkos tokio apsisprendimo. Dažnai apgailestavo, kad jis ją leido mokytis užsienyje, ~~kada~~ ta „baeila" užsienietė, besimokydama Berlyne. Jo labai mylima dukra ir iš jos daug gero tikėjosi, o dabar dėl jos daug naktų nemiegota. Nepasidavė ji jokiems įkalbinėjimams. Neviliojo jos ir nešildė ~~jos~~ tėvo turtai, nei jo autoritetas visuomenėje. Ji buvo įsitikinusi komuniste ir ~~sakė~~ galvojo, kad jos pasirinktas kovos kelias turi nuvesti visą žmoniją į gražų rytojų, be eksploatacijos, vergijos ir tos nelygybės, kuri egzistuoja kapitalistinėje santvarkoje. Tėvas labai pergyveno. Narstė įvairius planus, kaip savo Malką iš tos bedugnės ~~reikia~~ ištraukti.

Aleksote gyveno visam pasauliui ~~žydams~~ žinomas žydų piršlys Radeckis Berko N. L. Chodos kreipėsi ~~pas~~ į jį, kad jis surastų jo Malkai vyrą, gal, turėdama šeimą, nuo tos idėjos atsisakys. Jos kraitį ~~jis~~ ~~biuvsniavo~~
įėjo didžiulius namas ~~kurie~~ ~~kuriejo~~ Berlyne. Neužtekus duos pinigais, kiek bus reikalinga.

Piršlys dėjo daug pastangų, kad tas sandėris būtų padarytas ir jam, kaip piršliui, į kišenę įriedėtų nemaža suma litų. Jaunikių atsirado labai daug, ne vien tik dėl didelio kraičio, bet ir dėl nuotakos ~~buvo~~ jauna, graži, grakšti, mokyta ir sveikai protaujanti. Bet ją buvo galima pamatyti tik iš tolo, kuomet nebuvo saugumo sulaikyta, o ~~šiaip~~ į jokias piršlybas ji nesileido. Nepadėjo ir jos motinos ašaros, maldavimai ir net grasinimai. Rabinai meldėsi už jos atsivertimą. Nepadėjo ir tai. Grasino prakeikimu, o ~~kas~~ ~~kas labiau~~ nebijojo, Malka nes ~~su~~ dievu ~~buvo dideliame konflikte~~ netikėjo. Su Malka buvau pažįstamas. Su ja supažindino pats tėvas. Prašė, kad aš kaip nors paveikčiau ją, kad grįžtų iš to neteisingo kelio, kuriuo nuėjo ~~nuėjo ne to kelio~~. Atsisakiau nuo tos misijos, paaiškindamas, ~~kaip samprotavimu~~, kad gerbiu ir labai branginu visus tuos, kurie turi savo įsitikinimus ir dėl jų aukojasi, nors jie ir būtų priešingi mano įsitikinimams. Neapkenčiu šikšnosparnių-karjeristų, ko Malkai primesti negalima. Pagaliau yra sunku smerkti kitą dėl jo įsitikinimo klaidingumo. Pats gyvenimas parodys, kas buvo teisus ir kas neteisus. Susitikus su Malka mes pasikeisdavom savo nuomonėmis, ~~dėl savo idėjų~~, bet tie skirtumai nekliudė mūsų bendrai kovai prieš fašistus ir klerą. Mes gerai supra~~sdavom~~tom, kad tai hidrai galvą nukirsti bus galima, tik vedant bendrą kovą. Ją teisiant Kauno apygardos teisme, atėjau pareikšti savo solidarumą dėl jos kovos. Dėkoja

1934 metų rudenį Laisvės Al. viduryje susitikau L. Chodosą be cigaro burnoje, labai susijaudinusį ir, nors viena ranka buvo įkišęs į kišenę, tačiau ji nepaprastai drebėjo. Iš jo veido supratau, kad jis labai pergyvenęs. Paklausiau jo, kas skauda ir pakviečiau prisėsti šale stovinčio suolo. Sutiko. Pasėdėjom gal kokias penkias minutes. Atsisakė imti taksi. Paprašė su juo pabūti. Kiek atsigavęs, paprašė, kad su juo padraugaučiau. Netoli buvo kavinė „Monika". Mums įeinant į kavinę, daug kas iš mūsų bendrų pažįstamų buvo labai nustebinti, nes aš jį vedžiau už parankės. Pasodinau prie vieno stalo, kuris buvo salės kertėje. Paklausiau, kad gal iškviesti gydytoją. Nuo tos paslaugos atsisakė ir, kiek atsikvėpęs papasakojo, kur jis buvo. Prie to stalo tuoj prisėdo ir kiti jo geri pažįstami. Minutė susikaupimo. Po jos L. Chodos išsiima iš savo portcigaro cigarą ir, kaip paprastai, prieš uždegant, tam tikrom žnyplėmis, kurias visuomet nešiojosi, nugnyba cigaro galą ir, kaip paprastai, prieš uždegant, cigaro galą paseilina, uždega, godžiai patraukia keletą dūmų ir, kiek atsikvėpęs pradeda pasakoti, kur jis buvo iškviestas.

Skambina jam iš saugumo ir prašo užeiti antrą valandą į 72 kambarį. Paklausė, kokiam reikalui? Atsakė, kad jam atėjus, paaiškės. Buvo punktualus. Jam atėjus į tą kambarį, saugumietis paprašė jį sėstis, bet nesako, kokiam reikalui iškviestas. Kai išėjo, palikęs jį vieną sėdėti, tai tęsėsi daugiau

kaip 15 minučių. Grįžęs irgi nieko nesako ir pradėjo rašyti ant savo stalo popierius. Tylą pertraukė Chodosas:

— Pradedu nervintis ir sakau, jei jam sunku kalbėti rusiškai, tai nors sunkiai, bet kalbėsime lietuviškai. Jis prašo dar kiek palaukti ir pabrėžė, kad jam nesudaro sunkumų kokia kalba kalbėti. Taip besikalbant su sangumiečiu, iš gretimo kambario atsidaro durys ir įeina mano Malka, dviejų sangumiečių lydima.

— Vienas jos paklausia: „Ar pažįsti savo tėvą?"

— „Tą peną storą poną nepažįstu" — atsako. Aš, pamatęs savo Malką, vos neapalpau, o ji pradėjo plūsti sangumiečius, kad jie kankina, rodo vienas kitiems, kaip kokiame cirke, ir sustingo, žiūrėdama į langą. Sangumietis dar pakartojo, o ji griežtai pasakė, kad nepažįsta." L. Chodos, jai esant negalėjo pratarti nė žodžio, netekęs žado, bet jis išvedus, atsipeikėjo, prarijęs keletą gurkšnių šalto vandens, kurį davė sangumiečiai, atgavęs sąmonę ir žadą, patvirtinau sangumiečiui, kad tai mano duktė Malka."

Sangumietis pasiūlė mašina nuvežti mane į namus. Atsisakiau, nes matydama mane tokį susinervinusį, žmona supras, kad įvyko kažkas negero.

Nuteistoji Malka bausmę atlikinėjo Kauno kalėjime. Paskui buvo nuvežta į Ukmergės kalėjimą, o iš ten į Zarasų kalėjimą. Iš Zarasų kalėjimo 1931 m. pavyko Malkai ir kitoms pabėgti. Kurį laiką pagyvenus Tarybų Sąjungoje, vėl buvo Kanaitės pavarde išsiųsta į Lietuvą vadovauti pogrindžiui. Sangumiečiams pavyko ją vėl suimti, bet negalėjo nustatyti

jos pavardės ir vardo, nes reikė kitos vardu ir pavardė. Tapatybei nustatyti nutarė pakviesti tėvą, nors visi duomenys rodė, kad ji Malka Chodosaitė. Tėvas patvirtino, kad ji yra jo duktė Malka ir ją 1934 m. teisė pakartotinai už pabėgimą ir veiklą pogrindyje.

Po to L. Chodoso papasakojimo tasai jo draugų būrelis įgavo visai kitą nuotaiką ir kuris tai iš mūsų tarpo pasiūlė persikelti į restoraną „Versal", padaryti „po klebonišką". Visi noriai pritarė. L. Chodos net pirmas pasikėlė ir visi nuėjom į „Versalį". Susibūrėme į atskirą kabinetą, kad būtų gera esant nuotaikai, galėtume išdirbti planą, kaip jis turės papasakoti savo žmonai apie misiją saugume.

Išgėrus vieną kitą taurelę, L. Chodoso akyse pasirodė graudžios ašaros. Tai buvo neįprastas reginys, kad vyras verktų, juo labiau L. Chodos, kuris mokėjo iš savo kelio visas kliūtis pašalinti. O čia jo visa energija išgaravo ir jis pavirto pelų maišu. Raminom, guodėm ir pažadėm iš kalėjimo ištraukti, imant ją perauklėti, o paskui išsiųsti į užsienį. Bet jis pasakė, kad Malka tai padaryti atsisakys. Ta tema jam buvo kalbėta daug kartų. Ji vis tvirtina, kad dabartinį supuvusį pasaulį būtinai reikia pertvarkyti iš pagrindų...

Jis turėjo žinių, kad Malka su savo draugėmis iš Zarasų kalėjimo pabėgo. Žinojo, kad jai pavyko pasiekti Maskvą. Džiaugėsi tuo žygiu ir galvojo, kad ji Maskvoje nebaigtą aukštą mokslą tęs toliau, o dabar vėl

Lietuvos kalėjime ~~ir da~~ bjauriausia, kad būdama kalėjime, iš pradžių ji nepriim- ~~dažniau~~ davo mūsų ~~jai~~ siunčiamų siuntinių, o vėliau ėmė priimti ~~priimdavo~~ ir ragina siųsti jų daugiau. Siuntėm jai viską, ką tik ji prašė. Apskaičiavom, kad ji viena ~~ta~~ viską negalėjo suvartoti. ~~Dabar dar~~ Spėliojom, kad dalijasi su savo draugėmis. Paskui sužinojom, kad ji visus mūsų siuntinius atiduodavo visam komunistų kolektyvui-bendram katilui. Mus net perspėjo kalėjimo administracija, kad mes maitinam visus komunistus, sėdinčius kalėjime. Supratom savo klaidą ir liovėmis taip elgę.

Patarėm L. Chodošui žmonai pasakyti, kur buvo išvriesdas ir kuriam tikslui. Nesakyti, tik kad matė Malką. Teiravosi jos ~~tik~~ kur yra Malka. Jis atmetė mūsų patarimą. Grįžęs pasakysim jai visą teisybę, nieko neslėpdamas. Dabar saugumas, nustatęs tapatybę Malkos, spaudai perduos sensaciją. Žinos visas Kaunas, kur yra Malka ir kad ji mane, savo tėvą, pavadino senu storu, plonu ~~žydu~~ ir nepažįsta...

Kaip paprastai, taip ir šį kartą L. Chodos užpuolė visus tuos, kurie- ~~mane, kad aš~~ su jo Malka, be- tveriant naują tvarką pasaulyje, padarys ~~...~~ chaosą, kuriame bus nepaprastai daug aukų, verksmo, ašarų ir vargo. Socializmu daug kur dangstosi. Net Hitleris ir tas pavadino savo partiją „Nationalsocialisten". Savo „Mein Kampf" skelbia rasinę teoriją ir kaip „socialistas" žudo žydus ir kitus nearijus.

L. Chodos buvo teisus. Kitą dieną sąrgų mes
padarė spaudos konferenciją ir pateikė sen-
saciją - suimta žymi komunistų veikėja Mal-
ka Chodosaitė, kuri buvo pabėgusi iš Zara-
sų kalėjimo vėl buvo iš Tarybų s-gos
atsiųsta vadovauti komunistams, kurie
yra pogrindyje, ~~pa~~ pavarde svetima).

Kaune buvo surengta paroda šalia
Vytauto kalno. Joje dalyvavo ir užsienio
firmos. Savo gaminius išstatė ir Tarybų
s-ga. Po mokesčių komisijos posėdžio mes
su L. Chodosu nuvykom jos pažiūrėti. Pa-
tekom į Tarybų s-gos paviljoną. L. Chodos
labai smalsiai apžiūrinėjo visus eksponatus
ir skyriuje, kur buvo tabako išdirbi-
niai ~~skyriuje~~ ten gulėjo dėžė cigarų. Jis savo
drebančiomis rankomis tą dėžę su cigarais
paėmė, ~~ir~~ pakišo po pažastim ir eina to-
liau žiūrėti kitų eksponatų. Daran jam
pastabą, kad eksponatų stenduose yra už-
rašas, ~~kad~~ išdirbinių liesti rankomis ne-
galima, o čia ne tik lietė, bet paėmė ~~sa sa-~~
~~vinasi~~. Jis paraudęs ~~paraudonavęs~~, visiems girdint, gar-
siai pasakė: „Aš turėjau Rusijoje tabako
fabriką. Bolševikai jį iš ~~nuo~~ manęs atėmė,
sakydami „grab nagrablennoje" (grobk pri-
grobtą)". Padariau pagal ~~tą~~ jų pačių obalsį...
Prie to stendo stovinti mergaitė, ~~kuri yra~~ at-
vykusi iš Tarybų s-gos, kiek sumišo ir, nepa-
sakius nieko, kreipėsi į ~~pas~~ savo viršininką, ~~ku~~
šis ~~sis~~ parodė labai daug taktą ~~ir~~ liepė vietoje
paimtos dėžės su cigarais padėti kitą. Sekančią ~~Kitą~~ dieną
spaudoje buvo aprašyta L. Chodoso išdaiga...

L. Chodosas turėjo labai daug sąmojo. Vienas daugelio buvo toks: Jam būnant pas piršlį Malkos reikalais, atėjo ten vienas pilietis su pretenzijomis. Šis prašė piršlio, kad jam surastų žmoną, gražią, švarią kaip vištelę, visai nekaltą, o čia po vestuvių penktame mėnesyje pagimdė vaiką. Apkaltino piršlį, kad jis jaunavedį apgavo ir grąsino piršlį apkalti. L. Chodos nepatenkintam paaiškino, kad čia kaltės piršlio nėra. Prašydamas nepasakei, kokią turi būti vištelė. Juk vištelės būna šiaip sau ir farširuotos...

Pasamdė L. Chodos vieną darbininką pataisyti namo stogą. Tasai, atlikęs darbą, atėjo Chodoso atsiimti savo sutartą uždarbį. Jam nemoka, nes darbas nepilnai atliktas. Darbininkas pradėjo L. Chodosą plūsti įvairiais žodžiais. Pykčio apimtas, trenkė durimis ir išėjo. Praeidamas darbininkas pro jo buto langus, išgirdo, kad į lango stiklą beldžia L. Chodos ir ranka rodo, kad jis grįžtų. Nudžiugo: sumokės. Darbininkui sugrįžus, iš jo buto jis jam pasako: „Plūdai mane įvairiais žodžiais ir pavadinimais, bet dar pamiršai pasakyti, kad aš esu žydas"...

Sėdim su L. Chodosu Perkansko kavinėje. Prie mūsų staliuko prisėda Falkanskas, girdi, kuris būdamas paprastu batsiuviu pagarsėjo savo avalyne ne tik Lietuvoje, bet ir kitur. Kaune turėjo avalinės fabriką ir daug parduotuvių. Pasidarė turtuoliu, bet beraščiu pasiliko ir toliau. Užsakęs produktą kavos, jis mums pasisako, kad jis rytoj

išvažinėja į Nicą. L. Chodos klausia į kokią Nicą? Falkanskas suglumo ir negalėjo paaiškinti, o L. Chodos jam dėstė, kad yra trys Nicos: „Viena vadinasi Nica, kita — Spodnica (rusiškai „andarokas") ir trečia — Zadnica" (rusiškai „užpakalis"). Falkanskas negalėjo paaiškinti ir pažadėjo paklausti savo žmonos, į kokią Nicą jis su ja važinėja... Kuomet jis išėjo L. Chodos pasakė, kad jo žmona aiškumo neįneš, nes ji net skaityti nemoka. Dar papasakojo, kad Falkanskienė užpyko ant savo vyro ir pykčio metu pašaukė jį, sakydama „Adia". Falkanskas paprieštaravo, kad jo vardas yra Girša. Ji jam pasakė, kad vadino jį „Adia" nuo žodžio „adėjot"... Vietoje — idiotas.

Kavinėje, prie staliuko, gerdami kavą, peržiūrim laikraščius. L. Chodos garsiai skaito, kad Belgijos karalius Albertas I 59 metų amžiaus 1934 m. vasario mėn. 17 d. su savo žmona išvažiavo į kalnus. Žmona paliko mašinoje. Jis buvo didelis mėgėjas alpinizmo. Belipdamas į kalną, paslydo ir nusimušė. Perskaitęs tą žinutę, Chodos pasakė: „Ar tai yra karaliaus darbas?!..."

1938 m. gruodžio mėn. 11 d., renkant Klaipėdos seimelį, vietos gyventojai, vokiškos orientacijos, sudarė daugumą ir, turint autonomiją, susidarė valstybėlė valstybėje. Tą padėtį L. Chodos taip apibūdino: „Klaipėdos krašto įvykiai lygūs votiai, kuri yra ant mužiko subinės. Nei pačiam pažiūrėti nei kitam parodyti"...

Kauno m. tarybos posėdyje burmistras referuoja vieną klausimą, ~~nesodžiu~~ cituoja vieną posmą rusiškai. L. Chodos isteriškai sušunka: „Kalbėk lietuviškai!" Tasai pasakymas smetoniškose įstaigose buvo labai dažnai vartojamas. Net buvo sukurtas toks anekdotas: ~~kad~~ Smetona miręs pabeldė į rojaus vartus, ~~ir~~ Šv. Petras užklausė, ką jis yra žemėje padaręs gero? Jis atsakė: „Kalbėk lietuviškai". Šv. Petras lietuviškai nemokėjo ~~„ir yra užklausęs kita kalba~~

Tarybos narys iš darbininkų frakcijos, kalbėdamas iš tribūnos, ~~kurios~~ šalia sėdinčio L. Chodos, parodė pirštu ir pareiškė: „Tokius kaip L. Chodos, reikia pakarti"... Chodos ~~ir čia~~ ~~jis~~ pašoko iš vietos ir, kystelėjęs kumštį jam po nosim, sušuko: „Aš tau nepuspadis"! Kalbėtojas buvo batsiuvis.

L. Chodos ~~mane~~ prašė paaiškinti, kodėl Lietuvos herbe yra atvaizduotas raitelis ant žirgo ir tasai žirgas ~~yra~~ užpakalinėmis kojomis atsirėmęs ~~ant~~ žemės, o priešakinės — ore. Pasakiau, kad aš ~~ne esu~~ heraldikas ir paaiškinti negalėsiu, kodėl žirgas su raitelin piestu stojo. Chodos man atsakė, kad čia nereikia jokio mokslo apie herbus: Lietuva yra tokia maža, kad ir žirgas joje negali tilpti. Jei jis nuleis priešakines kojas, tai jos pateks ant svetimos teritorijos...

L. Chodos pasakojimai iš žydų gyvenimo: Caro laikais dvarininkai savo dvare laikė pienininkus, kurie tvarkė pieno produktus ir ka-

~~Jie~~ buvo dvarininko patarėjais. ~~Šiose~~ šias pareigas atlikdavo ~~se~~ daugiausia ~~daugumoje~~ ~~buvo~~ žydai. Dvarininkai juos išnaudodavo, pašiepdavo, o kartais ~~net~~ apmuldavo. Vienas pasišaukė pienininką Joselį ir liepė jam per metus laiko išmokyti kalbėti jo didelį šunį. Joselis paima tą šunį ir, ~~parsivedęs~~ ~~į savo namus~~ jį namo, sako žmonai, kad jis per vienerius metus turi jį išmokyti kalbėti. Žmona tai išgirdus, pradėjo jį plūsti, kad jie turi penketą vaikų, vos patys gali pramisti, o čia dar prisideda dar vienas ~~maitintojas~~ valgytojas, kuriam reikia daugiau maisto negu dviem vaikams. Pagaliau per vienus metus šuo kalbėti neišmoks. Joselis, savo žmoną ramindamas, pasakė: „Sore, suprask, kad per vienerius metus gali padvėsti arba šuo arba ponas. ~~Suprask per metus gali kas nors atsitikti~~ O dabar lauksime kuris iš jų pirmas padvės..."

Kitas dvarininkas ~~..~~ sugalvojo pasityčioti iš žydų, kurie turėjo kelyje esančias jo karčiamas. Perspėjo, kad jis tas karčiamas lankys ir, jei neras bufete kokio nors patiekalo, ~~įkirs~~ pers. bizūnu ~~į~~ jo užpakalį. Atvykęs į pirmąją, nerado kumpio. Karčiamninkui įkirtė. Gavęs bizūnų, praneša kitam karčiamninkui, pas kurį vyks ponas, kad tas kumpį turėtų. Jis jo neturėjo ir gavo taip, kad net sėdėti negali. Pas antrą bufete nerado dešros. Įkirtė. Tasai antrasis praneša trečiam, kad jie abu gavo, kad jų bufetuose nebuvo kumpio ir dešros. Kol ponas atvyks, tegu tuos patiekalus trečiasis karčiamninkas paruošia. Gavęs tokį pranešimą, už ką jiems įkirtė į sėdynę,

atsisėdo ir ramiai laukė atvykstant pono.
Bufetą nepapildė jokiais produktais. Atvy-
kęs ponas pamatė, kad ~~trečiasis~~ bufete jo-
kių produktų nebuvo, nustebęs jo užklau-
sė: „Ką turi"? „Subinę turiu", atsakė
ir čia pat pradėjo mauti kelnes.

Giršas pavadino Joselį „žuliku". Užgautasis
pasiskundė rabinui. Rabinas, išklausęs visą reika-
lą, liepė Giršai, kad tas prie Mozės dešimt
Dievo įsakymų patvirtintų, kad Joselis ne-
žulikas. Tasai rabino sprendimas Giršai bu-
vo nepriimtinas, bet ~~į konfliktą~~ pyktis su juo ne-
norėjo, nutarė reikalavimą išpildyti. Priėjo prie tų įsa-
kymų, užklausdamas, pasakė: „Dieve,
Joselis nežulikas?"...

Caro urednikas pateko į žydų vestuves.
Jose linksminosi, šoko ir dainavo. Prisilakė
gerokai, vos ant kojų stovėjo, bet, apkabinęs
jaunosios tėvą, sako: „Jūs geri ir vaišingi
žmonės, tik kam nukryžiavot Kristų"...

Atatinkama caro įstaiga gavo signalą, kad
vienoje sinagogoje neteisingai užrašomi žydų
naujagimiai. Nusiųstas kontrolierius patik-
rinti, ar tiesa ~~vietoje~~. Rabinas kontrolieriui aiškina,
kad pagal talmudą, po gimimo į aštuntą
dieną daromas krikštas-apipjaustymas ir
nuo tos dienos skaitomas jo amžius. Kont-
rolierius pastebi, kad tuos galiukus reikia
pridėti prie bylos kaip „veščestvennoje doka-
zatelstvo" (daiktinis įrodymas). Rabinas jam
paaiškino, kad galiukus prie bylų nepride-
da, bet juos deda į vieną dėžutę ir išsiunčia į Mas-
kvą, o iš ten jiems atsiunčia gatavą kontrolierių-

~~Pas rabiną vienas kreipėsi gauti iš jo patarimą. Jam peršą dvi merginas. Viena turtinga bet... o kita visai neturtinga bet visai nekalta. Kurią imti? Rabinas patarią imti pirmą, nes skirtumas yra tik į tą pusę o atgal tas pats pas abidvi...~~

Stambaus komersanto sūnus, baigęs komercinius mokslus, pirmą dieną padeda tėvui. Tėvas paveda sūnui išsiųsti Joseliui primenančią telegramą, kad tokią tai dieną jis turi išpirkti savo vekselį. Sūnus žinojo, kad telegramos tekstas turi būti lakoniškas, bet suprantamas. Tėvui ~~aprobatai~~ jis paduoda telegramos tekstą, kuris buvo toks: „Joseli, vekselio terminas pirmą". Tėvas, perskaitęs tekstą, pakrapštė pakaušį ir sako: „Sūneli, tavo mokslui išleidau daug pinigų, o tu nežinai, kad žydų kalboje yra vienas žodis, kuris pakeičia visus tekstus". Savo ranka parašė telegramos tekstą, kuris skambėjo taip: „Joseli, nu". Joselis gavo telegramą, bet neturėjo pinigų, todėl davė telegramą ~~tokią~~ turinio: „Nu, nu". Tėvas suprato, kad reikia palaukti.

Pas vieną rusų pirklį dirbo pardavėjais vokietis, rusas ir žydas. Jis neturėjo giminių. Padarė testamentą, kad visas jo turtas po jo mirties atitektų jiems, bet, jį palaidojus, kiekvienas turi atnešti tūkstantį rublių ir padėti ant jo kapo. Vokietis kitą dieną taip padarė. Rusas ~~kiek tai~~ kažkiek dienų gėrė, paskui prisiminė, irgi atnešė. Žydas tik stebėjo, kada jie atneš. Jis irgi atnešė. Padėjo ant kapo trijų tūkstančių vekselį, o jų atneštus pinigus sau paėmė.

Per mišką ėjo žydas su draugu lietuviu. Viduryje miško pastojo jiems kelią plėšikas ir pareikalavo atiduoti visus pinigus. Žydas kreipiasi ~~prie~~ į plėšiką ir sako, kad jis savo draugui grąžina 100 litų skolą, ~~litų 100~~, bet prašo iš to draugo paimti ~~jo~~ pakvitavimą, kad jis iš jo yra paskolinęs 100 litų.

Naujokų ėmimo komisijoje eilėje stovi gražus, stiprus vyras. ~~gražiai stiprus~~ Paskui jį stovi žydas. Gydytojas priėjo prie to stipraus naujoko, pažvelgė ir, gėrėdamasis jo figūra, pasakė: „Už ~~dvejiems~~ du gali kariauti". Po to pasakymo paskui jį stovintis žydelis iššoka iš eilės ~~ir~~ bėga prie savo drabužių apsirengti. Gydytojas jį sulaiko, o jis ~~[illegible]~~ aiškinasi: „Juk jūs pasakėte, kad jis gali kariauti už du. Aš gi stovėjau po jo"...

~~Pačiame~~ Fronte pirmoje linijoje karininkas duoda komandą „pirmyn!" Kuopa pakilo į mūšį, o du žydai, kurie buvo toje kuopoje, atsiliko. Vienas su šautuvu rankoje žingsniuoja į fronto užnugarį, o kitas griūva į apkasą. Karininkas sustabdo tą, kuris žingsniuoja į užnugarį ir klausia: kodėl jis neina pirmyn. Jis jam atsako: „Jūs, ponas karininke, sakėte, kad žemė yra apskrita, ir aš noriu priešui smogti iš užpakalio". O tas, pasislėpęs apkase, karininkui aiškina: „Juk turi kas nors gyvas likti, kad galėtų papasakoti ir parašyti naujai kartai apie narsumą mūsų karžygių", ~~kurioje su taip stipriu priešu~~"...

Chaimas sutinka savo gerą pažįstamą Jeiką, nešantį net du radijo aparatus. Nustebęs klausia, kodėl pirko net du aparatus. Jeikas atsako: „Mano uošvė pasakė, kad jei kas nupirktų jai radijo aparatą, tai ji atiduotų pusę savo gyvenimo. Pasiaukojančiai pirkau du"...

Sudegus Berlyno reichstagui, Hitleris posėdžiavo kirchėje. Pirmąją kalbą pradėdamas, sušuko: „Kas yra žydas, turi išeiti!" Tokie išėjo. Paskui: „Kas yra arijas, turi išeiti!" Tai išgirdęs Jėzus, sėdėdamas ant Marijos rankų, pasakė: „Mama, mes rodos tai grupei priklausom. Eikinam, o mes išmes"...

Hitlerinis maršalas Geringas įsako savo adjutantui pašaukti sekretorę Elsą. Tasai jam praneša, kad Elsa ateiti negali, nes guli su radikulitu. Geringas įsako žydą Radikulitą sušaudyti, o Elsą atvesti.

Tas pats Geringas įsako savo adjutantui sužinoti, koks bus oras dviejų sekančių dienų. Praslinkus valandai adjutantas jam praneša, kad oras bus [illegible], šiandieną ir ryt oras nesikeis, bet artinasi Golfštromas, ir oras pasikeis į blogą pusę. Geringas smarkiai supyko ir pasakė: „Tasai žydas Golfštromas specialiai daro, kad Vokietijai pakenktų"...

Rojuje, saulės atokaitoje, tarp dviejų medžių ištiesta virvutė ir ant jos pakabinti figos lapai beveik vieno dydžio. Adomas ir Ieva džiovina savo baltinius.

Vienas žydas, kareivis savo vado įsakymu buvo nusiųstas į priešo pusę žvalgybai. Su ~~savim turėjo~~ nešėsi šautuvą ir vokiečių vėliavą. ~~Kiek padėjęs~~ Bežvalgydamas susitiko vokietį, žydą su tokiu pačiu uždaviniu iš priešo pusės. Besikalbant eidami išsiaiškino, kad jie abu gali tapti didvyriais. Taip ir padarė. Pasikeitė vėliavomis, ~~ir~~ tas pats parnešė savo vadams, papasakojo, kad tas atėmė iš priešo. Gavo kryžius...

Maskvoje vienas žydas, eidamas pro kalėjimą Lubiankoje, pažvelgė į tą rūmą, atsidusino ir sudejavo, tardamas „ach"... Paskui jį eidamas kitas žydas, tai išgirdęs, pasakė: „он мне рассказывает"... (jis man pasakoja).

Dėl to kalėjimo Lubiankoje L. Chodos vienam Kauno žydui padarė daug nemalonumų ~~ir~~ Tas, grįžęs iš Maskvos, vos jo nesumušė. Tasai pirklys vyko į Maskvą prekybos reikalais. L. Chodos juokais paprašė jo, kad, jis būdamas Maskvoje, užeitų pažiūrėti, kaip atrodo jo namas, nurodydamas adresą ir to namo numerį. Tasai glušas, nieko blogo negalvodamas, sutiko L. Chodosui tokiam populiariam žmogui, ~~kaip L. Chodosui~~ tą paslaugą ~~būtinai~~ padaryti. Atlikęs savo visus reikalus, surado tą rūmą ir iš visų pusių jį apžiūrinėjo, kad galėtų smulkiai papasakoti L. Chodosui. Sargybiniai jį pastebėjo ir patikrino, kas jis yra toks. Jis jiems papasakojo visą tiesą, kad tų rūmų savininkas paprašė pažiūrėti, kaip atrodo jo namas. Jie suprato, kad tai yra išdaiga ir prašė perduoti jam linkėjimus ir pasakyti, kad, jam atvykus, laisva vieta atsiras...

Iš visur išvarytas, buvau priverstas vers-
tis prekyba. L. Chodos, sutikęs mane, pasitei-
ravo, kaip man sekasi. Davė praktiškų pa-
tarimų. Iš ~~tų~~ visų buvo vienas toks: Rei-
kalingas pardavėjas. Yra du kandidatai.
Vieno charakteristika, ~~[illegible]~~ ~~yra~~ labai sąžinin-
gas, o kito - apsukrus, bet žulikuotas. „Kurį
paimtum?" klausia. Atsakiau, kad paim-
čiau tą, kuris turi gerą charakteristiką. Jis
man pabaksnojo per petį ir patarė imti tą
apsukrų, nors ir žulikuotą, sakydamas: „Ta-
sai sąžiningas nieko neparduos, bet nieko ir
neduos, o tasai apsukrus, nors ~~[illegible]~~ tavo ir
paims, bet ~~savo apsukrumu~~ taip prekiau-
s, kad uždirbs ir tau ir jam" ~~pardavėjui~~. Ta
proga papasakojo apie vieno pardavėjo apsukru-
mą. Jis dirbo avalynės parduotuvėje. Provin-
cijoje buvo veltinių dirbtuvė ir jos savinin-
kas turėjo radijo aparatą ~~ir~~ Buvo didelis
mėgėjas muzikos, visuomet klausydavo
transliuojamas per radiją operas ir vaidi-
nimus. Po darbo pardavėjas bėgdavo pas savo pažįsta-
mą, kuris dirbo teatre scenos darbininku.
Veiksmui ~~Scenai~~ baigiantis ir nusileidus uždangai,
jis pribėgdavo prie mikrofono, kuris buvo sce-
noje ir, dar nesuspėjus jo išjungti, daro ~~[illegible]~~
užsakymą veltinių dirbtuvės savininkui,
kiek jis turi prisiųsti ir kokių veltinių.
Tai būta tikrai apsukraus pardavėjo, nes,
pirma, buvo skubus užsakymas, o, antra, ~~ir~~ nieko nekaštavo. Ka-
pitalas eina tik pas sumanius ir apsuk-
rius. Ši priminė jis ir savo pieninę Amerikoje,
~~[illegible]~~ sen augusi pienas jo gyvenime kaip vaivorykštė.

Apgailestavo, kad atstovaujamos firmos ne-
turi nieko bendro su tokiomis gamyklomis, ku-
rios gaminiai yra surišti su vandeniu. Jis
visuomet tvirtindavo, kad gaminys yra la-
bai pelningas, jei jo sąstate yra vandeno ir da-
tuo geras, įrengus vandentiekį Kaune. Jis
negerdavo alaus ir jį vadindavo „kupranuga-
rio myžalais". Pats girdėjau, kaip jis alaus bra-
voro savininkui S. Volfui peikė jo alų.

Nebūdamas mokesčių komisijos nariu, su
L. Chodosu susitikdavom labai dažnai kavinė-
se, prie puoduko kavos. Jis buvo labai įdomus
pašnekovas, nes turėjo labai sveiką humorą
ir kandų jumorą dienos temomis. Kokiems
nors kivirčams iškilus komersantų tarpe, jis
juos siųsdavo pas mane, kad aš juos taikinčiau. Tokių bu-
vo labai daug.

Po rinkimų eilinės savivaldybės 1931 m. XI. 15-16 d., kurią kai-
rioji visuomenė boikotavo, Kauno miesto savi-
valdybės taryba rinko naujus narius į mo-
kesčių komisiją. Mano vieton buvo išrinktas
operos solistas Antanas Sodeika, kuris į tary-
bą ~~ne~~buvo išrinktas ~~bet buvo renkamas pas~~ tautininkų sudarytu sąrašu
Nr. 5 pavadintu „nepartiniai". ~~Tai buvo vienas iš jų pasirinkta~~. Man
mok. insp. pad. M. Andėjus
pasakojo ~~L. Chodos~~, kaip A. Sodeika atvyko į
pirmąjį komisijos posėdį, prisistatė pirminin-
kui L. Tulauskui ir pasakė, kad jis yra išrinktas
vietoje „bolševiko" Ber. Petrausko. Pirmininkas,
visiems girdint, atsakė: „Nežinau, ar jis bolše-
viku buvo ar nebuvo, bet jis mums buvo
labai naudingas. Gerai pažinojo veik visus mies-
to pirklius, stiprus buhalterijoje, o kas svar-
biausia, energingas, sumanus ir netingus."

Jūs, būdamas operos dainininkas, vargu ar būsite mums naudingas, neturėdamas jokio supratimo apie prekybą, pramonę ir amatą. Primenu, kad pirmininkui palikta teisė netinkamus narius į posėdžius nekviesti ir jų vieton reikalauti prisiųsti kitus. Jums, ponas Sodeika, skiriamas bandomas laikas." A. Sodeikai buvo nemaloni pastaba, jis viską parando ir per visą posėdį išsėdėjo lyg pilną burną vandens, nieko nepratarąs.

Tuo laiku operos solistas Antanas Sodeika Valstybiniam teatre buvo Tautininkų S-gos kuopos pirmininkas ir visus persekiojo, kurie nepritarė smetoniškam smurtui. Tas pats Ant. Sodeika, esant Tarybinei santvarkai, nuo pjedestalo nėra nustumtas. Jam suteiktas liaudies artisto vardas, gauna personalinę pensiją, rašomos monografijos, kuriose labai įvertinami jo dideli nuopelnai Lietuvai... Daug kas manęs klausia, ar nedeis kartais kiniečiai? Visiems tvirtinu, kad ne, nes A. Sodeika neangina kasos. Tai politinis barometras.

Paskutinį kartą L. Chodosą sutikau prieš ateinant 1941 m. rusams. Jis mane sustabdė Laisvės alėjoje ties kavine „Monika" ir paprašė, kad aš padėčiau jam pirkti odos galanterijos krautuvėje planšetėlę vizitinei kortelei. Paklausiau „kokiam reikalui." „Iš vežimo" atsakė. „Ta planšetėlė su vizitine kortele bus pritvirtinta prie čemodanų, kad nepasimestų čemodanai tarp svetimųjų," aiškino.

Tą jo pasakymą priėmiau kaip sąmojį. Pasakiau jam, kad tai padaryti neleis Malka. Jis sustojo, ir dar patvirtino, kad tą norą padaryti šiandieną Malka yra bejėgė. Ji buvo reikalinga pogrindžiui, o dabar viską tvarkys kiti. Esu pasiruošęs tai kelionei. Čemodanai sudėti ir mūsų šeima žiūri tik į duris, kuomet jos prasivers ir jose pasirodys čekistai." Man tą viską pasakojo labai susijaudinęs. Raminau. Palydėjau iki miesto sodo. Atsisveikindamas, paėmė mano ranką į savo rankas ir ją spausdamas, pasakė: „Tame naujame pasaulyje, kurį tverėte kartu su Malka, bus labai daug ašarų, skausmo, ankų ir vargo". Antrą kartą pamačiau jo graudžias ašaras. Kažką dar norėjo man pasakyti, bet buvo taip susijaudinęs, net jo abi rankos drebėjo, ir nieko negalėjo ištarti. Tuo momentu prie jo priėjo jaunuolis, rodos, jo sūnus ir, paėmęs jį už parankės, nuvedė link namų Lukšio g-vės pradžioje. Stovėjau ir lydėjau juos akimis. Jis kiek nuėjęs, irgi atsigręžė. Tai toks buvo mūsų atsisveikinimas. Tą klaikų vaizdą negaliu pamiršti iki šiam laikui.

Pranašą-L. Chodasą visgi išvežė. Nuvežtas buvo į Sibirą, Altajaus kraštą. Neilgai ten gyveno. Atskirtas nuo savo gimtojo krašto, diena iš dienos nyko, nyko ir ten pabaigė savo gyvenimo kelionę. Mirė nuo maliarijos.

Dažnai pagalvoju, jei nebūtų išvežtas, tai vokiečiai čia, vietoje, būtų nukankinę, nes ir jų smarkiai neapkentė. Tai buvo stambi figūra

Apibūdinau visus mokesčių komisijos narius, su kuriais man teko dirbti ~~metus~~ 4 metus. Ir nedirbant komisijoje, tekdavo su savo bendradarbiais susitikti ir maloniai praleisti laiką. Veik visų nėra gyvųjų tarpe. Nežinau tik L. Deringo likimo, repatrijavęs į Vokietiją. Komisijos pirmininkas L. Tulauskas prie Tarybinės santvarkos dirbo finansiniu inspektorium. Mirė 1958 m. ir palaidotas Aukšt. Panemunės kapinėse, Kaune.

Mano ~~dirbtas~~ laikas komisijoje nepaprastai greitai prabėgo. Pats darbas ir tie, su kuriais teko dirbti, man buvo ~~pagal~~ prie dūšios. Vargino mane tik mokėtojai, kurie mane ir kitus gavę ir ~~visur~~ visus slengėsi ~~visur~~ ~~nors~~ atsidėkoti, kviesdami kur nors vakare pasėdėti... Ne ~~vien~~ aš ~~vienas~~ ir kiti, nariai, ~~ir~~ pirmininkas, ne tik šalintis, ~~bet~~ net bėgti turėjom. Paskui kiek aprimo, nes įsitikino, kad mes nesame ~~taip~~ nusiteikę visur burokti, tai viena, o be komisijos turėjom ir kitų darbų.

Tačiau vieną kartą buvom ~~pastatyti~~ dalyviais ~~prieš~~ jau įvykusio fakto. Savo apsiaustus kabinom kanceliarijoje ~~ant~~ kabykloje, kurioje posėdžiui vykstant, sėdėdavo sekretorius.

Po posėdžio velkamės savo apsiaustus ir išeinam į koridorių. Apsivilkęs kyštelėjau ranką į kišenę, ir tarp ~~mano~~ pirštų ~~pa~~ ~~teko~~ atsidūrė kokis popieragalis. Išimu ir žiūrim: visa šimtinė. Tas pats ir pas kitus. Visi grįžtam pas sekretorių ir pirmininką. Kiekvienas, rodydamas po šimtą litų. Penki nariai - penki šimtai litų. Klausiam

sekretoriaus. Tas nieko negali paaiškinti, ir žiūri prie savo apsiausto ir iš ~~jo~~ kišenės ~~taip~~ ~~pat~~ taip pat ištraukia šimtinę. Pirmininko ~~apsiausto~~ iš būdavo išsimomet jo kambaryje. Šešios ~~kupiūros~~ Banknotai ~~po~~ šeši šimtai litų. Klausiam, kas lankėsi? Buvo mokėtojai, bet kas tai padarė, sunku pasakyti. L. Chodos ~~daro pasiūlymą~~ siūlo nueiti į „Versalį" ir aptarti, ką su jais daryti. Spėliojom, gal kas iš tų, kurie lankėsi inspekcijoje, mums posėdžiaujant, ir būtent, kas. Visi smulkūs mokėtojai. Čia būta stambesnės žuvies, ~~davant tokią auką~~. Nutariam tuos šešis šimtus litų ~~per~~atiduoti Raudonajam Kryžiui ir ~~tą~~ tai pavedam ~~padaryti~~ atlikti R. Gorfinkeliui, nes jam ~~yra~~ pakeliui. Išėję iš „Versalio", gardžiai juokėmės, kad tas geradarys vietoje gero padarė kiekvienam po dešimt litų nuostolių. Restorane, darant pasitarimą, negalima sėdėti prie tuščio staliuko. Paskui savo apsiaustus jau kabinome posėdžio kambaryje ir neturėjom nenumatytų išlaidų. ~~vien dėl tokių pinigų~~.

Kauno žydai manęs nevadindavo pavarde ar ~~bent~~ vardu, bet vadindavo „Amcho". Hebrajų kalboje tai reiškia: „savas žmogus". Su ta tauta man teko ilgą laiką dirbti ir tik gerai ~~gatim~~ apie ją atsiliepti. Tai tauta, kuri turi labai daug gerų savybių. Jei ~~savo laiku~~ anksčiau ne ~~turėjo meilės~~ ~~prie~~ nenujėjo savo tėvynės, tai ~~dabar~~ vėliau ta ~~jaunuma gavo iš pasidarė~~ dėl jos aukojosi, tapo garsiais kariais, ~~dėl~~ už savo tėvynės nepriklausomybę. savojo

Mano ~~gyvenimo~~ sunkią valandą, žydai pirmieji ~~man~~ ištiesė pagalbos ranką. Nepamiršim.

Varniai

Vakare atėjau į „Lietuvos Žinių" redakciją, ~~ir čia~~ M. Januškevičius susijaudinęs ~~mane~~ pasitinka ir ~~sujaudintas~~ pasakoja, kad Tauragėje praeitąją naktį kažkas ~~kas tai~~ įvyko. Bet kas? - niekas nežino. Tai buvo 1927 m. rugsėjo m. 9 d.

- Ar skambinote į Miško gatvės No. 13 - saugumui?

- Neskambinome, nes nežinom, kam skambinti, dar vieną, o vida bijome - paaiškina.

Paėmiau telefono knygą, susiradau numerį ~~ir skambinu~~ pačiam viršininkui Budrimi-Polovinskiui, kurį pažinojau iš tų laikų, ~~kuomet~~ kai jis buvo sukilėlių vadas Klaipėdoje, o vėliau gubernatoriumi. Ten su ~~juomi~~ juo aš, kaip valst. ir savivald. tarnautojų prof. s-gos centro valdybos narys ~~turėjau~~ aštriai pasikalbėjau ~~jimus~~ dėl varžomo reiškimo Klaipėdos skyriuje. Po to pasimatymo Klaipėdos skyrius pradėjo reikšti normaliai ir pats pasidarė šiltesnis.

Atsiliepė pats Budrys. Pasisakiau, kas kalba. Vienas kitam pasakėm - labas vakaras.

- „Lietuvos Žinios" gavo žinias, kad praeitąją naktį Tauragėje ~~ten~~ buvo kažkokie ~~kokie tai~~ neramumai. Tokias žinias gavome iš dviejų vietų, bet ~~ir~~ vienos ~~nokiems~~ kiek prieštarauja. Prašyčiau duoti tikras.

- Taip buvo tokie įvykiai. Sėdžiu ir laukiu teisingų žinių, kurias mano pasiųsti pareigūnai ~~iš čia išsiųsti į~~ vietoje patikrins ir man praneš. Tokių žinių dar negavau - pasakė.

- Mums pranešė, kad tai būta kokio tai pučo - pažanin...

- Tvirtinti, kad tai būta pučo negalim. Vieną žinom, kad buvo apiplėštas Lietuvos banko skyrius ir plėšikai pasislėpė. Kiek pagrobė pinigų irgi nežinom. Susilaikykite, ką nors rašyti, kas įvyko Tauragėje. Mes duosime dėl to įvykio oficialų pranešimą. Rytdienos numeriui tą pranešimą mes ~~jums~~ prisiųsime. Padėkojau, ~~ir~~ atsisveikindamas, ~~bet~~ dar priminiau, kad to pranešimo laukiau.

M. Jankauskevičius labai neramus. Jaudinasi, daug rūko. Iš redakcijos kambario mane išvedė į salę ir pašnibždomis sako, kad esą-ny vadai, vadovaujami Soltono, darė pučą ir todos nepavyko. Tai jie iš banko paėmė pinigus. Kad tik jiems pavyktų pabėgti. Ta naujiena mane ~~kiek~~ nustebino, ~~ir~~ pasakiau, kad beprotiai-avantiūristai. - Saujalė esą anų, kur tai Tauragėje, neturėdami ryšių su kitomis opozicinėmis grupėmis Lietuvoje, sugalvojo versti fašistinę valdžią Tauragėje, o ~~jau~~ Šilalėje, Šilutėje, Jurbarke ir aplink bus dar fašistai. Aiškus nepasisekimas, ~~ir~~ pasiliko jiems tik banką apiplėšti ir su pinigais bėgti. ~~Ne~~ Reikia pučą daryti kokiame tai velnio užpečkyje - Tauragėje, bet organizuoti visus dorus piliečius vienu kartu visoje Lietuvoje versti fašistus. Lokaliniai pučai - tai ~~tolygūs adatos įdūrimui~~ adatą įdurti bestijai. Tokius išsišokimus smerkiu.

~~Dar~~ Bekalbant redakcijoje su kitais, ilgas telefono skambutis. J. Kardelis pakelia telefono ragelį ir kalba su J. Bildušu - Tauragės miesto burmistru ir vietos ~~knapos~~ komiteto pirmininku Valstiečių liaudininkų s-gos. Jis smulkiai

Bominis(?) papasakoja įvykių eigą, nė mažiausių pervedęs studentui. „Varpo" d-jos narys amputuota ranka guli vietos ligoninėje. Šio sumanytojai su pagrobtais pinigais pabėgo į Vokietiją. Dabar jau ramu. Tvarka atstatyta, vedamas tardymas. Iš Šilutės atvyko kariuomenės dalinys. Kas įvyko Tauragėje, žinom viską. Rytdienos numeryje Budrys, jei ir neduos oficialaus pranešimo, tai Kardelis jau išrašė, kas įvyko vakar Tauragėje ir kalėjime bus atspausdinta. O M. Gaiduškevičius labai nerimauja. Atėjo jo vienminčiai ir paskubomis išėjo, ~~pranešant~~ su žiniomis jiems ~~apie~~ tikras žinias kurias pranešė redakcijai J. Bildušas iš Tauragės. Išsimošiau jam eiti namo. Kardelis, prašo užeiti į redakciją rytoj išryto. Gal reikės dar paskambinti Budriui. ~~Pas~~ Redaktorius ~~susidarė tokis įspūdis~~ galvoja, kad su ~~juomi aš~~ Budriu esu senai pažįstamas, ~~ir~~ todėl atvirai su manim jis kalba. Pažadėjau, bet neištesėjau.

Eidamas namo, Miško gatve, turėjau pro ~~namą~~ Miško 13 praeiti, ~~ir~~ pastebėjau, kad 3 aukštų pastatas visas apšviestas ir judėjimas kaip skruzdėlyne. Čia prie tų namų stovi ~~keleta~~ kelios mašinos. Pagalvojau, kad baimė turi labai dideles akis. Tauragės Saltonas daug baimės įvarė saugumiečiams. Lėtai žingsniuoju ~~prie~~ savo namų link. Dar kiek sustojau, apsižiūrėjau, o dos mašinos, kurios stovėjo prie saugumo, smarkiai pravažiavo pro mane ir nudūmė geležinkelio stoties link. Taip atrodo, kad ši naktis daug kam bus nerami. Kodėl pagalvojau daug kam?...

Įėjęs į savo ~~namo~~ kiemą, pamačiau ant gonke-lio du sėdinčius vyrukus. Supratau, kas jie tokie, ir ~~jis~~ jie mane pamatę, atsistojo, pasisveiko ir pasisakė, kad manęs laukė. Perklausiau, o kokiu reikalu, neatsakė, pamaigė galvomis ir vienas prasitarė, kad būtų geriau užeiti į butą. Neprašytus ir dar nelauktus svečius į savo butą įleidžiau. Čia koridoriuje vienas iš savo portfelio išėmė orderį, kad aš suimamas ir pavesta mano bute padaryti kratą. Pasitinka žmona ir sako man, kad tie vyrukai jau buvo ir, man ~~neesant~~ nesant pasisakė, kad ~~jie~~ darys kratą. Aš jiems ~~tai~~ daryti neleidau, papasakoja žmona, ~~bet~~ jie nenorėjo klausyti. Tada pagalbon pasikviečiau Praną Morkų, buv. Kauno miesto ir aps. viršininką, kuris gyveno tame name kitame bute. Jis tuos įžūlius vyrukus sudraudė, ~~kad neesant paciam~~ sakydamas, jeigu nėra paties savininko, tai pagal veikiančius įstatymus kratos daryti neleidžiama. Sutiko nedaryti, lauks, ~~kaip~~ kol aš ~~ateisiu~~ grįšiu. ~~Čia~~ Žmona ~~dar savo protestą~~ pareiškė, kad laukti savo bute neleis, nes dukra grįžus iš darbo, nori apsitvarkyti ir nekurį laiką su jais sėdėti, o vienų palikti negali, ~~nepasitiki, kad jei kuo~~ dar ko gero pakišiųs ką nors kompromituojančio ir sakys, kad pas mus rado. Taip tie vyrai buvo priversti laukti kieme. Buvo labai nepatenkinti.

Savo pyktį išliejo ~~darant~~ darydami kratą. Visus kampus išvartė, išnostė, apčiupinėjo, bet nieko „priešvalstybinio" nerado. Surašant kratos aktą, vienas manęs užklausė, iš kur aš dėjau, ~~kaip~~ kai jie kieme laukė. Atsakiau, kad jiems yra pavesta mane suimti ir bute kratą padaryti.

bet tardyti tai jau ne jų reikalas ir atsargiai at-
sisakau. Tą pasakysim tardytojui. Bet jų smul-
sūnui, kur aš buvau patalpintas, atėjus į sau-
gumą, paklausia pačio Budrio. Jis pasakys,
nes su juo kalbėjau telefonu 3 val. tam
atgal. Nežinau, ar jie tam patikrino, bet man
nieko nesakė ir nuvedė. Kelias buvo labai
trumpas. Šimtą metrų paėjus, kitoje pusė-
je Miško g-vės, saugumiečių vyriausioji
būstinė. Nuvedė į vietą, kurioje buvo vie-
no aukšto mūrinis namukas. Tai kalėji-
mas. Dežuruojantis, o gal ir nuolatinis tos
įstaigos pareigūnas, pasirašė mane atve-
dusiems, kad priėmė. Atidarė vienos kame-
ros duris ir nieko nesakęs, ranka parodė,
kad eičiau vidun. Apartamentas nedidelis.
Jame iš neobliuotų lentų gultas, kuriame gali
tilpti ne daugiau kaip trys žmonės. Tarp gul-
to ir durų vieno metro tarpas. Esant jame
dviems žmonėms šioje erdvėje be gulto, ankš-
toka, lubos žemos, langas su geležinėmis gro-
tomis randasi į kiemo pusę. Palubėje mažytė
elektros lemputė, 16 žvakių. Oras pakenčiamas,
nes buvo atidarytas langas. Sėsti galima tik
ant gulto. Atsisėdau ir galvoju, kad gal kas
vyksta ne vien Tauragėje, bet ir kitur, kad
taip saugumiečiai subruzdo. Kas nors yra
svarbesnio. Čia man begalvojant, kameros
durys atsidaro ir įeina studentas Aneevičius
Pranis. Jį pažinojau kaip studentų socialistų
draugijos veikėją, kuris dažnai užeidavo į
„Lietuvos Žinių" redakciją ir atnešdavo spaus-
dinti iš savo kūrybos. Tuo laiku jis buvo pažangus.

Pasidarė kiek linksmiau, atsirado žmogus savo idėjomis artimesnis. Jis labai jaudinosi, kad čia pateko. Apie Tauragės pučą nieko nežinojo. Papasakojau jam, kaip tas viskas vyko, ~~jo~~ kad studentui Baniui amputavo ranką, ~~jis~~ paguldytas ligoninėje. Šita žinia dar daugiau jį sujaudino, ~~jis~~ pabalo, apalpo. Pabeldžiau į duris. Prižiūrėtojas už pažastų jį ištempė. Pasilikau vienas visą naktį. ~~Be~~ Ant gulto nebuvo jokio apsiklojimo. Taip ir ~~ant gulto~~ užsnūdau. Varčiausi ~~iš~~ nuo vieno šono ant kito. Buvo šaltoka, nors langą uždariau. Pabudau labai anksti. Girdėjau nakties metu į gretimas kameras įgrūsdavo naujai atvežtų. Iš ryto leido man kieme apsiprausti. Savo kuklius pusryčius, ~~kurie susidarė~~ ~~iš~~ vieno sumuštinio suvalgiau. ~~Nebuvo jokio~~ Neturėjau apetito. Pasikeitimas prižiūrėtojų. Suskaičiavo. Atitiko, visi buvo. Sėdžiu prie lango. Pamačiau pažįstamą saugumietį Motiejų Mečiūną ir, jam praeinant, pasisveikinau. Sustojo ir nustebo, kad aš esu jų narve. Kalbėjom trumpai. Praslinkus pusvalandžiui atnešė man maisto ir pasakė, jei yra koks reikalas jis nuėjęs žmonai perduoti. Dar paklausė, jei pas mane yra noras padaryti kleboniškos, tai jis atneš. Pasakiau, kad jis gerai žino, kad aš ~~ne~~ esu didelis to mėgėjas.

Jau gerai įdienojus, ~~koks tai~~ jaunas saugumietis paprašė manęs eiti su ~~juomi~~ juo. Supratau, kad ~~tai~~ tardymui. Nuvedė mane į antrą aukštą, sėdo už rašomojo stalo ir pasakė, kad aš būsiu tardomas. Kaip paprastai, pradžioje kur, kada, teisėtai ar neteisėtai esu gimęs.

Tą atlikęs paprašė, kad aš papasakočiau, kur buvau ir ką dariau per tas tris dienas iki ~~dienos~~ suėmimo. Ant jo stalo gulė ~~lapas ko-kio tai~~ kažkoks raštas, ~~ranka ir~~ žaliu rašalu rankų rašytas. Sangrumietis į dažnai į jį pasižiūri. ~~Pa~~ Papasakojau, ką dariau ir kur buvau. Užrašė. Mane betardant, ~~kons tai~~ vienas pareigūnas pravėrė duris ir pašaukė tardytoją. Išėjo, ~~ir~~ Mane paliko vieną kabinete. Aš per tą laiką prisiglaudžiau arčiau prie stalo ir pradėjau skaityti ~~to~~ raštą ~~turinį~~. Nelengva, ~~nebu-ro~~ skaityti, nes jis gulėjo ~~normaliai~~ prieš tardytoją, o aš turėjau skaityti „viršum kojų". Bet perskaityti suspėjau. Tai buvo vieno agento pranešimas, kad aš esu ~~anti~~ priešvalstybinis gaivalas. Čia nepamelota, pagalvojau. Dabar pradėjau sukti galvą, kur mačiau tą braižą, ~~ir dar~~ rašytą žaliu rašalu. Prisiminiau. Karmelitų pliaže, į kurį aš dažnai užeidavau, nes nebuvau apkrautas darbu. ~~Ten~~ vasaros metu daug kas ateidavo ~~pasi~~kaitinti davosi. Vienas agrukas, nedidelio ūgio, ~~kurio~~ pavardė ~~buvo~~ Marčiulionis, kreipėsi ~~prie~~ manęs, ~~kaipo~~ Kauno miesto tarybos narys, kad aš pakalbėčiau su burmistru ~~tam pliaže pastatyti~~ dėl iš lentų pastato, kur čia, pliaže, ~~kuriame~~ būtų galima pastatyti, žmonės galme jo ~~nusirengti~~, kioske pirkti papirosų, laikraščių ir vėsinančio gėrimo, ~~išgerti~~. Patariau parašyti burmistrui tokią peticiją, ~~ir~~ surinkti parašus, kad ir čia ~~pasirinkti čia~~ pliaže esančių. Tokią peticiją su surinktais parašais duoti man, o aš ją paduodamas burmistrui, kar žodžiu ~~papildysiu~~ tvirtinsiu, kad tai padaryti reikia.

Kitą dieną tokią peticiją Marčiulionio ranka
rašytą žaliu rašalu su dangelio parašų geren.
Perskaičiau ir dar, kaip tarybos narys, pada-
riau prierašą, kad tai prašymas yra pama-
tytas ir tai reikia padaryti skubiai. Taip ta
ji rašysena su žaliu rašalu man įstrigo
atmintin, kad buvo lengva prisiminti. Reiškia,
Marčiulionis buvo saugumo agentas, ir la-
bai blogai išprusintas, kad tuo pačiu raša-
lu rašo slaptus raportus ir peticijas. Blo-
gas agentas, kuris leidžiasi greitai būti iššif-
ruotas. Na ką, jis nesitikėjo, kad ir tardytojas
toks neapdairus palikti mane vieną kam-
baryje, ir dar su pa slaptu pranešimu. Tardyto-
jas grįžo, ir tardymas vyko toliau. Klau-
sė, ką aš žinau apie Tauragės įvykį, kuris
buvo vakar naktį. Pasakiau, kaip Budrys
aiškino. Tardytojas nusišypsojo ir pasakė, kad
geriau aiškintis nesugalvojam. Pradėjo mane
grąsinti. Atrėžiau, kad tokiose sąlygose neatsa-
kinėsiu ir pareikalavau prokuroro. Jis vėl
man uždavė klausimą, kas yra Kauno grupės
vyriausias esamo valdžios nuversti. Tylim.
Tardytojas pradėjo nervintis. Pakartojo. Neatsakau.
„Prokuroro kiekvienam pareikalavimui nekvie-
sim, o tuo labiau, dabar jo čia nėra." Tada pa-
reikalau pati Budrį arba Bortkevičių - se-
kimo skyriaus viršininką. Tardytojas suglumo,
atsistojo ir išėjo. Vėl pasilikau vienas. Tasai
raštes, žaliu rašalu rašytas, gulėjo toje pa-
čioje vietoje. Jis man jau buvo neįdomus.
Čia Su tardytoju nemažas konfliktas. Galvoju,
ką jis atves. Atėjo vienas. Tardymo protokole

padarė pierašą, kad tardomasis neprisipažįsta kaltu ir ~~tomi~~ tuo skaito tardymą baigtu. Pasirašiau, ~~ir~~ jis vėl mane nuvedė apačion į tą pačią kamerą. Joje radau jauną vyruką, kuris pasakė, kad sulaikė einantį gatve ir atgabeno čia. Jaunolis labai jaudinosi. Jis gyvena Aleksote ir dirba aviacijos dirbtuvėse. Mažai kalba, atsakinėja trumpai ir sausai. Pas ~~mane susidarė~~ aš pagalvojau, ~~nuomonė~~, kad tai ~~yra~~ komjaunolis. Jo pavardės neklausiau, netardžiau, nes tai yra tardytojo pareigos o ne mano. Jaunolį greitai išvedė. Vėl pasilikau vienas. Pavakare liepė man pasiimti savo daiktus, ~~kurių buvo labai mažai~~. Tai buvo ryšulėlis su maistu, kurį man sudarė žmona, išvedant iš namų o dabar kiek padidėjo, nes M. Mečiūnas atnešė maisto, o valgyti nebuvo kada ir ~~nebuvo~~ neturėjau apetito po to konflikto su tardytoju. Įsodino į lengvą mašiną, ~~kuri buvo~~ stovėjusią kieme ir veža. Dabar, ~~galvoju~~, kur veža. Suka Gedimino g-vės link. Ją kerta ir vėl važiuoja Miško g-ve, ~~ir~~ suka į Mickevičiaus g-vę, kalėjimo link. Prie kalėjimo vartų šoferis davė signalą ir vartus atidarė. Įvažiavom. Išlipom. Mano ekspeditorius liepė man palaukti prie mašinos, o pats nuėjo į raštinę. Atėjo uniformuotas kalėjimo prižiūrėtojas ir nusivedė mane dar už vienų vartų. Ten ~~mane vieni~~ prižiūrėtojai mane perdavinėjo vieni kitiems, ~~ir~~ patekau į antrą aukštą, į korpusą, kuris buvo greta medicinos fakulteto. ~~pastato~~. To pastato ~~kamerų~~ langai ~~buvo~~ išėjo į kalėjimo kiemą.

To ~~pastate~~ [kalėjimo] koridoriuje pasitinka mane dr. J. Pajaujis ir E. Tornau. Prižiūrėtojas jiems sako, kad mane talpina į jų kamerą. Tai pasakęs, mane palieka, o pats nueina. J. Pajaujis pasakoja, kad per pietus prižiūrėtojas atėjo į jų kamerą ir Romerą iškėlė į kitą kamerą. ~~Toje kameroje~~ [Jų kameroje] ~~buvo~~ [sėdėjo] J. Pajaujis, E. Tornau, Romeras ir J. Zemaitis. ~~Mes~~ [Jie] visi sukome ~~sau~~ galvas, koks čia „ponios" algabens, kad tokius perkraustymus padarė. O čia Cezaris?!. Man buvo labai nemalonu, kad dėl manęs ~~buvo~~ iškraustimas ~~padarytas~~ [E. Romerą]. Toje kameroje ~~buvo~~ [sėdėjo] nuteisti vyrai, kurie vasario mėn. ~~mosė~~ [ruošiamą] perversmą. ~~bet~~ Nepavyko. ~~po~~ Karo lauko teismas nuteisė [juos] sušaudyti, bet „tautos vadas" sprendimą pakeitė kalėti „iki gyvos galvos". ~~Kokioje~~ [Kažkurioje] ~~tai~~ valstybėje irgi buvo [toks] sprendimas „iki gyvos galvos". ~~ir~~ Būdamas skeptiku nuteistasis paklausė: kokios galvos? mano ar valdovo?..! Taip ir ~~tiegi~~ [čia]. Smetonos jau senai nėra gyvųjų tarpe, o nuteistieji visi ~~yra~~ gyvi.

~~To~~ [Šiame] kalėjimo pastate esamų kamerų kaliniai turėjo ~~ta~~ privilegiją, ~~kad~~ nuo rytinio patikrinimo iki vakarinio kamerų durys ~~buvo~~ [laikyti] atidarytos, ir kaliniai galėjo savo koridoriuje laisvai vaikščioti, bendrauti, ~~ir~~ kalbėtis. Neleidžiama tik išeiti į didelį koridorių. ~~Tame pastate esamose~~ [Šiose] kamerose buvo patalpintas elitas. ~~Jose~~ [Jų 15] esančių kalinių pažinojau tik J. Pajaujį ir E. Tornau. Visi labai susidomėjo mano atvykimu. Prašė papasakoti, kas tikrai įvyko vakar naktį Tauragėje. Jie visi apie tą įvykį žinojo, nes kiekvieną dieną

viena studentė medikė iš medicinos fakulteto auditorijos perduodavo visas miesto žinias pirštų abėcėle šio pastato kaliniams, o tie žinias persiųsdavo kitiems. Bet studentė pati mažai ką žinojo apie tą įvykį. Aš galėjau daugiau papasakoti apie savo pasikalbėjimą su Budriu, J. Bilduišo pranešimą „Lietuvos Žinių" redakcijai. Tačiau, be Tauragės pučo aš iš laisvės atnešiau ir žinių, kurių jie nežinojo. Pasakojau apie smulkmenas, leidžiant laikraščius, cenzorių sadizmus, nesutarimus tautininkų tarpe. Tautininkai nesutaria su savo bendrininkais-krikdemais. Jie man pasakojo visas smulkmenas [illegible] sukilimo vasario mėn. Mums bekalbant, ateina prižiūrėtojas ir paprašo, kad aš eičiau su juo. Pagalvojau, kad veda kokiam tai formalumui atlikti. Iš to pastato, kur yra kalėjimo raštinė, iš koridoriaus yra laiptai į antrą aukštą, o jame yra kalėjimo viršininko butas. Tas butas man gerai žinomas. Prižiūrėtojas pravėrė duris ir paprašė mane įeiti į vidurį, o pats pasiliko už durų. Iš kito kambario pasigirdo kalėjimo viršininko M. Reikalo balsas „prašau". Įėjau į tą kambarį, o jis sėdi už rašomojo stalo, savo gražią barzdą glostydamas, oficialiu tonu kreipiasi manęs:

– Kaip jaučiasi kalinys Petrauskas?

– Gerai – atsakiau. Tai pasakydamas, kaip ir pridera kalbant su viršininkais, stoviu ramiai,

išsitiesęs ~~ir~~ rankas laikydamas priglaustas prie šonų. Reikalo ~~nusišypsojo~~ nusišypsojo, priėjo prie manęs, ~~sveikinimui~~ padavė ranką, pasisveikino ~~ir~~ pasakė: – „Kol kas oficialumo, o dabar tu pas mane esi ne ~~kaipo~~ kalinys, o svečias. Prašom į valgomąjį, vakarienė jau paruošta.“

Vakarienė tęsėsi gana ilgai. Buvo ir šnapso. Tokioje aplinkoje ~~pas mane~~ atsirado ~~ir~~ ir apetitas ~~ir~~ ir kirtau nesivaržydamas. Net Reikalo tai pastebėjo, ~~ir~~ ragino nesivaržyti, valgyti, kas yra ant stalo, o jei ko ~~to~~ truks, tai tuojau papildys. Papildyti nereikėjo. Užteko, kas buvo ant stalo. Prie juodos kavutės jis pasakojo apie Tauragės pučą. Naujo nieko. Tą viską žinojau. Bet tas įvykis tautininkus ~~kiek~~ sukrėtė. Ėmėsi visų priemonių apsisaugoti. ~~apsisaugojimo~~ Galvojo, ~~kad~~ Tauragė – tai ~~yra~~ signalas, visa ~~visoje~~ Lietuva ~~Lietuvoje~~ turėjo sukilti. Nutarė ~~visus~~ energingus ir įtakingus žmones suimti ir taip ~~tuomi~~ užgesinti sukilimą. Taip, baimė turi dideles akis. Suimtųjų ~~yra~~ daug. Vakar vakare Budrys jam skambino, klausė ~~klausdamas~~ kiek yra laisvų vietų. Atsakė – pilnos. Kaip silkės statinėje. Sugalvojo ~~suimtuosius~~ suimtuosius gabenti ~~gabenti~~ į policijos nuovadas, ~~pas~~ jose ~~kuriuose yra~~ jos turi suimtiesiems patalpas, ~~kuriose~~ buvo talpinami girtuokliai, valkatos, vagys, prostitutės. Dabar kurį laiką ~~bus~~ sėdės „priešvalstybinis elementas“. Į nuovadas buvo pasiųsti saugumo tardytojai ~~ir~~, tie darys ten atranką, kam kelti bylą, o ką į koncentracijos stovyklas. Tikrai nieko nežinau, bet galvoja, kad mane ~~kuriam laikui~~ siųs į Varnius.

šiandien ~~man~~ jam paskambino iš saugumo ir prašė, kaip nors priimti 10 suimtųjų, kurie randasi saugumo kalėjime, Miško g-vė 13. Smalsumo vedamas paklaus~~iau~~ė, kas tokie? Skait~~ė~~ydami pavardes, ~~ir~~ paminėjo mano pavardę ir vardą. Sutik~~au~~o ir tuojau da~~viau~~vė potvarkymą mane patalpinti kameroje, kur yra J. Pajaujis ir E. Tornau. Pastebėjau, kad aš čia būsiu laikinai, o Romanas be reikalo perkeltas. Nuramino mane ir pasakė, kai išvyksim, Romaną vėl atkels atgal. Pažiūrėjo į laikrodį, ~~ir tas jau~~ rodė 22 val. Laikas eiti. Pasiūlė, jei turiu noro pasimatyti su žmona, tai leidimą duos. Padėkojau už ~~paduodamą~~ pažadėtą leidimą. Užsirašė žmonos darbovietės telefono numerį. Paskambino prižiūrėtojui, o mes ~~nuėjom~~ sugrįžome į jo kabinetą. Jis atsisėdo už rašomojo stalo, o aš ~~papozavau~~ suvaidinau tardomąjį ~~vaidmenį~~. Atėjus prižiūrėtojui, aš atsistojau ir atsisveikinau, nepaduodamas rankos.

Kameroje nerimavo, kodėl taip ilgai ~~nėra manęs~~ nepasirodau. Spėliojo, ~~kad~~ gal išvežė, bet tada, kas nors turėjo ateiti ~~paimti~~ ryšulėlio. Mano gultas antram aukšte. Atsisėdau ant J. Pajaujo gulto ir pradėjau galvoti, kaip čia jiems ~~ap~~papasakoti tą mano ekskursiją. E. Tornau uždėjo ant mano peties ranką ir sako:- Brolink, kokiame kabake buvai, kad labai jaučiamas kavos ir krupniko kvapas iš pačio burnos? Papasakojau jiems visą teisybę. M. Reikalo mano senas draugas. Esame vieno kurso studentai.

Jo dabartiniame bute moždaram egzaminus. Mirus jo broliui Antanui, mane teismas paskyrė globėju mažiausiojo nepilnametei Janinai. Jų brolis Pranas mano brolio Širvintose kaimynas. Taip jau susiklostė, kad mes tapome gerais draugais, be to, jis pats labai neapkenčia tautininkų, mūsų žmogus. Visi vienu balsu patvirtino, kad jis humaniškas ir labai kultūringas žmogus. Su tokiu išauklėjimu ir charakteriu vargu ar galės toje vietoje išlikti. Papasakojau visas tas naujienas, kokias man M. Reikalo papasakojo. Paprašiau, kad apie mano ekskursiją niekam nepasakotų. Buvau iškviestas papildomam tardymui. Sutarėm. Miegojau gerai, nes čia šilta ir minkšta.

Kitą dieną signalas keltis. Ruoša, patikrinimas, pusryčiai. Dienos viduryje prižiūrėtojas kviečia pasimatymui su žmona. Jai pranešė, kad galės pasimatyti su manim mano globotinė ir Janina Reikalaitė. Visai suprantama, jam pačiam skambinti nepatogu. Pavedė tai padaryti Janinai. Pasimatymas vyko vienam kanceliarijos kambaryje, toli nuo darbuotojų. Taip, mes apie viską galėjom kalbėti, kitiems negirdint. Pasimatymas tęsėsi apie vieną valandą. Paprašiau žmonos aplankyti ponią J. Bortkevičienę ir jai atpasakoti, ką jai esu pasakęs. Mano žmoną aplankė Pranas Morkus, ramino, kad aš greitai grįšiu, nes nėra įrodymų, kad turėjau kokių ryšių su Tauragės puču ir pasigyrė, kad davė gerą charakteristiką.

Taip dienos slinko kalėjime. Naujos pažintys su ~~kitais~~ kaliniais. Gretimoje ~~kameroje~~, jaunas vyras, gerai įaugęs, gyvų judesių ir geros nuotaikos vis persekiojo mane. Man E. Tornau pasakė, kad tai yra lenkų šnipas ir nuteistas už tai, kad ~~jis~~ atlikdamas karinę prievolę dirbo vyr. kariuomenės štabe, ~~ir~~ per kratą jo bute rasta nuotraukos tankų, kurių stovykla buvo Klaipėdoje. To „corpus delicti" – nusikaltimo įrodomasis daiktas – pakako nuteisti. Man prisiminė Ulmanio pasakymas „viena ar abu". Tikrai, ir be tų nuotraukų apie senųjų laužų lenkai ~~ir be jo pastangos~~ žinojo. Vieną dieną tasai jaunolis pasiryžo mane užkalbinti ir rūpimu reikalu pakalbėti. Paprašė ~~mane~~ jam pašvęsti kokią valandą, ~~laiko~~. Sutikau. Galvojau, kad nori pasitarti dėl jam paskirtos bausmės. Jam rūpėjo visai kas kita. Pasisakė, kad čia atliekant bausmę, kuri yra paskirta visai neteisingai, laiko yra begalė, ir jis sugalvojo rašyti. Jau geroka yra prirašęs ir norėtų išgirsti mano žodį, ar verta rašyti toliau. Paprašiau, kad man duotų paskaityti ir aš savo kritišką žodį tarsiu. Pasakiau, kad aš savo gyvenime nerašiau, nei romanų, nei novelių. O žurnalistikoje – tik pradedantis. Abejoju, ar sugebėsiu talentą atrasti. Bet tasai jaunuolis, manęs neklausęs, nuėjo į savo kamerą ir atnešė visą pundą savo rašinių. Paduoda man perskaityti ir pasakyti savo žodį. Imuosi to darbo. Skaitau vieną lapą, kitą ir dar „smoko" nepajuntam.

Perskaičiau virš 50 lapų, medžiagą apie dus išpūdos laukus, bet dar pačios intrigos toliau nesučiupau. Kad visai vertingas, pasakyti negalima. Bet tvirtinti, kad rastas deimančiukas, negaliu. Tačiau tegul rašo. Patarsiu rašyti ir toliau, neradęs nei deimančiuko, nei vario gabaliuko, tik todėl, kad čia, tarp tų storų mūrų sienų nieko nedirbant, galima išprotėti. Patekus čia iš normalių gyvenimo sąlygų, ir pats gabiausias iš gabesnių beprotėju tapo. Demostenas viešai kalbėdamas keletą sakinių negalėjo surišti. Tą savo ydą supratęs, ant jūros kranto pats vienas repetavo ir tapo pačiu geriausiu oratoriumi Graikijoje. Taip, patarsiu rašyti ir sumeluosiu, kad talento kibirkštėlė yra. O gal čia ir nesumeluosiu, nes jei jau yra noras, ką rašyti, tai, dažniausiai, tos kibirkštėlės įžiebtas. Stebiu, kad tas jaunuolis nuo manęs savo akių nenuleidžia ir laukia mano sprendimo, skatinančio ar smerkiančio. Rašyk toliau, o kuomet rašinys bus baigtas, skaityk jį dar keletą kartų, šlifuok, dailink, taisyk ir ne vieną kartą, bet daug pasakiau. Tai pasakęs, pastebėjau, kaip jo veidas nušvito ir spausdamas ranką iš dėkingumo, tarė: „ačiū, ačiū". O tas jaunuolis buvo Jonas Marcinkevičius. Išėjęs iš kalėjimo, jis mūsų literatūroje užėmė žymią vietą, o jo kūryba labai buvo mėgiama.

Kuomet J. Marcinkevičius ~~buvo~~ ~~pagarsėjęs~~ buvo jau garsus ~~karpo~~ rašytojas, visiems sakydavo, kad rašytoju jį padariau aš. ~~Jam būnant~~ Kalėjime daug kas jį pašiepdavo dėl jo rašinių, o kartais net skaudžiai įgeldavo. Tik aš vienas buvau kitos nuomonės, ~~ir mano~~ ~~paskatinimas~~ skatindavau, ~~sužadino~~ ~~jo~~ ~~jausmus~~ ir jį rašyti ~~Kai~~ ~~savas~~ ~~visas~~ ~~jo~~ ~~knygos~~ ~~leidinius~~ ~~su~~ ~~savo~~ ~~dedikacija~~ ~~atnešdavo~~ ~~man~~ ~~atminimui~~. Savo knygas su dedikacija jis mielai dovanodavo man.

Saugojau jas aš iki 1948 m. gegužės mėn. 23 d. teko apleisti Lietuvą, ir J. Marcinkevičiaus dovanos netekau. O labai gaila. Man jos buvo brangios.

Kalėjime ~~išbuvau~~ išsėdėjau 18 dienų. ~~apie savaitę laiko~~. ~~Karta~~ Te mane ~~iššaukiamas~~ ~~pas~~ kalėjimo viršininkas. Radau jį ~~Jis~~ savo kabinete. Prižiūrėtojas mane įleido, ~~pas viršininką~~ o pats pasiliko koridoriuje. M. Reikalo pasitinka mane, sveikinasi, paduodamas ranką, prašo sėsti ir sako, kad jam skambino iš karo komendantūros, Reikia pristatyti mane jiems. ~~Reikia~~ Tenka galvoti, kad aš siunčiamas į Varnių koncentracijos stovyklą. Padėkojau Reikalai už svetingą prieglobstį ~~jo valdoje~~. Atsisveikinęs nuėjau į savo kamerą ~~savo~~ ryšulėlio pasiimti ir su draugais atsisveikinti.

Visi kaliniai to korpuso palydėjo mane iki didelio koridoriaus. Labai gailėjosi, kad netenka anekdotų pasakotojo ir ~~labai~~ didelio optimisto. Jau buvau dideliame koridoriuje, ~~ir~~ bet dar girdėjau rėkiant „sėkmės, didelės sėkmės Cezari“! Net prižiūrėtojai stebėjosi ~~bixusių~~ kalinių elgesiu. Ramino.

Iš kalėjimo iki karo komendantūros, kuri buvo Gedimino g-vėj 34-1, šalia Įgulos bažnyčios, mane vedė kalėjimo pareigūnas be uniformos. Ėjom šaligatviu ir niekas negalėjo ~~pagalvoti~~ suprasti, kad aš buvau areštuotas. Pagalvojau, kad ir čia reikalo pasiteirauti. Palydovas mane perdavė vienam karininkui, kuris šio laiku ~~buvo~~ budėjo ~~dežūruojančiu~~. Komendantūros geografiją gerai žinojau, nes joje ~~buvo~~ dirbo karo cenzoriai, ~~ir~~ su jais veik kiekvieną dieną bariausi dėl „Lietuvos Žinių" ir „Lietuvos Ūkininko" išbrauki~~mų~~nėjimų. Mane pamatė karo cenzorius majoras (st.) Kuizinas. Pasisveikino ir paklausė, kodėl aš čia sėdžiu, jei jau kurį laiką jie manęs nematė. Pasakiau, kad esu izoliuotas nuo visuomenės ir suvaržyta mano laisvė laisvoje Lietuvoje. Kiek suglumo ir nieko man nepasakęs, nuėjo į savo kambarį. Pasirodė vienas karininkas nešinas rankoje kokį tai raštą ir sako, kad esu 2 mėnesiams ištremiamas į Varnių koncentracijos stovyklą, ~~ir~~ pakiša man raštą, kad man yra paskelbtas karo komendanto pulk. K. Skučo nutarimas. To dar maža pasirašyti, o reikia perskaityti, kas tame nutarime yra parašyta. Karininkas suglumo, bet kiek pagalvojęs pasakė, kad kiti to nereikalauja, pasirašo ir tas formalumas atliktas. Davė paskaityti, ir jame parašyta, kad aš esu vadu revoliucinės organizacijos Kaune, kurios tikslas yra nuversti esamą valdžią. Tai šablonas. Pagalvojau ir nutariau nepasirašyti. Paprašiau ~~man~~

leisti pasimatyti su komendantu K. Skučiu, kuris komendantu buvo paskirtas dar demokratinės vyriausybės. Karininkas išėjo. Po kiek laiko sugrįžo ir sako, kad komendantas sutiko mane priimti. Keliamės į antrą aukštą. Įėjau į jo kabinetą, jis atsistojo ir mane pasitiko viduryje kambario, pasisveikino, paduodamas ranką, paprašė atsisėsti. Dėstau jam, kaip galima bausti žmogų, kuris nėra padaręs nusikaltimo. Jis teisinosi, kad komendatūra tokį nutarimą daro remiantis saugumo pateiktą kaltinamąją medžiagą. Pataria jo nutarimą apskųsti Krašto Aps. ministerijai. Apskųsti, tai apskųsiu, bet aš esu suimtas ir neturiu sąlygų tai atlikti. K. Skučas pašaukė tą karininką, kuris mane atvedė pas jį ir pasakė, kad aš jo nutarimą apskundžiu, o iki to skundo išsprendimo suteikti man laisvę. Tasai karininkas man paaiškino, kad tokius skundus pats asmeniškai sprendžia generalinio štabo viršininko pav. pulk. P. Plechavičius. Pataria skundą pačiam nunešti ir pakalbėti.

Iš karo komendantūros išėjau „laisvas" ir iš ten nuėjau į „Lietuvos Žinių" redakciją. Visi nudžiugo, kad esu laisvas. Svarbiausia, tai redaktoriai nudžiugo, nes nebuvo kam vaikščioti pas cenzorius ir su jais bartis dėl išbraukymų. Bet nuliūdo, kaip pasakojau, kad mano laisvė yra labai ribota – iki skundo išsprendimo. Ramino, kad Plechavičius yra mano geras pažįstamas

ir komendanto nutarimą pakeis. Aš ~~nebuvau~~ nesitikėjau
~~optimistu~~ nieko gero, bet skundą reikia parašyti ir pas
Plechavičių nueiti. Iš redakcijos paskambinau
M. Reinkalui. Jis ~~nedavė~~ nesuteikė vilties, kad nutari-
mas bus pakeistas. Budeliai neturi ~~jausmų~~ sąžinės.
Valstiečių liaudininkų komitete papasakojo,
kad masiniai suėmimai vyksta provincijoje, o
ypač Telšių aps. Paskambinau žmonai. Nudžiu-
go, bet nesakiau, kad išleistas ribotai. Namie
parašiau skundą. Jo turinys labai santūrus.
Aplankė mane kaimynai. Pasakojo visokius
„pletkus". Žmona pasakoja, kad dukra Jūratė
paklausė, kur aš, nes mane išvedant, iš namų
miegojo ir dabar ~~kartais~~ ~~klausia~~ klausinėja, kodėl manęs nėra.
„Kalėjime" – žmona atsakė. „Tai ką jis blogo padarė"?
~~nuklausė~~ nustebo; „O man tėvelis aiškino, kai mes
ėjom šalia kalėjimo, kad čia laiko tuos, ku-
rie ką nors blogo padaro" – atrėžė dukra. Moti-
na tvirtino, kad nieko blogo nepadarė. Bet
ji nesidavė įtikinama ir vis tvirtino, kad pada-
rė blogą, jei uždarė. Tikrai, vieną kartą pra-
einant pro kalėjimo pastatą Mickevičiaus
gatvėje, ji užklausė manęs, kodėl to namo langai
su geležinėmis grotomis. Paaiškinau, kad tai
yra kalėjimas, į jį ~~kuriame~~, sodina žmones, kurie
yra padarę blogą. Grotos yra tam, kad per
langą negalėtų pabėgti. Pasirodo, kad tas ~~mano~~
~~tai aiškinimas~~ buvo nepedagogiškas. Juk
jame sėdi daug žmonių, kurie blogo nepada-
rė. Jame sėdi tokie žmonės, kurie laisvėje
~~nurodinėja~~ skelbia, kad valdantieji blogai daro, ir už tai juos sodina.
Sodina ir tuos, kurie ~~vien~~ galvoja pasaulį
pertvarkyti, kad nebūtų kraštutinumų, ~~ir~~ į
vieni viskuo pertekę, apsiryja, o kiti miršta iš bado.

iš bado nemirtų žmonės ~~dėl to, kad neturėjo ką valgyti, bado nukankintas ir nemielu~~ tie, kurie visko ~~per daug turi ir miršta iš apsirijimo~~. Tai buvo mano klaida ~~ir išeinant duryse kalėjimo paskirtį. Ir ne labiau dabar, nes jame sėdi žmonės kurie žmogaus gyvenimą nori palengvinti ir kad jis taptų Eldoradu.~~

Kitą dieną, pavalgęs pusryčius, tiesiog eisiu pas P. Plechavičių. Tokia buvo mano dienotvarkė. Krašto aps. ministerija nuo manęs labai netoli. Nuėjau. Adjutantas pranešė, kad aš laukiu priėmimo. Aš pas jį dažnai užeidavau su apeliacija dėl cenzūrų siautėjimo. Cenzūros reikalais priimdavo skubiai, be eilės. Pravėręs duris jis jam sako: „Na, brolinuk, ką tie cenzoriai išbraukė?" „Ne cenzoriai, bet pats karo komendantas, mane asmeniškai išbraukė iš laisvųjų tarpo" atsakau. „Išbraukė?" – ~~nusistebėjęs~~ nusistebėjo ~~pasakė~~. Paduodu jam savo skundą. Jo neskaito, užtaiso taboku savo pypkę, uždegęs patraukia keletą kartų ~~užtraukimų ir~~ dūmai pasklinda po visą kabinetą. Skaitant ~~Keitėsi~~ ~~pastebėjau~~ keitėsi jo veido ~~pikta~~ išraiška. Pabaigęs, piktai kreipiasi ~~pas~~ į mane, kaltindamas, kad mes jauni liaudininkai rausiamės po valstybės pamatais. Šiais metais jau antras sąmokslas. J. Pajaujui vasario mėn. sąmokslo ~~neperėjus~~ nepavykus, dabar pakartojot Tauragėje, o rytoj arba poryt dar kur kitur darysite. Atkirtau, kad ne tik liaudininkai, bet visi tie, kurie rinko III seimą yra priešingi esamai valdžiai, nes ji paminė jų teises ir valdžios viršūnėje sėdi žmonės, kurie laisvuose rinkimuose

negalėjo pravesti savo atstovų. Tie tris tautininkai seime yra pravesti valstiečių liaudininkų linkčiais. Po tokio mano pareiškimo iš jo pypkės dar daugiau pradėjo rūkti dūmai ir kalbant raidė „r" vein ištisai iš jo burnos sprūdo. Jaudinosi. Pradėjo mane gėdyti, kad aš susipratęs lietuvis, kilimo iš sulenkinto krašto su bolševikais susidėjau ir rausimos po valstybės pamatais. Taip gerai mano kaimynai – Vl. Skorupskis, Iz. Kriaunaitis ir A. Močinikas – apie mane atsiliepė, o aš pasirinkau klaidingą kelią ir juo žengiu toliau. Tasai kelias yra pražūtingas. Reikia susiprasti. Mudviejų dialogas tęsėsi apie kokią valandą. Adjutantas kelis kartus pravėrė jo kabineto duris. Reikia suprasti, kad ir kiti laukia patekti pas jį, o mes abu įkaitę vienas kitą baksnojam žodžiais. Plechavičius daro man konkretų pasiūlymą: duoti garbės žodį, kad aš atsisakau nuo aktingo veikimo politikoje ir jis čia, man matant, deda rezoliuciją į Varnius nesiųsti. Ilgai negalvojęs atsakiau, kad aš savo įsitikinimais nespekuliuoju. Plechavičius dar nykščiu paspaudė pypkėje esantį tabaką ir pridūrė, kad aš turėčiau atsižvelgti į tai, kad turiu žmoną ir dukrą. Kodėl jos turės kentėti dėl mano užsispyrimo. Patvirtinau, kad apie tai turėtų pagalvoti ir tie, kurie atskiria vyrą nuo žmonos ir tėvą nuo dukros. Atsistojau ir atsisveikinau

su Plechavičium. Visi tiltai sudeginti. Į Varnius teks važinėti. Buvo sutarta, kad, iš Plechavičiaus išėjęs, paskambinsiu žmonai į darbą. Išėjęs iš Krašto aps. ministerijos nutariau autobusu nuvažiuoti į Kauno miesto savivaldybę, kurios būstinė buvo Rotušėje, ir iš ten gauti algą. algos atsiimti Priėjau prie Įgulos bažnyčios ir laukiau autobuso. Iš Jam atvykus, bandau įlipti, o čia policininkas man už rankos ir sako, kad iš nuovados policijos viršininkas

Aut. Milmondavičius prašo mane pas jį užeiti, prašo. Einu, nieko blogo negalvodamas. Gal koks yra skubus reikalas. Randame jį savo kabinete. Jis kiek susijaudinęs sako man, kad tik-ką paskambino iš karo komendantūros, kad mane sulaikytų ir vakariniu traukiniu išsiųstų į Šiaulius. Tai buvo po 12 val. dieną. Užprotestavau, kad taip rešite, kaip aš stoviu. Jis man patarė, kad aš parašyčiau laišką žmonai, kad parnoštų ryšulį, kas yra reikalinga, o jis per policininką tą laišką persiųs žmonai. Paprašiau, kad leistų pasikalbėti telefonu su žmona. Prašo pasakyti žmonos telefoną. Pasakiau. Štai man pačiam nedavė, bijodamas, kad galiu sužinoti numerius telefono Plechavičiaus arba Skučo ir juos išplūsti. Štai Visgi viršininkas mano būdą gerai žino ir čia save apsidraudė. Žmonai pasakiau, kad mane į Varnius veža ekstra ir čemodaną lagaminą prašiau atvežti į stotį.

Traukinys išeina į Šiaulius 7 val. vakare. ~~Karta~~ Slėbinosi jo dėl taip ~~susitarimo~~. Apskaičiavau, kad nuo Krašto aps. min. iki įgulos bažnyčios atstumas nedidelis ir tą atstumą aš nugalėjau per 10 minučių. Suspėta, ~~kad~~ kol aš leidžiausi ~~man~~ Krašto aps. min. ~~leidžiantis~~ laiptais iš antro aukšto žemyn, paskambinti komendantūrai, mane ~~turėjom~~ suimti ir dar šiandieną išgabenti. ~~Man buvo~~ Visai suprantama, nes mano pasikalbėjimas su Plechavičium ~~buvo~~ nelabai draugiškas. Vėliau man papasakojo pulk. Įz. Kriaunaitis, kad jis plūdo, mane, aršiu bolševiku vadindamas. Man grįžus iš Varnių, jau cenzūros reikalais tekdavo kalbėti su gen. štabo viršininku ~~vietoje jo buvo paskirtas agent~~ gener. Jaukantas.
Tasai buvo nuoseikesnis ir cenzorių braukimus atstatydavo pilnai arba pasitenkindavo ~~damas~~ išbraukęs ~~ninm~~ keletą eilučių. Mano santykiai su Plechavičium ~~pasiliko~~ liko blogi visam laikui. Teko su juo ~~jomi~~ smarkiai susidurti jam būnant kariais, Auto klubo

III ~~moradas~~ nuovados viršininkas Ant. ~~Melmond~~ Kavičius mane iš savo kabineto iki išvykimo perkėlė į kamerą suimtųjų, kuri buvo kieme. Ten radau Pr. Ancevičių ir dar keletą nepažįstamų. Pr. Ancevičius prie ~~manęs~~ elgėsi ~~atsinešė~~ su manimi labai šaltai. Laikėsi nuošaliai, ~~ir~~ jo laikysena buvo panaši į ~~tam~~ katinai, ~~kuris~~ pasidaręs į miltus... Jau būdamas ~~būnant~~ Varniuose, ~~teko skaityti~~ skaičiau laikraštyje Juozo Tumo-Vaižganto laišką, kuriame jis smerkė Pr. Ancevičių už neištesėjimą jam duoto garbės žodžio, ~~kad jis iš politinės arenos~~ Ancevičius jam pažadėjo, kad jis iš politinės arenos pasi-

traukia, ir tą gavęs jį pasiėmė savo globo- jis nebuvo nugabentas į Varnius. Pr. Ancevičius, po duoto garbės žodžio, išvyko į Latviją ir aktingai veikė plečkaitininkų sąjūdyje. Šiandadūšiai ir visokie šarlatanai yra visuomet didelėmis konfliktais su pačia morale. Jei esi bailys, tai su kitais nestok į kovą. Bet, jei tokį žodį davei, tai jį ir ištesėk. Jį teko sutikti 1934 m. vasarą man vykstant į Varšuvą. Jis mane supažindino su profesoriais Rytų instituto, kuris buvo tose rūmose, kur dabar yra Mokslų Akademijos biblioteka, Vrublevskio g-vė 8. Ten jis rašė disertaciją daktaratui tema „TSRS konstitucija". Daktaratą gavo ir kraliom dar studijas tęsė Varšuvos universitete, ir buvo „Lietuvos Žinių" korespondentu. Vokiečiams okupavus Lenkiją jis persikėlė į Berlyną ir buvo korespondentu lietuviškų laikraščių Amerikoje. Jiems žinias teikė per Švediją, kuri buvo neutrali. 1942 m. vokiečiai mane areštavo, ir Ancevičius per Švediją lietuvių spaudai pranešė, kad esu areštuotas už spekuliaciją. Sutikęs Ancevičių užpuoliau jį už šmeižtą. Jis man paaiškino, kad ta yra padaręs sąmoningai gelbėdamas vokiečių gerą vardą, nes jie viešai aiškino, kad suimami tik komunistai, o čia areštuotas buv. Valstiečių liaudininkų Cent. Kom. sekretorius. Tai jau nekomunistas. Prisegiau spekuliaciją ir taip vokiečius išgelbėjau nuo viešo pasmerkimo, o Tau taz

neparenkė, nes greitai buvau išleistas. Išpradžių, bet tai buvo žmogus, kuriam padorumas ir moralės principai neegzistavo. Vėliau šiems sutrikimams, jis pateko į Kanadą ir ten pasidarė aktyvus veikėjas, liberalistų kandidatu. … mažai balsų tetrūko patekti į parlamentą. Tas į jį labai paveikė, ir tarp dviejų vidžių sugebėjo savo bute pasikarti. Ir taip veikėjo sugebėjimų... Koks buvo jo gyvenimas, tokia buvo ir mirtis.

Prieš šeštą valandą vakare daboklės durys prasivėrė ir mane iškvietė policininkas eiti drauge. Atsisveikinau su pasiliekančiais. Policininkas man pasakė, kad einam į geležinkelio stotį ir vykti į Šiaulius. Kaip pridera areštuotam, aš išeinu į vidurį gatvės. Policininkas man sako, nereikia demonstruoti visiems matant, kad esi suimtas, ir pataria važiuoti konke, kuri dar veikė. Atsakiau, kad neturiu pinigų. Pasakė, kad bilietą jis man pirks, o jam, kaip policininkui, pravažiavimas konke yra nemokamas. Sutikau. Važiuodamas konkėje radau pažįstamų. Kalbėjausi su jais. Niekas nesuprato, kad mane lydi. Stotyje jau buvo žmona su dukra. Pasakiau, kad žmona atgabeno man daiktus. Atsakė, kad jis tai žino. Tai pasakęs, nuo mūsų atitolo, kad mes nesivaržydami galėtume savo šeimos reikalus aptarti. Kuomet jis buvo toliau ir mus nuo jo skyrė žmonių būriai, dukra stvėrė mano ranką ir pradėjo tempti, sakydama,

kad policininkas toli nuo mūsų nemato ir mes galim pabėgti. Mudu su žmona nusijuokėm, ir paaiškinom, kad už mūsų pabėgimą policininką nubaus. Stumti žmogų į nelaimę negalima. Po dviejų mėnesių grįšim. Nuraminom. Bet dukra paklausė, ar aš grįšiu kartu su policininku. Policininkas prisiartino prie mūsų ir mes supratom, kad jau laikas atsisveikinti. Atnešus didžius lagaminus sunkiai įnešu į vagoną. Padeda mano „globėjas". Dar traukiniui nepajudėjus, išsiėmiau iš lagamino pasistiprinti, nes nuo pat ryto nieko nevalgiau. Vaišinu savo globėją, bet jis aiškinasi, kad neseniai valgė ir nenori. Užkandus, traukinys pajudėjo. Pradėjo temti. Jis man pataria palipti į vagono antrą pakopą ir ten pamiegoti, nes Šiauliuose būsime apie 12 val. nakties. Pasinaudojau geru patarimu. Jei ir užmigsiu kietai, tai vis vien Šiaulių nepravažiuosim, nes bus kam pažadinti. Užmigti pavyko, bet buvau pažadintas kontrolieriaus, kuris tikrino keleivių bilietus. Vagono apačioje sėdimos vietos buvo visos užimtos. Mano palydovas jam paduoda raštą, kuris atstoja bilietą. Kontrolierius skaito tą raštą, kad jis išduotas 2 keleiviams ir klausia, kur antras. Policininkas rodo pirštu į mane. Tas dar paklausia, ar tai areštuotas? „Ne jūsų reikalas žinoti, kas yra antras keleivis," atkirto policininkas. Vėl užviešpatavo tyla.

Po to aštraus pasikalbėjimo kontrolieriaus
su mano palydovu užmigti negalėjom. Va-
gono apačia pratuštėjo. Daug išlipo kelei-
vių Kėdainiuose ir Radviliškyje. Pasiekėme
Šiaulius ir ruošiamės išlipimui. Man rū-
pi, kaip mums tens sunkius čemodanus
nutempti į miesto centrą, kuris nuo sto-
ties tolokai. Gal pavyks gauti vežiką. Gal-
tuo laiku prie stoties, nei vežiko, nei neši-
ko nėra. Pats vienas tempiu, bet iš stoties
aikštės išėjom, kuri buvo pusėtinai ap-
šviesta, ir pasukom į gatvę, kuri buvo
link miesto centro. Policininkas iš mano
rankos paėmė lagaminą ir neše iki Ap.
viršininko įstaigos - Vilniaus ir Sukilėlių
g-vių kamp. Prie pat įstaigos nešta čemoda-
na man atidavė ir paprašė, kad aš eičiau
į įstaigą pirmas. Įstaigoje buvo atliekamas
formalumas, kad vienas pristatė, o kitas pri-
ėmė. Laukdamas to formalumo galo, pagal-
vojau, kad kovoje su smurtininkais neesame
vieni. Tasai mano palydovas irgi yra mūsų
armijos dalyvis. Jo gal šeimos būklė neleis-
džia šiandiena kartu žygiuoti mūsų eilėse.
Bet rytoj arba poryt jis jose gali būti. Jis su
mumis su visa siela ir širdimi. O kiek
dar tokių. Po to atgabenimo man daugiau
jo sutikti neteko. Geri apie jį pasiliko tik
atsiminimai. Tai buvo mūsų lizdo žmogus.

Iš įstaigos raštinės mane nuvedė į
suimtųjų patalpą, kuri randasi tame pačia-
me pastate, tik jos langai į kiemo pusę.
Nors tai buvo pats vidurnaktis, bet prieš mus

durų ~~ten ūžė~~ pasigirdo ūžimas kaip avilyje. Dar niekas nesi-
rengė miegoti. Čia labai dažnai atidaromos
durys, bet tam, kad įleistų, o ne išleistų. Tai
Dauguma jų eseriai, socialdemokratai ir
liaudininkai. Radau pažįstamų. Dalinamės
įspūdžiais ir ~~pasi~~ miegoti nesirengiam. Paga-
liau ir prigulti nėra kur, trūksta gultų.
Kiek aprimo paryčiui. Atsidaro durys, ir įstu-
miamas jaunuolis. Taip jau yra susidariusi
tradicija, ~~aplankoti~~ kad vyriausias apklausinėja iš kur atgabentas, ko-
kiai partijai priklauso ir už ką yra čia
patalpintas. Jis nieko neatsako ir atsisėda
ant gulto kampo. Visiems susidarė toks
įspūdis, kad tam yra kriminalinis nusikal-
tėlis. Dar daugiau pakamantinėjus prisi-
pažino, kad jis užmušė žmogų. Kilo jau
pakilo didžiulė audra. Mes, politiniai,
laikomi kartu su kriminalistais-žmog-
žudžiais. Pareikalavom iš prižiūrėtojo,
kad pašauktų ~~dežurnąjį~~ budintį. ~~Toks~~ Jis pas
mus neatėjo. Pakartojom. Vėl niekas ne-
sirodo. Tada pradėjom stangti ir daužy-
ti daboklės duris, reikalaudami pačio
apskrities viršininko. Atėjo ~~koks tai~~ kažkoks pa-
reigūnas, bet ne pats viršininkas. Mes su
tokiais kalbėti atsisakom ir reikalaujam
pačio viršininko. Aiškinosi, kad šiandie-
na yra sekmadienis ir jo įstaigoje nėra.
Tai tegu ir sekmadienį teikiasi kartais
ateiti į savo valdą. Pažadėjo iškviesti. Po kiek
laiko pranešė, kad viršininkas pažadėjo
ateiti, bet kada nesako. Mes reikalaujam
tuojau, o ne po bažnytinių pamaldų.

Pagaliau viršininkas atėjo ir mus visus iš daboklės išvedė į kiemą. Bijojo eiti į daboklę. Ramiu tonu paklausė, kokias mes turime pretenzijas. Pirmoje eilėje pareiškiem savo protestą, kad mus laiko su kriminalistais-žmogžudžiais. Tiek prigrūdo į daboklę, kad nėra kur prigulti ir prisėsti. Nėra vandens netik apsiprausti bet ir atsigerti. Tvanku, trūksta oro, nematina. Nieko mums nepasakęs, bet šalia jo stovinčiam pareigūnui gana griežtame įsakė žmogžudis tojau nugabenti į kalėjimą ir ateityje su politiniais nelaikyti kriminalistų. Visus suimtosius palikti kuriam laikui šiame kieme ir duoti vandens apsiprausti. Daboklėje palikti tiek suimtųjų, kiek yra gultų. Likusius nugabenti į kalėjimą. Parūpinti visiems karštą maistą ir virinto vandens. Tą patvarkymą padaręs, padėkojo mums, kad dėl tos betvarkės davėme jam signalą. Ir jei ateityje kas nors panašaus bus, prašo signalizuoti jam. Diena buvo labai graži, saulėta. Su didžiausiu malonumu leidom laiką gryname ore. Tuojau atgabeno didelį kiekį "bliūdų" prisimušti vandens. Po mažos gavome pusryčius, kokių iki mūsų atvykimo nedavinėjo. Tai buvo duona, sviestas, kumpis ir pagal pageidavimą davė dešros arba sūrio. Kiti saulei pakilus, nusirengę išėmė saulės vonias. Šalia aps. viršininko būstinės ir mūsų daboklės buvo bažnyčia.

girdėjom vargonų balsus ir giedojimą einant aplink bažnyčią. Maldininkai sužinojo, kad mes esame apskrities viršininko kieme, iš visų kampų į mus labai smalsiai žiūrėjo. Mūsų apsanginiai smalsuoliams aiškino, kad mes etapu varomi į Varnių koncentracijos stovyklą. Pradėjo plaukti dovanos. Daugiausia baltos bulkos, dešros, sūriai, saldainiai, cukrus ir net vienas sugebėjo mums perduoti dvi bonkas degtinės. Degtinę paėmę savo apsangai ir ją taip ištansojome, kad kiekvienas gautų po burnelę ir nebūtų jokių žymių, kad gėrė. Kam nors išgėrus jos daugiau daboklės administratoriams būtų sudaryta medžiaga mus apkaltinti nedrausmingumu ir tomi mums atkeršyti už jų apskundimą viršininkui. Pietūs buvo vieno davinio: Kopūstai su bulvėmis, kaip sriuba ir joje nemaži gabaliukai mėsos, kurie buvo užkandžiu prie burnelės. Pietus valgėme daboklės kieme. Pavalgę gal apie dvi valandas dar mums leido pabūti kieme, o paskui atėjo kažkas tai pareigūnas su sąrašu ir paskaitė pavardes tų, kurie dar šiandieną bus pergabenti į kalėjimą, ir visiems liepė eiti į daboklę. Pergabenamų sąraše buvau ir aš. Tokia jau tradicija, kad ant sienos daboklės čia buvęs palieka savo vizitinę kortelę – pavardę, vardą ir datą. Tokių užrašų pilnos sienos ir net sunku rasti vietos užrašyti. Man atėjo toks sumanymas, kad užrašyti padaryti ant

daboklės lubų. Bet kaip pasiekti jas, nes jos aukštai ir turi sukiantus pusrūsio. Patraukėm stalą ir ant jo paguldėm dvi taburetes ir, aš užlipęs su savo ūgiu, galėjau pasiekti lubas ir padariau stambiomis raidėmis tokio turinio užrašus: „Viskas šūdas prieš Dievo galybą" ir kitą „Ką Dievas sutvėrė, kiaulės nesnės" ir parašas – „Bezrais" ir data. Jau baigiantis terminui ištrėmimo, kuris vyko per Šiaulius, pasakojo, kad mano užrašą skaitė, nes jį nutrinti buvo sunku. Taip atrodo, kad visą daboklę kaip baltino, tai tik tuomet pašalino.

Apie šeštą valandą gabenamus į kalėjimą iššaukė į daboklės kiemą. Mūsų buvo apie 20 vyrų. Lėtu žingsniu patraukėme link kalėjimo, kuris buvo Tranų g-vėj 10. Prisiartinom prie jo, vartai atsidarė ir mes patekome į kitą narvą. Pasikėlėme į antrą aukštą, ir ten kratė mūsų čemodanus, ryšulius ir dar (asmens kratą). Prie kratos dalyvavo kalėjimo viršininko pavaduotojas – Aksenavičius Jonas. Jis pamatęs mane, priėjo, pasisveikino ir labai nustebintas, kad tame būryje ir aš esu. Prižiūrėtojui neleido manęs ir mano čemodanų kratyti. Kampe stovėdami galėjau su juo atvirai pasikalbėti, nes jis būdamas felčeriu Rumšiškėse, organizavo valst. liaudininkų kuopą ir buvo jos pirmininku. Persikėlė į Šiaulius, nes sūnui bus lengviau mokytis gimnazijoje. Pats gavo darbą pagal savo specialybę kaip felčerio kalėjime. Bet nesant tokio metu paskyrė viršininko pavaduotoju. Tai žmogus politinei

tvirtai subrendęs, socialistinėje dvasioje. Jau dar būnant Rumšiškėse tekdavo pas jį nakvoti, nes buvau Kauno apskrities savivaldybės tarybos narim išrinktu Rumšiškėse ir tuo pačiu buvau Rumšiškių valsčiaus savivaldybės tarybos narim. Tai buvo labai simpatiška šeima. Vedė būdamas Rusijoje rusę, bet ~~ėia~~ ji gana greitai išmoko kalbėti lietuviškai. Po kratos nuvedė mus į vieną kalėjimo fligelį, kur buvo kamera persiunčiamųjų. Joje iki mūsų atvykimo buvo tik trys suimtieji, prijaučiantieji komunistams, žydų tautybės. Susipažinom. Čia mes kiekvienas turėjom gultą ir gavom švarią pataliną. Kamera didelė, erdvi ir labai šviesi. Po vakarinio patikrinimo visi nuėjom miegoti, nes praeitą naktį daboklėje ~~to padaryti~~ negalėjom, nebuvo kur gulti, trukdė naujoji pažintis ir ~~dar klinkė~~ priedo didelis triukšmas. Miegojom labai gerai. Iš ryto visi jautėmės ~~gerai~~ judriai.

Patikrinimas, o po jo mankšta. Po pusryčių kviečia mane pas felčerį. Supratom, kad Aksenavičius su manim nori dar pakalbėti, ~~visai laisvose sąlygose~~. Taip ir buvo. Svarbiausia, tai žmonos spiriamas, turėjo atsiklausti manęs, ar man bus patogu, ~~kad~~ jeigu jo žmona siuntinės man pietus. Prašiau jo, mano padėką perduoti savo žmonai už jos ~~taip~~ jautrią širdį - ~~siuntinėti man pietus~~, bet iš visos širdies prašau ~~to~~ nedaryti, nes tai gali pakenkti vyro tarnybai, beto, vieneriais pietumis visų nepamaitinsi, o vienas aš jų nevalgysiu. Pilnai pakaks kalėjimo

maisto, o, be to, duime šį tą savo ryšulėliuose iš gam-
tos dovanas, būnant daboklėje. Labai prašiau
tai nedaryti. Žadėjo tą mano norą žmonai per-
duoti. ~~Faktiškai~~, pietų man nesiuntė, bet per
vyrą keletą kartų persiuntė kepsnį su viš-
ke. Paprašiau Arsenavičių nuo manęs per-
duoti linkėjimus Jonui Kauneckui ir Ado-
mui Kaminskui, kurie dalyvavo J. Pajaujo
sąmokslo vasario mėn., ir ~~nuteisti iki gy-
vos galvos~~ ir Kaune atlieka šiandien
kalėjime. Pažadėjo tai padaryti ir jau kitą
dieną jis atnešė man linkėjimus nuo
jų. Kameroje aš pasidariau labai svarbi
persona. Pasakojau, kaip aš Kauno kalėji-
me pas viršininką baliavojau. Čia dabar
turiu gerą pažįstamą viršininko padė-
jėją, kuris gali mums pranešti, kas vyks-
ta laisvėje. O Varnių koncentracijos stovyk-
los viršininkas kap. Rudaitis taip pat pa-
žįstamas, bet jis yra kito sukirpimo.
Iki I didžiojo karo dirbo kelneriu. Kariuo-
menėje ~~dasimušė~~ ~~iki~~ viršilos ~~laipsnio~~.
Lietuvos kariuomenėje buvo pakeltas į
leitenantus ir Kauno miesto karo ko-
mendantūros karo milicijos kuopoje
~~dasimušė~~ ~~iki~~ kapitono ~~laipsnio~~. Toliau
kilti negalėjo, nes neleido mokslo ba-
gažas. Tai aklas vykdytojas savo virši-
ninkų įsakymų ir toks buvo reikalin-
gas koncentracijos stovyklai Varniuose.
Nors vykdant perversmą gruodžio 17 d.
dalyviai jį buvo areštavę, bet tuojau
paleido, nes tokie jiems buvo reikalingi.

Ausenavičius labai dažnai „tikrino" mano sveikatą. Buvau iššaukiamas kaip ligonis. Pas jį atėjus, tuojau man duoda termometrą temperatūrai matuoti, kurį laikau po pažasčia, o jis man pasakoja, kas darosi laisvėje. Džiūginančio nieko: smurtininkai žiauriai siaučia. Areštai vykdomi. Vakar dar į kalėjimą atgabeno žmonių, kurie siunčiami į Varnius. Jie patalpinti atskiroje kameroje, nes persiunčiamoje, kur mes esame nėra vietos. Kaip sužinoks kiek daugiau, bus sudarytas etapas persiųsti mus į Telšius. Planuja ma trejėtas vagonų ir 20 palydovų. Baigiantis pasikalbėjimui jis man sako, kad rytoj, o tai buvo penktadienis, į kalėjimą atvyks žydų rabinas ir bus laikomos pamaldos jo tautiečiams. Prižiūrėtojai iš visų kamerų šauks žydų tautybės kalinius į tas pamaldas, tai pasisakyk, kad esi žydas ir mes ten galėsime pasimatyti ir pasikalbėti. Taip tikrai, kitą dieną 5 val. po pietų prižiūrėtojas atėjo į mūsų kamerą ir pasakė, kas yra žydų tautybės, tai turi eiti su juo. Tikrų žydų atsirado 5, o aš buvau šeštas, tariamas žydas. Kuomet mes peržengėm kameros slenkstį, išgirdau kameroje garsiai juokiančius. Žiūrėjo į mane nustebusiomis akimis ir prižiūrėtojas. Kaip atvedė mus prie kalėjimo salės durų, jis man pasakė "neatrodai, kad žydas".

Kalėjimo salėje, ant sienos, sėdėjo rabinas su ermulka ant galvos ir ~~ką tai~~ kažką susirinkusiems ~~ką tai~~ sakė. Po to vyko trumpos pamaldos. Garsiai visi meldėsi ir mano draugai iš kameros. Mes su Aksenavičium stovėjome kitame gale salės, prie lango, ir jis man reportavo, kas vyksta ~~tariamoje~~ „laisvėje". Po pamaldų visiems buvo duodamos dovanos. Tos dovanos jau buvo iš anksto paruoštos, nes kiekvieną buvo įvyniota į popierių. Aksenavičius mane paragino, kad ir aš prieičiau prie dalinančio dovanas. Kiek suglumau, bet jis mane net pastūmėjo, kad eičiau. Prisiartinau ~~prie~~ bet dalinančio. Tas pažiūrėjo į mane, nieko nesakęs, pradėjo ~~rin~~ rinkti dovaną. Atrinko dovaną gana didelę pagal savo turinį, bet jos man nedavė, laiko rankoje ir ieško kitos. Rado. Paduoda man dvi. Paėmiau, ~~ir~~ padėkojau ir tik paskui supratau, kas čia įvyko. Kuomet vyko pamaldos, jis matė, kad aš jose nedalyvavau, ~~ir~~ bet stovėjau su uniformuotu salės gale, prie lango ir kalbėjausi ~~kalbėjome~~. Jis mane priskyrė prie kalėjimo administracijos ir atsidėkodamas ~~atsidėkojimui~~ parinko pačias geriausias, ~~ir~~ net dvi. Prižiūrėtojai pradėjo suimtuosius išvedžioti į savo kameras. Teko laukti eilės ir čia Aksenavičius labai gardžiai juokėsi, kaip aš „nuskriaudžiau" kalėjimo administraciją, kuri jokių dovanų nebūtų ėmusi. Pasakiau, kad ~~gautos~~ dovanų aš neimsiu, nes gautos ne tuo adresu.

Jis man paaiškino, kad aš gavau visai teisėtai, kaip žydas. O jei dalintojas yra „glušas", tai tokius ir bažnyčioje mūša. Praėjo ir mūsų eilė ~~naveshi~~; kameron vėl prižiūrėtojas, pamatęs mane su ~~dvi-jomis~~ dviem dovanomis, kurių negalėjo paslėpti savo didžiulio tūrio, su saldžia šypsena pasakė, kad aš, mažai panašus į žydus, gavau didžiausias dovanas. Nieko jam neatsakiau, nes tikrai ~~gavosi~~ šoylio nors tai nesusipratimas. Į tas pamaldas ėjau visai kitu tikslu, o, kad dalintojas yra tikrai glušas, tai jau ne mano kaltė. ~~Kas buvo kalėjimo salėje, palyginus su~~ Kameroje ~~esančiais~~, ~~tai čia buvau padarytas~~ tapau didvyriu. Jie nežinojo, kad aš buvau su Aksenavičiumi susitikti per žydų pamaldas. Jie ~~man~~ manė, ~~pasiekęs puikiu orientavimusi~~ kad aš puikiai orientuojuos, kaip pašaukė žydus melstis, pasidariau žydu, o paskui ~~gavau~~ dar gavau dvi vertingas dovanas. Vienoje buvo kepta žąsis, o kitoje kepta žuvis, žąsies šlaunis ir kepsniai padaryti su medum, žydiškai vadinami „teiglach". Mano draugai pagal „tautybę" gavo dovanas tokias, kaip viena iš mano gautų. Gautas dovanas atidavėme į bendrą kameros katilą. Mano „tautiečiams" visi darė priekaištų, bevalgant tas dovanas, kad jie tokie neapsukrūs. Jei būtų tokie, kaip aš, sakė, tai dar dviems dienoms būtų skaniai pavalgyti. Neaiškinau, kaip tas viskas ~~gavosi~~ šoylio dalinant dovanas, nes nenorėjau parodyti ~~mano~~ savo gerumo.

pažįstamui Aksenavičiui. Labai sianlas tatelis žinojo mano lankymąsi į kalėjimo ambulatoriją ir kas ten kalbėta. Pagaliau pats budrumas ir konspiracija yra būtina, nes slapukai visur buvo siunčiami.

Po žydiškų pamaldų, sekmadienį, iš ryto, Aksenavičius per rytinį patikrinimą pranešė, kad vakare būsime traukiniu pervežti į Telšius. Toji žinia mus nudžiugino, nes stovykloje yra kitoks režimas, daugiau laisvės. Pamaitino vakariene ir laukėme su savo ryšuliais, kuomet mus iškvies į etapą. Sulaukėme. Iš mūsų kameros į kalėjimo kiemą iškvietė visus. Kieme kiekvieną iškratė. Aksenavičius dalyvavo kratant etapą ir jam būnant kieme, vienas prižiūrėtojas kieme šūktelėjo, „kas čia yra Cezaris Petrauskas?" Atsiliepiau. Jis man padavė ryšulėlį, sakydamas: „kelionei kas tai iš miesto perdavė." Priėmiau, ir jam padėkojau, supratau, kad tai yra padariusi Aksenavičiaus žmona. Neapsirikau, tai tikrai buvo ji. Ryšulyje dešra, lašiniai ir jos gamybos kepsnys su varške. Apkračius mūsų kameros vyrus, tą padaryti atvedė ir iš kitų kamerų, o po jų atvedė moteris ir dar su vaikais. Čia tai jau pasaulio galas, mažulėlius, kokių penkerių šešerių metų amžiaus. Mūsų tarpe atsirado optimistų, kurie sakė, kad vaikus atvedė atsisveikinti su motinomis. Kai kurie patikėjo. Išsirikiavo, ir žiūrime, kad voroje stovi ir tie mažulėliai. Velniava, ir dar kokia.

Kalėjimo vartai atsidarė ir mūsų vora, prižiūrėtojų apsupta, žygiavo geležinkelio stoties link. Vaikučiai verkti pradėjo, paeiti negali, šalta, iš miego pažadinti, o stotis nuo kalėjimo gana toli. Stipresniems vyrams prižiūrėtojai leido vaikus ant savo pečių nešti. Svetimi vyrai nešė svetimus vaikus. Pasiekėme geležinkelio stotį. Visus suvarė į vagonus, kurie stovėjo ant atsarginio kelio. Mažulėliams pasidarė geriau. Čia šilčiau ir juos pradėjom vaišinti. Mano kepsnius su varške pypliai sudorojo pasigardžiuodami ir greitai. Motinos juos suguldė vagono sėdimose vietose. Laukti vagonų prikabinimo teko gana ilgai. Pagaliau to momento sulaukėme, ir traukinys pajudėjo iš Šiaulių link Telšių. Tuo keliu važiavau pirmą kartą ir tai, kaip suimtasis.

Telšius pasiekėme jau gerokai prašvitus. Iškraustė iš vagonų ir išrikiuotus nuvarė į Telšių apskrities viršininko įstaigą, kurioje buvo ir apskrities policijos būstinė. Vieni mus perdavė, o kiti priėmė. Padėjo parašus ir mes jau nuosavybe tapom vietos policijos. Mūsų buvo apie 70 suimtųjų, neskaitant vaikų, kurių siekė apie 10 galvų. Kiek nustebom, kad čia kiek silpnesnė policijos priežiūra. Neužilgo atėjo ir pats Telšių apskrities policijos vadas Katasiūnas Dimitrijus. Mes buvom policijos įstaigos kieme ir mus saugojo tik vienas policininkas.

D. Katasiūnas, vietos rusas, ir anksčiau vadinosi – Katasonovas, kilimo iš Šančių miesto, pradėjo su mumis tartis, kaip mus pristatyti į Varnius. Sako, jei mus vežti pėsčius, tai pusiaukelyje – Žarėnose reikės nakvoti. Ir nakvoti nėra kur. Be to, kaip jis mato, kad mes su savim dar turim ~~čemodanus~~ lagaminus ir ryšulius. Pataria pasisamdyti sunkvežimius ir be didelių vargų pateksime į Varnius. Tas kiekvienam kaštuos po du litus. Pasitarėme ir jo pasiūlymą sutikom priimti. Bet kur ~~tie~~ tų sunkvežimių savininkai? Pažadėjo pašaukti. Po kokios valandos atėjo sunkvežimių savininkai. Sutarėm mokėti po du litus nuo nosies, bet mus galės ~~nuvežti~~ vežti tik 4 val. po pietų, nes dabar ~~yra~~ ne kelyje, o tai veža. Sutikom laukti ir ~~čia pat~~ tuojau D. Katasiūnui ~~pareiškėm~~ klausėm, ką mums daryti iki to laiko. Diena saulėta ir čia, kieme, prieimdinėkite saulės vonias, sako. Aš asmeniškai pareiškiau savo norą apžiūrėti Telšius, kuriuose esu pirmą kartą. Jis aiškinasi, kad neturi tiek palydovų. O garbės žodis ~~pas jus~~ jūsuose egzistuoja? – paklausiau. Pagalvojo ir pasakė, kad egzistuoja. Tai duodu – pareiškiau. Policininkui liepė savo raše atžymėti, kad garbės žodis gautas ir iki 4 val. po pietų, esu laisvas. Po to duoto žodžio dar man paaiškino, kur galėsim skaniai suvalgyti pusryčius ir pietūs. ~~Čemodanus~~ Lagaminus palikau saugoti tiems, kurie neketino eiti apžiūrėti miesto,

Kiek apžiūrėjęs miestą, vieną pirklausiau [kur] [gyvena] Aleksandras Tornau, ~~adresą~~. Nupasakojo kaip galim jo namą rasti, bet pabrėžė, kad jei aš dabar eisiu, tai nieko nerasiu, nes jis yra išvežtas į Varnių koncentracijos stovyklą, žmona gimnazijoje dėsto vokiečių kalbą, o vaikai mokosi. Pusryčius valgiau ~~kavinėje~~ [katalikų] ~~tai~~ valgyklė[le], bet pietums pasiryžau Šaulių klube pagal Katasiūno rekomendaciją. Kiek nuvargau bevaikš~~tęs~~ [tinėdamas] miesto gatvėmis, [todėl] prisėdau viename skvere ant suolelio ir vos neužmigau, nes nakties metu beveik nemiegojau. Pietavau tam garsiam Telšių šaulių klube. Pietumis [nebuvau] labai ~~žavėtis~~ [sužavėtas], ~~negalėjau~~, nors ir turėjau gerą apetitą. Sakoma, kad alkis yra geriausias virėjas. Bet apie tuos pietus ~~to~~ [tai] pasakyti negalėjau. Taip po 2 val. nuėjau pas Tornau žmoną. Radau. Susipažinom. Mane pavaišino kava ir papasakojo, kaip jos vyrą, Joninį Augustiną ir Seikūną Mikę nugabeno į Varnius. Paprašė vyrui nuvežti siuntinėlį. Sutikau. Skubėjau, nes jau buvo po trečios valandos, o ketvirtą atvažiuos mūsų paimti. Eidamas dar sutikau savo draugą iš to ešelono, ~~kuris~~ ~~pagal~~ [jie taip pat davė] garbės žodį, išėjo į miestą. Visi tie, kurie buvo išėję į miestą pagal garbės žodį, grįžo laiku į policijos kiemą. Tasai J. Katasiūnas, kiek vėliau buvo perkeltas į Kauną geležinkelių policijos viršininku, ~~iš~~ [į Lies] prisiminiem, kaip jis ekspedijavo mus į Varnius.

Tai būta padoraus ~~elgesio~~ tuo laiku žmo-
gaus. Paskutinį kartą jį mačiau 1941 m.
ir kur jis dabar randasi ~~nėra~~ neturiu žinių. Suti-
tu laiku sunkvežimai suvažiavo į polici-
jos būstinės kiemą. Į vieną susodino
moteris ir vaikus. Į kitus du sodino
vyrus. Policininkas, mus visus susodinęs,
vienam šoferiui paduoda pervežamųjų
sąrašą ir liepia važiuoti. Tuo momentu
aš nušoku nuo sunkvežimio ir pasa-
kau, kad aš nevažiuoju. Policijos va-
das Katasiūnas klausia: „kodėl?" Sava-
norim į koncentracijos stovyklą neva-
žiuojųt atsakiau. ~~Tai pasakęs~~ Tuojau vėl vi-
si iš sunkvežimių iššoko, palaikyda-
mi mano užsistatymą. Pasidarė sąmyšis.
Katasiūnas pradėjo aiškinti, kad jis ne-
turi policininkų mus palydėti. Kas
tai iš suimtųjų replikavo, kad reikia duoti
vieną-simbolinį policininką. Katasiū-
nas sutiko ir tuojau įsakė vienam po-
licininkui vykti su mumis. Jis sėdo
į paskutinį sunkvežimį kartu su mumis.
Ir taip su simboliniu policininku
pasiekėm Varnius. Stovyklos adminis-
tracija nustebo, kad taip daug mus
atvežė. Šiaip gabeno po vieną, o čia
ešelonas ir dar važiuoti. Prie stovyk-
los vartų mus iškraustė. Stovyklos
viršininko pavaduotojas kap. Ogelis
mus priėmė, o viršila Kniežius su
puskarininkiais Tamošiūnu ir Valadka
darė „šmoną" - patikrinimą mūsų ryšulių.

~~Prasivėrė storyklos vartai ir mes visi atsidūrėme naujam narve.~~ Dar ~~ėjo~~ vyko mūsų daiktų patikrinimas, o jau storyklos gyventojai susibūrė prie vartų ir spygliuotos tvoros pasižiūrėti, ką atvežė. Išgirdom šaukiant „Cezari!" ir ~~tą išgirdęs~~ už tvoros pamačiau A. Tornau, M. Gedrilą, B. Petrauską ir kitus valstiečių liaudininkų s-gos veikėjus. Pamojau jiems ~~pasisveikinima~~ ranka. Po patikrinimo daiktų prasivėrė storyklos vartai ir mes visi atsidūrėme naujam narve. B. Petrauskas iš mano rankų išplėšė ~~čemodanus~~ lagaminus ir liepė eiti kartu su ~~juomi~~ juo. Mane apsupo vienminčiai ir nuvedė į pastato antrą aukštą, kamerą Nr. 6. Taip jau buvo nustatyta tokia tvarka, kad savas kameras turėjo liaudininkai, socialdemokratai, komunistai, o eserai buvo išblaškyti po įvairias kameras. Nr. 6 kameroje jau buvo: Aleksandras Tornau, Mečislavas Gedrila, Mykolas Šeikūnas, Augustinas Janikis, Balys Petrauskas, Justinas Švambarys, Juozas Geniušas, Vincas Cibulskis, Minius, Dočkus ir kiti. Jie man pasakojo savo, o aš jiems savo visas naujienas. Supažindino su storyklos tvarka. B. Petrauskas iš ~~kur tai~~ kažkur atnešė čiužinį, antklodę, paklodę ir mažą pagalvę. Nurodė antram aukšte medinėje gulte mano vietą. Gavom aliumininį ~~nimo~~ puoduką ir bliūdelį. Yra kameros bendras katilas. Į tą katilą atidaviau visą su ~~savim turimą~~ atsivežtą maistą. Kameros

mitybos „ministeris" Švambarys. Ruostėsi
jam vakarienei. Visiems vakarienę gauti į
~~virtuvę~~ nueidavo Švambarys, ~~ir~~ jam į pagal-
~~ba~~ [padėti] ~~dar~~ kas nors iš mūsų kameros nuei-
davo. Stovyklos maistas buvo labai vie-
nodas ir neskanus, be jokių priesko-
nių. Šiandininkams du kartus per
savaitę iš [Telšių] kooperatyvo atveždavo įvai-
raus maisto. Kooperatyvui už pristaty-
tą maistą ~~mums~~, apmokėdavo slaptas
komitetas. Pinigai [už] ~~susidarydavo~~ [surinkdavo] ~~iš aukų~~.
Švambarys buvo puikus šeimininkas.
Pasivaišinimui jis darydavo rolmopsus,
įvairius kepsnius ir kitus patiekalus.
~~Buvo~~ Mums aukojamas [davė] ~~maistas~~ ~~kuris~~
~~susidarydavo~~ ~~iš~~ lašinių, kumpių, dešrų,
keptų žąsis ir antis. [Kartą] Švambarys [per] vaka-
rienę ant stalo pastatė didžiulę, kep-
tą žąsį. Jis kaip šeimininkas, ~~paėmęs~~
didelį peilį ~~ir~~ per žąsies pilvą [ėmė ir] patrau-
kė, ~~ir čia~~ pasigirdo ~~toks~~ [lyg] garsas, ~~kad~~ pei-
lis praslinko per stiklą. Visi nužiuro, o
Švambarys praskėtė perpjautą žąsį [ir] pa-
matė, kad jos viduryje ~~bonka~~ [butelis]. Ištraukė
~~ir tai buvo bonka~~ [Butelį] konjako ir ant etikė-
tės paišeliu p~~adarytas toks~~ užrašas [užrašyta]:
„Venslauskai". Švambarys ~~yra~~ iš Šiaulių,
~~ir~~ atpažino braižą, ~~kad tai yra~~ Venslau-
kas iš Šiaulių. Žąsis kepta ~~buvo~~ labai
skani, bet po burnelę konjako ~~buvo~~ vi-
sai neprošali. O kas svarbiausia, taip
puikiai sugudravota. Keptos žąsies vi-
duryje konjakas, o galėjo būti ir bomba.

administracijos budrumas buvo nekoks. Iki mūsų atvykimo stovyklos virtuvę tvarkė stovyklos administracija. Buvo kerei-ris virėjas. Sugalvojo administracija tą virtuvę perduoti čia sėdintiems. Jie išduoda pagal normas atitinkamą kiekį produktų, o jų maistą gaminkitės patys. Anomet buvo daroma tokia reforma, tai tuo laiku stovykloje išimtinai buvo komunistai, tai ir virtuvė atiteko jiems. Atsiradus stovykloje socialdemokratams dėl virtuvės užvirė kova, į kurią turėjo įsikišti administracija. Išspręsta virtuvę valdyti savaitėmis. Liaudininkai iš savo eilės atsisakė, bet sutiko talkininkauti pagalbiniais darbininkais. Nors virtuvė buvo valdoma savaitėmis bet antagonizmas ~~vienų pačių vidus~~ tęsėsi ilgai ir net išeidavo iš padorumų ribų. Bandėme sutaikinti, bet mūsų pastangos nueidavo niekais. Komunistai aiškino, kad jiems virtuvė yra svarbi, nes valdant ją turėjo ryšį su laisvu pasauliu, gaudavo produktus iš sandėlio, kuris buvo už spygliuotos tvoros. O socialdemokratai, vadovaujami buv. seimo nario Jono Markelio, įtarinėjo, kad jie vagiliauja. Mes ~~tam~~ netikėjom, nes ~~mes~~ gaudavom iš laisvės daug aukų, kurias ~~mums~~ atveždavo Telšių kooperatyvas. ~~bet~~ Komunistai už mus gaudavo dvigubai daugiau. Tiesa socialdemokratai jų negaudavo. Trūko geros organizacijos ir apsukrumo.

Mūsų kamera buvo ~~pačio~~ pastato gale. Per jos didžiulius du langus mes gerai ~~matė~~ matėme Varnių miesto centrą-turgų, o už jo nu-toliau ~~matėsi~~ didžiulis Lūkšto ežeras. Stovyklos ~~dvejų aukštų~~ dviaukštis mūrinis pastatas ~~tas~~, buvęs ~~savo laiku~~ vienuolynas. Caro laikais jame ~~buvo~~ stovėjo kazokų šimtinė. Šalia to pastato ~~yra~~ vieno aukšto medinis namas, kuriame savo laiku vyskupas Motiejus Valančius gyveno ~~tai buvo~~ 19 amž. viduryje. Istorikai tvirtina, kad Varniai, o ankščiau vadinami ~~buvo~~ Medininkais ~~Miedninkais~~ ~~kaipo gyvenamoji vietovė~~ gyvenvietė ~~jau~~ buvo jau 12 amžiuje. 1417 m. kunigaikštis Vytautas Didysis Varniuose įsteigė pirmą Lietuvoje katalikų vyskupiją. Nuo to laiko Varniai tapo katalikybės centru. Juose prasidėjo Žemaičių krikštas. 15 šimtmetyje buvo pastatyta didelė katedrinė bažnyčia. Vienoje upelio Varnelės pusėje miestas buvo vadinamas Medininkų, o antroje - Varnių sritis. 1740 m. Varniai gavo Kražių seminariją, kurią 1863 m. perkėlė į Kauną. Iki perkėlimo toji seminarija ~~buvo tose~~ užėmė pastatus, kur dabar yra koncentracijos stovykla. Varniuose yra išlikę namai kuriuose gyveno ir dirbo Simanas Daukantas.

Pats stovyklos gyvenimas tvarkomas švilpuku. 7 val. švilpukas keltis ir mostis. 8 val. švilpukas pusryčiams ir atidaromos durys išeiti į kiemą. 9 val. patikrinimas. Visi turi būti savo kamerose ir

stovėti išsirikiavę po du. Per patikrinimą nurodoma, kas nori pas gydytoją ir pasimatymą, laiškus išsiųsti. Priima skundus. Patikrinimą atlieka viršyla Kruniežins su puskarininkiais Tamošiūnu arba Valadka. Jei kas yra išleidžiamas, perspėjamas, kad pasiruoštų atiduoti turimus stovyklos daiktus. 13 val. švilpukas pietų, 20 val. patikrinimas vakarinis ir 22 val. švilpukas miegoti, uždaromos durys pastato ir gesinama šviesa kamerose. Išeinamoji vieta ir praustuvė buvo pirmam aukšte, su labai primityviais įrengimais. Pats pastatas senos statybos, labai storos sienos. Platus koridorius pastate, prie išorinės sienos, iš kiemo pusės. Kameros ir jų langai buvo į miesto pusę ir bažnyčios link. Pastatas aptvertas dviguba tvora iš spygliuotos vielos ir stropiai sargybinių saugojamas. Pastato kairiame šone, antram aukšte, buvo kameros moterims ir vaikams. Tuo laiku stovykloje buvo apie 20 moterų ir apie 8 vaikai. Virtuvė buvo mediniame pastate, kieme, ir šalia jos – sandėliai, iš lentų sukalti. Viduryje stovyklos kiemo, buvo šulinys. Pirtis už stovyklos teritorijos, šalia upelio Varnelė, kuris buvo apie du metrus pločio, bet vandeningas ir sraunus. Tasai upelis skyrė miestą nuo bažnyčios, pastatų, kuriuose gyveno bažnyčios tarnai, klebonijos, jos ūkiškų pastatų ir vyskupijos namų su ūkiškais pastatais.

Pirtis labai primityvi, kaimiško stiliaus. Internuotieji nuo 8 val. ryto iki 22 val. stovyklos kieme galėjo susitikti moterys su vyrais ir vyrai su moterimis ir vaikais. Buvo kelios šeimos atgabentos: vyrai, žmonos ir vaikai. Mūsų 6 kameraje eseras, mokytojas Stepaitis buvo su žmona. Valenta su žmona ir dviem vaikais.

Pats gyvenimas stovyklos vyko gana ramiai. Gaudavom spaudą. Buvo biblioteka su mažu knygų pasirinkimu. Skaitėme. Aš mokiausi egzaminams. A. Tornau jau buvo paskutiniame kurse Teisių fakultete. Jam pasiliko tik keleta egzaminų išlaikyti ir jis mokėsi rašyti diplominį darbą. Mūsų kameraje beveik visi buvo liaudininkai arba jiems prijaučiantieji. Kameraje buvodavo kartais apie 30 žmonių. Keitėsi, vieni buvo išleisti, kiti perėjo į kitas kameras. Tai buvo ramiausia kamera. Kitose buvojo politinės aistros. Kovojo komunistai su socialdemokratais. Pradžioje kova prasidėjo dėl virtuvės, o paskui persimetė į idėjinį gardą. Mes liaudininkai buvom tik stebėtojais, bet prieš Spalio šventes, kurios buvo švenčiamos lapkričio 7 ir 8 dienomis, komunistai kreipėsi į liaudininkus, prašydami tomis dienomis prisidėti prie šventiškos nuotaikos, neiti dirbti stovyklos dirbtuvėse, kurioje

daug kas ~~joje~~ praleisdavo laiką ką nors drožinėdamas, poliruodamas ar šiaip ką nors dirbo. Šis komunistų prašymas ~~buvo svarstomas~~ liaudininkų kameroje. ~~Prieš~~ Pasisakė prieš liaudininkai, kurie buvo Rusijoje ir pergyveno tas revoliucijos dienas, tai ~~buvo~~ A. Tornau, J. Geniušas, M. Gedvila ir J. Butkus, kuo motyvavo, kad jie nuvertė Kerenskio vyriausybę. O kurie nebuvo Rusijoje, tame skaičiuje ir aš, mes pasisakėm už taip, kad tomis dienomis reikia susilaikyti nuo bent kokio darbo dirbtuvėse. Mūsų motyvas buvo toks, ~~kad~~ kas buvo praeityje, šiose stovyklinėse sąlygose nereikia prisiminti. Mes esame čia vieno likimo draugai ~~ir~~ čia patekom, kad kovojom su mirtinu priešu fašizmu. Komunistai šioje kovoje ~~yra~~ mūsų artimi talkininkai ir todėl ~~su jais~~ nereikia deginti tiltų. ~~Šiam mūsų nusistatymui~~ Paklusa ir buvusieji Rusijoje, bet su sąlyga, kad raudonųjų ženklelių prie krūtinės nesegs. O tai ir komunistai nereikalavo ~~iš mūsų~~ tą daryti.

Prisiartino Spalio revoliucijos šventė. Tą savaitę virtuvę valdė komunistai. Tomis dienomis buvo pagerintas maistas. Aiškino, kad iš sudarytų sutaupų. Tegu būna taip, bet mes ~~tam~~ netikėjom, nes žinojom, kad prieš tas šventes buvo atvažiavęs specialus sunkvežimis iš Telšių kooperatyvo. Stovyklos administracija tomis dienomis buvo budresnė. Kuniežius su savo budeliais puskarininkiais

Tomašiūnu ir Veladka trankėse po visas storyklos kameras ir nuo komunistų krūtinių raudonus ženklelius plėšė. Buvo Fiziniai silpnesniam ir kitusa duodavo. Bet kiek buvo blogiau su moterimis. Vienai beplėšiant Kniečāims buvo apstumdytas, ir jis kumščiu spyrė vienai nadeve taip smarkiai, kad ji nukrito ant žemės be sąmonės. Pakėlė ją nuo žemės kraujuose paplūdusią. Subėgo vyrai, bet Kniečāims spruko pro vartus. Komunistai tą šventę buvo nutarę švęsti kiek kukliau be jokio giedojimo ir žygiavimo storyklos kieme. Švenčiant Gegužės 1 diena komunistai labai nukentėjo, buvo daug kam sudarytos bylos ir žiauriai buvo nubausti. Duotas jiems iš centro nurodymas, kad nereikia eikvoti savo jėgos ir silpninti savo gretas, nes storyklos sąlygos yra lengvesnės negu kalėjimo. Mes, liaudininkai, tas dienas leidom ramiai ir į dirbtuves nėjom. Bet socialdemokratai vienybės neišlaikė. Vieni iš jų demonstratyviai dirbtuvėse dirbo, triukšmavo, rėkė ir trankėsi, bet pagerintą maistą priėmė. Administracija asmenyje komendanto Rudaičio jam po tų švenčių liaudininkams priekaištavo, kad liaudininkai solidarizuoja su komunistais. Atkirtom jiems, kad čia esant su visais buvome ir ateityje būsime tolerantais, nes čion mes patekom kovoje su mūsų bendru priešu-fašizmu.

Į Varnių koncentracijos stovyklą „savanoriais" atvažiavo ūkininkas Talmusis, o kiek vėliau rašytojas Juozas Butkus (Butkų Juzė) Juos priėmėm į savo kamerą. Butkus su savo žemaitiškum jumoru pašviesino ~~suteikė daug linksmų~~ daug valandėlių. Vieną kartą, Butkus dienos metu, pasistatė ant savo gulto taburėtę ir prie lubų pritvirtino vilnonį siūlą, o kitą jo galą per langą iškišo į lauką. Mes negalėjom suprasti, kam tas siūlas yra reikalingas. Jis ramiai paaiškino, kad tai yra vandentiekis. Jis gulėjo šalia lango, antram aukšte ~~gulte~~. Stogas toje vietoje buvo kiauras. Lyjant nuo lubų lašojo ant jo, o dabar tasai siūlas ~~iš~~ nuo lubų visą vandenį nutraukdavo per langą į lauką. Tiktai lyjant tasai jo vandentiekis veikė gerai, ~~ir~~ nelašnojo ant Butkaus ~~ir~~ jo patalynės ir jis galėjo dienos metu ir naktį ramiai gulėti savo gulte. Tą ~~išradingumą~~ siūlą vadinom „Butkaus vandentiekiu". Iš kitų kamerų ~~tuoj~~ jo išradimą pasinaudojo ~~sau~~, nes ir jų stogas buvo gerokai apipuvęs ir lyjant praleisdavo.

~~Buvo~~ Stovyklos pastate ~~dirbtuvės~~ dirbtuvės. Jose daug kas ~~praleisdavo laiko~~. Aš irgi pamilau ~~jose ir toje~~ ten mokiausi, ką nors iš medžio drožinėti. ~~Juo labiau, kad~~ Turėjom gerą mokytoją, Joną Jurgaitį iš Mosėdžio, ūkininką, mažažemį, kuris savo gausią šeimą išmaitindavo drožinėdamas iš medžio dievukus. ~~Tai~~ Buvo labai mielas

~~ir simpatiškas~~ žemaitis. Jis ne tik dievukus
drožinėjo, bet ir ~~kitus daiktus~~, ~~kas~~ rašalines,
tabokines, dėžutes, lazdas bei ~~ir~~ kitus daik-
tus. Pradėjau iš beržinio planko drož-
ti rašalinę. Jis man nubraižė lentelę
su ~~dešimties~~ Mozės įsakymų, ~~kai~~po būsi-
mam teisininkui. Pati rašalinė turėjo
būti rokoko ~~stiliuje~~ stiliaus. Nepratęs dirbti
tokio darbo, ~~prisimygiau~~ sutryniau ~~savo rankose~~ ant pirštų pūsles, nuospaudas
~~nuospaudų~~ pritrinusiau, bet padariau, ir Jurgaitis
pagyrė. Padarę lentą ir paprašiau dai-
lininką ~~Hotelį~~ Motelį Ginsburgą, kad jis nupaišytų
stovyklos pastatą. Jis ~~padarė~~ atliko tušu labai
gerai ~~ir~~ stovykla ant tos lentos atrodė
puikiai. Dabar kaip iš stovyklos išneš-
ti? Iš žurnalo "Kuba", ~~dar~~ caro laikais leisto,
~~"Kuba"~~ iškirpau vienos gražios mergai-
tės galvą ~~gravirūrą~~, ~~portretą~~ ir užklijavau jį ant
tos lentos, ~~tos mergaitės portretą o po~~ taip
~~jo~~ buvo užmaskuotas stovyklos vaizdas.
~~Padariau dar parašą~~ Apačioje to port-
reto parašiau "Pirmoji meilė". Stovyklą fotografuo-
ti, tapyti ar aprašinėti, jos geografiją, drau-
džiama. ~~Išleidžiant~~ Išleisdamas jaudinausi, todėl labai, kad
kratant ~~ant~~ galės išsifaguos mano klastą, bet
praėjo labai sklandžiai. Puskarininkis
Valatka tą paveikslėlį paėmė, pasigro-
žėjo ir pasakė: "Graži šelmė." Nesupra-
to, kad toji „šelmė" uždengė stovyklos
vaizdą. Tos medinės, iš juodo alksnio,
lentos su Varnių koncentracijos stovyk-
los vaizdu ir rašalinės ~~Netekau~~ 1948
gegužės mėn. 23 d. išvykstant iš Lietuvos.

Vierdirbys Jonas Jurgaitis iš Mosėdžio buvo labai ramaus būdo. Viena kartą užklausiamas jo už ką pateko į Varnius, jis sušypsodamas visiems dirbtuvėje esantiems taip pradėjo aiškinti:

- Tu, Jurgaiti, blogus dievukus drožinėji, savo ūkininkai jie mūsų vargų neišklauso. Pagalvojau, kad gal ir taip. Pradėjau drožinėti dievukus su didelėmis ausimis maždaug kaip asilo. Už tai komendantas mane ir nubaudė, kad darau dievukus su asilo ausimis.

Bet kiti visai kitaip aiškino, jis į koncentracijos stovyklą atgabentas už savo žmoną Vaclovą, kuri Mosėdyje yra žymi komunistų veikėja.

Iš laisvės gavome žinią, kad ruošiamas naujas sukilimas. Perspėjo, kad jis prasidės mums į Varnius atgabens ginklų. Šią žinią perdavėme komunistams ir socialdemokratams. Iš kurių sudarėme slaptą komitetą ir jo parėdymu sudarėme slaptas trejukes. Į mano trejuką pateko Gedvila ir Dočkus, jaunimietis iš Kėdainių apylinkės. Savo trejukei tą žinią pranešiau ir įsakiau griežtai tą laikyti paslaptyje. Ką reikės daryti, pasakysiu įteikiant ginklą. Dočkus tą naujieną sutiko labai ramiai, bet Gedvila kiek susijaudino, nerimavo ir pakeltu tonu klausinėjo, kas daro tą sukilimą. Paaiškinau, kad ir aš nežinau, pagaliau man ir neįdomu

kas daro. Eisim nė su pačiu velniu, kuris, jei būtų su rožančium, kad tik sumundytų fašistus. Taigi tasai perversmas, man būnant Varnių koncentracijos stovykloje, neįvyko. Vėliau perversmus darė savieji. Voldemarininkai su „geležiniais vilkais" vertė Smetoną. Kitaip sakant, vienas nėra saldesnis už ridiką, ir Voldemaras Smetonos ant svarstyklių neatsvers. Pasiliko ir toliau toji pati velniava.

Keletą kartų mus vizitavo Telšių karo komendantas Steponas Rusteika. Perėjo per visas kameras lydimas kap. Rudaičio, jo pavaldinio Kaniežiaus ir kitų. Neklausinėjo, kaip mus Rudaitis gano. Stovykla jam pavaldi ir retkarčiais privalu joje būvoti. Reikia pažymėti, kad stovyklos administracija su liaudininkais ir socialdemokratais elgėsi tolerantiškai, kartais darė nuolaidų ir paslaugų, nes mes neiškrėsdavome specialių išdaigų ir nepažeidėme stovyklos nustatytos tvarkos. Niekam nebuvo atsakytas pasimatymas su atvykusiais pasimatyti, nors tai ir būdavo nenustatytu laiku. O su komunistais jie elgėsi kitaip. Jaunieji laikė save herojais, jei ką nors blogo padarydavo administracijai. Per patikrinimus kėlė išdaigas, neklausė, pažeidinėjo taisykles, grubiai atsakinėjo pareigūnams, įžeidinėjo ir koliodavo ne tik Kaniežių, bet ir patį Rudaitį.

Ta tema mums tekdavo su komunistų
vadais stovykloje kalbėtis dėl jaunųjų
elgesio. Jie smerkė jų elgesį, bet ir patei-
sindavo, nes į komunistus jau nuo
dienos suėmimo žiūrėdavo, ne kaip į
žmogų, bet kaip į dar nesukurtą sutvėri-
mą, o ypač į žydus. Ir taip kiekvienam
žingsnyje buvo mušami, stumdomi,
įžeidinėjami. Toks administracijos elgesys
sukeltuose komunistuose sužadino neapykantos jausmą, ir jis vi-
sur prasiveržia. Mes pasakojo sadai, jauniems aiškinom,
bet jie sako, kad tas neapykantos jaus-
mas taip giliai yra įsisiurbęs į jų kūną,
tad kaip jo nevaržysi, jis savaime prasiveržia.
~~O taip tie du neapykantos jausmai prasi-
veržiadavo.~~ Administracijos pareigūnai
viršila Kmiečius ir puskarininkiai Toma-
šiūnas ir Valadka iš prigimties ~~buvo~~ sa-
distai ir, kur ir kada galėdami, ~~prie visų opšinkylių~~ ir galimy-
~~bių~~ mušė visus už save silpnesnius.
Tai darė, turėdami viršininko kap. Rudai-
čio sankciją, o gal net ir įsakymą mušti.
Kap. Rudaitis leisdamas išsiverst ant pavaldinių ~~su savo~~ sadizmu ~~stovykloje~~
darė karjerą, nes tuo laiku būta tokie
vėjai, naikinti tuos, kas ~~eina~~ prieš
fašizmo srovę. O Nemokšos, buvusieji kel-
neriai, ir atsitiktinai patekusieji į karinin-
kus, savo viršininkams yra labai paslaugūs
~~nūs~~ ir dėl jų šoks net ir į ugnį. O muš-
ti, tai tik leisk. Stovyklos viršininko pava-
duotojas kap. Ogelis, kilęs iš Klaipėdos
krašto, tam sadizmui nepritardavo, todėl
jam buvo pavesta stovyklos ūkį tvarkyti.

Stotyklos viršininkas kpt. Rudaitis kai kuriems studentams leisdavo nuvažiuoti į Kauną egzaminus universitete laikyti. Nutariau ir aš ta malone pasinaudoti. Nueinu pas Rudaitį ir sakau, kad noriu nuvažiuoti į Kauną pas prof. M. Römerį valstybinės teisės egzamino laikyti. Jis man atsakė, kad neturi palydovų. Kitus leisdavo pagal duotą garbės žodį. Pasiūliau. Sutarėm. Daviau garbės žodį ir paleido trims parom. Kitą dieną Kmiežinis per rytinį patikrinimą mane iš stotyklos išvedė. Tą dieną vakare aš jau buvau Kaune. Sekančią dieną nuėjau į universitetą. Prof. M. Römerį susiradau. Jis mane pamatęs užkalbino (mes su juo visuomet kalbėdavom lenkiškai) – kur aš esu, kad universitete manęs nematyti? Atsakiau, kad esu Varniuose, stotyklaje. Atvykau egzamino laikyti. Jis labai nustebo, kad ten patekau ir paprašė studento knygelės. Nieko neklausęs, mano knygelėje įrašė, kad išlaikiau egzaminus laipsniu „gerai". Mane nustebino toks prof. M. Römerio solidarumas, internuoto studento atžvilgiu. Kas padarysi, senoji karta yra kitos mokyklos. Jie visada solidarizuodavo su [illegible] dėl gražesnės ateities. Vakare išvykau iš Kauno ir kitą dieną jau buvau Telšiuose. Autobusas iš Telšių į Varnius išvyksta pavakare. Nutariau iki autobuso išvykimo aplankyti A. Tornau šeimą. Ten buvau pavaišintas juoda kava

Mano ištrėmimo 2 mėnesių laikas eina prie galo. Lapkričio 20 d. turiu būti iš stovyklos išleistas. Vakare kameros draugai mano garbei parnešė pagerintą vakarienę. Pavedė man padaryti Valstiečių liaudininkų Cent. Kom. pranešimą apie stovyklos gyvenimą, sadizmą administracijos ir bendrai apie visus joje esamus nenormalumus. Ypač dėl mušimo ir nekaltų sodinimą į šaltą karcerį. Miegojau, kaip zuikis, su atmerktomis akimis. Rytinis patikrinimas. Paprastai per jį pranešama, kad išleidžiamas ir prašo pasiruošti grąžinti stovyklos daiktus. Viršila nieko man nepasakė. Nepasakė nei Kosteckiui, kuris tą dieną taip pat turi būti išleistas. Reiškia suprasti, kad trėmimo laikas prailgintas. Daug kam taip padarė, bet jiems perskaitydavo karo komendanto nutarimą. [illegible] buvo padaręs ankstyvesnį. Kosteckis yra Kauno aukštesniosios technikos mokyklos studentas ir atgabentas į Varnius Kauno karo komendanto nutarimu. Jis buvo kitoje kameroje ir kaip pateko į stovyklą, jį labai žiauriai kankinimus sumušė be jokios kaltės. Jis nepriklausė jokiai politinei grupuotei, buvo labai ramaus būdo. Abu su Kosteckiu kiek jaudinamės. Pamatėm ateinantį Kmiežių. Liepė man ir Kosteckiui perduoti stovyklos daiktus. Reiškia išleidžiami. Kam trėmimas pratęsiamas, tai daiktų perduoti nereikalauja. Stovyklos vartus peržengėme 10 val. Visi mus palydėjo iki pat vartų.

~~Pirmoje vietoje~~ Pirmiausia ~~padarė kratą~~ iškratė mus pačius ~~mūsų asmeniškai~~ o paskui apkratė mūsų ~~čemodanus~~ lagaminus ir ryšulius. Po tos operacijos pakviečia mus pas viršininką kap. Rudaitį, kuris buvo savo kabinete. Jis atsistojo, pasisveikino paduodamas ~~savo~~ ranką ir prašo mūsų sėsti. ~~Tačiau~~ Tuo mes abu nepasinaudojom. Rudaitis išsiima iš savo rašomojo stalo stalčiaus raštą, prašo perskaityti ir pasirašyti. Skaitom, kuriame yra parašyta, kad ~~būdami~~ dabar ~~stovykloje~~ mes ~~stovyklos~~ tvarka ir elgesiu administracijos ~~patenkinti~~ buvome ir jokių skundų bei pretenzijų neturime. Perskaitęs, Kosleckui pareiškiau, kad po tokio ~~stovyklos~~ administracijos iš anksto paruošto ~~rašto~~ teksto nepasirašysim, nors man asmeniškai nieko blogo arba įžeidžiančio nėra padarę. Kaip pats padarysi po to žiauraus sumušimo, tai apsispręsk, ~~pats~~. Kosleckas pasakė, kad ir jis nepasirašys. Kuomet mes tą raštą skaitėme, buvome kabinete vieni. Įėjęs Rudaitis komendantišku tonu paklausė: – Jau pasirašėte? – Nepasirašėm ir nepasirašysime – atsakiau. Čia Rudaitis kiek ramesniu tonu pradėjo mums aiškinti, kad tai yra toks formalumas. Visi pasirašė išeidami. Mums nepasirašius teks grįžti į tas pačias kameras. Čia aš pakėliau balsą ir Rudaičiui pagrasinau, kad jei per 30 min. jis mūsų iš čia neišleis, tai pakelsime tokį „chaju", kad visi Varnių gyventojai subėgs čia. Tuomet paaiškės, kas sauvaliauja. Rudaitis to pabūgo, nes aš kumščiu daužiau stalą

Rudaitis iš kabineto išėjo. Atėjo peradmotojas kap. Ogelis ir viršila Kniežins. Aš ir jam sakiau, kad jei mes iš čia tuojau neišeisime, tai kontoros visi langai pradės byrėti. Mano Kosteckis nors labai ramaus būdo, šoko prie lango, ir nuo rašomojo stalo (stvėrė) prėsą ir klausia, ar jau galima. Kap. Ogelis mus pradėjo raminti ir pasirašė pažymas, kad mes nuo tokios iki tokios dienos buvome jo globoje ir dabar vykstam į savo gyvenamą vietą. Padarė mums pažymas ir pasakė, kad mes esame laisvi ir galim eiti. Kap. Ogeliui išeidamas padaviau ranką ~~atsisveikinant~~ ir paprašiau pasakyti Rudaičiui, kad tą, ką jis čia daro, pirmiausia ~~eilėje~~ papasakosim jo žmonai, kuri yra Kauno miesto mokytoja, o paskui tiems, kurie yra vyriausybės viršūnėse. Rudaičio žmoną aš gerai pažinojau, ~~ir~~ jis jos labai bijojo. Išeidamas iš stovyklos kontoros budeliui Kniežiniui nepadaviau rankos ir šiaip visiems girdint pasakiau, kad daug kam teks už savo „griekus" paatgailauti. Kniežins stovėjo sustingęs ir gerokai paraudonavęs. Kosteckis išei~~nant~~damas iš kontoros, išlupo iš mano rankų vieną lagaminą ~~vieną čemodaną iš mano rankos~~. Tik peržengę stovyklos kontoros slenkstį, pamatėm, ~~kad~~ už vartų stovyklos laukė daug stovinčių internuotųjų, besimojančių ~~atsisveikinant~~ rankomis ir kepurėmis. Garsiai pasakiau, kad Rudaičiui teko aplankyti ragus. Norėjo mus priversti pasirašyti, ~~jog~~ buvom patenkinti jo

valdymui nereiškiame jokių pretensijų sto-
vyklos administracijai. Pasigirdo balsai: „Va-
lio Cezaris, Valio!!!“ Nuėjom į miestelio cent-
rą. Bet einant šalia stovyklos, dar iš ka-
merų girdėjom balsus – Valio, valio!..
Autobusas į Telšius išeina tik 15 val. Yra
apie 3 val. laiko. Kosleckas pasiliko prie
daiktų, atsisakė eiti apžiūrėti Varnių, nes
drabužių viršutinių neturėjo, o
diena pasitaikė šaltoka. Nuėjom vie-
nas. Man rūpėjo apžiūrėti Varnių vyskupi-
jos katedrinę bažnyčią. Toje bažnyčioje ra-
dau malonų vargoninką. Jis aprodė,
paaiškino, kas joje yra žymiausia:
Varniai – dvasinė Žemaičių sostinė, tai buvu-
sioji vysk. Valančiaus rezidencija. Čia jis dirbo
ganytojišką, kultūrinį ir tautinį darbą. Jo at-
minimui Varniuose pastatytas paminklas.
Kronikose Varniai buvo minimi XIV amžiu-
je. Ši sritis tada buvo tirštai gyvenama ir
ją dažnai kryžiuočiai puldinėjo. 1413 m. Dlugo-
šo pasakojimu, Vytautas ir Jogaila sunaikino
vietinį aukurą (jo vietoje) pastatė bažnyčią (XV a.).
XVII a. vysk. Kaz. Pacas atnauji-
no bažnyčią ir joje paliko savo portretą
su atitinkamu užrašu. Bažnyčioje visa
eilė Žemaičių vyskupų paminklinių lentų
ir portretų. Pirmiausia dominuoja vysk.
Giedraičių pavardės. Rūsyje yra dviejų vys-
kupų Giedraičių kūnai; karstai sugedę, bet
kūnai, veido bruožai, drabužiai, kryžiai, žie-
dai dar gerai išsilaiko. Medinė Varnių baž-

vyčia pastatyta 1770 m. Varniuose ~~yra~~ pastatytas Aleksandrui II, baudžiavos panaikintojui, paminklas su rusišku ~~ir~~ lietuvišku užrašu. Varniai ~~tą~~ tuo laiku turėjo apie 2500 gyventojų. Padėkojau ~~tam~~ maloniam vargonininkui - gidui ~~ir jo atliktas gido pareigas~~, ir mes ~~[illegible]~~ nubėjom ~~važiuoti~~ pas savo bendražygį dr. g. Kosleckį. Radau jį snau~~danti~~džiantį prie mūsų daiktų. Užkandom. Jis ~~su savim~~ ką nors perkąsti neturėjo ~~nieko~~, nes jis nepriklausė jokiai politinei grupuotei. Dalinomės, ką mano draugai ~~man~~ įdavė kelionei. Pinigų jam ~~jis turėjo vien~~ užteko tik bilietui ~~nuvažiuoti~~ iki Kauno. Vilkai, ~~nakties vidury~~ vidurnaktyje jau buvome Kaune. Atsisveikinau su Kosleckiu ir Taip ~~vėliau~~ ir neteko daugiau ~~su juo kur~~ nors susitikti ir ką nors apie jį ~~girdėti~~ išgirsti. Žmona ir dukra ~~džiaugėsi~~ nudžiugo, ~~su manim sugrįžusiu~~ mane pamačiusios. Aplankė mane ir gen. J. Čaplikas, ~~vėliau buvo~~ Kauno m. ir aps. viršininkas ~~ir~~ gyvenęs tame pačiame name, kur ir aš.

Kitą dieną nuėjau į Valst. liaudininkų Centr. komitetą. Radau sekretorių Joną Strimaitį. Jis man pasakė, kad vakare įvyks C.K. posėdis, kuriame aš privalau dalyvauti. Atidaręs posėdį, pirmininkas Myk. Sleževičius pasveikino mane, iš Varnių koncentracijos stovyklos pargrįžusį, ir paprašė padaryti pranešimą apie ją. ~~Pranešime~~ susirinkusius ~~papasakojau kaip~~ supažindinau su kap. Rudaičio ~~ir~~ bei jo pavaldinių žiauriu elgesiu ~~su internuotais~~ su stovyklos kaliniais. Visi buvo labai

pasipiktinę tuo, kas dėrėsi ir dabar ~~dar~~
dėrosi Varnių koncentracijos stovykloje, ku-
~~riame~~ ~~yra~~ viršininkas kap. Rudaitis. Pavės-
ta man parašyti protestą ir ~~įteikti~~ mi-
nistrų Tarybos pirmininkui prof. A. Volde-
marui. Įteikti tą protestą pavesta pir-
mininkui M. Sleževičiui ir man. Pras-
linko gal pora dienų A. Voldemaras
sutiko mus priimti savo būstinėje Do-
nelaičio g-vėje. A. Voldemaras labai ati-
džiai perskaitė tą protestą. M. Sleževi-
čius nurodė į mane ir pasakė, kad
čia greta, sėdi gyvas liudininkas, tik
prieš 3 dienas ~~tam algal~~ iš ten ~~yra~~ išėjęs.
A. Voldemaras manęs paklausė, ar dažnai
pas mus atvykdavo Telšių karo komen-
dantas štkp. Rudaitis. Pasakiau, kad
man būnant ten buvo tik du kartu
ir neklausinėjo internuotųjų, kaip su
jais elgiamasi. Po kameras praslinkda-
vo, o po to pas kap. Rudaitį gerai už-
gerdavo ir beveik be sąmonės grįždavo
į Telšius. A. Voldemaras pažadėjo ~~tu~~ viską
ištirti ir kaltininkus nubausti. Tikrai, to-
kia komisija į Varnius buvo nuvykus,
tyrė. Iš viršininko pareigų kap. Rudaitį
nuėmė, bet paskyrė kitur. Varnas varnui
akies neiškapos. Juk tuo laiku Lietuvą
valdė ~~kaime buvo~~ ištroškę svetimo kraujo,
~~tu~~ jiems rudaičiai buvo labai brangūs ~~brang inami~~.
O budelių darbą juk ne kiekvienas gali
atlikti. Jie gimsta retai, o paklausa ~~yra~~
labai didelė. Tai brangūs žmonės... labai...

Kap. Rudaitis išleizdamas mane ir Kosteckį iš stovyklos suprato, kad mes laisvėje būdami, iškelsime viešumon jo vadovaujamoje koncentracijos stovykloje visus žiaurumus. Sugalvojo mus šachuoti popiergaliu, kuriame surašyta, kad joje viskas tvarkoje ir mes tai patvirtinam savo parašais. Tuo labiau, kad leido sumuštas žiauriai be jokios kaltės Kosteckis jautė savo sąžinės (jei jis dar turėjo) graužimą ir suprato, kad nė tardęs atsakyti. Visi esantieji stovykloje labai vylėsi, kad ąži laisvėje būdamas iškelsim viešumon šitą velniavą. Beabėjo tos žinios pasiekė Rudaitį ir jis sugalvojo pakišti man pasirašyti popiergalį. Kuomet atsisakėm pasirašyti, tai Rudaitis, man priminė, kad aš asmeniškai nebuvau nuskriaustas ir nenukentėjau. O jei kažkais koks komunistuojantis žydukas buvo apiplaksnotas, tai buvo tikrai užsitarnavęs. Čia Kosteckis atpliukavo, kad jis ne „žydukas" o buvo sumuštas labai žiauriai. Rudaitis pasakė, kad tai įvyko per nesusipratimą. Aš tada Rudaičiui atkirtom, laisvyklė jau yra susidariusi, kad žydus mušti galima o Kosteckis buvo patekęs „per nesusipratimą". Tai tokiam nesusipratimui išvengti reikia įpareigoti visus stovykloje esančius vyrus vaikščioti be kelnių. *) Šitą pokalbį su Rudaičiu Ministrui ir pirmininkui A. Voldemarui papasakojau. Nors Voldemaras netai kada susijo, bet po mano papasakojimo įnorėši.

~~Po sugrįžimo~~ (Sugrįžus iš Varnių (Sidės)

tei papasakojau apie Varnių stovyklos gyve- mokytojai Rudinkai-
nimą ir Rudaičio žiaurumus. Papasakojau
kad ~~mes~~ su Sležvičium buvome pas prof.
A. Voldemarą ir jam įteikėm protestą
dėl Rudaičio ir jo pavaldinių žiaurumų.
Mokytoja Rudinkaitė, sutikus mokytoją
Rudaitienę, jai apsakojo, ką ~~jai~~ esu pa-
sakęs apie jos vyrą. Specialiai mok. Rudai-
tienė surado mane ir norėjo iš manęs iš-
girsti savo ausimis, kaip jos vyras elgėsi
su internuotais. Papasakojau. Ji man pasa-
kė, kad gavo iš jo laišką, kuriame rašo,
kad turėjo nemalonumų, bet kokių nera-
šo. Na dabar aš žinau kokie. Padėkojo. Mok.
Rudaitienė ~~kaipo~~ mokytoja buvo labai ge-
ra, pažangi ir akty~~vi~~ga veikėja mokyto-
jų profsąjungoje ~~jų veikime~~. ~~Bet~~ Praslinkus
kokiems trims mėnesiams, ji mane su-
tiko ir papasakojo, kad buvo atvykęs ~~kaž-~~
~~kas~~ pareigūnas į Varnius tirti. Bet jos
vyrui neprimetė jokio nusikaltimo ir
savo pareigose ~~[illegible]~~ paliekamas ~~ir toliau~~. La-
bai gailėjo, kad vėl tenka gyventi atski-
rai, ~~ir~~ ~~[illegible]~~ susidaro sunkumai. Galvo-
jo, kad po to skundo jos vyrą atkels į
Kauną ir jie gyvens kartu. Tik vienas viršī-
la Kumiežius yra iškeliamas, bet kur
nežino. Ot taip, iš to didelio debesio, buvo
labai mažas lietutis. Rudaičiai su uanic-
žiais tam režimui buvo labai reikalin-
gi. Atitiko kirvis kotą. O Varnių koncentra-
cijos stovyklos fronte – nieko naujo nėjvyko...
Ta pavaikino ~~[illegible]~~ 1931 m. ~~[illegible]~~ lapričio mėn. 1 dieną.

Direktorius.

Kauno miestui tapus sostine, jame visiems pasidarė ankšta. Savo laiku jis negalėjo augti, nes buvo ypatingoje padėtyje – pirmo laipsnio tvirtovė. ~~Jame~~ Be karinės žinybos ~~ne~~ galima nebuvo mieste statyti namų aukštesnių ~~negu~~ kaip 3 aukštų. Rusai nuo 1887 m. Kaune pradėjo statyti tvirtovę-fortus ir, nors ~~į jos~~ buvo daug milijonų įdėta, vis tiek savo paskirties neatliko. Didžiojo karo metu, 1915 m. rugpjūčio 17 dieną, po dešimties dienų apšaudymo, vokiečiai užėmė rusų paliktą Kauną. Bėgdami rusai išsprogdino geležinkelį ir sudegino Aleksoto pantoninį tiltą. Miestas nuo artilerijos sviedinių nedaug tenukentėjo.

Miesto šeimininkas – Kauno miesto savivaldybė, kurios ~~būstinė buvo~~ įsikūrė Rotušėje, dar kitaip Baltąja gulbe vadinamoje, kuri pradėta statyti 1542 m. ir baigta tik po 20 metų (1562). Jos statytojas buvo vilnietis architektas Benediktas Choinovskis. 1924 m. naujai išrinkta miesto taryba su burmistru Jonu Vileišiu ėmėsi energingai tvarkyti miestą ir jo ūkį. Per tą laiką smarkiai išaugo miesto įmonės, įvesta kanalizacija (pradėta 1924 m.) vandentiekis (1928 m.), pastatyta daug mokyklų, išplanuoti nauji miesto kvartalai naujoms statyboms, praplėstos naujos gatvės, o miesto centre esančios ~~[illegible]~~ išasfaltuotos, miestas pagražintas gėlėmis, žolynais, apželdintas. ~~ir pagražintas.~~ Miesto plotas ~~yra~~ trigubai išaugęs palyginti su prieškariniu miesto plotu ir vis dar plečiasi.

Spartesnis miesto augimas prasidėjo 1923 m., o ~~didž~~ ~~didžiausio~~ sparčiausias – ~~augimo~~ ~~pasiekė~~ 1931 m. ~~jau~~ išrinkus naują miesto tarybą 1932 m., augimas ~~metai po metų~~ pradėjo kristi. Į ją buvo išrinkti cenzuoti ir dar vienas trečdalis buvo nerinkti, bet fašistinės valdžios paskirti. Į ją pateko ~~paipuolami~~ žmonės, miesto ūkio nesuprantantieji, ir tai labai atsiliepė jo augimui. Per demokratinės savivaldybės laikotarpį nuo 1924-1931 m. pastatyti 7.952 trobesiai, 3.600 pastatų suremontuota ir arti 400 naujų įmonių leista veikti. Į statybą įdėta daugiau kaip 130 milijonų litų. Jeigu prieš 100 metų Kaune buvo apie 300 namų, dabar buvo daugiau kaip 10.000, o plotas siekė iki 45 kvadratinių kilometrų.

Miestui išsiplėtus, ~~susidarė~~ iškilo didelė problema ~~tai~~ susisiekimo reikalingumas. Iki 1892 m. Kauno gatvėse/mis žmones vežiojo žydų „balagolas", tai ankšti diližanai, traukiami ketvertu arklių, į eilę sukinkytų. Be to, važinėdavo įvairaus tipo „kalamaškos" ir „droškos". 1887 m. Kauno miesto valdyba atiduoda belgui inžinieriui E. Dinponui koncesiją arklių tramvajui gatvėse įtaisyti. 1892 m. gegužės mėn. 24 d. buvo iškilmingas „konkės" atidarymas, kuriame dalyvavo visa miesto didnomenė su garsiuoju Kražių „didvyriu" gubernatoriumi N.M. Klingenbergu priešakyje. Vėliau šią susisiekimo įmonę iš E. Dinpon atpirko Frenkelis Vulfas ir Švarcas Simionas. Šis originalus arklių tramvajus savo gyvenimą baigė 1929 m. Jis buvo atidarytas su didelėmis iškilmėmis, bet ir palaidotas taippat su labai didelėmis, ~~taippat~~

išvilmėmis. Paskutiniuoju neišsą važiero miesto burmistras Jonas Vileišis ir Kauno miesto tarybos nariai. Privažiavus galą Rotušės aikštę, studentai vieną vagoną nukritino nuo bėgių ir pristūmė prie pat Rotušės ir apvertė.

Nors tai buvo archainė susisiekimo priemonė, bet tam tikrą gyventojų skaičių perveždavo per miesto centrą nuo Rotušės aikštės iki Geležinkelio stoties, užmokėjus keletą centų. A. Panemunėje ir Šančiuose gyvenantieji važinėdavo siauruoju traukinėliu, kuris kursavo nuo A. Panemunės tilto iki Žuvų turgaus (rinkos). Važinojant Dankšos g-ve, to traukinuko kibirkštės uždegė vieną pastatą, ugnis persimetė į kitus, ir taip išdegė visa Dankšos gatvė, kurioje buvo stambūs manufaktūros sandėliai. Dėl tos priežasties traukinėlio egzistavimas pasibaigė, gyventojai neteko dar vienos susisiekimo priemonės, kuria daug kas naudojosi.

Miesto savivaldybė, kad mieste autobusų susisiekimą palaikytų, išduodavo koncesinius leidimus pavieniams asmenims – terminas 2-3 metai. Taip išduoti leidimai buv. „Konkės" savininkams V. Frenkeliui ir S. Švarcui, bei kitiems L. Jurkevičiui, V. Račerginui, Šlapobergskiui, Sundakiui. Daug kas prašė koncesijos autobusų mieste susisiekimui palaikyti. Miesto savivaldybė laikėsi tos nuomonės, kad tokia svarbi įmonė turi būti jos nuosavybė. Tačiau įsigyjimui neturėjo kapitalo. Visi piniginiai resursai ėjo vandentiekio ir kanalizacijos įrengimams. Šios įmonės buvo labai svarbios, o susisiekimas laikinai bus pavienių asmenų rankose leidimo peridale.

Išduodant leidimą autobusininkui, sutartyje buvo pasakyta, kad tas leidimas gali būti atšauktas kiekvienu metu, jei miesto savivaldybė steigs savo įmonę miesto susisiekimui palaikyti. Buvo galvota, kad savivaldybė vienu kartu tą įmonę finansiniai nepajėgs įsteigti, bet palaipsniui, per keletą metų, perims iš privatininkų ir jokio sutrikimo miesto susisiekime nebus. Tai buvo „gaspadoriškas" nusistatymas, nes kiekvienas koncesininkas visuomet žiūri daugiau savo kišenės interesų negu miesto gyventojų patogumo. Pats socializmas reikalauja nesudaryti sąlygų kapitalizmui įsigalėti, ir šiam mokslui tuo metu esančioji miesto savivaldybė buvo ištikima.

Panaikinus „konkę", jos vietą užėmė autobusai. Jie buvo įvairių markių su nevienodais įrengimais viduje. Jie kursavo nuo Rotušės aikštės iki A. Panemunės, Birutės g-vės galo, šalia Nemuno. Už to tarpo pravažiavimą keleivis mokėjo vieną litą, o į abu galu du. Vienas bilietas kaštavo, kiek studentiški pietūs, o už abiejų galų bilietus pilietis mokėjo kiek už pirmos rūšies restoranų – „Metropolis" arba „Versalis" – pietus (2 litus). Atpiginti bilietų nebuvo galima, nes benziną tiekė užsienių firmos ir lupo po 80 centų už litrą. Jos buvo susitariusios tarp savęs, ir vartotojas turėjo jas tenkinti.

Nežiūrint tokios aukštos kainos, autobusais važiavo daug keleivių, nes autobusai išvystė greitesnį tempą negu „konkė", o A. Panemunės ir Šančių gyventojams tai vienintelė susisiekimo priemonė, ir jie buvo priversti ja naudotis.

Autobusų savininkai nebuvo pinigingi. Autobusus pirko ~~firmose~~ išsimokėtinai, (per) firmomis, nustatydami terminuotus vekselius. Autobusų savininkai nesilaikė miesto valdybos įmonių direkcijos nustatytų tvarkaraščių, tarp savęs nesutarė, konkuravo, ir pasidarė chaosas miesto susisiekime. Įmonių direktorius inž. Napoleonas Dobkevičius sugalvojo visus koncesininkus suvienyti, įsteigus bendrą kasą, ir turint samdomą direktorių, visai neutralų žmogų, kuris tvarkytų miesto susisiekimą autobusais. Koncesininkai tą pasiūlymą priėmė ir savo susirinkime vienbalsiai nutarė kviesti tomis pareigomis mane, nes aš buvau pagarsėjęs, kaip trečiųjų teismų pirmininkas. Tokios institucijos buvo plačiai praktikuojamos, kuomet pirkliai tarp savęs nesutardavo, darant kokią nors prekybinę transakciją ir, kad po teismus nesitąsytų, jie paklusdavo „trečiojo" ~~teismo~~ sprendimui. Nieko jiems nepažadėjęs, kitą dieną nuėjau pas burmistrą J. Vileišį pasitarti, ar verta man į tą balą lįsti. Jis mane net prašė, kad aš eičiau; mano kandidatūrą išstatė įmonių direkcijos inž. Anatolijus Reškys. Sutikau, gerai apgalvojęs, nes puikiai pažinojau koncesininkus, tai dideliai kombinatoriai, nemėgę jokios disciplinos.

Koncesininkų laikinoji buveinė ~~buvo~~ užėmė buvusias „Konkės" patalpas, ~~Kiemas~~ Gedimino g-vė Nr. 32. Kiemelyje ~~Toje jų buveinėje~~ radau dirbantį jauną vaikiną Joną Raganską, kuris prieš savaitę buvo priimtas į darbą ~~kaipo~~ raštininku. Tas pats J. Raganskas, kuris vėliau pagarsėjo kaip aršus ateistas ir kovotojas su kleru, bet apie jį ir jo veiklą ~~teks dar rašyti~~. kiek vėliau.

Po kelių dienų sušaukiau koncesininkus į posėdį ir apibūdinau bendros kasos struktūrą ir jos veiklą. Bendros kasos funkcijos prižiūrėti, kad autobusai pagal tvarkaraštį pildytų reisus. Kiekvieną dieną mašinos tvarkaraščiai keičiami rato keliu. Visi kontrolieriai yra mano žinioje ir jiems algos bus mokamos iš bendros kasos. Dienos pajamas konduktoriai atiduoda savo savininkui, o šie moka algas šoferiams, konduktoriams, mechanikams ir įnašus bendros kasos administracijai išlaikyti. Likusieji pinigai yra savininko dispozicijoje. Jis moka koncesijos įmokas, benziną, tepalą, remontą, vekselius ir kitas išlaidas.

Kontrolierių instituciją papildžiau dar naujais. Priėmiau į darbą Mamaitį, kuris dirbo gana ilgą laiką Madride tramvajų kontrolieriumi ir į atsargą išėjusį inžinierių jūrų kapitoną Teodorą Reingardą. Kontrolieriams ir konduktoriams pasiūliau uniformas. Pakrikęs susisiekimas žymiai pagerėjo. Tuo progresu džiaugėsi miesto valdyba, gyventojai, autobusų tarnautojai, o daugiausia buvo patenkinti tai autobusų savininkai, kurie, tarp savęs konkuruodami, naktimis nemiegojo, pergyvendavo, kad buvo apvagiami. Nuo jų pečių nukrito ir kiti rūpesčiai, tai Autoinspekcijos ir miesto valdybos įmonių direkcijos visokie patvarkymai ir paliepimai, kuriuos aš atlikdavau. Bendros kasos kontorą perkėlėm į Kooperacijos banko namus, įėjimas buvo iš Vasario 16 d. gatvės Nr. 2. Kol pilnai priėjom prie tvarkos, praėjo net keletą mėnesių.

Nors pats susisiekimas vyko normaliai, bet mano ~~asmeniškas~~ gyvenimas buvo gerokai suvaržytas. Iš ryto susisiekimas prasidėdavo 6 val. ir baig~~ės~~davosi 24 val. Dispečerinė visuomet žinojo, kur aš buvoju, jei kas nors atsitiktų, kad galėtų man pranešti, gauti mano patvarkymą ar sutikimą. Jei vykdavau, kur nėra telefono, tai ~~duodavau~~ papalikdavau tos vietos tikslų adresą. Tai tokia tarnyba, kuri ~~asmeniškai~~ neduodavo ramybės. Kiti man patardavo ~~taip nedaryti~~ nesielgti, bet ~~aš to padaryti~~ aš negalėjau, nes pareigingumas į mano kraują buvo giliai ~~įsitaigęs~~ įsiėdęs, tai man įteigė mokytojai Marijampolės mokytojų seminarijoje ir ~~to~~ [illegible] pasiliko taip iki šiol laiko. Nesigailiu. ~~Tas mane buvo susidaręs tokia nuomonė,~~ Aš galvojau, kad žydai ~~tarp savęs~~ yra vieningi ir draugiški. Ne visai taip. Vieningumas gal pasireiškia tautinėje plotmėje, bet ne biznyje. Koncesininkas Račergis Vincas ~~yra~~ pirko alaus bravorą Šančiuose ir nutarė savo leidimus 4 autobusams perleisti kitiems. ~~Tokį pasiūlymą padarė esantiems~~ Pasiūlė likusiems savininkams. Jie sutiko, kad juos atpirks ir ~~jau pasidalino,~~ ~~kad~~ kiekvienam tektų po 1 autobusą, išskyrus lietuvį L. Jurkevičių. Skudakis tą susitarimą sulaužė ir iš Račergio atpirko visus keturius autobusus. Likusieji ~~Tie~~ tokiu Skudakio elgesiu labai pasipiktino ir nutarė ekonomiškai jį susmukdyti. Skudakis tuos autobusus iš Račergio pirko išsimokėtinai ir [illegible] terminuotus vekselius. ~~Tasai susvaržymas pasireiškė indėjime.~~ Skudakio autobusus suėmė į žnyples, jis turėjo su atpirktais 7 autobusais. Jos žnyplės

buvo daromos taip: Autobusas, kuris važinėja prieš
Skudrikio autobusą, sąmoningai vėl~~uodavo~~ inag. pu-
sę minutės, o tas, kuris važinėja po, pasku-
~~bina~~ ba pusę minutės, tarp/ jis vietoje 3 min. tarpo
~~gauna~~ turi tik 2 minu~~tes~~čių ir per dieną kiekvieno
autobuso (pajamos) ~~[illegible]~~ 100 litų su mažėja, ~~pajamos~~
o ~~per~~ 7 autobusų ~~susidaro~~ net apie 700 litų, ~~die-~~
~~nai mažesnės pajamos~~. Dėl tokios „žnyplių"
sankcijos dalinai eismas kentėjo. Tekdavo
su bandėjais kalbėti ir net pagąsdinti, bet jie
mano visi sakydavo, kaip jie Skudrikiui įvarys
iki 7 procentų enkrans, tai tuomet nustos jį
žnybti. ~~Mat~~ Skudrikis sirgo diabetu. Taip ir bu-
vo, Skudrikio vekseliai ~~turėjo~~ patekdavo į protestą, ~~o~~ enk-
rans procentas pakilo. Tada paprašė manęs,
kad sušaukčiau savininkų posėdį. Jame
nutarė Skudrikio autobusų nežnybti ir
dar finansi~~niai~~škai paremti, kad jis išpirktų vek-
selius, kurie pateko į protestą. Buvau labai
nustebintas tokiu jų „žiaurumu" ir „gailestin-
gumu". O svarbiausia, ~~tai~~ labai originali bandi-
mo priemonė. Teriškai. Nubandė, o paskui pa-
glostė, sakydami, kad susitarimas ir duotas
žodis ateityje būtų šventai pildomas. Autobu-
sų ~~susisiekimas~~ sunaudodavo ~~gana~~ didelį
benzino ir tepalo kiekį. ~~Tai~~ buvo stambiausi
vartotojai. Autobusų savininkai Benzino parda-
vimo firmoms ne/diktuodavo savo kainas ir, jei
kurios nesutikdavo, jos bū~~vo~~davo boikotuojamos, ~~ir~~ savininkai, kaip vienetas,
jos turėdavo ~~eidavo į~~ nusileisti~~mas~~, nes ~~tai~~ buvo didelis ir
pastovus vartotojas. Šitose operacijose jie visi
buvo labai vieningi. ~~Jos~~ Jas suagituodavo ir ~~gy-~~
~~venimau pravesdavo~~ organizuodavo/ ~~tai~~ Frenkelis Vulfas.

Naujai 1931 m. išrinkta centrinė Kauno mies-
to savivaldybė kitaip pažiūrėjo į Kauno mies-
to susisiekimo įmonę. ~~Vietoje to, kad tą įmonę~~
~~turėti savo valdoje~~ ji nutarė ~~ją~~ atiduoti 1933 m. pradžio-
~~atiduoti~~ naudojimui koncesiniais pagrindais ilgesniam
~~laikui~~, jau gerokai bankroto suparaližiuotam
~~į paimta~~ Lietuvos bankui ~~globai~~ – Amerikos
lietuvių a.k.e. b-vei, trumpai vadinamai „Amlitu".
Pagal susitarimą „Amlitas" iš buvusių savininkų
perima autobusus ir visus tarnautojus-šoferius,
konduktorius ir kontrolierius, išskyrus mane, aršų
smetoninės diktatūros priešą. Pagal veikiančius
įstatymus ~~paliuosuotiems~~ atleistiems iš darbo turi būti išmo-
kama kompensacija – už kiekvienus iš dirbtus me-
tus mėnesinis atlyginimas, ~~ir tai susidarė ap-~~
~~ma apie~~ maždaug 3.000 litų. „Amlitas" man ją sumokėjo
su dideliu nenoru, griežtai spaudžiant Kauno
miesto burmistrui inž. Antanui Gravrogkui. Ma-
no vieton buvo paskirtas Bykovas, Vladislavas
buv. caro armijos karininkas, ~~ir~~ pabėgęs iš Rusijos
ir gavęs prieglobstį Lietuvoje, reakcingai nusiteikęs,
neišmokęs lietuviškai.

„Amlitui" vos mėnesį praslinkus, buvo
31 sausio, paskelbtas autobusų susisiekimo strei-
kas. Streikininkai reikalavo ~~reikalaudami~~ grąžinti į darbą atleistuosius,
išmokėti atlyginimus. Streikuota 3 dienas ir
streikininkai pasiekė pergalę. ~~Mat~~ „Amlitas",
perėmęs susisiekimą, iš darbo atleido buv. direktorius,
~~bet~~ pradėjo iš darbo šalinti „priešvalstybinį
elementą", o tai buvo toks, kuris nepritarė sme-
toniniai klikai, ~~ir~~ ~~ta~~ ~~atliko~~ tiko naujai paskirtas
baltagvardietis direktorius. ~~Man~~ Traukydamas šį susie-
kimą, aš su Transporto darbuotojų profsąjungos

valdybos pirmininku Vladu Lukaševičium palaikiau tampriais ryšius. Visus reikalus, nesutarimus išspręsdavom kabinete taikingai. O jų būta, ypač su sarininkais Frenkeliu V. ir Švarcu S. Visuomet buvo surandamas auksos vidurys, ir likdavo patenkintos abi pusės.

Nuo 1933 m. pradžios palaikyti susisiekimą autobusais su provincija įvedama leidimo sistema. Gavę leidimus, įpareigodavo sudaryti bendras kasas, pagal Kauno miesto susisiekimo pavyzdį. Tokios kasos autorium ne aš buvau, tik 19 ą įgyvendinau, prilaikiau naują formą įmonei eksploatuoti. Pasipylė pasiūlymai pereiti dirbti į autobusų susisiekimą su provincijos miestais. Pasirinkau patį didžiausią mazgą - Kaunas-Jonava-Ukmergė-Utena-Zarasai. Dar man būnant Kauno miesto autobusų susisiekimo direktoriumi, Plentų ir vandens kelių v-bos inž. N. Bizulis dažnai užeidavo pasikonsultuoti, kai įvedė leidimus provincijos autobusų susisiekimui. Kalbino pereiti dirbti į autobusų susisiekimą su provincija. Taip susiklostė reikalai, kad perdavus susisiekimą miesto „Amlitui" sąraše, be jokios pertraukos, aš iš miesto susisiekimo patekau į provincijos. Naujoje vietoje man buvo kurkas lengviau dirbti, nes jau ėjau „praminta" taku. O tą taką pradėjęs organizuodamas bendrą kasą mieste. Kitų mazgų įgaliotiniai, taip jie buvo vadinami esant koncesijai, visuomet su manim konsultavosi. Tikrųjų buvau įgaliotiniu visų mazgų, kaip specialistas-praktikas.

Dabar dar žiupsnelis žinių apie Joną Raganską, su ~~kuriuomi~~ kuo man teko dirbti vienoje įmonėje. Jis buvo tos įmonės sekretorius. Labai ramaus būdo, pareigingas, punktualus, nekalbus, atsako tik į klausimus. Jokiuose ginčuose, ~~ir~~ diskusijose nedalyvaudavo, kurių tuo laiku netrūkdavo, nes ~~kaip~~ ir savininkai, ~~taip~~ ir tarnautojai buvo skirtingų tautybių ir pažiūrų. Jis prie savo darbo stalo sėdėjo vienišas, šaltas, be šypsenos, ~~ir~~ be saulėtos nuotaikos. Visi buvo tos nuomonės, kad tai būsimasis kunigas. Kartais savininkai nepiktai įgeldavo, jis tai priimdavo tylėdamas, o kartais atsikirsdavo. Man su Raganskiu tekdavo kalbėti tik tarnybos reikalais. Kitomis temomis kalbėti nesistengiam, nes žinojom, kad jis yra ateitininkas, ~~ir~~ tad bendros kalbos nesurasime. Du priešingi poliai. 1931 m. vasarą ateinu į kontorą, ~~kurioje~~ Ten radau Raganską ir ~~dar~~ jauną vaikiną. ~~Esant~~ Būnant mums vieniems kontoroje, Raganskas man pasisako, kad jis rudenį nori įstoti į kunigų seminariją Kaune ir prašo iš darbo atleisti, o jis savo vietoj atvedė ~~savo~~ draugą, taip pat ateitininką, Katiną ir prašo jį priimti dirbti. Man staigmenos nebuvo ~~jokios~~. ~~nes~~ visi Mes galvojom, kad Raganskas išeis į kunigus ir bus geras avelių ganytojas. O kas liečia Katiną, tai paklausiau Ragansko, ar jis bus toks pareigingas, kaip buvo jis. Jis man užtikrino, kad tikrai bus geras darbininkas. Su Katinu man teko dirbti iki tos įmonės perdarymo „Amlitui". Tai jau buvo visai kito sukirpimo negu Raganskas. Nors priklausė ateitininkams, bet ~~nors~~ kaip ~~ir nibuotai bet~~ leidosi

kad ir pats taipat buvo kritiškas, ne užkanstytas dogmų. Baigęs universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, gavo paskyrimą į Panevėžio gimnaziją mokytojauti. Jo tolimesnis likimas man nežinomas.

Techninis mašinų patikrinimas vykdavo Rotušės aikštėje. Ten buvo įtaisytas specialus tiltas mašinai paaukštinti, kad būtų galima geriau apžiūrėti iš apačios. Kartą darant tokį patikrinimą, kuriame dalyvavo atstovai iš miesto savivaldybės ir auto inspekcijos, iš Kunigų seminarijos ėjo klerikų vora. Toje voroje buvo ir Raganskas. Pasisveikinom. Tai buvo 1933 m. Ilgą laiko tarpą man su Ragansku neteko matytis. Spaudoje skaičiau apie atskalūną Raganską. Netikėjau, kad tai tas pats, kuris dirbo mano sekretoriumi prieš daugelį metų. Į mano rankas pateko knyga „Ite missa est!". Perskaičiau. Taip, tas pats. Ją perskaitęs, giliai susimąsčiau, kaip galima iš vieno polinkio patekti į kitą, visai priešingą.

1960 metų vasarą, Kaune būdamas, užėjau į Respublikinę biblioteką. Joje pripuolamai susitikau su Ragansku. Jis mane pirmas pamatė, priėjo, pasisveikino ir pasakė: „Dažnai pagalvoju, kur randasi tas energingas direktorius, su kuriuo man kurį laiką teko dirbti." Jam atsakiau, kad jo Lietuvoje rasti negalėjo, nes jis iš Sibiro grįžo tik pernai gruodžio 22 d. Kiek suglumo, paraudo, jam tai buvo staigmena, kad tasai raudonas direktorius atsidūrė taip toli. Pasakiau, kad neseniai perskaičiau jo knygą ir taip pat nustebau, kaip jis nustebo, kad aš buvau Sibire...

Davė savo adresą ~~[illegible]~~ Kaune ir prašė būtinai užeiti ~~batelės~~ Ragausko. Adresą užrašiau bet užeiti neteko.

persikėlus gyventi į Vilnių, vėl pripuolamai susitikau ~~su Ragausku~~ „Žinijos" knyginėje, bindo Gizos g-vėje. Pasakiau, kad skaičiau jo naujai išleistą knygą „Aš nenoriu dangaus". Vėl primygtinai prašė, kad užeičiau arbatėlės ir taip daugiau jo nesutikau. Jo geri pažįstami pasakojo man, kad jis sunkiai serga ir mirė didžiausiose skausmuose nuo vėžio.

Labai dažnai galvodavau apie Ragausko atsivertimą. Dariau ~~savo sprendimus ir~~ išvadas. Žmogaus gyvenime yra net trys periodai mąstymo ir įsitikinimo. Iki dvidešimties metų amžiaus ~~tai~~ pirmas, nuo dvidešimties iki penkiasdešimties ~~yra~~ antras, o trečias tai iki pačios ~~savo~~ gyvenimo galo. Ragauskas savo gyvenimą suskirstė į du periodus. ~~Kas~~ Metėsi [illegible] tutinumus. Gal tai atsitiktinumas, bet ~~tokia~~ mintis į galvą ~~galvosena~~ skverbiasi, kad jis taikėsi prie laiko dvasios. Kuomet buvo reikalas visiems sakyti, kad Dievas yra, jis tai sakė ir tvirtino. ~~Atsiradus~~ Atėjus kitiems laikams, kur Dievas nepripažįstamas, jis ~~tai~~ sakė, kad jo nėra ~~ir~~ tvirtino. Suglaudus, galima pasakyti, kad Ragauskas valgė duoną, spekuliuodamas Dievu, jo buvimą ir nebuvimą taikė prie laikotarpio. Lietuvos istorijoje yra labai daug žmonių, kurie buvo kunigais, tikėjo į Dievą, bet, protui prablaivėjus, jie ramiai sutoną nuvilko ir tapo pasauliečiais. Nedergė tų, kurie ~~jį~~ buvo pastūmę į klystkelį. Taip yra padaręs prof. Vincas Mykolaitis-Putinas. Romane „Altorių šešėlyje" jis dvasininkų gyve-

nimą atvaizdavo tarybiškoje dvasioje, bet įvilkęs į literatūrinį rūbą, nieko nedengė ir neišmeižė. Pats Raganskas turėjo suprasti, kad jo buvimas dvasininku nebuvo atsitiktinumas. Jis juo tapo savo giliu įsitikinimu vedamas. [illegible] lūžimui, reikėjo greičiau atskirti tiesą nuo netiesos. Tūnota, ko tai laukta, trūko ryžto. Tik atėjus į senatvę, prisipažino, kad pats klydo ir kitus klaidino.

Kuomet skaičiau J. Ragausko knygą „Ite missa est", pasidarė neaišku daug kas, kilo net abejonių, kitaip sakant, nebuvo parašyti taškai ant „i". Tik perskaitęs jo žmonos, R. Aidukaitės-Ragauskienės, knygą „Skraidykit kaip paukštės", išleistą 1965 m., radau praleistus taškus ant „i", juos parašė ji pati. Ji nebuvo pirmoji. Jis labai šiltai atsiliepia apie Birutę. Būdamas aukštuoju dvasiškiu, pamilo Klebonįškio ir Kermėlavos miškus, kurie savo grožiu nepasižymėdavo, nes turėjo daug krūmų ir sunkiai praeinamas vietas. Bet žmogaus akis visur mato, jei tam dar yra reikalas. O tie miškai ir nulėmė jo klystkelį – arba, arba...

Man, senam ateistui, J. Ragausko atsivertimas būtų pagal „dūšią", jei tai būtų padaryta be sijono įtakos. Jei būtų celibatas, nebūtų žiauriai pasielgęs prelatas K. Olšauskis, vienuolis Macochas Čenstachavoje, o J. Ragauskas netaptų ateistu. Paskutiniuoju buvo blogas. Neįtikintus dar atkalbės gąsdino žemiškomis bausmėm-

J. Ragauskas ateistiniame judėjime buvo žymus veikėjas. Kleras jį šachavo, tvirtindamas, kad jis pasidarė bedieviu, kuomet jo kelyje pasipainiojo moteris. Tam įrodymui pakišdavo jo žmonos parašytą knygą. Savo ateistinėse paskaitose skaitė sausai, operavo citatomis, tos paprastam žmogui mažai buvo suprantamos. „aukštos materijos". Tokios paskaitos daugiau buvo naudingos klerui, o ne ateizmui. Vienas klebonas pats prisipažino, kad ateizmas tikintiesiems nekenkia, jokios įtakos nepadaro, nes ateistai savo tiesas dėsto saviems, o mes, kunigai, irgi saviems. Tad jokios konkurencijos arba paviliojimo nėra. Čigonės būdamos dažnai vartoja tokią frazę: „pasiliksite prie savų interesų"... Taip ir čia vieni ir kiti pasilieka prie „savų interesų".

Kovai su klerų reikia turėti daug takto ir kultūringai paeiti. Per ilgus amžius kleras į žmogaus sąmonę įdiegė įvairių bažnytinių švenčių, ir jos tapo tradicijomis. Ateistai jas griauna, bet jų vietoj neduoda savų, o jei ir duoda, tai skolintus iš kitur. Savo gyvenimo pusiausvyrai išlaikyti žmogus pasidaro dviveidžiu, kur reikia, jis sakosi, kad religija tai opiumas, o kai tuokiasi, tai po civilinės metrikacijos dar užeina ir pas kunigą, ne savo parapijos, bet kitos, tolesnės, kad niekas nepamatytų. Tas pats darosi su krikštais ir išpažintimis.

Sparnuočiai su dvikojais paukščiais vedė karą. Jame dalyvavo ir šikšnosparnis. Jis visuomet buvo su laimėtojais, nes turėjo kojas ir sparnus. Prisitaikydavo.

Tokių šikšnosparnių šiandieną mūsų tarpe yra daug...

Kauno-Zarasų autobusų susisiekimo linijoje, nors
buvo 36 kontrahentai, bet ~~buvo~~ drausmingi, ir su jais
buvo malonu dirbti. Daugumą ~~tai buvo~~ sudarė „bala-
golų" savininkai. Kaip kurie tą verslą ~~yra~~ pavel-
dėję po tėvo mirties. Motoro gadynė privertė kui-
ną pasitraukti ir jo vietoj ~~atsirado~~ įsiskolinę motoro
sunkvežimio arba autobuso pavidale. Jaunes-
ni ir gabesni įsigijo šoferių teises. Kiti ~~savo~~
~~mašinoms~~ samdė šoferį, o patys ~~pildydavo~~ padavo
konduktoriais ~~pareigas~~. Tarp atskirų autobusų
savininkų įsiviešpatavo žiauri konkurencija, ~~kad~~ jie
finansiškai sunaikinti savo priešą. Lenktyniau-
dami pusdykiai vežiodavo keleivius. Padažnė-
jo katastrofos. Valdžia buvo priversta tą susisie-
kimą autobusais skubiai tvarkyti. Nutarta miesto
pavyzdžiu ~~darinėti~~ išduoti leidimus ir ~~nuolat~~ prižiū-
rėti ne tik susisiekimą ~~tvarkymą~~, bet ir autobusų
techninį stovį sekti. Buvo padarytas galas kon-
kurencijai, ~~sauvalei~~ ir netvarkai.

Buvę „balagolščikai" pasakodavo gana įdo-
mius atsitikimus iš to periodo, kai jie nuo
kuino perėjo prie motoro. Šoferis buvo labai
gerbiamas ir branginamas. Uteniškis Racas įsi-
gijo autobusą 16 vietų. Jis šoferį samdė, o pats
~~pildė~~ konduktoriavo, ~~pareigas~~. Privažiavęs Stas-
kūniškius, ant ~~pat~~ kalno, šoferis sustabdė
autobusą, nes silpnai ~~padavinėjo~~ ėjo iš baro ben-
zinas į motorą. Pakėlęs kapotą valė padavimo
vamzdelį. Priėjo prie jo savininkas ir pasakė:
„Neradai kitos vietos? ~~bet~~ Būtinai sustojai ant
pat kalno viršūnės." Jo galvosenoje dar buvo
arklys. Su sušilusiu arkliu sustoti negalima,
kur galėtų jį perpūsti, jis susirgtų plaučių uždegimu.

Viena panelė prašė šoferio ir konduktoriaus, kad ją išlaipintų prie Saulės namų. Pažadėjo. Saulės namai jau netoli. Pasiruošė išlipti ir prašomoje vietoje autobusas nesustojo, sustojo Laisvės Alėjos ir Lukšio g-vės susikirtime. Išlipant iš autobuso, čia pat pasipainiojo policininkas. Jam išdėstė savo nepasitenkinimą. Policininkas klausia šoferį, kodėl prašomoje vietoje nesustojo. Šoferis trumpai paaiškino, kad stabdžiai silpni ir sustoti negalėjo. Šį šoferio paaiškinimą perdavė tai panelei „Matai, panelyte, stabdžiai buvo silpni...“ Šoferiai visokiais būdais apgaudinėjo savo savininkus, kurie supratimo neturėjo apie motorą. Reikalavo šnapso forsunkoms ir klapanams praplauti. Kad radiatoriams nerūdytų, jį reikia šnapsu praplauti. Savininkai tai operacijai siūlė samogoną. Šoferiai aiškino, kad samogonas nėra valytas ir tam reikalui visai netinka, motoras bus anksčiau termino išvestas iš rikiuotės. Kur nors važiuojant, savininkas keldavosi pirmas, kad paruoštų šoferiui pusryčius. Nakvoti šoferį vesdavo į viešbutį, o pats miegodavo kur pasitaikė, o dažniausiai vasaros metu autobuse, ant sienų sėdynių. Ir padangas rankine pompa pompavo pats savininkas. Viliam šoferiai patikėdavo jiems numauti padangą ant barabano ir pritvirtinti. Šoferis tik patikrindavo. Tai buvo savo rūšies eksploatatoriai, kurie visokiais būdais siurbė iš autobuso savininko viską ką tik sugebėjo. Tuo laiku buvo labai mažai šoferių. Po demobilizacijos kiek padaugėjo.

Autobusų savininkai sudarius bendrąją kasą, atsidūrė kaip danguje. Jie turėjo poilsį. Praslinkus mėnesiui, jų pajamos dvigubai padidėjo. Nėra katastrofų ir visokių kitų nelaimių. Susisiekimas buvo palaikomas tik plentu Kaunas–Zarasai. Susirinkime vienąkart pasiūliau, kad autobusų susisiekimą išplėstų į atšakas: Širvintus, Kovarską, Anykščius, Molėtus, Užpalius, Dusetus, Salaką ir kitas vietoves. Mano sumanymui nepritarė, motyvuodami, kad iš ten bus mažai keleivių, tai nuostolinga. Kiti pamokinančiai žiodinėjo, kad Napaleonas, atitolęs nuo savų bazių, galą gavo. Toks likimas ir mūsų laukia. Tas atšakas aptarnaudavo autobusai, kurie negavo leidimo dėl blogo techninio stovio. Abi pusės rado kompromisą. Pabandysime vienus metus, jei bus nuostolinga, atsisakysime nuo jų aptarnavimo. Bandymas davė gerus rezultatus. Keleiviai labai noriai iš tų punktų važinodavo mūsų autobusais, nes jie buvo tiesioginiai su Kaunu, be jokio persėdimo. Važinojant vietos susisiekimo autobusais, turėjo persėsti. Mūsų prisilaikyta griežtai tvarkaraščio, jie didesni ir patogesni. Kitais autobusais vežiodavo keleivius ir drauge prekes, baldus, net gyvulius. Didelio malonumo nebuvo, važinojant tokioje kompanijoje. Pradėjus aptarnauti atšakas, pajamos žymiai pašoko. Savininkus apėmė baimė, kad bus padidintas autobusų skaičius. Tekdavo juos įtikinėti, kad pirmoje vietoje turi būti keleivio interesas – patogus susisiekimas. Savininkai nuostolių neturi. Būkštauti dėl to nėra jokių darinių. Po šios operacijos mano autoritetas padvigubėjo.

~~1934 m. sausio 31 d.~~ Transporto darbuotojų profsąjungos paskelbtas streikas „Amlitmi" turėjo ryšį ir su provincijos susisiekimu. Daugiausia tai lietė Kauno-Alytaus maršą. Broliai Gubarai tame marše iš 12 leidimų turėjo 7. Nepildė koncesinių sąlygų, savavaliavo, skriaudė šoferius ir konduktorius. Be to, ~~be~~ ne tik leidimai autobusams, bet ir Alyt~~oje~~aus autobusų stotis buvo jų nuosavybė, jie iš kontrahentų ėmė mokesčius už jos naudojimą. Dar iki įvedimo leidimų tame marše jie ~~jame~~ ten viešpatavo, ~~ir~~ kitų neįsileisdavo.

Vykstant streikui Kauno mieste, provincijos susisiekimas vyko normaliai, be jokių sutrikimo. Profsąjungos pirmininkas Vladas Lukaševičius atėjo pas mane pasitarti, kaip sutramdyti Gubarų savavalę. Jų marše yra samdomų tarnautojų, apie 10 ~~žmonių~~ ~~ir~~ jiems mokamas mažesnis atlyginimas, už bagažo pervežimą pajamas ~~ima sau~~ pasiima, verčia dirbti daugiau kaip 8 val. ir už viršvalandžius nemoka. Vl. Lukaševičiui pasakiau, kad broliai Gubarai neklauso ir savo tiesioginio viršininko, Plentų ir vandens kelių valdybos. Galvoju, kad čia savo žodį turi tarti darbo inspektorius. Vl. Lukaševičius ~~pasi~~sako, kad jis yra kalbėjęs su darbo inspektorium, ~~o~~ jis to reikalo neapima tvarkyti, nes provincijos autobusų susisiekimas yra tvarkomas kitos žinybos. Skambinu inž. N. Biruliui, dėstau darbo inspektoriaus Lintermozo samprotavimus. Jis man paaiškina, ~~pasisako~~, kad atlyginimo klausimas yra kompetencijoje darbo inspektoriaus. Skambinu Lintermozai ir jam pasakau inž. N. Birulio nusistatymą. Sutinka ~~padaryti~~ sušaukti tokį pasitarimą, ~~pas save~~ kuriame

dalyvaus ruožo įgaliotiniai ir Transporto darbuotojų profsąjungos atstovai. Toks pasitarimas įvyko pas darbo inspektorių kitą dieną. Profsąjungos atstovo pirmininkas Vl. Lukaševičius. Be Kauno-Alytaus ruožo įgaliotinio Balsevičiaus dar dalyvavo Gubaras. Tame pasitarime Vl. Lukaševičius išdėstė tarnautojų reikalavimus, kad visi ruožai sudarytų tokias tarnautojams sąlygas, kokias turi tarnautojai Kauno-Zarasų ruože. Aš ~~savo kalboje~~ [illegible] Vl. Lukaševičiui padėkojau už komplimentus mūsų ruožui ir išdėsčiau visus nenormalumus, kurie dabar vyksta Kaunas-Alytus ruože, kad tą betvarkę daro broliai Gubariai. Man tai sakant, Balsevičiaus veide pasirodė saldus šypsnys, nes, nors jis yra to ruožo įgaliotinis, broliai Gubariai prie autobusų susisiekimo tvarkymo neprileisdavo, jam buvo pavesta palaikyti ryšius tarp kontrahentų ir Plentų vandens kelių v-bos, mokėdavo jam už tą darbą keletą šimtų litų mėnesiui. Tame susirinkime nutarta, niekam neprieštaraujant, šoferiams ir konduktoriams mokėti tokius atlyginimus, kokius moka Kauno-Zarasų ruože, taip pat mokėti viršvalandžius tiems, kurie viršys 8 val. darbo, pajamas už bagažo pervežimą gauna šoferis ir konduktorius. Visi tarnautojai ir darbininkai turi būti registruojami ligonių kasose pagal savo gyvenamąją vietą.

Išėjus iš to posėdžio, koridoriuje prie manęs priėjo Gubaras ir, visiems girdint, garsiai pasakė: „Keistas sutapimas, kontrahentų įgaliotinis pučia į tą pačią dūdą, kaip ir darbininkai. Toks tokį pažino ir alučiui išgerti pavadino..." Visiems šio-

pasitarimo reikalavimų dalyviams buvo aišku, kad Gubariai jų nepildys ir savavalė bus tęsiama toliau. Taip ir buvo. Vl. Lukaševičius ~~dėl~~ Gubarių ~~savavalės~~ dažnai ateidavo pas mane pasitarti, kaip ~~juos~~ pažaboti. Skelbti streiką transporto darbuotojų provincijos susisiekime yra negalima, nes koncesininkai ~~daugumoje~~ yra šoferiais arba konduktoriais, jie sudaro 93%. O tie 7% irgi nekovingas elementas, savininkų giminės arba geri pažįstami. Buvo labai aišku. Streiku Gubarius neprigąsdinsi. Gubarių šeima yra vietos rusai. Praturtėjo iš autobusų, nes jie tame mieste pirmieji buvo ir ~~dėl~~ dėka ~~savo~~ didelės energijos ir įžūlumo jie sugebėjo monopolizuoti tą miestą. ~~kitų neįleisdami ir sudarė sąlygas praturtėti.~~ Reikia pažymėti, kad jų mašinos buvo didelės ir geram techni~~škam~~ kiniame stovyje. Sava autobusų stotis. Visi Gubariai turėjo šoferių teises, o taip pat ir jų vaikai. Jų žmonos ir dukros buvo konduktoriais. Visai šeimai motoras atnešdavo ~~jiems~~ skanų kąsnį.

Nežiūrint ~~į tą~~, kad broliai Gubariai priešinosi tam nutarimui, kuris buvo padarytas pas darbo inspektorių, vienok tarnautojams algos buvo pakeltos ir mokėjo ~~už~~ viršvalandžius. Iš bagažo pajamas pasilikdavo sau. Vieną kartą inž. N. Biruliui prasitariau, kad aš brolius Gubarius į rėmus įstatysiu. Jis man nedavė ramybės, kada aš tai padarysiu, nes ~~pas~~ visų kantrybė išsekė. Jis net planavo iš jų atimti leidimus. Prašiau tai nedaryti, nes iš miesto bus išimtos didelės ir gražios mašinos, ~~ir~~ jų vietoje kursuos mažos, nepatogios ir dar blogam techni~~škam~~ niam stovyje.

savo pažadą Gubarius sutramdyti tęsiau sąmo-
ningai. ~~nes~~ laukiau žiemos laikotarpio, kuomet
keleivių skaičius žymiai sumažės, galėsiu savo ruo-
žo mašinas techniškai paruošti bandžiamajai
ekspedicijai, kuri mano apskaičiavimu turėtų
tęstis 15-20 dienų. 1934 metų pabaigoje, ~~tas buvo~~
gruodžio mėn. viduryje, nuėjau pas inž. N. Biru-
lį ir pasakiau, kad b~~andžiamajai ekspedicijai~~
brolius Gubarius sutramdyti ~~esu~~ pilnai pasiruo-
šęs ~~šiau~~. Išdėsčiau savo planą, ~~kad~~ nuo 1935 me-
tų sausio mėn. 1 dienos Kauno-Alytaus ruožą
aptarnausim Kauno-Zarasų ruožo mašinomis. Lei-
dimus mašinoms Gubarių ir kitų ~~kitiems~~ išrašyti
bet jų jiems neduoti. N. Birulis pagal savo ap-
skaičiavimus pradėjo abejoti. Kauno-Alytaus
ruožą aptarnausim, bet kuomet nukentės Kau-
no-Zarasų ruožas, nes iš jo bus ~~nuimtos~~ atimtos dešimts
autobusų. Užtikrinau, kad visi tvarkaraštyje
reisai bus išpildyti ir keleiviai kaip dabar, taip
ir vykdant bandžiamąją ekspediciją, bus pervežti.
Čia svarbu, kad mašinos techniškai ~~stovis~~ išlaiky-
tų, nes nebus kada padaryti net bėgamąjį remon-
tą, ~~kit didelio~~ o apkrovimas ~~kurio~~ padidės net 30%.
Dabar visos mašinos techniškai yra gerai paruoš-
tos ir 15-20 dienų gali vykti tramdyti Gubarius.
Tiek mažiau teks ilsėtis šoferiams, konduktoriams,
kontrolieriams, kontoros tarnautojams, na ir įga-
liotiniui. Bet geram tikslui verta aukotis. N. Bi-
rulis vienas nesiryžo spręsti mano pasiūlymo ir
pasakė, kad tarsis su savo viršininkais ir bendra-
darbiais. ~~Šiaip jau~~ Tačiau mano receptas patiko. Pa-
prašiau tą mano projektą laikyti paslaptyje, nes
Gubariai sužinoję, žadės pasitaisyti, bet ~~tai~~ nepadarys.

~~Ta~~ jie pažad~~ėjimas~~ėdavo ~~buvo~~ labai daug, bet niekas ~~jų~~ nepildyda-vo. O kuomet ~~jiems~~ jų ~~primindavo~~ paklausdavo kodėl nepildo duoto žodžio, tai jie atsikirsdavo; Savo žodžio esu savininkas. Pats jį daviau, pats ir atšaukiu.

~~Paslapties išlaikymui~~ Savo savininkams liep-damas techniškai gerai ~~p~~atvarkyti mašinas, aiš-kinau, kad žiemos metu ruošiamos kokios tai kariškos pratybos ir bus panaudotos mašinos kariuomenei perme~~timui~~sti iš vienos vietos į kitą. Tą mašinų panaudojimą bus gerai mokama. Praslinkus keletai dienų, kitų miesto savinin-kai kreipėsi ~~pas~~ į mane, klausdami, kodėl jų ma-šų įgaliotiniams tokio patvarkymo neduoda. Paaiškinau, kad tokie manevrai vyks antų Aukštaitijoje, o mes jo ir aptarnaujam, todėl tik mūsų mašinas ir panaudos. Patikėjo.

~~Tą pat ryto~~ Anksti rytą inž. N. Birulis skambina man į butą ir prašo mane užeiti pas jį į tarnybą, kur vyksta mano pasiūlymą apsvarstyti. Nuėjau. Veda mane pas vyr. direktorių inž. L. Tuskenį. Jie jau apskaičiavo, kad mano projektas tech-niškai išlaiko visas normas, bet abejoja dėl vieningo išpildymo. Gali atsirasti tokie, kurie nėjaus ~~tokioje~~ Gubarius nelaimėje ir iš kovos lauko pa-sitrauks, ~~Gubarių gailėdamas~~. Užtikrinau, kad autobusininkas dar nepamiršo to laiko, kuomet broliai Gubariai jam iš Vengros vos ne įnostas pjovė. Dabar ~~tą atpildą~~ atsilygins ~~padarys~~ su didžiausiu malonumu. Dar kiek panagrinėję, mano planą aprobavo. Išspręsti Kauno-Alytaus ruožo autobus~~avus~~ininkus leidi-mą[illegible] ~~išvežti~~ a~~utobusininkus~~ ~~[illegible]~~ gruodžio mėn. 31 dieną 10 val. ryto, bet jų neduoti, paaiškinant, kodėl neduo-dami ir, kad tą ruožą nuo sausio 11. aptarnaus auto-

busai iš Kauno-Zarasų maršo iki tol, kol koncesijos
sąlygos bus pildomos.

Gruodžio mėn. 29 dieną davian patvarkymą ka-
ro kontoros tarnautojams, kad gruodžio ~~mėn.~~ 31 d.
Kauno stotyje būtų dešimt autobusų pilnoje pa-
~~rengtyje~~ ruošti išvykti į nurodytą vietą. ~~Tą mano įsaky-~~
~~mą~~ Jie suprato, kad jiems teks vežti kariuomenę. Inž.
N. Birulis jaudinasi. Mane lanko bute. Gyvenau
Šilutės gatvėje, greta ~~su~~ užmiestinės autobusų stoties ~~stotimi~~ ~~su už-~~
~~miesčiu~~. Gruodžio mėn. 31 d. ~~viskas~~ paaiškėjo, ko-
kiai operacijai mes pasiruošėm. Pavakary kon-
toros tarnautojas su ~~trejais~~ trim autobusais išvyks-
ta į Alytų, kad sausio mėn. 1 d. užimtų rytinius
reisus. Inž. N. Birulis Alytaus policijai ~~duoda~~ praneša ~~pa-~~
~~siūlymą~~, kad nuo sausio mėn. 1 d. Kauno-Alytaus
ruože keleivius vežios Kauno-Zarasų autobu-
sai. Įpareigoja policiją palaikyti tvarką Alytaus
autobusų stotyje. Atsarg~~oje stovinčioms~~ inėms mašinoms
Kauno autobusų stotyje paskiriami reisai į Alytų.

Padaręs visus patvarkymus, ~~šėro~~ grįžtu į butą per-
sirengti. Kad galėčiau ~~eiti~~ sutikti Naujųjų Metų pas pažįstamus.
Skambutis. Duryse inž. N. Birulis, ~~ir~~ labai nustebęs
~~dėl~~ mano tokio šaltakraujiškumo. Karptai?! Eiti ~~eiti~~ linksmai
~~praleisti~~ palydėti senus ir naujus pasitikti Metus? Nura-
minau ir paprašiau, kad eitų kartu su mumis, ~~pa-~~
~~siūlė~~. Pabrėžiau, ~~dabar~~ kad ~~dėl tokio~~ taip susijaudinęs
~~mo ir namie nemiegosi~~ vistiek neužmigsi. Sutiko. Malonioje kompa-
nijoje bematant ~~praslinko~~ atėjo ir rytas, ir pradėjom ~~sukr~~
skirstytis į namus. Pirmoje eilėje užėjom į au-
tobusų stotį. Stoties budintis mums raportuoja,
kad autobusas į Alytų išvyko. Pilnas keleivių.
Kontoros tarnautojas man pranešė, kad skam-
bino iš Alytaus, mūsų autobusas išvyko pilnas.

Inž. N. Birulis pralinksmėjo ir pradėjo man girti už taip gerą organizaciją. Patariau jam eiti išsimiegoti, o tą patį ir aš manau padaryti. Iš stoties jis skambina vyr. direktoriui inž. L. Tuskeniui, kad mano planas sklandžiai vykdomas ir jokio sutrikimo susisiekime nėra.

Broliai Gubariai visiems tvirtino, kad mūsų invazija sužlugs, nes mašinos be bėgamojo remonto neišlaikys ir turės pasitraukti. Mes tą numatėm ir tam laikui specialiai pasamdėm du mechanikus, kurie buvo Kaune autobusų stotyje ir atvykstančias mašinas čia pat patvarkydavo. Praėjo penkios dienos. Broliai Gubariai atvyko į Kauną ir pradėjo plentų ir vandens kelių v-boje įrodinėti, kad jie yra skriaudžiami neteisėtai. Buvo vėl jiems priminta, kad pildytų koncesines sąlygas, kurios yra pažymėtos sutartyje. Pradėjo grąsinti teismu. Važinojam jau aštuntą dieną. Broliai Gubariai pabūgo. Šventai pažadėjo pildyti koncesines sąlygas. Iššauktas jų įgaliotinis Balsevičius patvirtino, kad bus sudaryta bendra kasa ir pajamos už bagažą bus atiduotos šoferiui ir konduktoriui. Inž. N. Birulis duoda patvarkymą, nuo sausio mėn. 11 dienos mes iš to ruožo pasitraukiame. Patvarkymą priimu su sąlyga, kad mūsų mašinos, esančios Alytuje, ne tuščiomis grįžtų, bet kaip reisinės su keleiviais. O iš Kauno reisus užimti tegul jie tuščias mašinas permeta. Ir mes padarėme tai, kaip ėmėme Kaunas-Alytus ruožą aptarnauti. Vyr. direktorius L. Tuskenis mano sąlygą priėmė ir padėkojo man už brolių Gubarių sutramdymą. Nepašykštėjo man-

komplimentų, dar pabrėždamas, kad mano planas buvo labai kruopščiai paruoštas ir net iki smulmenų, net iki tuščių mašinų permetimo iš Alytaus.

Bandžiamos brigados paskutinioji mašina iš Alytaus išvyko 10 val. su mūsų kontoros tarnautojais. Ją Kaune sutiko kontrahentai džiaugsmingai, tartum grįžusią laimingai iš fronto. Važiuota 10 dienų ir turėta brutto 15.000 litų pajamų. O kas svarbiausia, kad neklaužadoms paaimbas ir jis gali būti panaudotas kiekvienu metu, jei tas bus reikalinga. Jei kas kiek šiandien, tai tam buvo primintas brolių Gubarių pralaimėjimas. Krašto Aps. Ministerijoje šį mūsų bandžiamąją ekspediciją priėmė kaip eksperimentą, esant reikalui bus galima permesti kariuomenę, priešui užpuolus mūsų kraštą.

Profsąjungos pirmininkas Vl. Lukaševičius po tos operacijos man dėkojo, kad penkiems tarnautojams pagerėjo sąlygos. Jų tame ruože daugiau ir nebuvo, nes daugiausiai kontrahentai dirbo su savo šeimomis. Mano savininkai džiūgavo, kad jie galėjo prisidėti prie įvedimo tvarkos kitame ruože. Dažnai šypsodamiesi mane vis klausdavo: „Gal dar kur numatomi kariuomenės pratimai?..“ Broliai Gubariai šnairavo. Primesdavo, kad aš pataikauju valdžiai, o aš jiems atsikirsdavau lenkiškų posakiu: – „Niech się Warszawa spali, ali porządek musi być“ (Tegu Varšuva sudega, bet tvarka turi būti).

Nuo 1938 m. pradžios Kauno-Zarasų ruožo susisiekimą autobusais koncesijos pagrindais perėmė naujai sutverta „Auto“ akc. b-vė, kurios akcijos atsidūrė pinigočių kišenėse. Bur. kontrahentai nuo savo autobusų nuėmė kuzovus ir savo sunkvežimiais vežiojo prekes.

Dirbdamas Kauno-Zarasų pl. mažoje įgaliotiniu-direktorium be savo tiesioginio darbo turėjau įvairių darbų. Laikydamas politinio-visuomeninio darbo ir baigiant tarnybą tekdavo priimti ir įvairesnius jų asmeniniame gyvenime. Jie labai mane gerbė, kad aš jų tarpe būnu kaip lygus su lygiais. Pas mane žydai, kurie tame mieste sudarė daugumą, kreipdavosi su įvairiais patarimais. Kartais su labai juokingais.

Vienas turėjo mažą autobusą 16 vietų, jau gerokai pavažinėtą. Prašo patarti kokios firmos pirkti autobusą. Papasakojau visų mašinų gerus privalumus. Jis pagaliau apsistatė kokios firmos pirks autobusą ir sako, kad rytoj eis į tą firmą duoti rankpinigių sąskaiton užsakymo. Buvo rudenio pradžia. Pasakiau, kad iki naujų leidimų išdavimo yra daug laiko, suspės dar užsakyti. O jis man sako, kad mašina gaminama Amerikoje, jūra užšals ir negalės laiku jam pristatyti, todėl reikia paskubėti... Aiškinau, kad jūra tai ne Zarasų ežerai, žiemą neužšala...

Vargšas, kitų buvo dėl to smarkiai pašiepiamas, tačiau dėl „visokių galimų netikėtumų" mašiną kitą dieną užsakė ir davė firmai rankpinigių. Kas gali žinoti, o gal užšals?..

Parenkant žentus ir marčias taip pat prašydavo mano patarimo. Jie gyveno provincijoje, gyvenimui žengiant progresyviais žingsniais, jų galvosena vis atsilikdavo, todėl kreipdavosi į kitus patarimų, kad neatsiliktų.

Atentatas.

„Lietuvos Žinių" redakcijoje dirbo Mikolojus Januškevičius, buvęs paskutiniosios carinės Rusijos Dūmos atstovas, ~~ir~~ jis priklausė eserų partijai. Čia Lietuvoje M. Januškevičius bandė eserų partijos veiklą atgaivinti, bet per visus rinkimus eserams nepavyko pravesti į Seimą savo atstovų. Nežiūrint daugel kartų nesėkmingai darytų pastangų išeiti į Lietuvos politinę areną, uo savo idėjų neatsisakė iki mirties. Mirė 1943 m. Kaune, vokiečių okupacijos metu, ir pagal jo norą sudegintas medicinos fakulteto kremator~~ijoje~~ (iume).

Pradžioje M. Januškevičius „Lietuvos Žin(iose)" buvo tik artimu bendradarbiu ir gyveno iš gaunamojo honoraro už savo rašinius. Bet vėliau buvo paskirtas etatiniu redaktorium.

M. Januškevičius baisiai neapkentė komunistų. Jis kur galėjo, nors ir mažai, bet komunistams turėjo įgelti. Toji neapykanta prieš komunistus (kilo iš) tai, kad jie nustūmė eseriška Kerenskio valdžią, o, antra, M. Januškevičiaus žmona, ~~kilimo~~ (kilus) iš Lietuvos, Rusijoje darė karjerą scenoje, ir ją uo jo paviliojo, koks tai žymus komunistų veikėjas.

M. Januškevičius grįžo į Lietuvą vienišas. Jis yra gimęs Vyžuonose, Utenos aps. Politin(iame) gyvenime Lietuvoje buvo eserų tik dvasios tėvu. ~~Bet~~ Su eserais palaikė tampriais ryšius ir ~~darinėjo~~ (duodavo) nurodymus, kaip reikia veikti. Aš buvau jo mylimu, nors labai dažnai mes disku(tuodavome) politiniais klausimais, ~~bet~~ vienas kita negalėjome įtikinti ~~savo neuklaidingume~~ (, kad esame teisūs.) Bet jis su manimi buvo atviras ir dažnai ~~man~~ berė komp-

limentus, kad, tik dėka mano energijos III seimą renkant, laimėjo liaudininkai.

Vieną vakarą, man būnant redakcijoje M. Januškevičius atėjo ir pasikvietė mane į atskirą kambarį, tėn ~~ir~~ lakoniškai pasakė, kad aš rytoj - ~~1929~~ gegužės mėn. 6 d., pavakare būčiau tokioje vietoje, kad galėčiau įrodyti savo alibi. Tą pasakęs išėjo, ~~ir paliko mane~~ likau vienas. Nors buvo labai ~~didelis~~ smalsu~~mas~~, bet nedrįsau paklausti, kodėl? ~~Tik~~ Man buvo suprantama, kad čia kas tai turi įvykti, bet kas? Mįslė...

Kaip tik kitą dieną po pietų buvo paskirtas mokesčių komisijos posėdis prie Kauno miesto mokesčių inspekcijos, Maironio g-vėje, kurios inspektoriumi buvo Leonardas Tulauskas, o aš ~~buvau~~ joje atstovu iš Kauno miesto Tarybos. Posėdis vyko paprasta tvarka. Vieniems buvo mokesčiai sumažinti, kitų ~~kitiems ka-ra~~ skundai nepatenkinti.

Posėdis pasibaigė apie 18 ~~19~~ val. Dabar, kur patekti, kad būtų alibi. ~~Darau~~ Pasiūliau ~~Pasiūlima~~ L. Tulauskui, mokesčių komisijos nariams Leibai Chodosui (garsios Malkos Chodosaitės tėvas) stambiam namų savininkui ir Vacl. Červinskui, kuris turėjo manufaktūros parduotuvę Prezidento g-vėje, kad nueitume ~~nueiti~~ į „Metropolį" padaryti po „klebonišką". O jie nuo tokio pasiūlymo niekuomet neatsisakydavo.

Mes „Metropolyje" pasirinkome stalą labai ~~viešoje vietoje ir~~ matomoje vietoje. Gėrėme, valgėme, anekdotus pasakojome ~~ir~~. Apie 22 ~~19~~ val. aš apmokėjau ~~apmokėjus~~ sąskaitą ir drauge su kitais išėjau ~~išėjome~~ iš „Metro-

polio', ~~ir čia~~ staiga prie manęs pribėgo „Lietuvos Žinių" reporteris Jonas Ranneckis ir papasakojo, kas įvyko miesto sode, prie pat teatro. Štai ~~man yra~~ kuriam tikslui reikalingas alibi, ir aš jį turim, pados nebloga.

Su J. Ranneckiu nuėjome į „Liet. Žin." redakciją. Ten gavome daugiau žinių, nes atsirado žmonės, kurie matė savo akimis ir tą viską vaizdžiai atpasakojo. Kiek užtrukęs redakcijoje nuėjau namo. Gyvenau Miško g-vė Nr. 4. Kauno aps. savivaldybės name. Įėjęs į savo namo kiemą, pamačiau, kad ~~jame~~ koridoriuje tamsyje, kas tai vaikšto. Atrakinau duris ir, tik įėjęs į butą, ~~pasigirdo~~ išgirstu skambutį. Atidarau duris ir iš ~~visos~~ žmonių išvaizdos supratau, kas jie tokie. Prisistatė, parodė orderį, ~~ir jame~~ kuriame parašyta, padaryti kratą ir mane pristatyti į saugumą." Pamenu ir dabar, kad to saugumiečio, kuris darė kratą, pavardė - Šleivis, o kito pavardės neatmenu. Kaip paprastai, aš asmeniškai apkratomas, o paskui krečiamas visas butas. Visur ir viskas, išverčiama nuodugniai, ne tik apčiupinėjama, bet net išuostoma. Ir čia susiduriama su žmona. Saugumietis paėmė žmonos rankinukį ir nori pažiūrėti, kas jame yra, ~~o to~~ Tuo momentu žmona iš jo rankų išplėšė rankinukį ir pakeltu tonu pareiškė, kad kratą padaryti orderyje yra aiškiai įrašyta, kad pas Bea. Petrauską, bet jame nepasakyta, kad turi teisę iškratyti asmeniškai Petrauskienę, ir todėl savo rankinukio iškratyti neduos. Saugumiečiai ~~po~~ išklausę tokio griežto pareiškimo, suglumo ir

pareiškė, ~~kad~~ tikrai orderyje nėra įrašyta, kad turi teisę iškratyti Petrauskienę ir ne[illegible] kratos daryti. ~~Logikos vedamas~~ Sangumietis prisiartino prie dukros lovytės, kurioje ~~jam~~ saldžiai miegojo dukra. Su ironiška šypsena pareiškė, kad orderyje nefiguruoja ir dukros vardas ir pavardė, tai jos lovytę taip pat iškratyti negali. Čia mes pareiškiame, kad, jei būtų orderyje įrašytas vardas ir pavardė dukros, ~~tai~~ tačiau yra toks nerašytas moralinis kodeksas, kad vaikus, ~~jau vaik~~ miegančius nakties metu, iš miego nežadina, tai viena, o kita – rokia, čia gali būti nusikaltėlė, ~~kuriai~~ neturinti dar ~~nesukako~~ nė 5 metų. Sangumietis ~~be jokio prieštaravimo, kad nedavėme dukros kratyti~~ neprieštaraudamas, pradėjo rašyti kratos aktą. Į aktą įrašė, kad nieko priešvalstybinio nerado, bet išaiškinimui paėmė knygą „Mėlynos kelnės", nes nerado, kas ją išleido. O tai buvo J. Petrėno-Tarulio.

Ir taip apie 12 val. nakties su knyga „Mėlynos kelnės" nusivedė mane į saugumą, kuris buvo taip pat Miško g-vėje Nr. 13, kitaip sakant, kitoje gatvės pusėje, tik kiek arčiau prie Gedimino g-vės.

Na kagi šitoji įstaiga, ~~ir~~ jos geografija man jau buvo gerai žinoma. Patalpino kieme vieno aukšto, ~~bet~~ su stipriais grotais namelyje. Buvau įrašytas į tų namų gyventojų skaičių. Gultai – mediniai, bet tik vieno aukšto. Pradžioje buvau vienas. Nakties metu mano būstinės atsidarė durys, ir įėjo aukšto ūgio laibas vyras, ~~ir~~ tai ~~buvo~~ Zvironas Antanas.

V.D. Universiteto privatdocentas, socialdemokratų žymus veikėjas. Kiek nusimingęs. ~~bet~~ mane pamatęs, nudžiugo. Papasakojau, kas įvyko prie teatro. Pralinksmėjo, ~~ir~~ suprato, kodėl mes atsidūrėme čia. Jis galvojo, kad yra suimtas dėl kito „grieko". Pas jį, kaip ir pas mane, nieko ypatingo nerado, bet su savim pasiėmė.

Taip naktis buvo praleista be miego.

Rytą, nuoša, ~~bet~~ valgyti nieko neduoda. Bet man po „Metropolio" sočios vakarienės valgyti ir nesinorėjo.

Apie 10 val. ryto veda mane į pastatą, kuris randasi prie Miško g-vės ir turi No. 13 (velnio tuzinas, tas Nr. tai įstaigai ir tinka.) Veda į II aukštą. Kabinete, prie ~~pat~~ lango, už stalo, sėdi saugumo tardytojas. Prašo sėsti, palydovas išeina. Taip tiesiai užduoda man klausimą, kur aš buvau vakar tarp 7-10 val. vakaro?

- Karčiamoje - atsakau.
- Kokioje?
- Prašmatnioje, „Metropolyje" - atsakiau.
- Kas dar buvo ~~mano~~ jūsų kompanijoje? ~~[illegible]~~

Pasakiau jų pavardes, bet jis jų popieryje neatžymėjo. Pagalvojau, kad jis juos pažįsta. Atsistojo ir išėjo. Kabinete paliko mane vieną. Kaip tai pasidarė nejauku, nes šioje įstaigoje, čia patekusius, stropiai saugo. O čia koks pasitikėjimas. Paliekamas vienas ir dar tardytojo kabinete. Tačiau toji vienuma tęsėsi neilgai, gal kokias 15 minučių. Saugumietis ~~atėjo~~ grįžo, sėdo už stalo ir pareiškė: „Jūsų alibi įrodyta: Tikrai tuo laiku buvote „Metropolio" restorane su tais, ku-

mus minėjote į sąskaitą, mokėjote jūs (pabrėžė)
Esate laisvas". Čia tuojau pašaukė kokį tai pareigūną ir liepė mane išleisti.
Bet knygą „Mėlynos kelnės" man negrąžino. Tiesa, jos grąžinti nereikalavau. Džiaugiausi, kad taip greitai teko iš tos įstaigos išsprukti, kas retai būna.

Laisvėje klausinėjau tų, su kuriais buvau „Metropolyje", ar jų nesitikrino? Pasirodo, kad ne. Mano alibi matomai patvirtino restorano tarnautojas, kuris buvo saugumo agentas ir tai turėjo padaryti. Tiksliai pasakė apmokėtos sąskaitos sumą, net iki centų.

Atentatas prieš A. Voldemarą saugumiečius visai netikėtai užklupo. Jie negalėjo susiorientuoti. Pradėjo [illegible] įtartinus, kurie galėjo tai padaryti, tegu jie įrodo savo alibi. Buvo masiniai „įtartinų" žmonių suėmimai, bet viskas įvyko paprastai.

Studentas aušrininkas-eserų ideologijos, Aleksandras Vosylius, dalyvavęs pasikėsinime prieš A. Voldemarą, mėgino pabėgti į Lenkiją. Būdos girininkijos (Kaišiadorių urėdija) miške besislapstantį pamatė eigulys. Jis turėjo granatą - mėginęs nusišaudyti, (o gal granata pati sprogusi?). Sprogdama, sužeidusi jam galvą ir rankas. Tokiame stovyje jį savo „globon" paėmė saugumiečiai. A. Vosylius nieko nekalbėjo, į klausimus neatsakinėjo. Svarbiausia, saugumiečiai su savo siūlo galą, jie nustatė, kad jis yra studentas, aušrininkas, eserų ideologijos.

Mačiusieji tvirtino, kad buvo šaudyta į

A. Valdemarą ir jo palydovus iš [illegible] vietų. Aiš-
kia, yra bendrininkai. Tuomet prasidėjo masinis
suėmimas aušrininkų. Tą pajutęs Andrius Bu-
lota spruko į Vokietiją. O Martyną Gudelį suėmė,
visokiais būdais kamantinėjo, grasino, gąsdino
ir ko nedarė, bet jis neprisipažino.

Gal praėjo kokia savaitė nuo nepavyku-
sio atentato, M. Januškevičius paprašo mane, kad
pakalbėčiau su Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo
viršininku Mečislavu Reikala, su kuriuo [illegible]
žino, ką yra per
tardymą pasakęs A. Vosylius, nes tardymas
-apklausimas vyksta kalėjime.

Aš buvau nepatenkintas, kad (su)mąsčiau tuo labiau, kad nepritariau eserams, nepatiko man kovos metodas ir taktika. Aš esu Valstiečių liau-
dininkų s-gos ne eilinis narys. Ši politinė gru-
pė, kaip ir demokratinė, smerkia kovoje su
savo ideologiniais priešais vartoti fizinį susi-
dorojimą. Cheminės medžiagos negali pa-
keisti masės. Eserai šį metodą naudoja. Jie
1918 m. VII. 6 d. Maskvoje nužudė Vokietijos pasiun-
tinį Wilhelmą von Mirbach-Harffą, 39 metų
amžiaus. Eserė Kaplan 1923 metais šovė į
Leniną. Eserai savo taktiką aiškina tuo,
kad visi demokratijos ir socializmo prie-
šai yra politinės piktžolės, todėl iš šio
darželio jos turi būti su šaknimis išrautos.

Ilgai galvojęs aš visgi nutariau į bėdą
patekusiems padėti. O gal jie ir nekalti?.. Nors
smerkiu visokius atentatus, tačiau iš dalies
ir pateisinu, nes tie, kurie naikinami,
jie irgi tą naikina. Taigi, ką pasėjo, tą ir

pjauja. Kas sėja vėtrą — pjauja audrą... 101

Nuvykau pas M. Reikalą, būtinai ~~po pretekstu su~~ ~~jomi~~ kartu pasiruošti egzaminams. Papasakojau jam, kad ir iš manęs pareikalavo įrodyti savo alibį. Žinojome mes, bet čia jis man pradėjo pasakoti, kad A. Vosylius tyli kaip mumija. Nieko nesako. Nepadeda ir kankinimai.

Kitą dieną tą savo pasikalbėjimą su M. Reikala ~~pa~~atpasakojau M. Jaunškevičienei. Po kokio pusvalandžio ponia F. Bortkevičienė prašo, kad aš būtinai ~~turiu~~ pasimatyčiau su M. Gudeliu, kuris yra kalėjime tardomas ir pasakyčiau jam, kad A. Vosylius nieko neišdavė, o A. Bulota peržengė Vokietijos sieną. Nupasakojo, kaip M. Gudelis atrodo, ~~nes~~ aš jo asmeniškai nepažinojau.

Naujas uždavinys. Vykstu pas M. Reikalą ir prašau jo, kad būtinai man ~~duoti~~ leistų pasimatyti su M. Gudeliu, nes jis turi studentų savišalpos draugijos ~~raktus~~ valgyklos sandėlio raktus, o mes į jį negalime įeiti. M. Reikala nusišypsojo, matomai suprato, kad čia ne raktų reikalas ir pasakė, kad rytoj yra kalinių lankymo diena ir toks pasimatymas bus duotas.

Kitą dieną aš jau buvau kalėjime. Pasakiau, ką noriu pamatyti. Atvedė M. Gudelis, mane pamatęs, prakalbino: „Ką čia Cezaris nori pasakyti"... Prisiglaudėm prie sienos ir jam papasakojau, ką man pavedė pasakyti. Jis tą viską išklausė labai ramiai. Buvo labai santūrus, mažai kalbėjo. Už tą žinią man net nepadėkojo, ~~ir taip~~. Tasai pasimatymas truko

gal nedaugiau kaip 10 minučių.

Po kokių 10 dienų aš pamačiau M. Gudelį pas F. Bortkevičienę, o kiek vėliau M. Gaurskienė man papasakojo, kad M. Gudelio Lietuvoje jau nėra.

Taip iki šio laiko aš abejoju, ar M. Gudelis tikrai buvo atentatoriumi. Jis gyvena J.A.V. ir nepalankiai atsiliepia apie Tarybų s-gą.

Michalina Meškauskienė savo atsiminimuose, knygoje „Žvelgiu į tolius" sako, atentatorių trejetas buvo: Aleksandras Vosylius, Andrius Bulota ir ji (Michasė Narikaitė). Bet jai teko būti kalėjime, į trejetą šio naujas asmuo buvo Martynas Gudelis, pati abejoja.

Beto, M. Meškauskienė aprašo, kaip veže A. Vosylių sušaudyti, jis laikėsi didvyriškai. O Mač. Reikala man pasakojo, kad A. Vosyliaus šaudyti nereikėjo, nes jį, betardant žiauriai nukankino saugumiečiai, kadangi jis savo draugų-bendražygių neišdavė. Tiesa, jau jis buvo atvežtas į kalėjimą pusiau gyvas nuo sprogusios bombos ar saugumiečių nukankintas. A. Vosylius mirė kalėjime. Tik buvo inscenizuotas sušaudymas, kad įvarytų baimės kitiems.

Reikia tikėti M. Reikalai, nes jis, kaip kalėjimo viršininkas, buvo gerai informuojamas savo pareigūnų, apie tardymą ir elgesį su A. Vosyliumi.

M. Reikala labai smerkė saugumiečius, dėl jų žiaurių kankinimų tardant kalėjime, buvo padaręs skundą Teisingumo ministerijai, todėl pateko į nemalonę ir greitai iš tų pareigų buvo atleistas. To jis ir norėjo.

Mečislavas Reikala iš Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo viršininko pareigų buvo atleistas dėl savo liberalinių pažiūrų. Vėliau dirbo tardytoju provincijoje. 1944 m. pasitraukė į Vakarus ir 19 metais nuo širdies priepolio mirė Amerikoje.

1) Dėl savo pažiūrų negalėjo pakęsti diktatūros, nei būdamas kariuomenėje, nei iš jos pasitraukus. Būdamas kalėjimo viršininku tautininkavo judėjimui su smetoniška diktatūra. Tą gerai žinojo visi kovotojai dėl demokratijos ir socializmo.

[illegible]

nines prekes, ūkininkai įklimpdavo į skolas ir nematė prošvaistės, kad jų ekonominė padėtis pagerėtų. Tiesa, tuo laiku vyravo

Streikas.

Ūkininkų ekonominė būklė kiekvieniais metais vis blogėjo. Jų pagamintų produktų kainos nuo 1927 metų iki 1935 metų sumažėjo ~~nuo~~ 3.0 iki 4.3 kartų. Plataus vartojimo prekės tame laikotarpyje, kaip ~~tai~~ druska, cukrus (smulkus), žibalas, paprastas muilas atpigo tik nuo 1.1 iki 1.6 karto.

Palyginę žemės ūkio gaminių ir plataus vartojimo prekių kainas, matome, kad, esant smetoninei diktatūrai Lietuvoje, nuo 1927 m. pradžios ūkininkų padėtis kiekvieniais metais darėsi vis sunkesnė. Pusvelčiui parduodami žemės ūkio produktus ir brangiai mokėdami už reikalingiausias pramonines prekes, ūkininkai įklimdavo į skolas ir nematė prošvaistės, kad ~~jo~~ jų ekonominė padėtis pagerėtų. Tiesa, tuo laiku vyravo visame pasaulyje ekonominė krizė, sunku buvo surasti rinkos ūkininko pagamintiems produktams realizuoti. Tačiau ~~ir~~ ~~vietoje~~ Smetonos fašistinei diktatūrai išlaikyti buvo be jokio saiko švaistomos valdžios lėšos; ~~Buvo~~ didinami etatai saugumo darbuotojų tinklui plėsti, kariuomenė ~~buvo~~ nemažinama, bet didinama, karininkams ~~buvo~~ pakeliami laipsniai, Lietuva ~~procentiniu~~ ~~lygiu~~ turėjo daugiau procentų generolų, negu tuo laiku ~~turėjo~~ JAV, policijos pareigūnų padidėjo trigubai. Vienu žodžiu, Lietuvą apsėdo tranai. Rudeniui atėjus, tikros bitutės tranų žiemai savo avilyje nepalikdavo.

Naikindavo juos ir lavonus iš avilio išmesdavo. O smetoninio režimo tranai egzistavo visą laiką dargi su ~~aukštais~~ dideliais atlyginimais.

Ūkininkai ~~savo~~ žemės ūkio derlingumui pakelti savo lėšų neturėdami, skolinosi bankuose pinigus su aukštais procentais. Atlikdavo ~~savo~~ kalkuliacijas ir ~~apskaičiuodavo~~ nustatinėdavo savo produktų kainas, ~~[illegible]~~ kuomet jos dar būdavo aukštos. Atėjus terminui tą skolą padengti, vietoje vienos karvės (1927 m. ji kaštavo 340 litų, o 1935 m. jau 105 litų) ~~jam~~ reikėjo daugiau kaip keturių.

Centralinio statistikos biuro apskaičiavimas rodo, kad Lietuvos žemės ūkis 1933 metais turėjo iš viso apie 460,5 mln. litų skolos.

1934 ir 1935 metais ūkininkų įsiskolinimas žymiai padidėjo. 1935 metų pabaigoje susidarė toks vaizdas: kiekvienas kaimo gyventojas valdžiai, įvairiems bankams ir kitiems buvo prisiskolinęs vidutiniškai 326 litus. Kiekvienas naudojamos žemės ha buvo apkrautas vidutiniškai 155 litais skolos, arba kiekvienas Lietuvos ariamos žemės ha – vidutiniškai 233 litais skolos, neskaitant procentų.

Lietuvos ūkininkai nepajėgdavo grąžinti skolų bei sumokėti procentų ir tokius ūkius smetoninės diktatūros metais antstoliai ir policininkai aprašydavo, juos pigiai būdavo parduodami iš varžytynių. Tie žemės ūkių aprašinėtojai ir vykdytojai, būdami ~~savo~~

žiningųjų ~~[illegible]~~ lupikaro ir pelnėsi iš ūkininko
nelaimės. Pagal nustatytas taisykles ~~aprašinė-~~
tojas ėmė iš ūkininko tam tikrą atlyginimą
už susisiekimo priemonę pagal kilometrų
skaičių nuo jo darbovietės iki ūkininko
sodybos. Toks vykdymas buvo ~~daromas~~ atliekamas
taip: Viename kaime yra du ūkininkai,
kurių ūkiai varžomi. Kaimas nuo pareigū-
no darbovietės yra už 10 klm. ~~atstumo~~, pareigūnas ~~tai~~ jis
iš nuo ~~vieno~~ vieno ūkininko ir nuo kito apskaičiuoja ~~irgi~~ tą
atstumą, ~~būva tai~~ tartum būtų jis vykęs pas kiekvieną
atskirai. Iš to kaimo ~~greta~~ greta esantį
į sekantį, iš vis vieną ap/skaičiuoja pervažiavimą ~~[illegible]~~ dar
nuo savo darbovietės. ~~Iš~~ Būdavo ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ tokie ~~[illegible]~~
Kuriozai ~~[illegible]~~ kad ~~visokie~~ (aprašymo ūkio) ir jo
įvaržymo išlaidos ~~prašokdavo~~ viršydavo
paskolos sumas.

Ypač pasunkėjo naujakurių padėtis.
Dalis naujakurių nebe~~turėdami~~ galėdami ~~jokių ga-
limybių~~ ekonomi~~niai~~ škai įsitvirtinti, jau pir-
maisiais metais pradėjo gautą žemę parda-
vinėti, ir ją supirkinėjo pusdykiai visokie
pareigūnai.

Dėl sunkių ekonominių sąlygų ūkinin-
kų buitis pasiliko beveik tokia pati, kokia
buvo valdant ūkį ~~[illegible]~~ seneliui ir jo tėvui. 1936
metais Dotnuvos žemės ūkio akademijos
~~[illegible]~~ studentės K. Kenstavičiūtės diplomini-
me darbe ~~[illegible]~~ s[illegible] kaimiečių skurdo ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ duomenys. Aplankiusi 150 moterų įvairio-
se Lietuvos aps. konstatavo: viename kamba-
ryje gyvena vidutiniškai 4,5 asmens, virtu-
vėje miega 37 % asmenų, viena lova, teisingiau

~~gulbio~~ gultas, tenka 1,7 asmens, apie 12% žibalinių lempų be stiklų, 1% būtų ~~apšvieta~~ žibinta ~~žiburiu~~; lovos patalyną keičia: kas 2 savaites 34%, kas mėnuo 35%, kas 3 mėnesiai 22%, rečiau 9%; klumpes ~~dėvi~~ avi 76%, batus – tik 2%, ki~~tis~~-vyžas; apie 19% moterų visai nevartoja muilo. Mėsos valgo kasdien tik 2%, per savaitę 4 kartus gauna mėsos 22%, retai – 37%, o labai retai valgo mėsos 39%. Apie 83% moterų nėštumo metu neturi ~~palengvinimų~~ lengvatų darbe ar kitokių ~~lengvatų~~. Tik 1,9% moterų gimdė, ~~su~~ dalyvaujant akušerės ~~pagalba~~ priežiūroje. Apie 19,3% kūdikių mirdavo, nesulaukę 12 mėnesių amžiaus. Tik 33% moterų pasisakė esančios sveikos. Kaimo moteris vasarą dirba iki 16 valandų per parą.

Kaimo gyventojų sveikatos apsauga labai bloga. 1935 metais visoje Lietuvoje (be Klaipėdos krašto) buvo tik 672 gydytojai, iš kurių Kaune gyveno 308, o likusieji 364 gyveno provincijos miestuose ir miesteliuose. Kaimo vietovėse vienam gydytojui tekdavo aptarnauti 7-8 tūkstančius gyventojų. Gyventojai gydytoją turėjo ieškoti už 30 kilometrų ir net toliau. Vienkartinis gydytojo apsilankymas pas ligonį vidutiškai kainuodavo 10-15 litų. Gydytojo apsilankymas pas ligonį atstume 10 kilometrų kaštodavo 50 litų – pusės karvės vertė. ~~O kiek dar kainuodavo mais~~

Visose viduriniėse mokyklose ir aukštesn~~iose~~ėse mokslas buvo apmokamas, o kiek dar kainuodavo maistas, drabužiai, knygos, butas. Ūkininkui buvo nepakeliama našta

Ūkininkai, prislėgti mokesčių naštos ir skolų dažnai negalėdavo nusipirkti kuro, malkų ir miško medžiagos ūkio reikalams. Varžytynių metu nupirkdavo įvairūs pirkliai, draininkai ir verteivos-spekuliantai.

Samdinių būklė buvo sunki, vergiška. Jų darbo laikas nenormuotas. Vidutinis metinis samdinių atlyginimas 1935 metais Alytaus aps. siekė vyrams 149, moterims - 107, piemenims - 52 litus per metus.

Pasunkėjus Lietuvoje ekonomijos būklei, prasidėjo masinis emigravimas. Apie 100.000 žmonių išvyko po fašistinio perversmo. Vien tik 1929 metais iš Lietuvos išvyko 15.999 asmenys savo laimės ieškoti kitur, nes ~~savo~~ tėvynėje buvo smetoninės diktatūros engiami ir persekiojami. Emigracijos biurai, kontoros ir atskiri asmenys iš tos emigracijos geroka pelnėsi. Lietuvos iždas kasmet gaudavo už emigrantus iš emigracijos biurų apie vieną milijoną litų. Taip tvirtina Vidaus reikalų ministerijos slaptas pranešimas. Smetoninė diktatūra emigracijai nevaržė, nes vyko gana aktyvus elementas, kuris čia, Lietuvoje, buvo gana pavojingas esančiam režimui. ~~Mat~~ Baimė turi dideles akis...

Po 1926 metų gruodžio 17 d. perversmo visoje Lietuvoje vėl buvo įvestas karo stovis ir sustabdytos piliečių konstitucinių teisių garantijos. Išleisti drakoniški įstatymai smetoninei diktatūrai apsaugoti. Asmuo galėjo būti nubaustas už nepasi-

šalinimą policijai liepiant iš viešojo sambūrio, už streiko organizavimą, už ~~viešą~~ viešą pasisakymą apie klasių kovą, už neviešą skelbimą, priešvalstybinių minčių skelbimą, priklausymą politinėms grupuotėms, kurios nėra legalizuotos, arba joms prijausti, ~~baudžiami~~. Tie, kurie savo bute leisdavo susirinkti, baudžiami iki 8 metų sunkiųjų darbų kalėjimo.

1927 metų balandžio 12 dieną buvo paleistas III Seimas. Naujo Seimo rinkimai nebuvo paskirti. Smetoninė fašistinė diktatūra iki 1936 metų – 9 metus – valdė kraštą be Seimo. Ilgą laiką mėgino apsieiti be savivaldybių rinkimų. 1931 metų vietos savivaldybių įstatymu rinkiminės teisės buvo labai apribotos. Įvesti įvairūs cenzai. Nuo dalyvavimo savivaldybių rinkimuose buvo nušalinta daugiau kaip pusė suaugusių piliečių – kaimo jaunuomenės, nesa~~varan~~ arankišk[i] šeimos nariai – moterys, ir kiti. Valsčių savivaldybių tarybos buvo renkamos vadinamuose kaimo „kiruolių" susirinkimuose viešu balsavimu, policijai diriguojant.

Nuo 1927 metų tiesioginiai mokesčiai valstybei, apskričių ~~savivaldybių~~ ir valsčių savivaldybių pajamos ir rinkliavos didėjo smarkiu tempu. Neatsiliko ir netiesioginiai mokesčiai, kurie pavidale mūito pateikdavo į valdžios iždą. Netiesioginiais mokesčiais buvo apmokestinti cukrus, tabako gaminiai, arbatžolės, deg-

tukai, mielės ir kitos plataus vartojimo prekės. Vyriausybė periodiškai didino įvežimo muitų tarifus. Importuojamų prekių kainos atitinkamai kilo, augo ir netiesioginiai mokesčiai. Importas 1930-1933 metais sumažėjo apie 2.5 karto, bet 1935 metais buvo sumokėta 40% mažiau. Įrodymas, kad muitai už įvairias prekes 1935 metais buvo dvigubai didesni. 1929 metais už kilogramą cukraus buvo imama apie 30 centų muito, 1933 metais - 60 centų, o 1935 metais - jau daugiau kaip 80 centų.

Lietuvos gyventojas dėl didelių muitų už žibalą, druską, cukrų, siūlus, vinis, silkes ir kitas plataus vartojimo prekes buvo priverstas mokėti net penkis kartus daugiau negu tos prekės kainavo.

Ūkininkus labai slėgė įvairios rinkliavos - kelių, turgaus, malūno, teismo, žyminio mokesčio, pastotės ir kitos. Pabaudos už kelių netaisymą, įvairių įsakymų nevykdymą, bažnytinės rinkliavos ir kitos.

Lietuvos valstiečiai didėjančių mokesčių nepajėgdavo mokėti. Žemės ūkio gaminiai nuo 1930 metų labai atpigo. Tie metai buvo ~~žymiai kaip~~ krizės pradžia. Žemės ūkio produktų kainos 1935 metais, palyginus su 1924-1928 metais, krito kelis kartus. Ūkininkai metai po metų gaudavo vis mažiau pajamų už savo produktus, o kas jiems buvo reikalinga nusipirkti, žymiai pabrango.

Taip skaitant normaliais laikais, bet ištikus neplanuotai nelaimei, kaip ligos, mirtis, nederlius, na ir dalių išmokėjimas, tai lygių gaisrui arba potvyniui, ūkininkas tada visai išmušamas iš savo biudžeto ribų ir niekas jam padėti negalėjo.

Ūkininkai ir kaimo vargnomenė buvo negailestingai išnaudojami ir skriaudžiami. Juos slėgė įvairūs mokesčiai ir rinkliavos, skolos, procentai ir dalių mokėjimas. Blogai maitinosi ir neturėjo būtiniausių higieniškų sąlygų. Jų gaminamas maisto produktas atpigo, o pramoninių prekių kainos labai pakilo. Jų vaikai baigę pradinę mokyklą toliau mokytis negalėjo, nes už vidurinį ir aukštąjį mokslą reikėdavo brangiai mokėti. Ūkiai už skolas aprašomi ir pardavinėjami iš varžytynių. Depresijos apimti ir netekę vilties išbristi iš skurdo savo tėvynėje, emigruodavo į svetimus kraštus, laimės ieškotų.

Smetoninės diktatūros metu darbo valstiečiai kaip ir darbininkai neturėjo elementariausių politinių teisių ir laisvių. Buvo antraeiliais piliečiais. Nekentė tų, kurie padarė tokią nelygybę. Diena po dienos toji neapykanta fašistinei valdžiai vis augo. Tvinko kaip votis sveikam kūne. Išnaudotojai į tuos ūkininkų vargus žiūrėjo pro savo kreivus pirštus labai šaltai ir abejingai. Mes turime moderniškus ginklus ir jis su savo šakėmis

mūsų nuo valdžios ėdžių neatstumsime, nairinsime, bet nepasiduosime. Žūdyki tie, kurie iš to kaimo yra ėję, bet į jį paskutiniais metais retai kada atvažiuodavo, ne bent pareikalauti iš to vargšo nususio ūkininko savo dalies išmokėjimo. Pagaliau toji valanda atėjo. Ūkininko kantrybė išseko. Jis pakėlė galvą.

Valstiečių liaudininkų s-gos Centro Komitete buvo svarstoma kritiška ūkininkų būklė. Keletą kartų tuo reikalu buvo įteikti memorandumai vyriausybei. Dar 1935 metų pradžioje įteikiant valdžiai memorandumą Centro Komiteto nariai – agronomas J. Krikščiūnas, prof. Vl. Lašas ir aš buvom priimti Smetonos ir jam J. Krikščiūnas dar žodžiu atpasakojo kritišką ūkininkų padėtį. Smetona tą liaudininkų signalą priėmė labai šaltai ir dar apkaltino ūkininkus, kad, jie gavę paskolas, ne ~~vietoje~~ savo ūkius ~~pa~~gerino, o tų pinigų dalį pragėrė ir dabar dejuoja, kad negali jų grąžinti. Kaltino pasaulinę krizę. Nieko nepažadėjo, tik pasakė, kad tas memorandumas bus apsvarstytas. Mes išėjom iš Smetonos lig muilą prarijęs. Mums buvo ~~labai~~ aišku, kad diktatoriui mes sudrumstėm tik ramybę. Ūkininkų reikalai jam yra svetimi. Opozicija tik dirbtinai pučia apie ūkininkų tragišką būklę. Bandėm per spaudą tą memorandumą išgarsinti. Cenzorius leido parašyti, kad toks yra įteiktas, bet apie jo turinį

ni žodžio. Ar tas memorandumas buvo svarstomas, sužinoti neteko. Nebuvo Centro komitetui pranešta apie jo likimą.

Po to valdžios nereagavimo, iš provincijos pasigirdo balsai, reikalaujantys organizuoti ūkininkų streiką, kaip tą daro laisvose šalyse. Tą mintį davė ūkininkas iš Plokščių Pranas Gluodas, vietos liaudininkų veikėjas ir agronomas Antanas Valnekas iš Šakių apskrities. Ta mintis buvo liaudininkų tarpe gyvai diskutuojama. Vieni įrodinėjo, kad valstiečiai niekur pasaulyje revoliucijos nėra padarę. Kiti, kad streiką pravesti reikia geros organizacijos, o, svarbiausia, vieningumo, ko valstiečiai neturi. Ūkininkas yra materialistas ir savo grynai asmeniškų interesų vedinas, iš kuros lauko gali pasitraukti, jeigu jam ką nors apčiuopiamo priešingoji pusė pasiūlys. Tai buvo atskirų asmenų nuomonės. Taip mano šakiečiai. Ar tam sumanymui pritars kitų apskričių valstiečiai. Pavesta man, Valstiečių liaudininkų s-gos Centro Komiteto sekretoriui, tą apklausą padaryti. Slaptumui išlaikyti tą apklausą vykdžiau taip: Iškviesdavau laišku kurios nors apskrities liaudininkų veikėjus, ne daugiau dviejų, ir su jais aptardavau ar galima sukelti streiką, kurį siūlo šakiečiai. Vienu kartu visus iššaukus į Kauną, saugumiečiai pastebės, kad vyksta kažkok

~~ir~~ suvažiavimas-pasitarimas. Dalyviams,
kad jiems nepavyks surasti šiandadūšių,
kuris išplepėtų, kokie reikalai
aptarti, tai jie dar ~~daugiau~~ labiau sustiprino savo
budrumą. Tame laikotarpyje saugumie-
čiams pavyko du liaudininkus jado-
šius už keletą sidabrinių
dirbti jų naudai, tai Vincą Cibulskį, ~~pa~~ suvilioti
Kėdainių aps. liaudininkų veikėją, de-
mobilizuotą dėl psichinio sutrikimo
po kontūzijos kap. ~~Statkų~~ Vaclovą Statkų-Statkevičių.
Buvo net atmestas sumanymas pavesti
kuriam nors C.K. nariui apvažinėti
visas apskritis ir ten, vietoje, strei-
kiam reikalui aptarti. Saugumui būtų aišku, ko-
kiam reikalui aptarti tas atstovas
buvo atvykęs, ~~nes labiau~~ nes Suvalkijoje
apie galimą valstiečių streiką buvo
plačiai viešose vietose kalbėta ir
net svarstyta. Nieko nuostabaus nėra,
nes streiko idėja ten ir gimė.

Po liaudininkų apskričių veikėjų
aplankos, su kuriais tariantis, o man
nebūnant tą padarė C.K. darbuotoja Jad-
vyga Šileikaitė, susidarė aiškus vaiz-
das: streikui pritaria ir jį pradėti rude-
nį, kai reik visi derliaus nuėmimo
darbai bus ~~privesti prie galo~~ pabaigti. Streiko
paskelbimą entuziastingai priėmė
Suvalkijos veikėjai. Kiek šaltėliau ~~to atsinešė~~ Dzūkijos. Aukštaičiai tą suma-
nymą dar nebuvo suvirškinę, bet ~~jam~~
neprieštaravo ir prisidėti pažadėjo.

Kiek blogiau su Žemaitijos veikėjais.[95] Jie pagal savo būdą yra flegmatikai, reikalauja daug laiko suvirškinimui. Savo nuomonės aiškios nepareiškė, bet neprieštaravo tam sumanymui. Žadėjo tą reikalą vietoje, savųjų tarpe, aptarti. Vėliau pranešė, kad įsijungs, sakydami, „pažiūrėsime, kaip tas šlubis šoks..."

Po tos apklausos Valstiečių liaudininkų s-gos CK prezidiumo posėdis, kuriame dalyvavo ~~buvo tokios sąstatas:~~ pirmininkas adv. M. Sleževičius, vicepirmininkas Kazys Kalys, ~~adv. J. Tolišius ir prof. Vl. Lašas.~~ Iždininkė „L. Žin." redaktorė F. Bortkevičienė ir sekretorius Cez. Petrauskas. Posėdyje dalyvavo ir J. Šileikaitė.

Tame posėdyje valstiečių streikui nutarta pritarti. Nutarta kreiptis ~~pas~~ į socialdemokratus, kad streiką paremtų. Nutarimai neprotokoluojami. M. Sleževičiui pavesta tartis su socialdemokratais. Po savaitės vėl šaukiamas to paties sąstato posėdis. M. Sleževičius daro pranešimą, kaip vyko pasitarimas su socdemokratais. Pradžioje streiko idėją priėmė gana šaltokai. Laimėjus streiką produktams kainos žymiai pašoks ir tas labai atsilieps į miesto gyventojų darbininkų kišenę, bet diskusijos eigoje sutiko streiką paremti manydami, kad bendram priešsmetoninei diktatūrai bus galima nuleisti nemažą kraujo ir gerokai apgriauti „Tautos vado" ~~pamatus,~~ asmens kultą.

streikui pravesti, organizaciniam darbui atlikti, į talką siunčiamas J. Markelis. O liaudininkai tam darbui siunčia mane ir Jadvygą Šileikaitę.

Pirmasis šio streiko galvutės pasitarimas įvyko mano bute, Šilutės g-vėje, gyd. Vaičiuškos Prano name. Tai buvo organizacinis pasitarimas. Eigoje pasitarimo mes su J. Šileikaite iškėlėm klausimą, kad reikia tam streikui paremti kviesti komunistus. J. Markelis tam mūsų pageidavimui pasipriešino, motyvuodamas ~~tuomi~~, kad jie dėl žiauraus smetoninės diktatūros persekiojimo sulindo į gilų pogrindį ir iš jų ~~ką~~ kurį nors surasti šiandieną yra visai neįmanoma. Pagaliau ir suradus, tai be Maskvos sutikimo vietos vadai to reikalo nesiryš spręsti, reikės laukti, o rudeno jau nepertoliausia. Praktiškai bus taip, kad prasidėjus streikui, jie ir nekviečiami, be kieno sutikimo į tą sąjūdį įsijungs ir bandys propaguoti savo idėjas, ~~tuomi~~ labai kenks sėkmingai streiką prie galo privesti. O smetoninė diktatūra komunistų talkininkavimą ~~išnaudos~~ pasinaudos ~~savo naudai~~, paskelbs, kad tą streiką sukurstė komunistai, Maskvai įsakius. Tai bus meškos patarnavimas. Streiko vykdytojams teks kovoti dviejose frontose, o gal net ir trijuose, nes bus streikalaužiai, ir tokių gali atsirasti gana daug. Vieni tai darys, baimės vedami, kiti norėdami pasipelnyti, nes produktams kainos per streiką

pavils, o bus ir tokie, kurie streikui nepritars, nes jų vaikai arba giminės yra prie valdžios ėdžių. Mes su J. Šileikaite ta J. Markelio samprotavimą išklausėm ~~on~~ otaip rezervų. Socialdemokratai tik talkininkauja, o streiko vadžios yra liaudininkų rankose ir duosim nurodymus vietos veikėjams visus kviesti prisidėti prie streiko. Nedaryti jokios atrankos. Vienybėje tik galybė. Tame pasitarime buvo pasiskirstyta, kas turės kokiame rajone būti vietoje ir palaikyti tampriausius ryšius su streiko organizatoriais. Man teko Aukštaitija, nes aš tuo laiku buvau Kauno-Zarasų mažo autobusų susisiekimo įgaliotiniu, ~~ir~~ tarnybos reikalais važinėjau ir palaikiau ryšius su vietos liaudininkų veikėjais, ruošiant streiką. J. Markeliui atiteko Žemaitija, o J. Šileikaitei Dzūkija. Suvalkiją palikom be globos, nes ten ir be mūsų pagalbos viskas vyko gana ~~[illegible]~~ sklandžiai ir visas streiko judėjimas buvo rikiuojamas iš ten. Konspiracijos sumetimais nebuvo daromas joks susirašinėjimas tarp centro ir vietos veikėjų. Esant reikalui, kas nors vykdavo į vietą asmeniškai. Tam reikalui nebuvo naudojamas nei telefonas, nei telegrafas. Ruošiant streiką buvo visiems sakoma, kad jis įvyks mėnesio pradžioje. Jo data bus paskelbta vėliau. Šakiečiai nustatė, kad streikas skelbiamas 1935 m. nuo rugpjūčio 20 d. iki rugsėjo 20 d. Agronomas A. Valuckas

parašė tokio turinio atsišaukimą:

Broliai Lietuvos ūkininkai ir darbininkai!

„Jau keliolika metų praslinko nuo atgavimo Lietuvos nepriklausomybės. Gimtą kalbą, papročius, išlaikė vien kaimo žmonija iš šiaudinės pastogės. Nors stojom į kovą visi: bendrai, taip ūkininkai, taip doresni darbininkai ir kovą laimėjom, nebent mūsų tarpe buvo ir miestelėnų arba grįžusių taip vadinamų inteligentų, surusėjusių, sulenkėjusių ir svokietėjusių, kurie pridarė gėdos mums ir valstybei, tai vienur, tai kitur apvogdami bei apgaudami valstybę. Deja, dabar virto kita gadynė, ūkininkai bei žemės darbininkai liko visai paniekinti ir nieko nesuprantą. Tik žiūrima, kad aprūpinus policiją, kuri labiausiai šiam laike patikima. Ką policija pasako, tai šventa. Kapitalistai sulindo į kooperatyvines organizacijas, kurios iš esmės kapitalistinės akcinės bendrovės. Kaip jie sakosi mūsų „geradariai", pav. „Maistas", „Lietūkis", „Pieno centras". Jų viršūnės ima nežmoniškas algas, po keletą tūkstančių litų mėnesiui. Greitu laiku įsigyja sau didelius turtus, kiti iš valstybės iždo statosi sau šiltas vietas. Šie žmonės yra rusų carizmo trupiniai. Jų įprotis „imk ir lupk", tiesa, ima ir lupa. Kapitalistai ir valdininkijos viršūnės, remiantis policija, šiandien ūkininkui baigia kailį lupti. Kas ūkininko tai visa pamestinai, daug žemiau jo gaminamos kainos. O skolos, dalios, mokesčiai ir visa kita, kas ūkininkui reikalinga gyvenimui, ne tiktai, kad nesilygina su ūkininko produktais, bet dar kyla ir yra tas pats, kaip lidni gimus. Šiandien nekreipia dėmesio į Lietuvos ūkininką ir darbininką. Ūkininką plėšia, ūkius parduoda už gantą penkis

ar dešimt nuošimčių turto vertės. Ūkininkai su vai-
kais mėtomi ant gryno lauko. Mūsų diedukai oku-
paciją, baudžiavos jungą, šiaip taip išnešė, o sargy-
skriaudžiami jau negali toliau kęsti. Tokia gady-
nė ir valstybė be kontrolės negali būti. Pinigai
išvežami į užsienį, aukštų valdininkų lupamos
neįmoniškos algos. Ūkininkas ir darbininkas ne-
galėdamas pakelti nepakeliamos naštos atsisako
remti vyriausybę ekonominiai bei politiniai. Nemo-
ka mokesčių, nei jokių skolų išskyrus asmeni-
nes skolas. Neperka parduodamų iš varžytynių
ir neleidžia nesusipratėliams pirkti, kol bus
sutvarkyta politiniai bei ekonominiai santy-
kiai vyriausybės su piliečiais.

Tad broliai ūkininkai ir darbininkai, šian-
die mus jau vargas verčia vienytis, tad vie-
nas už visus, visi už vieną. Nes tiktai vienybėj
galybė, vienybėje mes laimėsime, nes mūsų
pusėje tiesa. Ir vardan šventos žmoniškos tie-
sos mes skelbiam Streiką!

Nuo 20 rugpiūčio iki 20 rugsėjo.
Per tą laiką turi būti sustabdytas bent koksai
pristatymas ūkiškų produktų į miestus,
pienines ir kitur.

Nevykdantieji bus skaudžiai baudžiami.

Lietuvos ūkininkų ir darbininkų
ir visuomenės
Vykdomas Komitetas.

1935 m. liepos mėn. 20 d.
Perloja."

Šio atsišaukimo viršuje dar ~~padarytas~~
~~su~~ pabrauk~~imu~~tas toks užrašas: „Atsi-

šaukimą nuplėšti draudžiama". Jis buvo
parašytas Šakiuose, ant rotatoriaus atspaus-
dintas Prienų valsčiuje keletą tūkstančių
egzempliorių ir platinamas valsčių
tarpe. Jis buvo klijuojamas prie telefono
stulpų, prie medžių pakelėse, prie gyvena-
mųjų namų ir kitų pastatų. Atsišaukime
buvo pažymėta „Perloja". Ši vietovė atsišau-
kime buvo nurodyta sąmoningai-tyčia,
kad suklaidinti saugumą. Tai buvo strei-
kininkų pirmas signalas ūkininkams
pradėti streiką. Tie atsišaukimai vėliau
buvo persispausdinami, o neturint ra-
šomųjų mašinėlių ir rotatorių buvo
perrašomi ranka. Bandyta Vokietijoje
atsišaukimus atspausdinti, bet buvo
sunku pergabenti juos per sieną.
Lietuvos spaustuvės tai padaryti atsisakė,
nes jų šriftai saugumui buvo žinomi
ir jos nenorėjo rizikuoti. Tačiau Kaune ant
rotatorių tie atsišaukimas buvo spausdinami ir ekspe-
dijuojami į visus Lietuvos kampus.

Tasai pirmas atsišaukimas parašytas
agronomo A. Valnėko ragino visus ūki-
ninkus pradėti streiką rugpjūčio 20 d. ne-
konkretizavo kokius reikalavimus stato
ūkininkai valdžiai. Jame bendrais posa-
kiais tik nusiskundžia dėl sunkios ūki-
ninkų ekonominės ir politinės padėties.
Atsirado būtinas reikalas, jam streikui*
prasidėjus, pastatyti savo konkrečius reika-
lavimus, kad jie būtų patenkinti ir tik
tada streikas bus nutrauktas, agre

nimas vėl grįšta į normalias vėžes. Rugpjūčio 25 dieną streikuojantieji ūkininkai išleido ir pradėjo platinti naują atsišaukimą, kuris vadinosi: antruoju su kreipimusi „Broliai ūkininkai, darbininkai ir visa Lietuvos visuomenė". To antrojo atsišaukimo nuslėpti autorių negalima, nes jis buvo surašomas kolektyviai ir savo turiniu panašus pirmajam, kartojamos tos pačios frazės, kodėl ūkininkas šiandieną atsidūrė sunkioje ekonominėje būklėje. Antrame atsišaukime buvo suformuluoti streikininkų reikalavimai valdžiai. Pagrindiniai iš jų buvo penki: 1) Sunormuoti mokesčius, lyginant su 1929-1930 metų ūkio gaminių kainomis. 2) Nustatyti skolų ir dalių mokėjimą natūra, įkainojant ją tokia kaina, kokia buvo skolinant pinigus. 3) Sunormuoti pramonės gaminių kainas sulig ūkininkų produktų kainomis. 4) Sumažinti nuošimčius iki 3% ir nubraukti žemės banko nežmoniškas pabaudas už praleistus terminus ir 5) Išvaržytų ūkių savininkus aprūpinti nuolatiniais valdiškais darbais.

Antrame atsišaukime yra labai įdomi vieta, kur pabrėžiama, kad Lietuvos konstitucija kiekvienam piliečiui garantuoja teisę į darbą, žodžio, spaudos, susirinkimo laisvę. Savo interesų apsigynimui yra leidžiami streikai, o įmonių savininkams-darbdaviams lokautai. O kuomet savo interesų apgynimui ūkininkai

uktarė savo pagamintą
jie padarytų dideliais produkto neparduoti,
kus tąso, areštuoja, tardo. Valdžia nusikaltėliais ūkinin-
ko neutralumą koroja. Valdžia nepasini-
tojų ir streikalaužių gamintojo su varto-
važiuoja ant streikalaužių papirkta policija,
miestus. Streikalaužius režimo į-
ginkluota policija globoja ir lydi
bianti, pasinaudojant jiems nuoder-
Valdžiai yra gerai žinoma, ūkininkų streiku.
egzistuoja sindikatai, kad Lietuvoje
mai kapitalistų, karteliai ir susitari-
tai gauna jei įmonė nereikia, ir
čių, kad išvengtų sutarta pinigų suma iš reikian-
konkurencijos. Su tokiais
valdžia nekovoja, o kovoti turėtų.

Antrojo atsišaukimo pabaigoje kouk-
rečiai nurodo, kad neleisti streikalau-
žiams pardavinėti žemės ūkio produk-
tų, vyti iš namų antstolius ir policinin-
kus, mėginančius pardavinėti darbo žmo-
nių turtą, o „jei viena suareštuotų, atsto-
kim šimtas". Raginama išplėsti streiką
visoje Lietuvoje ir baigia šūkiu „Mes
turim laimėti"!

Rugpiūčio 19 dieną prie Birštono pa-
sirodė pirmieji streikuojančių ūkininkų
piketai, o jau rugpiūčio 20 dieną pradėjo
streikuoti kuo ne visi Suvalkijos ir Dzū-
kijos ūkininkai. Nevežė į turgus žemės
ūkio produktų, nestatė į pienines pieno.
„Maistui" bekonų, kiaulių, galvijų ir paukš-
čių, „Lietūkiui" grūdų, nemokėjo valstybinių
ir savivaldybių mokesčių, nepirko iš ver-

žytynių parduodamojo turto. Suvalkijos ir Dzūkijos plentuose ir vieškeliuose stovėjo streikuojančių piketai ir tramdė streikalaužius. Neklaužadas net apstumdyti reikėjo, bet tokių buvo nedaug. Neveikė turgūs, nes niekas nevažiavo, o pieninės nedirbo dėl pieno stokos.

Pajuto ir Kaunas. Jau nuo pirmųjų streiko dienų mieste buvo jaučiamas pieno trūkumas. Kaune ketvirtadieniais būdavo turgus, ir visuomet perpildytas ūkininkų, atvažiavusių parduoti ūkio produktų. Bet rugpjūčio 22 d. atvažiavusių buvo mažai ir tie nuo Nemuno dešinės kranto pusės.

Baimė turi labai dideles akis. O diktatorių baimė dvigubai padidėja, kai pasigirsta nors ir mažas šlamesys. Ūkininkų streikas tai buvo savo interesų apginimo priemonė. Gal ir kraštutinė, bet tas įvyko tik todėl, kad niekas jų šauksmo ir dejonių nenorėjo išgirsti. Būtinai turėjo perkūnas trenkti, kad persižegnotų. Taip, įvyko streikas, atsiuntė ginkluotus policininkus šaudyti beginklių ūkininkų, o reikėjo pirmiausia ramiose sąlygose išklausyti jų dėjavimų. Bet tik, kai pasiliejo kraujas, vaikai neteko tėvo, žmonos vyrų, seserys ir broliai brolio, jų reikalavimus patenkino, nors ir nevisiškai. Tai jau įrodo, kad jų reikalavimai buvo teisėti ir pamatuoti, nes buvo patenkinti. Čia diktatoriai patys save apkaltino,

leidę smurtui, terorui siausti, ~~skriausti~~ naršyti nekaltus ūki-
ninkus. ~~ungaru~~ Ūkininkų streikas privertė sme-
toninę valdžią dalinai patenkinti streiko
metu iškeltus reikalavimus, padaryti kai ku-
rias nuolaidas. Buvo pažadėti seimo rinkimai,
padidinti kiaulių ir bekono supirkimo kontin-
gentai, buvo pakeltos kainos kai kuriems že-
mės ūkio produktams, laikinai sustabdytos
ūkininkų turto varžytynės, atpigintos kai ku-
rios pramoninės prekės, sumažintas žemės
mokestis, palengvintos skolų mokėjimo sąly-
gos. Tai buvo dalinas laimėjimas, nes strei-
kas nuslopintas ~~su~~ policijos pagalba.

Ūkininkai būtų laimėję didesnių nuo-
laidų, jeigu streikas būtų kartu iš karto ap-
ėmęs visą Lietuvą. Streikas kiek smarkiau
išplito Suvalkijoje, ir tai nekur, ir Dzūki-
jos apskrityse, kurios ~~rubežiuvosi~~ ribavosi su Suvalkija.
Streiko neišsiplėtimo buvo tokios priežastys.
Streikui prasidėjus, smetoniška valdžia per
savo spaudą ir pareigūnus pradėjo ~~daubyti~~ trimituoti,
kad tai ~~yra~~ komunistų darbas, Maskvai
dirigiuojant. Savo tvirtinimui paremti jie
plačiai panaudojo Lietuvos Komunistų parti-
jos atsišaukimą „Išplėskime valstiečių
streiką" su data „1935 m. rugpiūčio 22 d."
Smetonos „klapčiukai" ir žvalgybininkai įro-
dinėjo, kad jis yra atspausdintas ne Lietu-
voje, nes Lietuvoje tokio nėra šrifto, ir popie-rius
~~[...]~~ / gamyba (pagamintas ~~yra~~) Tarybų S-goje. Lietuva popie-rius
~~[...]~~je šalyje nepirko~~nėjo~~. Streikas prasidėjo
rugpiūčio 20 d., o jau 22 d. tasai atsišauki-
mas masiškai ~~niai~~ buvo platinamas po visą

Lietuva. Agentai patvirtindavo, kad streikininkai sugebėjo savo atsišaukimus pagaminti tik su rotatoriaus pagalba ir tai nedideliame skaičiuje. Dėl to atsišaukimo kilmės ūkininkas labai nepergyveno. Jame raginama visus prie streiko prisidėti ir siūloma Lietuvos politinėms partijoms sudaryti vieningus komitetus, tai kovai privesti iki galo, na ir, streiką laimėjus, jam būtų nepatogu talkininkus atstumti. Smetoniniai agentai ta „koalicija" gerokai prigąsdino ūkininkus, nes komunistams esant valdžioje, Lietuvoje kolchozai tikrai bus. O ūkininkas apie kolchozus buvo sudaręs nekokią nuomonę. Kad buvo rašyta spaudoje, kad jie jau nevegetuoja, bet skurde skęsta, ~~tai tam~~ Vieni tikėjo, o kiti ne. Bet, kuomet gyvas žmogus, neseniai buvęs Tarybų S-goje, tą viską matė ir grįžęs pasakojo ūkininkams ~~iki~~ net pačias smulkmenas, tai jau netikėti negalima. O ~~tai~~ buvo taip: Tarybų S-ga Lietuvoje užpirko tam tikrą kiekį mažų bekoninkų, kad ta ūkio šaka išplėstų savo krašte. Tas užpirkimas buvo išpildytas. Po kurio laiko Tarybų S-ga nusiskundžia, kad jiems nepavyksta užauginti bekonų. Prašo prisiųsti tos šakos specialistus. Į Tarybų S-gą vyksta 3 agronomai, bekonų auginimo specialistai. Po kurio laiko agronomai grįžta ir savo viešose paskaitose pasakoja ~~davo~~ apie kolchozo tikrovę. Agronomai pirmiausia buvo nuvežti į tuos sovchozus ir kolchozus, į kurios buvo atvežti, Lietuvoje užpirkti, bekoninkai. Nepažino. Jie buvo daugiau panašūs į žeminkus, snukiais ilgais, šeriais apaugę, puslankiniais tapę, pasišiaušę.

Agronomai augintojams pasakojo, kaip reikia
auginti, kuomet paminėjo, kad reikia jas [illegible]
ti šiltose kiaulidėse, maudyti ir kuri laika
duoti miltų bei nugriebtą pieną, agronomai
susilaukė nepalankių replikų... Tie, grįžę ag-
ronomai iš Tarybų S-gos, savo paskaitose pa-
kojo ne vien tik apie bekonus, bet apie visą
kolchozo gyvenimą. Jis buvo atvaizduotas
gana juodomis spalvomis ir pašaipa. Ne tik
tie agronomai, bet ir žurnalistas Justas Pa-
leckis buvo Tarybų S-goje ir savo įspūdžius
pota šalį yra parašęs knygoje „SSRS-mūsų
akimis". Ir jo akimis žiūrint, toje šalyje vi-
sur buvo labai miglota. J. Paleckis savo knygo-
je „Gyvenimas prasideda" išleista 1967.VIII.22.
puslapyje 218 rašo, kad „Toji knyga bu-
vo greit išpirkta". Man streiko metu buvo
nesuprantama, kodėl toji knyga buvo
valstiečių tarpe gausiai išplatinta ir kas tu-
rėjo interesą platinti. Mįslė įminta...

Smetoniniai „klapčiukai" ir agentai gerai ži-
nojo ūkininkų būdą, ypač suvalkiečių,
kurie visur pabrėždavo, kad jis „gaspado-
rius" yra. Tai tokia asmenybė, apie kurią
turi visi šokinėti ir jo galvosenos nesudrums-
ti. Važinėdamas į bažnyčią, ar į turgų „gaspadorius" sam-
dinį šalia savę nepasodins. Išdidumas kiek-
viename žingsnyje, o čia streike su že-
mesniu už save prie vieno stalo sėdėti.
Ne labai senai, tasai „gaspadorius"
arba jo sūnus, komunistus stūmė iš Lietu-
vos, kaip nekviestus, o dabar jis atsirado [illegible]
voje! Baimės apimtas, kad gali nepasilikti jau

„gaspadoriui" išdidumas, ir savimeilė net kaime jiems nugalėjo streiką. Ir po agentų kalbų jie pasidarė pasyvūs. Mūs agentai padėjo visus reikalavimus patenkinti. Aukštaičiai, streikui prasidėjus, atvyko į Suvalkiją pasimokyti, kaip tokį streiką padaryti. O Žemaičiai net nepasidomėjo, „kaip tas šlubis šoka". Daug kaltinti jų ir negalima, mes vietos veikėjai nepasižymėdavo veiklumu.

Steikas buvo užgniaužtas. Keliuose piketininkų nebuvo. Vyko karo lauko teismai. Diktatorių garbė neleido, kad streikininkai būtų nenubausti. Šaudė nuteistuosius. Sušaudytųjų artimieji ir giminės degino baudėjų trobesius, šaudė iš pasalų, piaustė telefonų stulpus, mėtė granatas į policijos būstines ir persekiojo fašistus kiekviename žingsnyje. Tai buvo ne frontinis karas, bet baisus naminis karas. Tokie karai vyksta, kur yra diktatoriai. O tasai naminis karas, prasidėjęs keršto. Lietuvis – kerštingas iš prigimties, tas kerštas lydi jį per visą gyvenimą.

Lenkų rašytojas Vincenty Pol savo eilėse lietuvį yra taip charakterizavęs: „Jeżeli kto Litwina zachaczy, to on mu i w grobie nie przebaczy" (Jei kas lietuvį užgaus, tai jis jam net karste neatleis). O liaudis Lenkijoje apie lietuvį sako taip: „Kiedy gadzina ukąsi Litwina, od jadu Litwina zdycha gadzina" (Kuomet lietuvį gyvatė įkanda, tai nuo lietuvio nuodų stimpa ji pati). Apie lietuvių būdo savybes man papasakojo Kariuomenės teismo teisėjas pulk. Budrevičius Panlius, kuris svarstė vieną bylą. Kaltinamajam

smolė sėdėjo vaikinas, užmušęs žmogų. Byloje nėra jo-
kių pirmųjų duomenų ~~kaltinimui~~, kodėl jis tą žmogų užmušė. Teismui
iš šio, nei iš to, užmušė ir nesigina, kad ~~tai~~ jis yra
padaręs. Po ilgų kamantinėjimų kaltinamasis
prisipažino, kad jis yra tai padaręs keršto ~~jaus-~~
~~mo~~ vedamas. Prieš dešimt metų, ~~tam atgal~~ viena-
je vakaronėje, užmuštasis užmušėjui nuleido
kelnes ir mergom parodė, kad jis turi trūkį.
Jis už tą jo viešą ~~užgavimą~~ įžeidimą dešimčiai ~~dvylika~~ metų
praslinkus, ~~keršto jausmo vedamas~~ progai
pasitaikius, jam atėmė gyvybę.

Vykstant streikui į talką pasisiūlė ir vol-
demarininkai, kurie labai bičiuliavosi su hit-
lerininkais. ~~Jų talkininkavimas~~ pasireiškė
tik atspausdinimu atsišaukimų. Kuomet vyko
pasaulinė krizė, Vokietija, ~~kaip~~ pramoninis
kraštas, žemės ūkio produktus įveždavo iš
kitur, nes savų neužtekdavo. Dėl nesutarimų
su klaipėdiečiais Vokietija maisto produktų kon-
tingentą žymiai sumažino. Pirko kitur, bet ne
Lietuvoje. Ir po streiko sekančiais metais atsi-
sakė pirkti Lietuvoje žąsis, kurios buvo augi-
namos tik Vokietijos rinkai. Teko jas surėdy-
ti tarnautojams ir darbininkams. Kas gavo
atlyginimą, tai ~~vienam~~ už kiekvieną 50 litų, jis turėjo pirk-
ti vieną žąsį. Jei kas gaudavo atlyginimo
į mėnesį 400 litų, ~~tai~~ turėjo pirkti iš ūkinin-
ko 8 žąsis. Tai atskaitomybei buvo atspaus-
dinti specialūs talonai ir išdalinti ūkininkams
ir tie pirkėjui atiduodavo kartu su pirktomis
žąsimis. Tas laikotarpis, ~~buvo~~ vadinamas
„Žąsų gadynė". Žąsiena buvo maitinama
kariuomenė. Taip vokiečiai gavo Martyno šventę

turėjo praleisti be žąsies. Vokiečiai vėliau stebėjosi tokiu Lietuvos sumanumu priauginutes žąsis ~~sutaupyti~~ likviduoti be jokių nuostolių.

Streikininkams buvo be ekonominių lengvatų pažadėta dar, kad bus renkamas Seimas. Tarp savęs besivaidydami, nuo perversmo dienos iki streiko iš „tautos vado" lankų pasišalino kriukdemų trejukė. Smetonos bendražygis prof. A. Voldemaras su savo „Geležiniu vilku", kuriame susispietė Hitlerio orientacijos jaunalietuviai 1934, Smetonos autoritetui jie nepakluso ir su dinamito pagalba sprogdino, kas buvo smetoniškos orientacijos arba jam talkininkavo. Smetonos gardas ~~pa~~tuštėjo. Net kariuomenė, kuri Smetoną pasodino į Lietuvos sostą, taip pat nuo jo atsigręžė ir daugiau simpatizavo voldemarininkams.

Streikas parodė, kad ne vien ūkininkų reikalavimai buvo keliami. ~~bet~~ Reikalauta, kad šalyje būtų atstatyta demokratinė santvarka, renkamas Seimas ir šalį valdytų liaudies atstovai o ne „tautos vado" šeimynėlė - švogeriai, žentai ir jų palaižūnai. Nors politinės partijos oficialiai egzistavo, bet jų veikimas buvo varžomas, o veikėjai persekiojami, tremiami, terorizuojami ir net papirkami. ~~Nežiūrint į~~ ta Valdžia buvo įsitikinus, kad streiką sugalvojo, jį organizavo ir jam vadovavo liaudininkai, ~~ir~~ jiems talkininkavo socialdemokratai, komunistai ir dargi krikdemai. ~~Su~~ Dėl streiko judėjimo diktatoriai daug naktų nemiegojo arba blogai miegojo, galvodami,

kaip čia griūvančiose valdžios kantose išsilaikyti toliau. Dabar pažadėta rinkti Seimą ir esančios politinės partijos (savo) teisėtų išplės. Smetoninei klikai nėra jokios vilties rinkimus laimėti. 1920 m. renkant Steigiamąjį Seimą tautininkai nepravedė nė vieno atstovo. Sekančiuose Seimų rinkimuose savo keletą atstovų pravedė tik dėka blokavimosi su kitomis partijomis, balsų kinčiais. Tautininkai šiai suvaržydystei nesiryžo ir nutarė esančias politines partijas uždaryti ir pažadėtą Seimą rinkti šeimyniniu būdu, pažeidžiant demokratijos principus.

„Tautos vadas" A. Smetona ir jo „klapčiukai" savo desperatišką sprendimą padarė 1936 m. vasario mėn. 6 d. Buvo uždarytos visos politinės partijos Lietuvoje, tame skaičiuje ir Valstiečių liaudininkų s-ga ir Lietuvos Jaunimo S-ga. Tik toliau veikti buvo leista „Darbo federacijai" su nauju pavadinimu „Krikščionių darbininkų s-ga", kurios misija buvo kovoti su komunistų įtaka darbininkų tarpe Lietuvoje. Šiuo desperatišku aktu buvo galutinai likviduotas demokratiškas režimas Lietuvoje. Fašistinis tautininkų režimas susidarė sąlygas toliau valdyti Lietuvą policinėmis priemonėmis, grūdant piliečius į kalėjimus, stovyklas ir tremimus.

Daug kas buvo nustebintas, kad Darbo federacijai, nors ir su nauju pavadinimu buvo leista veikti ir toliau. Tai irgi geras

įrodymas, kad Lietuva valdė Smetonos šei-
mynėlė. Darbo federacijos lyderis filosofinių
mokslų daktaras Kazimieras Ambrozaitis
piršosi Smetonaitei. Tai norėjo A. Smeto-
na savo būsimam žentui, kaip pasogą paliko Dar-
bo federacijos griaučius. Vėliau nejuokais
ir būsimasis žentas, Kaz. Ambrozaitis atsi-
dūrė Varnių koncentracijos stovykloje. Būk
tai „charakteriai nesutapo", ir Smetonaitė iš-
tekėjo už gusaro karininko Valušio, ir tas
būdamas žentu, buvo Smetonos adjutantu. Na
ir kas gali pasakyti, kad Lietuva valdė ne
savo šeimynėlė.

Ryšyje su Valstiečių liaudininkų s-gos už-
darymu 1936. II. 6 d. pas mane į butą atėjo policijos
pareigūnas kaip tos s-gos Centro Ko-
miteto sekretoriui paskelbti man Kauno
miesto ir aps. viršininko nutarimą, kad
Valst. liaud. s-ga yra uždaryta, ir jos turtas
konfiskuojamas ir bylos turi būti per-
duotos tam viršininkui, kuris tą nutari-
mą yra padaręs. Reikalavo mano parašo,
kad toks nutarimas man yra paskelb-
tas. Skaitydamas tą nutarimą pastebė-
jau, kad vietoje „sąjunga" visur rašo-
ma „partija". Pasirašiau, bet dėl klaidos
nieko nepasakiau. Be mano parašo dar
buvo reikalingas ir Valstiečių liaudinin-
kų s-gos pirmininko Mykolo Sleževičiaus
parašas. Policininkas nuėjo parašo gauti
pas M. Sleževičių. Jam išėjus paskambinau
pirmininkui, kad man yra paskelbtas
toks nutarimas ir pasakiau, kad

padaryta klaida. Nutarėm jos jiems nesengti.
Praslinkus keletai dienų, vėl pas mane
atėjo tas pats policijos pareigūnas ir atsi-
prašo, kad trukdo, nes ankstyvesniame un-
tarime yra padaryta klaida ir dabar užda-
romos organizacijos pavadinimas ~~[illegible]~~ pa-
rašytas neklaidingai. Mat, tokius unteri-
mus liepta padaryti skubiai ir išėjo taip,
kaip savo liaudyje, greitas darbas-kreivas
vaikas.* Valstiečių liaudininkų s-ga jokio
turto neturėjo, o jei buvo koks nors inven-
torius, tai jis buvo inven~~toriaus žinojamas~~ Orlauskas.
kaip ir turtas „Varpas" b-vės. Svarbesnės
bylos nebuvo perduotos, paslėptos, bet ir
jos per karą kur tai dingo.

Uždarius s-gą imtasi visų priemonių
mane asmeniškai sutramdyti, likvidu-
ti. Aš nuo 1934 m. pradžios dirbau Kauno
-Zarasų plento ruožo autobusų susisieki-
mo įgaliotiniu. Buvau pačiu vyriausiu
tvarkytoju to susisiekimo ~~ru~~ ruožo ir jis
buvo pats didžiausias Lietuvoje. Streiko
metu man reikėjo į Uteną knygyno savi-
ninkui Dapkui Juozui persiųsti streiki-
ninkų atsišaukimus. Radau, kad tai ~~pave-
dimą~~ puikiausia atliks kontragento Vik-
toro Vailokaičio šoferis Šeškevičius Sta-
sys. Žinojau, kad jis yra pogrindininkas
ir su konspiracija gerai susipažinęs. Suti-
ko. Pundelis nebuvo didelis, nes tų atsi-
šaukimų nespėdavom daug pagaminti.
Šoferis Šeškevičius St. Jonavą pasiekė ga-
na laimingai. Išvažiavęs iš Jonavos

ir pražiavo ~~iuodamas~~ link Ukmergės. Už Degtukų
fabriko, plentas ėjo per gana didelį slėnį.
besileidžiant ~~leidžiamas~~ nuo kalno, ir jam pačiam gale
slėnio, sugedo vairas, ir Šeškevičiams vai-
ruojamas autobusas 18 vietų, firmos „Scher-
rolet" atsimušė į medį, ir apvirto. Laimei,
kad keleiviai mažai nukentėjo. Keleta bu-
ro tik įdrėksti ~~rimus~~. Kėbulo viršuje gulėjo ~~buvo~~
bagažas. Nuo susitrenkimo bagažas ke-
leivių pabiro, ir suiro mano pundelis su
atsišaukimais. Bet šale mano atsišau-
kimų buvo ir nemažai komunistinės literatūros
~~ir nemažam kiekyje~~. Į avarijos vietą at-
vyko autoinspekcijos atstovai. Jie surašė
savo aktą dėl kokių priežasčių įvyko
avarija. O dėl nelegalios literatūros ve-
žimo pranešė žvalgybai. Keleiviai bu-
vo susodinti į mašinas, kurios vyko Uk-
mergės link. Žvalgybos agentai iš Jonavos
atvyko tojau. Pradėjo klausinėti Šeške-
vičių, kas galėjo iš keleivių tą nelegalią
literatūrą vežti. Pasakė, kad važiavusių
keleivių nepažįsta. Žvalgybininkai labai gai-
lėjosi, kad jiems neteko asmeniškai pama-
tyti keleivių. Būtų atpažinę, o dabar ješkok
vėjo lauke. Kitą dieną Šeškevičius man
papasakojo visas smulkmenas, kad be ma-
no atsišaukimų buvo komunistinė ir jis
ją vežė savo Dabkui... Galvojom, kad tuo
~~viskas~~ ir pasibaigė. Žvalgybininkai
dar ilgai tą reikalą nostinėjo. Apie Šeške-
vičių buvo prašomos charakteristikos iš (to
autobuso savininko Vikt. Vailokaičio, Kau-

no autobuso stoties viršininko Strazdo, jo
padėjėjo Peleckio Vinco, Alėjo pas mane
jos gauti. Visi davė labai gerus atsilie-
pimus, nes tikrai St. Šeškevičius buvo
labai pareigingas, punktualus ir negeras
šoferis. Kaip vairuotojas buvo aukš-
tos klasės. Dėl to atsitikimo prie jo pri-
kibti negalėjo, bet jis buvo paimtas ant
pieštuko. Tai pastebėjo ir pats Šeškevi-
čius ir visur buvo budresnis, kad nepa-
tektų į jų nagus. Jam tai pavyko.

Plentų ir vandens kelių valdybos vyr.
inžinierius Birulis Nikolojus, kuris buvo
autobusų susisiekime mūsų tiesioginis
viršininkas, man papasakojo, kad sen-
gumas jiems neduoda ramybės, kad
mane iš tų pareigų pašalintų, kaip e-
šų, priešvalstybinį priešą. Jiems buvo
paaiškinta, kad aš nesu jų tarnautojas,
o yra renkamas autobusų kontragentų.
ir jam jie moka ir atlyginimą. Tada sen-
gumas pasiūlė, išduodant leidimus au-
tobusų susisiekimui, sutartyje įrašyti
sąlygą, kad jų išrinktas įgaliotinis tu-
ri būti Plentų ir vandens kelių valdy-
bos tvirtinamas. Išduodant tokius lei-
dimus 1936 m. toji sąlyga buvo įrašyta
ir du kartu buvau pristatytas tvirtini-
mui, bet nebuvau patvirtintas. Mano vie-
toj buvo pasiūlytas įgaliotinio parei-
goms atsargos karininkas Aišparas, ku-
ris turėjo dar ir stambų dvarą netoli Pa-
gelažės, Ukmergės aps., ir toks buvo patvirtintas.

Ūkininkų streikui praėjus, valdžios sferose nesu-
tįjo vienų ~~ar~~ ir kitais sutepti nuomonės. Vieną gru-
pė, vidaus reikalų ministru J. Čapliku prieša-
kyje, reikalavo tuojau uždaryti Lietuvos valstie-
čių liaudininkų s-gą ir jos vadovus pasodinti
į kalinamųjų stovyklą, nes jie tą streiką organi-
zavo ir ~~v~~ jam vadovavo. Kita grupė, kiek nuosaikes-
nė, tam priešinosi, nes nebuvo tiesioginių
įrodymų, o teismas indicijas
pagrindančiu neima, ir ~~ato~~ apkaltinimo
bylos - kompromitacija. Iš gausios pasekmės da-
no visų jausmai dar neatvėso, ~~Tuo tebiau~~ Po strei-
padaryti „žygį į Kauną", kaip savo laiku, gali ūkininkai
padarė lenkai iš Krokuvos į Varšuvą. 1930 m.
Rastas aukso vidurys - Lietuvos valstiečių
liaudininkų s-gos ir Lietuvos krikščionių
demokratų partijos veikimus sustabdyti.
Lapkričio mėn. 6 d. „Elta" pranešė tokį vyriau-
sybės nutarimą. O jau lapkričio mėn. 7 die-
ną man, kaip sekretoriui, buvo įteiktas
Kauno miesto ir aps. komendanto nutarimas
Nr. 629, kurio turinys buvo toks:

„1935 m. lapkričio mėn. 7 d. Aš, Kauno miesto
ir aps. komendantas Pulk. leit. Zigmas Talevičius,
išžiūrėjęs Vidaus Reikalų Ministerijos patiek-
tą kvotą ir medžiagą apie Lietuvos valstiečių
liaudininkų s-gos ir jos skyrių veikimą, ra-
dau, kad Lietuvos valstiečių liaudininkų Sąjunga sukel-
džia nerimą, kursto gyventojus prieš esamą
vyriausybę, kaip gyvu žodžiu, taip ir platin-
dama per savo skyrius ir per savo patikimus
asmenis įvairius kurstančio pobūdžio atsišau-
kimus, ragindama ūkininkus toliau tęsti

ūkininkų streiką ir priešintis valdžios atstovams.

Krašto Apsaugos Ministrui įsakius ir remdamasis Ypat. Valst. Aps. Įstatų pakeitimu (Vyr. Žin. Nr. 450) § 10¹, nutariam: Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos centro komiteto ir jos skyrių (Kauno aps.) veikimą sustabdyti visam karo stovio metui.

Nutarimo nuorašus pasiųsti Kauno aps. policijos vadui paskelbti Lietuvos valstiečių liaudininkų s-gos centro komitetui ir skyriams, esantiems Kauno aps. ribose, ir per 5 dienas nuo paskelbimo dienos įvykdyti, ir pranešti Krašto Aps. M-rui per II pėst. diviz. vadą (Ypat. Valst. Aps. Įst. § 17)."

Tokius pačius nutarimus yra padarę visi karo komendantai, esantieji Lietuvoje.

Lapkričio mėn. 7 d. pusė viso „Lietuvos Aido" prirašyta apie liaudininkus, krikščionis ir komunistus, pridedant dar lenkus ir vokiečius...

8-me puslapyje „L.A." rašė:

„Jau kuris laikas valstiečių liaudininkų ir krikščionių demokratų partijos savo veikimą pradėjo vystyti valstybei kenksminga linkme. Ta veikla ypač pagyvėjo per paskutinius ūkininkų neramumus Suvalkų krašte. Valstiečiai liaudininkai buvo tiek ~~[illegible]~~ suinteresuoti įvykusiais neramumais, jog jų centro komitetas į neramumų bei streiko vietas siuntė savo atstovą, kuriam grįžus, centro komitetas susirinko posėdžiui svarstyti savo atstovo raporto apie streiką ir gyventojų nuotaikas. Be to, valstiečių liaudininkų centro komitetas rūpinosi teikti pašalpą per streiką

...nukentėjusiems, o tose vietose, kur veikė valstiečių liaudininkų kuopos, buvo daugiausia išplatinta atsišaukimų „Broliai Ūkininkai", kurstančių ūkininkus prieš vyriausybę. Taip pat yra tikrų žinių, kad kai kuriose vietose (Jieznas, Šakiai) valstiečiai liaudininkai yra sudarę su komunistais vadinamąjį „priešfašistinį" frontą, o kitose vietose buvo vedamos derybos tokiam frontui sudaryti.

Taip pat ir krikščionys demokratai stengėsi pasinaudoti Lietuvos vidaus sunkumais. Jų iniciatyva buvo pagamintas, vadinamasis memorandumas Respublikos Prezidentui, kuris partijos centro komiteto buvo multiplikuotas ir siuntinėjamas partinės propagandos kanalais oficialiai neegzistuojantiems ~~asmenims~~ skyriams. Čia pažymėtini ir krikščionių demokratų partijos centro komiteto biuleteniai Nr. 1 ir Nr. 2, kuriais taip pat kurstoma visuomenė prieš vyriausybę.

Surinkę pakankamai medžiagos apie valstiečių liaudininkų ir krikščionių demokratų veiklą, žalingą tautai ir valstybei, ir konstatavę, kad Lietuvos valstiečių partija ir krikščionių demokratų partija skleidžia nerimą, kursto gyventojus prieš esamą vyriausybę, kaip gyvu žodžiu, taip ir platindama per savo skyrius ir per savo patikimus asmenis įvairius kurstančio pobūdžio atsišaukimus, ragindama ūkininkus toliau tęsti ūkininkų streiką ir priešintis valdžios atstovams, vidaus reikalų ministerijos organai kreipėsi į krašto komendantą, kuris, pagal ypatingus vals-

tybės apsaugos įstatus, valstiečių liaudininkų ir krikščionių demokratų partijų veikimą nuspren-dė sustabdyti visam karo būvio metui."

O vedamajam tas pats „L.A." dar taip rašė:

„Tautiškoji vyriausybė, tiesa, šiuo atžvilgiu ilgai buvo labai kantri. Jau greitai devyni metai, kai šioji vyriausybė laukia, kad valstiečių liaudininkų ir krikščionių demokratų centrai padarytų išvadas iš esamos padėties. Tačiau, nei vienas, nei antras nenori matyti, suprasti istorijos sprendimo ir vis dar tebesiekia atgaivinti „partinės demokratijos" laikus. Tuo tarpu ką tokia demokratija, jei ji būtų įvesta, galėtų duoti mūsų kraštui?"

„L.A." pats atsako į šį savo klausimą šitaip:

„Valdžios autoritetas susilpnėtų, vidujinė tvarka pradėtų šlubuoti, o tai tuojau išnaudotų Lietuvos priešai.

Paimkime, pavyzdžiui, kad ir ūkininkų būklę. Kokią seiminė koalicija galėtų ūkininkams duoti tiek, kiek yra davusi tautiškoji vyriausybė? Juk socialistai seime jokiu būdu neleistų kelti žemės ūkio gaminių kainų, nes darbininkams yra svarbu, kad maistas būtų kuopigiausias. Dėl to apie primokėjimus iš valstybės iždo ir kalbos negalėtų būti. Antra vertus, socialistai įvestų per seimą naujus įstatymus socialinio [illegible] darbininkų aprūpinimo srityje. Ir valstiečiai liaudininkai su krikščionimis demokratais apgaudinėja ūkininkus, kal[illegible] jiems įkalbinėja, kad seimas išgelbės ūkio

...riais. Seimas, lyg kokia nuotaka kraičiu
su valstiečių liaudininkų ir krikščionių demo-
kratų partijų veiklos sustabdymu pasibaigia
tas mūsų krašto nepriklausomo gyvenimo
laikotarpis, kada partiniais sumetimais bu-
vo leidžiama viešai skaldyti tautos vie-
nybė ir tuo mažinti jos išorinis atsparumas.
Nuo šiol mūsų kraštas galutinai atsipalai-
duoja nuo „partinės demokratijos" liekanų,
padėdamas jas į istorijos archyvą".
Smetoniški diktatoriai „Lietuvos Aido" lūpo-
mis pasisako, kas jie yra. Ne jų programoje:
„socialistai įvesti per seimą naujus įstatymus
socialinio kaimo darbininkų aprūpinimo sri-
tyje". Ta atvirai savo ir rašo, nesidangstydami
nei socializmu, nei demokratija, kaip tai darė
Hitleris ir Musolini.

Suspendavus, o vėliau uždarius politi-
nes partijas Lietuvoje, ne vien dėl ūkininkų
streiko. Ūkininkams buvo žadėta, nutraukus
streiką bus renkamas naujas seimas. Pagal
naujo seimo rinkimo įstatymą, kandidatus
į seimą galės išstatyti tik organizacijos. Už-
darius opozicines partijas ir nepageidauja-
mas organizacijas. ~~Pavieniai asmenys to pada-
ryti negali~~ pasiliko tik vieni tautininkai ir
gavo monopolinę teisę statyti kandidatus
ir būti „išrinktais", kaip tai darė Hitleris
sušūkim: „Ein Volk, ein Führer". Pasirinkta
eiti jau praminta taku...

Valstiečių liaudininkų s-ga dėl jos suspen-
davimo įteikė vyriausybei skundą ir vietoj
atsakymo gavo nutarimą ją visai uždaryti.

Tai tokia buvo ūkininkų streiko epopėja su visais netikėtais niuansais. Šis ūkininkų sąjūdis buvo smarkus smūgis fašistiniam jų režimui. Jis dar nebuvo pasireiškęs visoje savo pilnumoje. Bet faktas pasiliko faktu, kad ūkininkas yra ir revoliucionierius. Tai buvo tik repeticija ir ~~jį~~ galima pasakyti, kad pavyko. Trūko kiek vienybės ir organizuotumo, bet masė-ūkininkai įsisavino kiniečių tvirtinimą, jeigu vienu kartu toji galinga masė pūstels, tai visam pasaulyje bus uraganas. O jei toji masė vienu kartu treptels koja, tai bus žemės drebėjimas. Toks mažas masės pūstelėjimas ir treptelėjimas streiko metu Lietuvoje buvo padarytas. Tai ir diktatoriai suprato ir pabūgo. Savo viešpatavimui išlaikyti dar smarkiau pradėjo naudoti terorą, smurtą, provokacijas ir melą prieš šalies šeimininką - Liaudį.

Ūkininkų streikas, tai šaunus puslapis liaudies kovoje prieš smetoninę diktatūrą Lietuvoje.

~~Apie~~ Iš Lenkijos ~~kartu~~ ~~su savim~~ atsivežiau ūkininkų streiko „Eilą“. Saviųjų tarpe ją platinau. Pritarė, bet kartu paskendo abejonėse, ar mūsų sąlygose bus galima tai padaryti. Mūsų ūkininkas savo charakteriu labai skiriasi nuo lenko. Lietuvis ką daro, tai po didelių apgalvojimų, pasitarimų su „protingesniais“ negu jis pats. Nors jo sumanymas duoda visus ~~darinius~~ [duomenis], kad pavyks

tai, prieš jį vykdant, dar keletą naktų nemiegoti negali". O streikas, tai ne telyčią parduoti. Nepasisekus bus žiaurios pasekmės, kaip galvojo ūkininkų daugumą, kurie buvo valstiečių liaudininkų s-gos nariais arba prijaučiančiais.

Ne kitaip galvojo ir žymūs liaudininkų vadai ir veikėjai. Kuomet Centro Komitete streiko reikalas buvo išspręstas, organizuoti ~~ir tai~~ buvo pavesta man su Jadvyga Šileikaite asmeniškai niekur nenaudojant globos ir vardo valstiečių liaudininkų s-gos.

Be organizavimo paties streiko mes turėjome atlaikyti savo narių frontą, kuriame nebuvome puolami, bet vis mus mokino, kaip reikia išlaikyti konspiracijos paslaptį. Tekdavo jų patarimus išklausyti. Jose nebuvo kokių tai ypatingų receptų, bet išklausydavau iki galo ir ~~kuomi~~ tokiems patarėjams sudarydavau malonumą. Jų visi patarimai ir baimė buvo ~~laikėsi toje plotmėje~~, kad streikui sužlugus, reakcija puls visu frontu - uždarymas s-gos laikraščių ir suėmimas veikėjų. Visi motyvavo, kad nors ir labai sunkiose sąlygose tenka veikti, esant smetoniniai diktatūrai, bet ir tose sunkiose sąlygose laisvos mintys ir žodžiai per „Lietuvos Žinias", „Lietuvos Ūkininką", „Varpą", „Jaunimą" ir kitus leidinius pasiekia mases. Jų nustoti būtų didelis nuostolis pažangiai visuomenei. Visi atsidurtų diktatoriaus aklame maiše ir reakcija savo ragais badytų visus.

Tekdavo daug kam pasakyti liaudies patarlę: „Gaila žento, gaila ir varškės". Kiekvienas

žygis yra surištas su rizika. Kas nieko nedaro, tas
nežino, kas ~~tai~~ yra pažanga.
Streiko paruošimas ėjo ~~prie pat~~ į galą. Visi ženk-
lai rodė, kad streikas bus pradėtas. Bet, ar jis
bus laimėtas, pasakyti buvo sunku. Mane baimi-
no mūsų ūkininkų nerangumas ir jų šaltas
kraujas. Pagaliau ir istorijoje mažai yra fak-
tų, kad ūkininkas barikadas ~~dengtų~~ statytų. Tuo labiau
Lietuvoje, kur dauguma jų jam gyveno ne kai-
me-vienoje vietoje, bet viensėdžiuose. Organizacijai
tas labai kenkia. Lenkams buvo kur kas leng-
viau tai ~~padaryti~~ atlikti, nes užteko vienam iš kaimo
vieno galo pradėti ūkininkus varyti į žygį. Da-
nėsi visai lengvai. O pas mus viensėdžiai. Tie-
sa, dėl tų viensėdžių nuo žygio atsisakyta, bet
ir nevežti savo gaminių į miestą, taip pat kon-
troliuoti yra labai sunku.

Apylinkiai jau buvo nusistatyta, kad strei-
kas turės prasidėti rugpiūčio mėnesyje.

1935 metais birželio mėn. 29 d. eilinis-me-
tinis valstiečių liaudininkų s-gos kuopų at-
stovų suvažiavimas. Bus perrenkamas Centro
Komitetas, Garbės Teismas ir Revizijos komisi-
ja. Prieš suvažiavimą nuėjau pas pirmininką
M. Sleževičių ir atpasakojau, kaip vyksta pasi-
ruošimas ūkininkų streiko. Jis buvo nustebin-
tas mano pranešimu, kad taip daug yra pada-
ryta ir, kad jis turės įvykti rugpiūčio mėnesį.
Paprašiau, kad renkant naują Centro Komitetą,
mano kandidatūros nestatytų, nes tikrai, jei strei-
kas pavyks, ar nepavyks, nebūčiau ryšamas
su Komitetu ir veikiau vienas, kaip eilinis

s-gos narys. O gal visai išstoti iš valstiečių liau-
dininkų s-gos? M. Sleževičius, išgirdęs, paglostė
savo žandinius ūsus ir man pasakė, jie poli-
vės, kad Cezaris pasitraukia iš liaudininkų?
Ne tokie jie yra mulkiai. Sutarėme, kad man
pasitraukti iš valstiečių liaudininkų s-gos nerei-
kia. O kas liečia neišrinkimą į Centro Komite-
tą, tai tą padaryti būtų galima.

Suvažiavimas vyko normaliai. Jis susirinki-
mo būrysių, kad jame uniformuo-
tų ir ne uniformuotų policijos agentų buvo
dvigubai daugiau. Aš suvažiavime buvau la-
bai santūrus. Vengiau, matant policininkams,
net kalbėti su atstovais. Bet su jais kalbėti bu-
vo būtina, tačiau tai šauniai atliko J. Šileikaitė,
pasikviesdama į savo kabinetą tą, kuris buvo
reikalingas. Jos kalba buvo labai trumpa:

– Rugpjūčio mėn. vyks ūkininkų streikas.
Jame reikia aktyviai dalyvauti, įtraukiant į jį
visus ūkininkus. Tai yra mobilizacija nuvers-
ti Smetonos diktatūrą. Šis įsakymas vykdomas
be jokių diskusijų. Sėkmės žygyje!!!

Kaip sutarta, taip ir padaryta. Aš nepatekau
į naujai išrinktą C. Komitetą. Komiteto pirminin-
ku buvo išrinktas M. Sleževičius, pavaduotoju
Kaz. Kalys ir gen. sekretoriumi Vincas Oškinis.

Šiek tiek pėdos buvo sumėtytos. Sumgumie-
čiai laužė sau pakaušius, kodėl aš nepatekau
į C. Komitetą? Net nebuvau statomas kandidatu.

Streikas prasidėjo. Daug kas iš mūsų tarpo
netikėjo, kad ūkininkai vieningai stojo savo inte-
resų ginti. Ypatingai suvalkiečiai streike ~~buvo
aukštumoje.~~ pasižymėjo.

saugumas, indicijos vedamas, tvirtai buvo įsitiki-
nęs, kad streiką organizavo opozicinės partijos ir su-
manytojais buvo liaudininkai.
Buvęs Kauno m. ir aps. viršininkas, žymus val-
stybininkas Kaz. Matulevičius man pasakojo, ko-
kios taktikos tuo laiku laikėsi saugumas. Jis žino-
jo, kad ruošiamas ūkininkų streikas. Vietos ūkinin-
kų veikėjai veikė pagal nurodymus gautus iš
Kauno. Tačiau, nesiėmė jokių griežtesnių priemo-
nių jį nuslopinti, nes buvo įsitikinęs, kad jis neįvyks
dėl savo silpnos organizacijos. Nesiryžo uždaryti opo-
zicines partijas, nes tai būtų papilta žibalo į lieps-
nojantį laužą. Uždarant partijas, reikia turėti
įrodymų, kad jos tą streiką organizuoja. Bandė
liaudininkų tarpe rasti Gudošių. Tokius rado ir
tai buvo V. Cibulskis ir Vac. Statkus-Statkevičius.
Jie buvo laiku iš valstiečių liaudininkų s-gos
pašalinti. Kitų nerado ir taip liko tik spėliojimais.
Nusistatyta nedaryti jokių griežtesnių sprendi-
mų, nes ne tik ūkininkai bet darbininkai, tarnau-
tojai, prekybininkai ir kiti buvo nepatenkinti sme-
toniniu režimu. Kariuomenėje ūpas irgi buvo
nepalankus Smetonai. Kareiviai tai ūkininkų
sūnūs. Jie gerai žinojo, kaip jų tėvų ūkiai iš var-
žytynių buvo parduodami. O karininkai irgi yra
iš to paties kaimo ir gerai žino jų visus vargus.
Mūsų trejukė davė streiko vykdytojams nu-
rodymų, kad vietoje su krikdemų veikėjais pa-
laikytų glaudžius ryšius ir kviestų prie streiko
prisidėti. Duodami tokius nurodymus, pabrėžda-
vom, kad su jų vadais centre, mes jokių ryšių
neturime, nes jų tarpe ne maža dalis bendrauja

dantininkais ir pritaria smetoniniam režimui,
galvodami, kad tik jie gali Lietuvą išgelbėti nuo
bolševikų pavojaus.

Žiauriomis priemonėmis ir melagingais pažadais
streikas buvo nuslopintas. Išsijųsę dido karo lau-
ko teismui. Po pralieto kraujo ir streiko didvyrių
pakasynų, Smetona ryžosi eiti prie politinių
partijų likvidavimo.

Policijos pareigūnas atneša man, kaip liau-
dininkų gen. sekretoriui nutarimą, kad s-ga yra
uždaryta. Aiškinu, kad ne aš esu gen. sekretorius,
bet V. Oškinis. Jis sako, kad pildo savo viršinin-
ko nutarimą ir reikalauja mano parašo, kad
man tas nutarimas yra paskelbtas.

Skambinu Kauno m. ir aps. viršininko Spau-
dos skyriui. Sakau, kad aš gen. sekretoriumi
buvau išrinktas 1934 metais liaudininkų suva-
žiavime, o paskutiniame, kuris įvyko 1935 me-
tais nebuvau išrinktas nei CK nariu, nei gen.
sekretoriumi. Dabar tas pareigas pildo „Lietu-
vos Ūkininko" redaktorius V. Oškinis.

Spaudos skyr. vedėjas man aiškina, kad
pagal veikiančius įstatymus organizacijos yra
įpareigotos pranešinėti spaudos skyriui apie
pasikeitimus vadovaujamų asmenų. 1935 me-
tais išrinktasis valstiečių liaudininkų Centro
Komitetas nesiteikė jam pranešti, kas kokiose
pareigose randasi ir jie skaito pagal 1934 me-
tų išrinktą sąstatą CK, kuriame yra pranešta,
kad gen. sekretoriumi esu aš. Turėjau sutikti,
kad naujai išrinkto 1935 metais gen. sekretorius
V. Oškinis padarė apsileidimą, kad nepranešė

spaudos skyriui, kas kokiose pareigose randasi ir
pasirašiau, kad yra paskelbtas diktatūros valstie-
čių liaudininkų pakasynų aktas- nutarimas, kuria-
me buvo klaidingai pavadinta organizacija, bet
vėliau atitaisyta.

V. Ožkinis man aiškinosi, kad tą formalumą
jis savo laiku nepadarė, nes vasaros metu atosto-
gavo, ir, po suvažiavimo praslinkus tiktai 50 die-
nų, įvyko ūkininkų streikas. ir jį nuslopinus
1935 metais lapkričio mėn. 7 d. Kauno m. ir aps.
karo komendantas pulk. leit. Z. Talevičius, dik-
tūros valstiečių liaudininkų s-gos veikimą
sustabdė visam karo stoviui.

Nebuvo prasmės pranešti Spaudos sky-
riui apie pasikeitimus, nes buvo aišku, koks
s-gos bus likimas po įvykusio streiko.

Galvota visai logiškai. Kruvinoji sme-
toniška diktatūra nesiskaitė su visuomenės
reikalavimais. Laikėsi to principo, kad nuo
diktatoriams sosto nepasitraukti, nors jis jau
skendo nekaltųjų žmonių pralietame krau-
juje, našlių ir našlaičių graudžiose ašarose.

Po pakasynų s-gos pagalvojau, kad mūsų
pėdų mėtymas buvo vaikų darbas. Vis vien,
jeigu suimtų visus Centro Komiteto narius,
kaip ir ūkininkų streiko organizatorius, tai aš
jų tarpe irgi būčiau, nes naujasis C.K. sąsta-
tas nebuvo formaliai įteisintas.

Mano vaizduotėje ~~pasirodė~~ sukūrė tokį vaizdą,
kurį, dar būdamas vaiku, mačiau.

Žiemos metu prie mūsų sodybos, bado
verčiamos atskrisdavo kurapkos. Papildavome

jams pabirų. Jos voliai juose ieškodavo kokio-nors grūdelio. Pasirodė vanagas. Jos savisaugos sumetimais nuo žemės kiek pakildavo ir smigdavo galva į netoliese esantį sniego pusnį, ~~galvodama kad jei jos galva bus sniego pusnyje,~~ tokiu būdu tikėjosi išsigelbėti iš vanago nagų, ~~visai~~ pamiršdama, kad jos visas korpusas buvo sniego pusnies viršuje.

Vanagas tokias kurapkas, rinktinai, be jokio pasipriešinimo, po vieną iš jų nusinešdavo.

Kuo mes skyrėmės nuo tų vargšių kurapkų?!..

Arabų patarlė sako: „Didžiausia klaida – nepastebėti savo klaidų."

Bedarbis.

Kaip priešvalstybinis elementas buvau išvary-
tas iš valstybinių įstaigų. Darbą suradau
privačiame sektoriuje. Smetoniniai fašistai da-
rė viską, kad mane iš to sektoriaus išvary-
ti. Papildė koncesines sąlygas autobusų
susisiekime, jų tarnautojai turi būti
valdžios tvirtinami. Po ūkininkų streiko,
prie kurio jie jautė, kad esu daug prisidė-
jęs, bet, neturėdami kaltinamos me-
džiagos iškelti bylai, sumundyti ekonomiškai, nutarė.
Nuo 1936 m. pradžios
tapau bedarbiu. To dar maža. Padarė ma-
ne politiškai raupsuotu. Daug kur kreipiausi
gauti darbą, visur man atsakė: bijojo užtrauk-
ti ant savo galvos nemalonę. Nors ir
privačioje įmonėje dirbsiu, bet jos veikimas
yra tampriai surištas su valdžios įstaigo-
mis, o jos savo galią - sankciją panaudos. Tuo
laiku visų prekių, žaliavų, produktų išveži-
mas ir įvežimas buvo licencijuojamos.
Tas licencijas išduodavo Finansų ministeri-
ja, kurioje vienu laiku dirbau ir buvau ten va-
dinamas komunistu. Kooperacijos srityje to-
kia pati padėtis, nes finansiškai buvo surišti
visi kooperatyvai su Lietuvos banku. Santau-
pų neturėjau jokių. Visas mano kapitalas - tai
sumokėta man kompensacija, atleidžiant ma-
ne iš tarnybos ne dėl mano kaltės. Fašistai ti-
kėjo, kad aš palūšiu ir tapsiu „geru" piliečiu,
remdamiesi Defo („Robinzono Kruzo" knygos autoriaus)
pasakymu, kad badas yra geriausias tramdy-

tojas. Finansų ministras Julius Indrišiūnas keletą kartų mano žmonai patarė, kad paveiktų mane, kad mesčiau opozicinę veiklą ir ~~aš~~ būsiu paskirtas aukštai tarnybai. Žmona jam pasakė, kad aš savo įsitikinimu nespekuliuoju. Man asmeniškai ~~tą~~ vėliau pats jis yra pasakęs, ~~kad iš to~~ klystkelio pasitraukčiau. Jam atkirtau, kad nežinia, kuris iš mūsų eina klystkeliu. ~~Šiaip~~ J. Indrišiūną gerai pažinojau iš universiteto laikų, ~~ir nors jam~~ Tapęs Finansų ministru ~~jis~~ jis neišpuiko. ~~ir~~ Susitikęs gatvėje, ar kur kitur nevengė su kiekvienu pakalbėti, net ir politinėmis temomis, ir išgirsti priešingus pasisakymus, ~~ir~~ dargi labai aštrius.

~~Esant~~ Būdamas bedarbiu ~~padėtyje~~, kartais ~~atidavo~~ pagalvodavau ~~ir tokios mintys~~ išvažinoti kitur ~~san~~ laimės ieškoti. Savo krašte, Merdėti turint tokią energiją ir sveikatą, lyg būtų ~~ir~~ nusikaltimas. Išvažiavimas iš Lietuvos nebuvo varžomas. Reikėjo tik iš savo vietovės Mokesčių inspekcijos gauti pažymą, kad valstybei ~~ne esi~~ nesi skolingas, apsimokėjęs visus ~~jokių~~ mokesčius. Gavęs tokią pažymą, Vidaus reikalų ministerijoje laikotarpyje trijų dienų gauni leidimą išvažinoti. Išvažinojant ~~su savimi~~ viską gali pasiimti, pradedant ~~nuo~~ adata, baigiant ~~iki~~ automobiliu. Užsienio įvairias valiutas ir brangenybes išvažinojant slėpti nereikėjo, nes jas turėti ir išsivežti niekas nedraudė. Aš jų neturėjau, ~~ir~~ išvažinojant visas mano ir žmonos turtas tilptų ~~keletose~~ keliuose lagaminuose ~~čemodanuose~~ ~~neveždami~~ išskyrus baldus ir indus. ~~Tačiau~~ Nuo išvažiavimo mane sulaikydavo gėdos jausmas (negarbinga) pasitraukti ~~mas~~ iš kovos lauko, kai fašistai ir

norėjo – tai viena, o kitas – tai išvažiavęs iš savo Tėvynės, būdamas svetur, sirgsim nostalgija. Mačiam, kaip ta liga sirgo po Spalio revoliucijos pabėgėliai iš Rusijos. Jiems reikėjo bėgti, nes juos vertė tai daryti praeitis. Aš gi liaudžiai nenusikaltau. Mane persekioja tik už tai, kad aš esu su liaudimi. Nusistačiau kovoti ligi pergalės, nors ir pusbadžiai gyvensiu. Niekur iš Lietuvos nepasitrauksiu. Lietuvoje Sibiro nėra ir nie-za kur manęs tremti. Kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose buvau. Su jų gyvenimu apsipratau ir jų nebijau. Negavęs darbo kokioje nors kontoroje, eisiu dirbti prie kokios nors statybos. Esu pačiame subrendime: man sukako tik 36 metai. Kiekvienas žmogus – savo gyvenimo kalvis. Nutariau kalti...

Apie 8 metus, kaip Kauno miesto tarybos narys, dirbau Kauno miesto Mokesčių komisijos nariu. Mokesčių sritį gerai žinojau. Mokesčių mokėtojai kreipdavosi į mane, kad aš jų bylas vesčiau inspekcijose, vietos mokesčių ir vyr. mokesčių komisijose. Klientų turėjau ne tik iš Kauno, kaip tai pagarsėjau ir provincijoje. Smulkių bylų nesiėmiau vesti, vien duodavau konsultacijas. Mokesčių bylų vedimo honoraras buvo jau pragyvenimo minimumas, bado grėsmė išnyko. Ne tik mokesčių srityje aš buvau pagarsėjęs, bet ir kaip trečiųjų teismų arbitras, tokių bylų turėjau apsčiai. Daugiausia jų buvo ne dėl susidariusio ginčo, dalinantis pelną. Du biznieriai sugalvojo kokį sandėrį. Sutaria sąlygas, kurias

surašom, kaip gautas pelnas arba nuostolis bus dalinamas. Pasirašo vienas ir kitas sutu- rimų garantijos vekselius ir juos palieka pas mane saugoti. Dažniausiai sudary- ti sandėriai įvyksta laimingai. Tada abi pusės ateina pas mane atsiimti savo garantinių vekselių, nes pelnas padalintas teisingai. Buvo keli atsitikimai, kai aš, kaip arbitras, turėjau tarti ir savo žodį. Mano klientai buvo išimtinai žydai. Tokių bylų, kaip mokesčių ir arbitražinių, honoraras viršijo mano atlyginimą, kurį gaudavau, tvarkant autobusų susisiekimą. Gaudavau honorarą ir už savo rašinius opozicinėje spaudoje, bet jis nebuvo didelis, nes rašiniams nebuvo laiko. Kiti sakydavo, kad aš, kaip tas žaislas „Vankia vstankia" – kaip nemesk, jis visada ant kojų. Kiti tvirtino, kad mane lydi vien tik laimė. Kitiems nesisekdavo ir laimės ieškotis išvykdavo kitur. Man sunku pasakyti, ar čia man padėdavo laimė. Žydų tarpe aš buvau labai populiarus, nes su jais bendravau. Nelaimėje ir laimėje buvau kartu su jais. Jie mane vadino „amcho". Hebraiškai reiškia „savas". Nebuvau antisemitu, o tokius viešai smerkiau. Mano buto durys kiekvienam buvo atidarytos. Per jas įeidavo įvairių tautybių žmonės gauti pas mane įvairių patarimų. Gal daugiausia kreipėsi žydai, nes juos daugiau ir skriaudė. Su jais bendraudamas mokiausi iš jų sumanumo, kantrumo, ištvermės, išradingumo ir net sąmojaus.

Kovojau su kapitalistine santvarka. Idė- alu skaičiau demokratiją ir socializmą. Nuo jos minties neadsisakau ir dabar. Daug kas linkonija, tuos du populiarius žodžius, bet juos savaip aiškina. Hitleris net savo partijos pavadinimam įkergė socializmą, visiems akis apdumti. Socializmo nekramo nebuvo, o buvo vienasmeninė diktatūra su visais žiaurumais ir baisenybėmis. Bet apie tą erą kalbėsime skyriuje. Dar grįšime prie smetoniškos diktatūros Lietuvoje. Smetona mėgdžionavo Hitlerį ir Mussolini. Norėta kažko naujo, kad valdymo forma skirtųsi nuo tų pagarsėjusių diktatorių. Angliškai tariant norėta padaryti „fifti, fifti" – pusiau. Norėta, bet nepadaryta. Visas ekonominis gyvenimas vystėsi taip pat, kaip ir iki smetoniškos diktatūros. Privatinis sektorius vaidino ekonominiame gyvenime Lietuvoje žymią rolę. Tame privačiame sektoriuje susispietė opozicinis elementas ir pelnė sau ir savo šeimai kąsnį duonos. Esant totalinei santvarkai, kur nėra privataus sektoriaus, yra aiškus žmogaus visų įsitikinimų pavergimas ir tas yra priešinga demokratijos ir socializmo dėsniams. Ten, kur yra tik vienas darbdavys, visuomenė laikstosi vien dėl duonos kąsnio ir tampa padlaižiais ir drireidžiais. Tai labai pavojingas elementas. Žinai, kad arklio reikia saugotis – įspyrimo, karvės – ragų, šuns – įkandimo, o drireidžių nežinai, iš kurios pusės reikia saugotis...

Mano šeimos ~~je~~ nuotaika, (kuomet aš pasidariau bedarbiu, ~~ypač~~ buvo neko~~ks~~kia. Šeima gerai žino~~dami~~jo ~~mano~~ būdą, kad diktatoriams nenusilenksiu ir teks savo ~~šeimos~~ biudžetą sumažinti. Žmona galvojo, kur nors įsidarbinti. Duktė gimnazistė jau susigyveno su ta mintimi, kad eis į gimnaziją be bulkutės ar sumuštinio. Jos man tai nesakė, bet aš ~~su~~supratau, ~~jų galvosenas~~. Vakarieniaujant pats pradėjau ~~jomis~~ sklaidyti tą baimą, sakiau, ~~kad~~ badanti netekus. ~~Žaviau~~ Aišk~~iai~~iu, kad ~~aš~~ esu politinio teroro auka. Iš kur nors ~~bent~~ jokios medžiaginės pagalbos negausim ir jos nelaukim. Marksistus globoja Maskva. Mes, socialistai, neturime ~~p~~ savo internacionalo. Niekas mūsų neužstos ir, jei kapitalistai užsmaugs, tai ir protesto nepareikš niekas. Kapitalistinėje santvarkoje yra viena gera spraga, kad leidžiama laisvai veikti prekyboje ir versle. Moku iš šiaudų pinti krepšius ir iš jų daryti skrybėles. Tegu uždraudžia man tai daryti, tuomet nueisim pas tą, kuris turi sodą, pirksim obuolių ir juos gatvių susikirtime pardavinėsim praeiviams. Jiems nesvarbu kokiems dievams aš kelin kepurę ir kokiems kepurę kėlė mano tėvas, bočius ir dar pro... pro... Iš tokios prekybos nepralobsim, bet ir iš bado kojų neišsiesim. ~~bet čia~~ Svarbu, kad diktatorius ~~su~~ savo purvinomis kojomis nemindžios mano sielos, ~~ir~~ įsitikinimų, ~~kaip~~ O ~~ta~~ jie labai ~~tai~~ mėgsta tai daryti. O kas svarbiausia, mane niekas nesulaikys, jei aš norėsim išvažiuoti iš tos šalies, kur nėra sąlygų gyventi. Niekas man neuždraus važiuoti į Tarybų s-gą, Ameriką, Angliją ir kitas valstybes.

Po mano tokio pokalbio visų ūpas pagerėjo. Nei šiandinių skrybėlių pinti nereikėjo, nei obuolių gatvėje pardavinėti. Gyvenimas slinko sena vaga, be jokių sukrėtimų. Pragyvenimo minimumas buvo tas pats, kokį turėjau nuolatinėje tarnyboje, tik su tuo skirtumu, kad neturėjau viršininkų. Tačiau toji padėtis manęs nepatenkino. Jaunystės energija išseks. Sulaukus senatvės man pensijos niekas nemokės. Iš to uždarbio atidėti senatvei negalim, nes jo vos užtenka kukliam pragyvenimui.

Vieną dieną ateina pas mane inžinierius Martynas Salerskis, klaipėdietis, neseniai baigęs mokslus Vokietijoje, ir turi žymių Vokietijos firmų atstovybes Lietuvai. Jau pora metų, kaip gyvena Kaune, bet jam nepavyko gauti užsakymų. Jaučia, kad toks nepasisekimas yra todėl, kad būdamas nevietinis, nežino vietos sąlygų ir žmonių, o prekyboje tai yra labai svarbu. Be to, jam sunku, nes nemoka gerai lietuviškai, jis kalba klaipėdietiškai. Gimė Kretingalėje pastoriaus šeimoje, save laikė lietuviu. Jo tėvas save laikė kuršiu ir sulietuvinimui nepasidavė. Baigęs pastorių seminariją gavo paskyrimą į Kretingalę ir joje praleido visą gyvenimą. Sutarėm įsteigti bendrovę ir į ją priimti trečiąjį dalyvį, Antaną Butkevičių, kuris tarnavo Valstybės kontrolėje, lankė universitetą vakarais ir organizavo Studentų Technikų Draugiją, kuri pardavinėjo ir taisė radio aparatus. Surašėm b-vės sutartį ir jai davėme pavadinimą „Salerskis ir bendrovė".

nes b-vių registras reikalavo, kad pavadinime b-vės būtų vieno nario pavardė. Šiai naujai sutvertai b-vei inž. M. Salerskis ~~perdavė~~ visas atstovybes, kurias jis turėjo asmeniškai gavęs ~~tam~~ sutikimus iš Vokietijos firmų. Toji b-vė pradėjo veikti nuo 1937 metų sausio mėn. 1 dienos Laisvės Al. 60 antram aukšte, kaipo subnuomininkas pas d-rą Ant. Garmų ~~kuriame buvo jo~~ jis priim~~davo~~ ~~tavė~~ dav0 ten ligonius, nes pats gyveno A. Panemunėje. Tasai butas turėjo 4 kambarius. Mūsų b-vė užėmė tik vieną kambarį, bet patį didžiausią. Įvedėm telefoną. Pradžiai sudėjom po 200 litų, kad galima būtų pirkti pačius reikalingiausius baldus, o už 600 litų gerų baldų ir nebuvo galima pirkti. Pirkom turguje, jau ~~vandnotus~~ pavartotus. Dieną ~~dežuravom~~ budėjome iš eilės be jokio atlyginimo, nes kasoje pinigų nebuvo. B-vės pelnas galėjo susidaryti, tik gavus komisą už tarpininkavimą. O komisas mokamas, kuomet gaunamas užsakymas. Pusę metų teko dirbti veltui ~~ir~~ iš savo kišen~~iaus~~ės dar reikėjo mokėti už nuomą, telefoną, valytojai ir pašto išlaidas. Mūsų kompanhijonų pragyvenimo šaltini~~ai~~s, ~~buvo~~ tai pajamos iš tarnybos, o toks buvo tik A. Butkevičius. M. Salerskiui buvo paliktas firmos „M.A.N" atlyginimas 400 markių mėnesini ~~ą~~ už jos atstovavimą Lietuvoje, o mano ~~tai~~ pajamos iš mokesčių bylų ir arbitražo. ~~Visi~~ Mes trys kompanijonai, ~~taip savęs~~ vienas su kitu buvome mažai pažįstami, bet sutarėme labai gerai, ir ratas pradėjo suktis. Pirmas užsakymas ~~buvo~~ tai Kauno miesto savivaldybei pristatyti specialią automašiną gatvėms valyti ir

laistyti ir dvi mašinas asenizacijos reikalams. Firma M.A.N. šį užsakymą išpildė greitai ir gerai. Pavyko parduoti pavieniams asmenims autobusus su dizelio varikliais, lengvas mašinas „Adler", radio aparatus „Blaupunkt". Į b-vės kasą pradėjo plaukti komisas ir mums pasidarė kiek lengviau, nes jau nereikėjo iš savo kišenės kontoros išlaikyti ir galėjom ankščiau įmokėtus pinigus grąžinti dalyviams. Tik grąžinti. Apie pelno pasidalinimą negalima buvo ir galvoti, nes likutis nedidelis, o ratas sukosi greičiau, tuo pačiu didėjo ir išlaidos, dažnos kelionės į Vokietiją. Vykdavo inž. M. Salerskis, mokėdamas gerai vokiečių kalbą ir techniką.

Nustūmę 1937 metus, suvedėme buhalteriją. Įsitikinom, kad pradžia padaryta gera ir ateityje iš b-vės pelno visi trys dalyviai kukliai galėsime pragyventi, jei tektų atsisakyti ir tų uždarbių, kuriuos turime dabar. O, kad geriau dirbtume, reikia pagalbinių priemonių. Parduodam lengvas mašinas. Joms reikia įsteigti aptarnavimą, laikymą atsarginių dalių ir daryti bėgamąjį remontą. Tas pats ir su radio aparatais: juos įvežti išardytus, dalimis, o montuoti čia. Bus pigesnis muitas ir lengviau konkuruoti su kitais. Bet montavimui reikalingi specialistai, patalpos ir instrumentai. Tai įvykdyti reikia pinigų. Sutarėm gautą kelių tūkstančių litų pelną paskirti įsigijimui tų priemonių.

Pradėjom 1938 metus. Mūsų b-vės ratas pra-dėjo suktis dar smarkiau. Pasamdėm mola-tinį sekretorių, kuris mokėjo gerai lietuvių ir vokiečių kalbas žodžiu ir raštu. Vėliau priėmėm į darbą vairuotoją mechaniką. Kiek kuris pirkėjams demonstruos automaši-nas, ir jas atvarys iš Kybartų muitinės, nes taž pigiau, negu atsiimti iš Kauno muitinės.

Mes, kompanijonai, pareigas pasiskirstėm taip: Techniniką sritį veda inž. M. Salo-kis. Finansus tvarko A. Butkevičius, o aš tvarkiau prekybą. Bet praktiškai vyko taip, kad viską tvarkėm bendrai, nes visi sėdėjome viename kambaryje.

Lietuvos geležinkelio valdyba rudenį pa-skelbė varžytynes pirkimui greitųjų 4 auto-matrieų ir vagonų, kurie kursuos Kaunas-Klaipėda može. Prieš keleris metus pirktos automatricos Vengrijoje to možo nepajėgė aptarnanti. Automatricų varikliai turi būti dizeliai-gazolio kuras. Mūsų atstovaujama firma „M.A.N" šitokiu tiekimu labai susidomėjo, nes dizelio srityje yra labai toli pažengus, ir jį iš išradėjo inž. Rudolfo Dizelio (1893 metais) yra pirkus jo išradimą. Dizelis- motoras, gazolio kuro varomas, buvo praktiškai pritaikintas stacionarini, dinamo mašinoms varyti, paskui laivams, automa-šinoms, o dabar ir greitoms automatricoms. Firmai nusiuntėm techninines sąlygas. Ne-trukus atvyko firmos inžinieriai į Kauną papildomų duomenų gauti ir pamatyti to mo-

žo techninį kelio stovį, nes nuo to priklausys automatrių greitis. Reikalaujamus duomenis davė Mašinų direkcijos direktorius inž. Mykolas Kripas. Besikalbant su firmos inžinieriais, inž. M. Kripas paklausė, ar galima techniškai dizelinius motorus, kurie yra vagono kitame gale, automatiškai jungti. Elektriniai tą daro. Firmos inžinieriai jam pažadėjo pasitarti su savo konstruktoriais ir jų nuomonę pranešti jam. Praslinkus keletai savaičių, firmos vyriausias inžinierius-konstruktorius jau su braižiniais atvyko į Kauną ir išdėstė inž. Myk. Kripui, kad firma tai nėra dariusi, bet padaryti imsis, nes tai bus naujovė. Pretendentų buvo keletas, bet užsakymas atiduotas firmai M.A.N. Padažnėjo kelionės Niurnbergas – Kaunas. Vieni pas kitus važinėjo ir derino visokius neaiškumus.

Užsakymas buvo išpildytas gana greitai, 1939 metais kovo mėn. jos buvo atvarytos iš Niurnbergo į Kauną. Vyko priėmimas, bandomieji važiavimai. Jungimo dviejų motorų automatiškai eksperimentas pavyko puikiai. Ši naujovė praktiškai pradėjo veikti Lietuvoje. Dėl blogo techniško kelio stovio Kauno-Klaipėdos greičio dėžes reikėjo stiprinti, bet už tai mokėjo atskirai, nes pagamintos buvo tokios, kokių reikalavo techninės sąlygos. Firma tą pakeitimą padarė greitai ir, maudymo sezonui prasidėjus, vasarotojai prie jūros jau važiavo greitomis ir patogiomis automatrisomis sutaupydami daug laiko.

Mūsų b-vė pasižymėdavo naujovėmis. Lietuvos Turizmo draugijai firma „M.A.N." pagamino turistinį 30 vietų autokarą. Viduje sėdimos vietos buvo apmuštos oda rudonos spalvos. Kur tik tasai autokaras pasirodydavo, visi juo labai sužavėdavo, o turistai patogiai keliavo.

Vokietijos viena firma pagamino tokį aparatą, kuris automatiškai užfiksuodavo kito kalbą ant plonos vielelės. Tokius aparatus įsigijo visos redakcijos ir „Elta". Jie buvo patogūs, nes nereikėdavo sėdėti nakties metu redakcijoje, kad priimti korespondenciją. Pirmoji tokį aparatą įsigijo „Lietuvos Žinių" redakcija. Savo korespondentams užsienyje buvo tik nustatytas grafikas, kokiomis valandomis jie gali perduoti savo korespondenciją. Jų korespondentas Stokholme buvo Breivė - prof. Juozas Gurginis. Vilniuje - Vincas Žilėnas Varšuvoje - Pranas Ancevičius ir kiti. Iš ryto, į redakciją atėjus mašininkei, spaudžia vieną mygtuką, ir iš vielos pasigirsta įkalbėtojo balsas. Kalbos tekstą mašininkė rašomąja mašinėle atspausdina ant popieriaus lapą. Atlikus tą darbą, paspaudžia kitą mygtuką, ir angliuko pagalba nuo vielos garsas pašalinamas, į ją vėl naujai galima įkalbėti. Dabar kur-kas yra tobulesni aparatai, bet tuo laiku buvo ypatinga naujovė. Nebūnant sekretorės įmonės direktorius savo patvarkymus gali įkalbėti tam aparatui. Atėjusi paspaudusi mygtuką b

aparato vielelė atpasakos, ka direktorius pasakęs. Toks aparatas pakeičia stenografiją.

Mūsų b-vė stengėsi atgabenti visokias naujoves, kurios pasirodydavo vakaruose, kad neatsiliktų nuo pažangos. Tarybinę santvarką Lietuvoje įvedus, karas ir šie aparatai, automatricos, auto- iš visur buvo surinkti ir išgabenti. Kiek daugiau buvo rūpesčių su automatricomis, nes jų tarpuašis buvo skirtingas su Tarybų S-gos geležinkeliais. Bet rastas būdas tai kliūčiai pašalinti. Matyti, kad šių naujovių Tarybų Sąjungoje neturėta ir jos buvo vertingos.

Mūsų bendrovė išimtinai atstovavo Vokietijos firmoms. Prieš keletą metų firmos labai noriai priimdavo užsakymus, tačiau jau nuo 1938 metų vidurio jų norai atvėso ir reikėjo dėti daug pastangų, kad jos priimtų užsakymus. Firmų vadovai net neslėpė, kad jos yra užverstos vietos užsakymais, būsimam karui. Kai kurios net savo gamybos profilius pakeitė ir gamino tai, kas buvo reikalinga kariuomenei. Neturint užsakymų nėra ir komiso, o tai yra mūsų pagrindinės pajamos.

Savo b-vės veiklą, be atstovybių, plėtėme prekyboje ir smulkioje gamyboje. S.T.D. - Studentų Technikos Draugijos vardu iš firmos „Blaupunkt" gaudavom išardytus radio aparatus, Radijo dalims buvo žymiai mažesnis muitas, čia vietoje juos sumontuodavom ir leisdavom į prekybos tinklą. Montavimui patalpas išnuomavom Kooperacijos

banko namuose, Laisvės Al. 62, kieme. Radio aparatus montavo Myk. Krestnikovas (vietos rusas) ir Stasys Jukneričius. Jie ne tik montavo, bet ir sugebėjo dar toje patalpoje spausdinti nelegalią literatūrą, net dienos metu, atitverdami dalį patalpos radio įpakavimo dėžėmis. Apie tokią spaustuvę žinojau aš tik vienas. Jos egzistavimui nebūtų pavojingi ir mano kompanijonai, nes nekentė smetoninės diktatūros, bet daugeliui žinant paslaptis gali tapti nepaslaptimi.

Chemikas O. Gešventas sugalvojo Šančiuose įrengti dirbtuvę, kurioje bus gaminami spaustuviniai dažai, klijai, rašalas ir kiti cheminiai gaminiai. Per mūsų b-vę iš Vokietijos išrašė kaip knygas tai gamybai reikalingas mašinas. Dalį įmokėjo grynais pinigais, o likusią sumą išsimokėtinai. Išsimokėtiną sumą mūsų b-vė firmai garantavo. Dirbtuvėlė pradėjo dirbti. Pradžioje terminuotus vekselius išpirkdavo laiku, o sekančių išpirkti nepajėgė. Atėjo pas mus ir sako, kad jis pagamina gerą prekę, bet ją parduoti nemoka. Siūlo mums sudaryti b-vę. Jis gamins, o mes tas prekes turėsime realizuoti. Apskaičiavom, apsvarstėme ir sutikome sudaryti keturių dalyvių bendrovę „Rambynas". Toji b-vė per gana trumpą laiką susmukdė savo konkurentą Jurgį Smorigą, kuris gamindavo spaustuvinius dažus. Paleidom studentą Rom. Kandonį su b-vės gaminiais į provinciją. Jis sugebėjo daug parduoti ir sau uždirbti.

Visos mūsų b-vės progresuoti negalėjo, nes ~~jis~~ ~~augta~~ buvo jau 1939 m., ir visoje Europoje pakvipo paraku. Hitleris visiems grąsino. Pajutome ir mes jo grėsmę netekę Klaipėdos krašto ir nor-to. Tarp Lenkijos ir Lietuvos užsimezgė diplomatiniai santykiai. Tarp tų valstybių išnyko „kinų siena". Lietuva randasi tarp dviejų galiūnų, kuriuose labai yra išryškėjęs antagonizmas. Sukibs tarp savęs ir mindžiuos vėl mus. Kiekvienas pilietis s~~avo interesus~~ [illegible] ~~tarp~~ ~~tausojo~~, kad atėjus sunkiai valandai, kaip nors pasilikti gyvam. Kaip prekyba, taip ir pramonė merdėjo. Karo debesys dar daugiau pakibo ~~ant~~ virš mūsų visų galvų.

Pristatę ~~tus~~ automatrieas, mes gavom kiek didesnę komiso sumą ir pirmą kartą ~~dalyviai~~ iš kasos paėmėme po 2.000 litų. Likusius pinigus investavome į „Rambyno" ir „S.T.D." įrengini~~ams~~us, o juos ~~laisvai~~ savo noru perdavėme 1940 m. vasarą Lietuvos Tarybinei valdžiai. Tai toks buvo mūsų b-vių veikimo finalas. Tas, kas buvo mūsų sukaupta, tai tik dėka mūsų energijos ir taupumo. Per tą laiką mes gyvenom su savo šeimomis ne iš mūsų b-vių pelno, bet iš pašalinio darbo. ~~Tai buvo mūsų hobi~~

Dabartiniu laiku daug kas suka sau galvą, kaip įsigyti lengvą mašiną. ~~Eina ant visokių~~ Daro visokias kombinacijas, kurios kvepia kriminalu. Lyginu su ~~tais~~ anais laikais. Kas prekiavo automašinomis, ~~tai~~ mokėjo 500 litų tam, kuris atvedė pirkėją ir įkalbėjo jam tą mašiną pirkti. Viskas virto kitaip.

Keletas piniginių biznierių kreipėsi pas inž. M. Salerskį, kad jis surastų Vokietijoje tokį fabriką, kuris apsiimtų Akmenėje pastatyti cemento fabriką. Jis nurodė, kad tokius įrengimus daro „Gutehoffnungshütte" Oberhausene. Biznieriai sutiko apmokėti kelionės išlaidas, kad M. Salerskis nuvyktų su jais į tą firmą vesti derybų. M. Salerskis pasakojo, kai jie atvyko į tą firmą deryboms, tai juos priėmė tos firmos vyr. inžinierius, kuris Kaune yra buvęs 1915 metais rugpjūčio mėnesio pabaigoje. Bėgdami rusai susprogdino per Nemuną geležinkelio tiltą, o jis tą tiltą atstatinėjo. Už savo greitą ir sėkmingą darbą feldmaršalas Paul von Hindenburgas jį apdovanojo geležiniu kryžiumi ir pats asmeniškai dekoravo jo krūtinę. Teiravosi, kaip tasai tiltas dabar atrodo. Baigdamas, jis pasakė, kad tam tiltui geležines fermas gamino šis fabrikas ir, jei dar kartą tektų atstatinėti, tai, esant dabartinei technikai, jis būtų atliktas kur kas greičiau, nes šio tilto visi braižiniai su apskaičiavimais dar ir dabar randasi firmos archyve. Atminimui įteikė dvi nuotraukas. Vienoje kaip atrodė tiltas susprogdintas, o kitoje – jį atstačius.

Firma nesutiko priimti užsakymą statyti cemento fabriką Lietuvoje, motyvuodama, kad turi labai daug užsakymų, kurie griežtai terminuoti. Bet M. Salerskiui, taip sakant, „ant keturių akių" pasakė, kad esant tokiam kariniam psichozui, už pastatytą

fabriką galės negauti pinigų, nes toji žemė, ant kurios stovės cemento fabrikas, nežinia kokiai valstybei priklausys. Toks pasikalbėjimas vyko 1939 m. liepos mėnesyje.

M. Salerskis grįžęs, mums papasakojo tą atvirą pasisakymą, bet mums jau buvo aišku, kad mes esame išvakarėse didelių įvykių. Tai matė ir visi kiti, tik gal nenumatė tų baisumų, kuriuos turėjom vėliau pergyventi.

Į mus kreipėsi V.D. universiteto profesorius inž. Steponas Kolupaila prašė jo rekomendacijos, kad jis galėtų Vokietijoje apžiūrėti fabriką M.A.N. Nurnberge. M. Salerskis tokią rekomendaciją firmai parašė. Po kiek laiko tasai profesorius atėjo pas mus labai piktas ir pasakoja, kad jis, grįždamas iš Amerikos, buvo užvažiavęs į firmą M.A.N. Ji jį priėmė labai maloniai ir parodė visus fabriko cechus. Jam leido net daryti cechuose nuotraukas. Grįžęs tas nuotraukas norėjo išaiškinti – visos nuotraukos buvo pilkos-sugadintos. Jis prisiminė, kuomet jis buvo vedamas fabriką apžiūrėti, nešėsi aparatą ir paklausė palydovo, ar galės kai kuriuose cechuose padaryti nuotraukų. Prieš duodamas sutikimą, palydovas susidomėjo aparatu ir kasete. Įsitikinęs, kad ji nėra apsaugota švinu, leido jam visur daryti nuotraukas, išleidžiant iš fabriko, pervedė per vieną tamsų kambarį ir tam tikri spinduliai nuotraukas sunaikino. Labai pergyveno, kad be darytų nuotraukų

fabrike, buvo darytos ir Amerikoje, ir tos žuve-
Labai piktinosi firmos įžūlumu. Mes tą jo
nepasitenkinimą išklausėme, bet dar dau-
giau stebėjomės jo ~~pačio~~ to nepaprastu įžūlu-
mu. Vėliau firmos vadovai papasakojo,
kad tasai profesorius neprofesoriškai
elgėsi, būdamas įmonės viduryje, darė
labai daug nuotraukų ir net tokiose sek-
cijose, kurios įmonėje laikomos paslaptyje.
Į įžūlumą atsakė įžūlumu. Tikrai, tai ~~buvo~~
profesorius - keistuolis. Turėjo ilgas kojas, bet
trumpa nuovoka žingsniavo.

Atgavus Vilnių, pirmuoju traukiniu
nuvykau pažiūrėti, kas jame dar pasiliko. Mus
sudomino radio fabrikas „Elfa", kuris buvo
gatvėje Archanielska, dabar Vytenio. Įvažiuo-
ti į Vilnių buvo reikalingi leidimai. Sustojau
„Žoržo" viešbutyje. Vežiausi daug maisto pro-
duktų, išimtinai mėsiškų, kad dėdę ir jo šeimą
sušelpti. Kitą dieną mes su žmona juos ap-
lankėme. Verčiasi spekuliacija ir gyvena ge-
rai. Dovaną priėmė, bet jiems ji buvo ne taip
jau reikalinga. Kitą dieną aplankėm Vilniaus
advokatų tarybos pirmininką Vincą Lučinskį,
kuris buvo su automobilistų ekskursija Kau-
ne, ten susidraugavome. Buvo labai nustebin-
ti mūsų vizitu. Pusbadžiai gyvena. Priėmė
mus labai kukliai. Maisto dovaną reikėjo ati-
duoti šiai Lučinskio šeimai. Grįžęs į Kauną, tuo-
jau jiems nusiunčiau maisto siuntą, nes jie
patriotiniais sumetimais, kad nedarytų pa-
nikos, Hitleriui užpuolant Lenkiją, nepadarė
jokių atsargų, o dabar ~~[illegible]~~ badavo.

Rytoj, lapkričio mėn. 2 d., Vėlinės. Sutarėm su Lučinskim aplankyti Rasų kapines. Jose yra palaidoti jo tėvai. Labai visi buvo nustebinti, pamatę Lietuvos kareivį, stovintį garbės sargyboje prie paminklo, kur yra palaidota J. Pilsudskio širdis. Vieni žavėjosi, o kiti piktinosi. Skonio dalykas – vieniems patinka mama, o kitiems duktė...

Nuvykau pažiūrėti „Elfos" radio fabriko. Tai nedidelis pastatas su stelažais viduryje. Jie buvo apkalti žalia gelumbe, bet ją kažkas nuplėšė. Toje patalpoje iš atskirų radio dalių montavo aparatus. Tokią įmonę mes ir Kaune turėjom, bet ją nevadinome fabriku.

Lenkų okupacijos metu Vilnius buvo tolimame kampyje. Jame gyveno dauguma pensininkų, nes pigūs buvo butai ir maisto produktai. Prekyba labai merdėjo, o pramonė maža ir labai primityvi. Lenkus iš Vilniaus išstūmus, gyventojai dėl produktų trūkumo gyveno pusbadžiai. Pradėjo gerėti, tik lietuviams atėjus. „Maistas", „Lietūkis" ir „Pienocentras" tiekimą nukreipė Vilniaus miestui. Jų parduotuvės pradžioje buvo labai apgultos. Mačiau, kaip viena moteriškė, išėjus iš parduotuvės, rankoje laikydama dešrą, rodė kitai ir džiaugsmingai ne savo balsu rėkė: – žiūrėkit kokia gera dešra lietuviai atvežė! Pradėjo veikti ir privatus sektorius. Jis maisto produktus gaudavo tiesiog iš ūkininkų, nes jokios sienos jau nebuvo.

Lietuvoje įvedus Tarybinę santvarką, 1940 m. mūsų bendrovė nebuvo nacionalizuota, bet mes paprašėm ją perimti su aktyvais ir pasyvais į valstybinę prekybą. Aš buvau paskirtas Valstybinės prekybos direktoriaus pavaduotoju. O tos prekybos direktorium buvo paskirtas Slasys Juknevičius, kuris „S.T.D." montavo radio aparatus. A. Butkevičius paskirtas direktoriaus pav. į Prekybos bazę „Opmitiz". Inž. M. Salerskis repatrijavo į Vokietiją.

Bedarbis aš išbuvau 4 metus ir 8 mėnesius. Pasirodo, kad esant buržuazinei santvarkai, galima gyventi ir be tarnybos, nepataikaujant fašistiniams valdovams. gal ne kiekvienas tai gali. Bet jei neturi griežtos valios, pasiryžimo, kantrybės ir dar energijos tai nesiveržk į politiką. Politinis veikimas reikalauja didelio pasiaukojimo ir pergyvenimo.. Dviveidžiams tas nereikalinga, nes prieš srovę jie neplaukia.

Aš esu neprietaringas. Neturiu jokio Dievo. Netikiu ir pomirtiniu gyvenimu. Mano credo: žmogus savo gyvenimo kalvis. Jokios jėgos iš anksto žmogui jokių gairių nenustato. Jis pats sau stato. Bet buvo man pasakyta, kaip vystysis mano gyvenimas. Vieną saulėtą dieną pats vienas mašina išvažiavau į Lampėdžius pasikaitinti saulėje ir paskui Nemune išsimaudyti. Besikaitinant priėjo prie manęs jau gerokai pagyvenusi čigonė ir pasisiūlė pabūrti kortomis. Jokiems būrimams

aš ~~asmeniškai~~ netikiu. Bet čigonė irgi turi gyventi. Daviau jai litą ir nuo būrimo atsisakiau; ~~net ir tokiais sumetimais,~~ ~~kad~~ tai kas nors pamatys, kaip liaudininkų veikėjas užsiima būrimais. Bet čigonė veltui to lito nenori, ~~paimti~~ ir primygtinai prašo ~~[illegible]~~ ~~mane~~ perkelti kortas. Pasidaviau. Perkeliau kortas. Kortas išdėsčius, ilgai į jas žiūrėjo. Pasakojo, kas buvo. Kas dabar vyksta. Atpasakojo bendrais posakiais. Na, dabar apie ateitį. Čia ir man jau pasidarė įdomu. Kortos tai rodo, kad būsim labai aukštai, paskui krisim, vegetuosim, ilgai neteks matyti savo Tėvynės, kova dėl egzistencijos, bet gyvensim iki ~~senos~~ gilios senatvės, visų gerbiamas. Sumaišė kortas, ~~ir~~ davė man kortų kaladę ir prašė padaryti du perkėlimus. Atvertus kortas, buvo aštuoninkė ~~[illegible]~~ kryžių ir septynakė, ~~[illegible]~~ vynų. Rodo man tas kortas ir aiškina: Aštuonakės pirmoji raidė yra „A", o septinukės raidė „S". Žmonės, kurių ~~[illegible]~~ vardas prasideda ~~ant~~ raide „A", o pavardės ~~ant~~ raide „S" mano atžvilgiu bus visuomet priešiškai nusiteikę. Čigonė atlikus savo darbą nuėjo, o aš pradėjau spėlioti, kas buvo mano priešai. ~~su tomis raidėmis~~. Ilgai spėlioti neteko; ~~tai buvo tai~~ krikdemų prezidentas Aleksandras Stulginskis ir fašistų prezidentas Antanas Smetona. Norėjau tą čigonę pasivyti, kad išburtų man, kas yra mano draugai ir kokiomis raidėmis žymimi jų vardai ir pavardės. Jos nepavijau.

Klubas

Aš asmeniškai savo nuosavos automašinos
neturėjom, bet buvau Automobilių klubo nariu,
kurio būstinė buvo Kaune, Daukanto g-vė 9,
„Metropolio" patalpose. Tasai klubas kiekvie-
nais metais, vasaros metu, rengė aplink Lie-
tuvą automobilių lenktynes. Tai buvo labai
įdomi pramoga, ir jose daug kas dalyvaudavo.
Jose lenktynėse su mašinomis „Adler" dalyvau-
davo net trys ekipos. Inž. M. Salerskis su mašina
2 litrų talpos, inž. Myk. Ratomskis 1 litro talpos
ir aš su Petru Vysockiu 2,5 litro talpos. Kas-
niais metais lenktynių rengimo komisija mar-
šrutą paskelbdavo iš anksto, o 1938 m. įduodavo
prieš startą voką, kuriame nurodytas mar-
šrutas ir pagal jį turi važiuoti ir laiku būti
kontroliniuose punktuose. Po finišo turėjai atlik-
ti dar specialias figūras. Mes toms lenktynėms
labai kruopščiai ruošėmės. Tinkamai paruošda-
vom mašinas, prieš lenktynes studijuodavom
kelius. Tą patį darė ir mūsų konkurentai. Tačiau
mūsų mašinų privalumas, tai prie-
kinių ratų varymas (išskiriant mašiną 2,5 ltr.
talpos), ir važiuojant per smėlį ir posūkiuose
turi pirmenybę. Nuvargdavom gerokai, nes jau
prieš startą miegas, nors ir savo lovoje, neim-
davo. Porą naktų kelyje, o grįžęs turi dalyvauti
tam tikslui suruoštam klubo patalpose balin-
je, kuriame įteikiami prizai ir turi papasa-
koti iš kelionės savo įspūdžius ir nuotykius,
kuriuos patyrei važiuojant. O jų būta daug ir
labai įdomių. Grįžęs namo, ir čia greitai

užmigti negali, nes nervai tai padirgti neleidžia, vis dar važinėji, nors ir lovoje esi. Bet paskui, nervams aprimus, savo porciją miego atsiimi. Kad važinėjant mus miegas nekankintų, mums žmonos pagamindavo ~~stiprios~~ juodos kavos, ir gerokai atšaldytą supildavo ~~supiltą~~ į termosus, įduodavo mums kelionei. ~~Tas mums labai~~ Ji mus gelbėdavo, o ypač iš pat ryto, aušant, labai norisi miego.

Paskutinėse lenktynėse iš anksto maršrutas mums nebuvo žinomas. Patekom į Žemaitiją, ~~ir~~ jos kelių gerai nežinojau, o bent koks nukrypimas nuo maršruto, mažinami taškai, ir gali netekti prizo. Prieš mane važiavo lenktyniautojas Sommer Richard su mašina „D.K.W.", tai I didžiojo karo Vokiečių armijos feldfebelis. ~~Lietuvoje jis yra~~ atstovas „Rytų Mūgės" ir hitlerininkų pirmininkas Lietuvoje, trumpai tariant šnipas. Tokie Lietuvos geografiją ir jos kelius labai gerai žino. Nusistačiau važiuoti per Žemaitiją paskui Sommerį. Neapsirikau. Nuo kelio nenukrypau ir laimingai pasiekiau Klaipėdą, o toliau jis man jau nebuvo reikalingas.

1937 ir 1938 metais lenktynėse aplink Lietuvą inž. M. Salevskis gavo I prizą. Inž. Myk. Ratomskis II prizą ir aš su Petru Vysockiu IV prizą. III prizą gavo lenktyniautojas O. Šulcas su mašina „Mercedes-Benz". Trūko tų trečiųjų metų lenktynių ir, jų ~~aš~~ laimėjus, didžiulė sidabrinė taurė pereitų inž. M. Salevskio nuosavybėn.

„Lietuvos Aidas" 1938 m. vykstant lenktynėms, parašė, kad jose dangume jaunia dalyvavo nelietuviai ir paminėjo inž. M. Salerskio ir inž. Myk. Ratomskio pavardes. Po lenktynių šie du vyrai nuėjo į redakciją ir pareiškė protestą, kad jiems primetamos svetimos tautybės. Jų pasuose tautybė — lietuvis. Kai jie parodė savo pasus, „Lietuvos Aidas" atsiprašė, o sekančiame numeryje buvo atitaisymas. Mat, smetoniškais laikais žmonės vertinami pagal tautybę ir įsitikinimą. Pirmo laipsnio piliečiai, tai grynai lietuviai ir tautininkai-šovinistai. Visi kiti — šlamštas.

1939 m. lenktynės neberengtos. Klubas buvo likviduotas 1940 metais. Gana didelės klubo santaupos, kuriomis būtų pastatyti savi rūmai Prieplaukos g-vėje, atiteko valdžios iždui. Tame klube aš vadovavau sporto ir turizmo sekcijai. Dažnai darėme ekskursijas į istorines vietoves ar šiaip išvažiavimus į gamtą. Tose išvykose aktyviai dalyvaudavo užsienio atstovybių ir konsulatų Lietuvoje pareigūnai, kartais net patys atstovai ir konsulai. Vienoje ekskursijoje į Dubingius, svečių knygoje, ekskursijos dalyvis Šveicarijos konsulas Lietuvai Friedrich Kaesti yra įrašęs taip: — „Dėl nepaprastai gražios gamtos Dubingių, jei aš nebūčiau šveicariečiu, tai norėčiau būti lietuviu". Konsulas nepaprastai grožėjosi ežerais ir juos supančia gamta. Po savo įrašymo svečių knygoje, asmeniškai man dėkojo už suruoštą išvažiavimą. To klubo ilgamečiu pirmininku buvo Kauno miesto burmistras Jonas Vileišis.

Užmezgus diplomatinius santykius su Lenkija, 1939 metais liepos mėn. 15 d. pirmieji lietuviai padarė vizitą Lenkijos „Turistklubas". Jų pasitikti į Dubą nuvykom su 2 mašinom. Atvyko su 8 maš. 38 lenkai. Labai buvo nustebinti, kad mūsų pasitinkantieji laisvai kalbėjo lenkiškai. Atlikus visus formalumus pervažiuojant sieną, virtinė iš 10 mašinų pajudėjo Kalvarijos link ir per Marijampolę pasiekėm Kauną.

Lietuvos autoklubo nariai, kurie nevairavo, persėdo į jų mašinas, o iš jų į mūsų. Važinėdami žavėjosi mūsų gerai prižiūrimais plentais.

Jiems buvo rezervuoti kambariai „Lietuvos viešbutyje". Vakare pačiame name, kur autoklubas, „Metropolio" restorane vaišės. Vienų iš visų kalbos. Atvykusieji svečiai p. B[illegible]kauskui, kaip Lietuvos Turizmo s-gos pirmininkui, ir Valstybės tarybos nariui J. Vileišiui, kaip Lietuvos automobilių klubo pirmininkui, įteikė Lenkijos „Turistklubo" garbės nario diplomus. Tai buvo pirmieji Lenkų „Turistklubo" garbės nariai iš užsienio. Lig šiol šis klubas turėjo tik keturis garbės narius-lenkus. Šiai ekskursijai vadovavo buv. Lenkų Finansų m-jos viceminist. Svitalskis.

Lenkai iš pradžių buvo labai santūrūs, net baimės apimti. Jiems visą laiką buvo kalama, kad lietuviai kone pusfanatiniai ir labai dideli šovinistai. Būdami Lietuvoje pamatė, kad tai būta šlykščios propagandos.

Kitą dieną rodėme Kauno miestą ir jo apylinkes. Labai žavėjosi naujai statoma didžiule ligonine Žaliajam kalne ir naujais gražiais pastatais miesto centre. Ekskursijos pabaigai svečius nuvežėm į Vytauto parką, iš kurio gerai matosi visa miesto panorama. Iš kalno žiūrint, jo papėdėje, puikiai matosi Vytauto ir Miško g-vių susikirtime gražūs rūmai. Paklausė, kas tuose rūmuose gyvena. Buvo paaiškinta, kad tai yra Lenkų gimnazija ir jos pastatas. Visi labai nustebo, vienas į kitą sužiuro, ir pasipylė klausimai, kada jis yra pastatytas. Kiek

susikaupiau, kad nesusilyst~~i~~ [jau sekydamas] (~~metuose~~. Bet čia
man atėjo į pagalbą dantų gydytoja Julija
Ratomskienė, sakydama, [(kad pastebėjus)] ~~kad~~ tai 1930 m. nes
dais mokais ji baigė gimnaziją ir jai ~~vidurinės mokyklos~~ ~~gimnazijos~~ ~~brandos~~ ~~atestatas~~ [atestatas] diplomas buvo įteiktas
Lietuvos rūmuose. Lenkai sužinojo, ~~kad ji lenkė~~ ~~nenorėjo~~ (užklausė) (jos) [kad ji patvirtintų] į ją ir, [jo išklausę] ~~todėl~~
(~~jos, kad ji yra lenkė~~.) Ø
J. Ratomskienė savo lenkystę paneigė ir
pasakė, kad ~~yra~~ lietuvė. Lenkai dar dau-
giau nustebo. J. Ratomskienė ta jų nustebi-
mą [pastebėjo] ~~pamatė~~ ir ~~įnešė~~ [paaiškino] ~~aiškumą~~, sakydama,
kad Lietuvoje ~~niekas~~ ~~nėra~~. ~~Ukrainiečių~~ [gali]
~~vias~~ [ma lankyti kokias nori] mokyklas, ~~kas lanko~~, [ji užbaigė savo paaiškinimą taip:] „Baigiau lenkų
gimnaziją, ~~bet~~ mane laisvai priėmė į uni-
versitetą, kurį ~~ir~~ baigiau ir dabar žmonėms
gydau dantis." Pasidarė ilga tyla. Sunku
pasakyti, ar ~~tam~~ patikėjo. Aš priėjau
prie jos ir pasakiau: „Julka dėl tavęs
lenkai ilgai suks savo galvas." O ji ir man
atkirto, kad jos bočiai savo tarpe kalbėjo
lietuviškai, tai kokia aš čia galiu būti len-
kė iš Ukmergės apskrities.

Sekančią dieną (svečius) automobilių
klubas (nevaržė, jokiais maršrutais, ~~ir su~~ [ypatingais]
~~varžymais~~. Vyko, (kas kur) norėjo. ~~Bet~~, [Tačiau jie] toliau
Kauno miesto ir jo apylinkių niekur nekri-
žiavo ir daugumas svečiavosi lietuvių šei-
mose. [Jie] Labai norėjo pasiklausyti Kipro Petraus-
ko, bet ~~tai~~ buvo vasaros atostogos, ~~ir~~ opera
neveikė. (~~Be to~~, Lenkai) skubėjo ~~į~~ namo, nes karo baimė
daugelį apėmė, o ypač lenkus.

Keturias dienas pabuvoję Lietuvoje, mūsų
svečiai, išnyto papuošyčiavę, vyko į Lenkiją.

grįžta tuo pačiu
sinoms lydime jus kelią. Mes su savo [illegible]
pam laikui iki pat ~~rubežiaus~~ sienos. Labai [illegible]
alnėio išgerti, nes sustojom Marijampolėje [illegible]
kus visus formalumus, diena buvo karšta. [illegible]
kai ~~mums~~ iš visos širdies [illegible]
nų priėmimą dėkojo ir labai prašė [illegible]
~~jiems~~ revizitą [illegible]. Pažadėjom, bet patys
netikėjom, kad ~~pasaulio~~ politinis
nes dangus labai tai mes galėsime [illegible]
nekokias žinias niaukėsi, ir iš vakarų
gaudavom.

Praslinkus savaitei po Turistpolio ~~[illegible]~~ viešėji-
mo Kaune, liepos 23 d. iš Vilniaus
į Kauną Vilniaus pranešą, kad vyksta
kursija, susidedanti iš 7 mašinų 27 asmenų ekskursija, kuriai va-
dovauja Vilniaus lietuvių komiteto pirmininkas
K. Stašio žentas advokatas A. Šukevičius.
Pranešime buvo pabrėžta, kad toje ekskursijoje
vyksta vietos lenkai, o ~~[illegible]~~ iš tikrųjų tautybei sulenkinti
lietuviai, simpatizuoją ~~[illegible]~~ lietuviams ir opozicinįai
nusiteikę prieš lenkus, kurie ~~yra~~ atvykę iš
pačios Lenkijos. Savo ~~turint~~ tokias žinias, susitar-
tom tinkamai juos sutikti. Ekskursija vyko
per Vievį - Lazdėnus. Pasitikti jų prie sienos ~~rubežiaus~~
vykom dviem ~~dviejomis~~ mašinomis ~~ir tai buvo~~ sekma-
dienį ~~dienyje~~. ~~Buvo~~ pranešta, kad jie bus prie sienos ~~rubežiaus~~
12 val. Mes atvykom kiek anksčiau ir lau-
kiam prie pat sienos ~~rubežiaus~~, sargybos būdute. ~~Mes~~
Pamatėme ~~matome~~ Lenkijos teritorijoje privažiuojančias
mašinas prie lenkų sargybinio pastato, kuris
buvo vieno ūkininko sodyboje. Jie ~~Jo buvo~~ su-
sitarė ~~tarta~~ visi ~~visiems~~ ekskursijos dalyviai ~~ams~~ 12 val. bū-
ti prie sienos ~~rubežiaus~~. Kai ~~Nekurie~~ vėlinosi ~~vėlavo~~ ir kol visi

nesuvažiavo prie ~~rubežiaus~~ sienos
žinoti lenkai neleido. Pavėluota ~~per jį būnu~~ pravūs
Mūsų pusėje visi formalumai net 2 valandom
20 minučių. Jiems buvo atlikti pa-
si sustojo ~~ir~~ Aš pervažiavus ~~rubežių~~ sieną, vi-
šiais žodžiais – lenkiškai pasveikinau juos
„Witamy swoich rodaków
z Wileńszczyzny na Litewskiej ziemi" (Svei-
kiname savo tautiečius iš Vilniaus krašto
Lietuvos žemėje). Persistatė ekskursijos va-
dovas adv. A. Juknevičius ir Vilniaus automo-
bilių klubo pirmininkas advokatas Wincenty
Łuczyński, o jo žmona, Janina, visus pasi-
tinkančius lietuvius sveikindama bučia-
vo ir, pabaigus tą ceremoniją, pasakė, kad ~~tai~~
~~yra padarius~~ taip elgėsi savo gimiinngo krašto vercia-
ma, nes ~~čia rado~~ sutiko savo tikrus brolius-lietu-
vius. ~~Ta pasakius su~~ Skepetaite šluostė ~~savo~~ sy
graudžias ašaras. Mes ~~jos elgesiu~~ sumišom, sugraudinto
ir ~~kiek nustebome~~ mus tokis jos elgesys. ~~apstulbom~~ Svečiams paskelbėm
savo maršrutą, ~~ir~~ kad sustosime, tik įvažiavę
į Kauną, parodyti Adomo Mickevičiaus slė-
nį. Ponia Janina Łuczyńska paprašė dar
sustoti Vievyje prie bažnyčios ~~maldai su-~~
~~kalbėti~~ pasimelsti, nes šiandieną ~~yra~~ sekmadienis
ir jie ~~nebuvo~~ neturėjo laiko tai padaryti Vilniuje.
Privesti buvom jos, o gal ir visų, noro paten-
kinti. Bažnyčioje pamaldos jau buvo pabaig-
tos. Svečiai visi nuėjo į bažnyčią pasimels-
ti, ~~o mūsų~~ Mes pasitinkantieji, nebuvom pamaldūs,
~~ir~~ į bažnyčią ~~neėjo~~ nėjom. Pasilikom būk tai maši-
nos saugoti. ~~Išvengimui~~ Kad išvengtume disonanso, buvau
priverstas su jais į bažnyčią užeiti. Visi sve-
čiai bažnyčioje klūpodami karštai meldėsi.

Svečiams pasimeldus, mašinų vilkstinė iš
10 mašinų ryko ringiniu vieškeliu į
Kauną per Žiežmarius, Kruonį, Rumšiškes ir
Petrašiūnus. Pravažiuojant aukštas kryžius
čionis pakelyje svečiai žegnojosi ir pašnibždomis
meldėsi. Jam Juos lydint supratom, kad nei-
kės keisti plana lankymo vietų, nes jame
yra tik keletą bažnyčių. Sustojom Adomo
Mickevičiaus slėnyje. Jiems labai jis pati-
ko, toks savo primityvumu, ir Tik tokioje aplinku-
moje jis galėjo parašyti nemirtingus kūrinius.
Vakare klubas „Metropolio" kavinėje svė-
čiams surengė vaišes. Per vaišes klubo pirmi-
ninkas J. Vileiškis lenkiškai kalba labai šiltai
rykusius svečius. labai šiltais žodžiais pasveikino al.
Ša la manęs sedėjęs inž. Myk. Ratomskis bakste-
lėjęs man į šoną ir pasakė: „Man atrodo,
kad jam kalbėti lenkiškai yra kur-kas
lengviau negu lietuviškai"... Nusišypsojom
abu. Kalbėjo ir svečiai, jausmingai, ne
nešykštėdami mums lietuviams komplimentų, ir reiškė savo jausmus lietu-
viams. Per Vaišių pertraukas šoko, ir čia
fanka, taip ją vilniečiai vadindavo, linksmi-
nosi pati ir visus žavėjo savo atvirumu ir
paprastumu. Tų vaišių ažimi buvo fanka,
Vaišės su šokiais užsitęsė iki 2 val. nakties.
Svečius priglaudė „Versal" ir „Lietuvos vieš-
butis". Mašinas pastatė tų viešbučių kiemuose.
Kauno miesto ir jo apylinkių aplankymui
paskyrėm net tris dienas, nes svečiai pa-
prašė jiems parodyti veik visas čia esančias
bažnyčias. Papildomai parodėm Pažaislio baž-
nyčią su vienuolynu ir Zapyškio bažnyčią.

klubo dovana - sidabrinė plokštelė su ... iš Vilniaus Gedimino pilies bokšto vaizdeliais. Taip pat buvo įteikta vėliavėlė iš Vilniaus ... klubo ženklai.

Pirmą dieną rodėme, kas buvo miesto ribose, o kitai dienai palikom ~~rodyti~~ apylinkes. Įrejeta mašinų panoro pamatyti Palangą. Svečiams Palangoj paliko ~~su savo~~ gražiais pliažais ir seklė jūra. Važiuodami Žemaičių plentu, matė ~~jo~~ pakraštyje pastatėlius ir paklausė, kokiam tikslui jie ~~pa~~ pastatyti. Paaiškinau, kad tose vietose yra autobusų sustojimo vietos, ir padalyta keleiviams vasaros metu pasislėpti nuo lietaus ir saulės, o žiemą nuo šalčio ir vėjo. ~~Pašildomi~~ Dar paklausė, kam plento tarpuose, ~~gana~~ ilgi plotai išklotai žabais. Taip daro plento meistrai, kad plentas būtų vienodai eksploatuojamas ~~arba~~ atsiradus reikalui, ~~kad toje~~ toje vietoje ~~kur~~ sustiprėtų, ~~duodant~~ ~~jam~~ padėtis, paaiškinau. Stebėjosi lietuvių ~~sumanumu~~ išradingumu ir ūkiška nuovoka ~~gyvenime~~.

Apžiūrint Kauno muziejų, paprašėm aiškintojo, kad jis smulkiai paaiškintų skyriuje, kur yra dokumentai, kaip lenkai sulaužė 1920. X. 7 d. Suvalkuose pasirašytą su Lietuva laikiną taikos sutartį, kurioje buvo demarkacinė linija nustatyta nuo Sovietijos ~~anbezijans~~ sienos, tiesia Nemuno linija – Varėna – Eišiškės – Bastūnai. Po pasirašymo tos sutarties lenkų generolas Lucian Zeligowski „pasipriešino" Lenkijos valdžiai dėl ~~tokios~~ sutarties pasirašymo ir savo armija pasiuntė užimti Vilnių ir jo kraštą. Tą niekšingą darbą jis padarė 1920. X. 9 d., užimdamas Vilnių ir jo apylinkes. L. Zeligowskiui užėmus Vilnių,

prasidėjo tvėrimas „Vidurinės Lietuvos" ir per savo šeimyniškus rinkimus, 1922 m. II. 20 d. tariamas Vilniaus seimas nutarė susijungti su Lenkija. Vilniaus užgrobimas buvo ~~laikyta~~ paslaptyje ir tik, 1923 m. Pilsudskis būdamas Vilniuje, viešai pasakė, kad gen. Želigovskis daug užimant Vilnių „veikė ~~po~~ mano vadovybe būdamas" ~~ir ašiškiu~~ ~~pavedimu~~". Svečiai ~~su didžiausiu smalsumu~~ smalsiai skaitė Suvalkuose pasirašytą sutartį, nes Lenkijoje apie ją buvo tylima, ir niekur ~~nebuvo~~ ne sakoma ir ne rodoma. Jiems nebuvo žinoma apie Širvintų ir Giedraičių mūšius. Nebuvo žinoma ir apie P.O.W. (Polska Organizacia Wojskowa), Pilsudskio organizuojamą perversmą ir kad jos organizacijos dalyvius teko 1919. VIII. 29 d. suimti ir paskui teisti. Svečiai savo akimis matė lenkus kompromituojančius dokumentus, o ypač lenkų žymius veikėjus - J. Pilsudskį ir L. Želigovskį, labai piktinosi jų darbais. Karo muziejaus sodnelyje, lankydami vėliavos nuleidimo ceremoniją, viešai Vilniaus teisėja pareiškė, kad jos akyse Pilsudskio aureolė ~~nuo jo galvos~~ visai išnyko. Kiekvienais metais per Vėlines ~~as~~ Rasų kapinėse prie Pilsudskio širdies kapo, ~~Rasose~~ aš nunešdavau gėlių. Daugiau ~~tai~~ nedarysiu. ~~kaip~~ Pilsudskis save ~~skaitė~~ laikė lietuviu, o Lietuvai ~~taip~~ daug padarė skriaudos. Aš esu teisininkė. Už mažus nusikaltimus mums tenka piliečius bausti, o čia dideli žmonės padaro didelius nusikaltimus ir paliekami nebaudžiami. Po jos tokio griežto pasisakymo svečiai tylėjo, bet buvo matoma, kad jiems ~~taip~~ ~~buvo~~ labai nemalonu pabaigoj praryti

karčias piliules! Prasidėjo vėliavos nuleidimas. Svečiai buvo labai sužavėti, o ypač varpais, skambinant giesmę „Marija, Marija".

Rytojaus dieną svečiai turėjo išvykti. Jie grįš kitu keliu, per Varėną. Išvykimas buvo nustatytas 10 val. prie klubo būstinės. Sutarta vienai valandai sustoti Birštone, parodyti kurortą ir Alytuje Šaulių namuose surengti atsisveikinimo pietūs. Po Karo muziejaus ceremonijų svečiai buvo pakviesti vaišėms į kai kurias šeimas. Mūsų šeimoje svečiavosi Janina ir Wincenty Lučinskiai. Jis buvo Vilniaus advokatų tarybos ir Automobilių klubo pirmininkas. Universitetą baigė Vilniuje. Jo žmona niekur nedirbo. Yra baigus institutą Smolnyj caro laikais. Abu kilę iš Švenčionių. Kalbėjo lietuviškai, bet silpnai. Teisinosi, kad nebuvo kur geriau išmokti. Bevaikiai.

Išvykimas punktualus. Svečius lydime keturiomis mašinomis. Išlydėti vyksta ats. brig. gen. Mykolas Velykis - Automobilių klubo valdybos narys. Apžiūrėjus Birštono kurortą ir po stiklinę išgėrus Birutės šaltinio sūraus vandens, mašinos traukė jau be jokio sustojimo į Alytų. Pietūs buvo iš nacionalinių patiekalų. Stalai paruošti erdvioje terasoje ir gražiai serviruoti. Diena saulėta, graži, pučiant silpnam vėjeliui. Bepietaujant, prie taurelės, visų laisviau pradėjo suktis liežuviai. Atsisveikindamas su svečiais gen. M. Velykis pasakė trumpą kalbą klubo valdybos vardu, dėkojo už padarytą mums vizitą, vildamasis, kad tai

ne bus paskutinės. Tik ~~vienas su kitais~~ nuoširdžiai bendra-
~~darni~~ jant, ~~bendromis jėgomis~~ mūsų ~~tarp~~ šių dviejų tautų
~~prajoje~~ ir jos bus galima pastatyti teisinės ~~tiltą~~
Iš svečių tarpo kalbėjo Vilniaus miesto tei-
sėja ir advokatas. ~~Savo kalboje~~ Jie pasakojo
savo įspūdžius iš šios išvykos. Mums pa-
sakė daug komplimentų ir šiltų žodžių
kaip valstybei, taip ir ~~paviениems~~ atskiriems asmenims.
Kalbėjau ir aš. Savo kalbą pagrindžiau
istoriniais įvykiais, kad kryžiuočiai daug
kartų bandė veržtis į rytus, bet po 1410 m.
Grunvaldo būdama unijoje su Lenkija, ties
~~toks jiems~~ su davė smūgį, kad
jie ~~bandė~~ išdrįso ~~naujam~~ pradėti naujo žygio į rytus, tik pra-
slinkus penkiems amžiams ir keturiems
metams - 1914 m. Ir šitame žygyje nieko ne-
laimėjo. ~~kai~~ ~~dabar nori~~ Jie vėl pakartoti. Jų žy-
gis bus ~~toks~~ pats, kaip prie Grunvaldo. ~~Man~~
Svečiai man smarkiai plojo. Paskutinis kalbėjo
adv. V. Lučinskis. Jis ~~savo kalboje~~ smerkė
Varšuvos lenkų politiką, siunčiamą į Vil-
niaus kraštą kolonizacijos tikslu ~~savo~~
„koronežų". Jie mums yra svetimi. Jie
negali mūsų suprasti. Mes esame lietuvis-
ko krauj o. lietuviško galvosenos „~~ir mąstymo~~. Mes la-
bai žavimės Nepriklausomos Lietuvos susi-
tvarkymu. Joje viskas vilaip tvarkoma.
~~Netur~~ Nėra didžiūnų, čia ir pragyvenimo mi-
nimumas yra aukštesnis. Vilnius - istorinė
Lietuvos sostinė, šiandieną padaryta Len-
kijos užkampiu, merdi ir neturi jokios ~~progreso~~ perspektyvos,
~~nedaro~~. ~~Jame~~ Gyvena žmonės jame labai vargin-
gai. Dabar Vilnius yra apgyvendintas pensininkais

Inž. M. Ratomskis mūsų ~~taipo~~ buvo labai mylimas. ~~Dėl savo nekalbumo~~ Jo žmona papasakojo tokį epizodą, kaip jis buvo pas jos tėvus ir prašė jos rankos. Nuvažiavo pas tėvus į ūkį, netoli Ukmergės. J. Šinkevičiūtė - būsimoji Ratomskienė savo ~~moti~~nai pasakė, kokiu tikslu atvažiavo. Motina pradėjo ruošti vakarienę. M. Ratomskis su jos tėvu kieme apžiūrinėjo ~~apžiūrė dar~~ ūkiškus padargus. Vakare visi susėdo už stalo. Vakarieniaujant kalbėjosi savieji. M. Ratomskis tylėjo. Artėjo ta rankos prašymo ceremonija ~~prašant jos rankos~~ ... pati. Atsistojo ir kreipėsi į tėvus šiais žodžiais: „Mieli tėveliai! Inž. M. Ratomskis yra mano sužadėtinis ir jis atvyko pas jus paprašyti mano rankos". Tai pasakius, ~~kreipiasi~~ į jį ~~klausdama~~: „Ar taip, Mykolai?" Jis neištarė nė vieno žodžio, bet linktelėjo galva, kad taip.

[illegible]

pasakyti kelelą žodžių. ~~Mūsų taipo~~ Tai sensacija - Ratomskis savo kalba. Visi gerai žinojo

Man tenka rasti [nė visai]
muziejuje. ~~Ją~~ [Tų faktų] (ką vakar [kenkiją]) kar ~~pk~~ mačiau Kaio
jus grįžę mums neskelbė, bet mes apie
mas padėkojo už ~~taip~~ [tokį] papasakosime visiems. Baigda-
nuoširdų [mus] ~~atvažiuoti~~ šilt, priėmimą ir
mas, kad taip ~~su nevikiu~~ [aplankyti jus] pastebėda-
ėmėme, nepajėgs ir baigė pasakydamas:
„Jūsų lankia lietuviai, [kaip] (jūs mes) pri-
šą (kalbą)". Andrinąai paplata. [savo bočių] Pamis-
sibaigus, vykstam per Dangus į Varėną vienoje
ir gen. M. Vėlykis, atsiliko [kurio mašinoje buvo]
benzinų, žadėdamas mus [vėl] papildyti [balus] ~~mašina~~
~~žyje~~ [senos] visi atlikinėjo formalumus. ~~Paaubė-~~
~~vbėžių~~ [Pre-] Visi labai geram ūpe, lankia ~~pervažiuoti~~
V. Lučinskio su gen. M. Velykim. ~~V. Luči~~ Prie manęs
priėjo inž. M. Ratomskis ir prašė (jam leisti)
pasakyti kelėtą žodžių. ~~Mūsų tarpe~~ [Tai] sensa-
cija - Ratomskis savys kalbą! ~~Visi~~ [Mes] gerai žino [jome]
kad jis nekalbus, o čia sugalvojo pasaky-
ti. Leidau. Jis priėjo prie ponios J. Lučinskie-
nės, išsitiesė ir pasakė jai, ranką bučiuoda-
mas: - „Dziękujemi że przyjechaliście" (Dė-
kojame, kad atvažiavote). Tai buvo visa jo
kalba, ~~ir~~ (lietuviai jį pažinojo ~~anti~~) leipo
~~ir~~ juokais. Inž. M. Ratomskis yra gimęs Tau-
ragėje. Jo tėvas caro laikais ~~buvo~~ gydyto-
javo Tauragėje. Jis [pats] aukštus mokslus baigė
Prancūzijoje ir gavo (diplomą) inžinierio elek-
triko, bet Lietuvoje dirbo drandimo sri-
tyje. Žodžiu ir raštu gerai mokėjo prancū-
ziškai, vokiškai, rusiškai, lenkiškai ir lietu-
viškai. Dabar jis yra vyr. inžinierium Jonavos

azotinių trąšų gamykloje.
kodėl nėra pasilikusių Alytuje. [Kiek susirūpinta,
~~kame~~ nuraminame, sakydami, kad galėjo ~~kas~~ nors
atsitikti su padanga. Žmonos ~~se~~
ims ~~it~~ Visi pralinksmėjo. Pamažėm atvažiuojan-
do. Išvažiuojant iš Alytaus, mes pasirodo, pakly-
dėjo pasukti į kelią, kuris yra kryžkelėje, nei-
sėjęs, o jie nuvažiavo tiesiai, kuris yra kairėje pu-
sėje, ir, juos pasiekę, kuris eina į
iš vietos žmonių
sužinojo, kad klaidingai važiuoja. Teko
grįžti. Atsisveikinant, ~~aš~~ kreipiausi į svečius
~~ir~~ prašydamas, kad kas nors nuvažiuotų
į Varšuvą ir papasakotų vyr. karo vadui
Rydz-Śmigły Edvardui ir užsienių reikalų
ministeriui Beckui Józefui, kad jūs, būda-
mi Lietuvoje, įsitikinote, ~~jog~~ kad lietuviai Len-
kijos atžvilgiu nėra agresyviai ~~ingai~~ nusiteikę
ir sunkiu momentu Lenkijai nekelia
žygių atsiimti Vilnių. O ~~tam~~ štai ~~yra~~ įrody-
mas! ~~kad~~ Lietuvos generolai nežino net ke-
lių ~~vyriausiai~~ reikėtų žygių atsiimti Vilnių,
todėl atsilikusioji mašina ir pasivėlino.
~~Tam įrodymas tai atsilikusios mašinos~~
~~pavėlavimas - nežino kelio į Vilnių.~~ Visi
kvatojo, o gen. M. Velykis kiek paraudo. Lie-
tuvos-Lenkijos ~~ribą~~ ~~ruběžių~~ sieną sudaro upė Merkys.
Per tą upę yra ~~medinis~~ 20 metrų medinis
tiltas. Mašinos pasiruošė tą tiltą pervažiuo-
ti, ~~o čia~~ bet ponia J. Lučinskienė pribėgo prie
~~...~~ ginkluoto Lietuvos
stovinčio tilto gale ~~stovinčio~~ pasienio eigo ~~ka-~~
~~reivio~~ ~~su šautuvu~~ ~~ant peties~~ kad jis pašoktų su ja ant
tilto ~~pašokti~~ mazurką. Jis ilgai negalvodamas,
su šautuvu ~~ant peties~~ ~~su~~ iš Janka ~~ant tilto~~
~~su ja~~ ant tilto
pradėjo šokti mazurką, ~~ir ji~~ kiek pašokus

jį paprašė jo dar sušokti su juo suktinį. Tai buvo ponios J. Lučinskienės paskutinė išdaiga. Mašinos pajudėjo per tiltą, jau sunkiai leidžiantis. Aš paprašiau pasienio punkto viršininko [illegible] nebausti, jei jis, pildydamas savo pareigas, pažeidė drausmę, šokdamas ant tilto. Pažadėjo, bet, kad būtų dar tvirčiau, paprašiau ir gen. M. Velykį pakalbėti su tuo pasienio pareigūnu. Gen. M. Velykiui irgi pažadėjo nebausti. Grįždami sustojom Prienuose vietinio bravoro alaus išgerti.

Pradėjom pasiruošimą Revizijuoti aplankytus vilniečius. Jis turėjom rugpjūčio mėn. paskutinėmis dienomis dalyvauti. Išvykoje turėjo būti ne daugiau 10 mašinų ir buvimo laikas penkios dienos. Rugpjūčio mėn. viduryje Banketo g-vėje sutikau Lietuvos užsienio reikalų ministerijos politinio departamento direktorių Edvardą Turauską, jis prašo mane užeiti pas jį į kabinetą, jis turi kai ką man pasakyti. Norėjo man net skambinti į namus, kad užeičiau pas jį. Pasiūlė sėstis ir, kaip paprastai, ramiu tonu paprašė pasakyti, ką aš kalbėjau per vaišes Alytuje, išlydint svečius iš Vilniaus. „Vokiečiai demaršą padarė?" užklausiau. Jis man atsako, kad raštiško demaršo negavo, bet Vokietijos pasiuntinybės sekretorius – Reinhold von Ungern-Sternberg, būdamas pas jį kitais reikalais, pažymėjo, kad lietuviško kalba buvo nedraugiška, Būk dai gąsdinančiai pasakiau: „pakartosime antrą Grunvaldą". E. Turauskas jam paaiškino, kad aš nesu jokios valdžios pareigūnu, o jis negali eiliniam

piliečiui nurodžius
atsako asmeniškai už ką jis turi sakyti. Jis pats
kas veikti. Į ~~J. Kalūgos~~ ministerijai čia nėra
nybės sekretorius priėmė paaiškinimą
ga pasakiau, dyklėjomas ... Ta pro-
mes nošiam vilniečiams, kad
kursijoj iš dešimties mašinų
nors, ir tą norime padaryti penkias
paskutinėmis dienomis rugpjūčio mėn.
pagalvojo ir man pasakė, kad niek
vykti su ekskursija į Vilnių nepatania
vyksta užsirašymas ir jau. Priminiau, kad
nos užsirašė. Paprašiau, kad penkios maši-
nos. Jis iš manęs paėmė garbės žodį, kad
niekam nepapasakosiu, ką jis dabar pasakys.
Garbės žodį daviau. ~~Ministeris J. Kalūgys~~
Pradėjo pasakoti, „Šiomis dienomis
Vokietijos užsienio reikalų ministeris Rib-
bentropas Joachimas diplomatiniais
kanalais pasiūlė Lietuvos vyriausybei
kartu su jais užpulti Lenkiją ir atsiimti
Vilnių ir jo kraštą. O jie puls atsiimti Sile-
ziją ir koridorių. Apkarpyta Lenkija ne-
turėdama priėjimo prie jūros, bus labiau
sukaltama. Toks Vokietijos pasiūlymas
Lietuvoj buvo svarstomas ir mes atsisakė-
me nuo tokio talkininkavimo, ~~nežiūrint~~ į
tai, nors Lenkija visą laiką Lietuvos atžvil-
giu buvo agresyvi, sulaužė Suvalkų su-
tartį, užėmė Vilnių. Bet mes nekeršijame. Toks iš pasalų Lenki-
jos užpuolimas skaitomas negarbingu veiks-
mu ir tuo pačiu gali būti II pasaulinio karo

įžiebėjo. Beto, jei įvyks konfliktas tarp Vokietijos ir Lenkijos, Lietuva pasiliks neutrali. Lenkijos užpuolimas numatomas rugpjūčio mėn. paskutinėmis ar rugsėjo mėn. pirmomis dienomis. Kaip tik tomis dienomis jūs ketinate būti Vilniuje ir paleksite į karo pragarą. „Nepatariu, jokiu būdu nepatariu" – kartojo ~~sakė~~ direktorius E. Turauskas ~~ministeris J. Urbšys~~. Aš išklausiau jo tėvišką patarimą labai rimtai, nes E. Turauską ~~ministerį J. Urbšį~~ labai vertinau, jis ~~kaipo~~ protingas vyras ir nuoseklus diplomatas. ~~Man teko su juomi turėti daug pokalbių dėl mūsų santykių su Lenkija.~~ Jis buvo visuomet realus, sveikai galvojantis vyras. Padėkojau jam už ~~taip~~ brangią informaciją ir išėjau iš jo kabineto, kiek apglumęs. Niekaip negalėjau susivokti, kad mes esame II pasaulinio karo išvakarėse ~~angoje~~. O mūsų Tėvynė randasi tarp dviejų galiūnų su priešingomis idėjomis ir santvarka. Sukilės, trypš mūsų žemę. Nei ~~Jovs~~ mūsų neutralumas, nei susitarimas jiems kelio nepastos. Vargšė ta mūsų Lietuva. Mūsų bočiai išvyko iš Indijos ir apsistojo Balkanuose. Ten buvo sunku ~~gau~~ maistą ~~gauti~~ susirasti, jie pasitraukė į šiaurę, kur per tiek ~~kiek~~ ~~tai~~ amžių atslūgo jūra, ~~ir dabar~~ ~~Toje vietoje~~ užaugo didžiuliai miškai, atsirado ~~ir jose~~ ežerai daug žuvies ~~su daug be žuvies~~. Čia ~~gau~~ apsirūpindavo ~~maisto, gavo pakankamai~~ čia, prie šios žemės, ir prisirišo. Jie tada nežinojo, kad rasis tarp dviejų galiūnų ir ~~bus~~ kad jų ainiai ~~se~~ tie galiūnai visuomet ~~ke da~~ trypš, nuomet ~~tai~~ tarp savęs susikivirčys. Vargšai, negalėjo numatyti savo ainių ateities, ~~kad jie bus svetimo beto mindžiojami~~.

Po pasikalbėjimo su E. Turauskų ~~ministeriu J. Kalinu~~ skubiai sušaukiau Automobilių klubo sporto ir turizmo sekcijos narių posėdį ir jame aptarti važiavimą į Vilnių. Susirinko visi nariai. Jau yra užsirašiusių ~~[illegible]~~ išvykti ~~į Vilnių~~ 8 mašinos. Darau jiems pranešimą, kad dėl ne nuo mūsų priklausančių aplinkybių ši ekskursija kol kas atidėdama, ~~vėlesniam~~, o gal ~~ir~~ ir iki kitų ~~kitiems~~ metų ~~metams~~. Visi suglumo. Pasipylė: ~~žodžiai~~ „kodėl? kodėl?". Paaiškinau, kad vyriausybė mums nedaro jokių kliūčių vykti, bet bus kur kas geriau, jei tuo laiku mes būsime savo krašte. Visi suprato, kad aš turiu žinių iš „Lietuvos Žinių" redakcijos, kurios narių esu aš. Vienam net patvirtinau, kad tos žinios yra iš tų šaltinių. O redakcijai apie galimą Hitlerio avantiūrą pasakiau aš, nors ir daviau žodį niekam nepasakoti. Užsirašiusiems pranešėme, kad ekskursija neįvyks, nes Vilniui mūsų nustatytas laikas nepatogus. Jie praneš, kada galėsime pas juos atvykti.

Mano kompanijonas inž. M. Salerskis, buvo ~~būdamas~~ Vokiečių pasiuntinybėje, pratęsti vizos ir ten jam pasakė, kad aš Alytuje esu nedraugiškai pasisakęs Vokietijos adresu, ~~ir~~ linksniavau Grunvaldą. Jiems pranešė Belgijos karal. garbės konsulo Lietuvai, inž. Eugen. Lange, sūnus, kuris yra klubo narys ir tikrai yra lydėjęs vilniečius iki sienos ~~turbo~~. ~~žinovas~~ M. Salerskis pasakė, kad, jei ką nors aš pasakiau nereikalinga ~~negero~~, tai buvau gerai užgėręs.

„Kas, ~~pas~~ blaivo ~~būna~~
tam ~~tas viskas nuslysta~~ galvoje, tai ~~svant~~ gir-
Reiškia, aš esu ~~paimtas~~ ant liežuvio" ~~atvirdo~~
pieštuko ~~paišelio~~. Vokiečiams ant gestapininko
vau suimtas ir apkaltinas okupavus Lietuvą, bu-
bet apie Grunvaldą mane, kadangi aš ~~rando nebuvau~~,
kad tas viskas baigėsi atstovybės teritori- nė žodžio. Taip atrodo,
joje, nepatekęs į juodą knygą.

Kiekvieną dieną ~~vis atnešdavo~~ per radio
ir spaudą skrido (neraminančios ~~neraminančių~~) žinios.
aleina iš vakarų. Lietuvoje atlikta ~~padaryta~~ dali-
na mobilizacija; Kariuomenė permetama
Lenkijos pasienį ~~pasienyn~~. Yra padrąsintai džiūgau-
ja. Vokiečiams padedant, atsiimsim Vilnių.
Visi vasarnamiai paimti Krašto apsangos mi-
nisterijos žinion. Skubiai remontuojami ir
tvarkomi. Pavieniai asmenys daro maisto atsar-
gas ir išima savo indėlius iš bankų. Pas
mus atėjo Lenkų pasiuntinybės Lietuvoje
spaudos attache Stanislaw Westfal ~~su žurna-
listu Stachurskim~~ karytės išgerti. Abu buvo ~~Abu~~ gero-
je nuotaikoje. Nepatenkintas ~~tis~~ mūsų atidėtu
revizitu, ~~vilniečiams~~. Neneigė, kad Hitleris
galis padaryti avantiūrą - užpulti ~~užpuolant~~ Lenki-
ją. Bet Lenkija ~~tam yra~~ gerai pasiruošusi ir
invaziją sutriuškins. Lenkija turi gerus
sąjungininkus - Prancūziją, Angliją na ir
J.A.V. Jam ~~gietas~~ išėjus, mes su žmona stebėjomis
jo ~~tokiu geru~~ optimizmu. Pavydėjom.

Rugsėjo mėn. 1 d., ~~o~~ tai ~~buvo sekmadienis~~
iš pat ryto, mums dar miegant, pažadino
telefono skambutis. Telefono ragelyje ~~mūsų~~
gerai pažįstamo balsas: „Jūs miegat tokiu ~~taip~~

svarbiu momentu. Junkite Varšuvą. Karas.
Jungiu Varšuvą. Iš jos Varšuvos radio stotis transliuoja maršus. Staiga pertraukia maršus ir spikeris kelis kartus kartoja: „nadchodzi" (artinasi), po valandėlės atsidūsdamas pasako: „przeszło" (praėjo). Tai perspėjimas gyventojams, kad artinasi priešo lėktuvai. Jungiame vokiečių stotis. Ten triumfuoja. Karo veiksmai vyksta Lenkijos teritorijoje. Lenkijos aerodromus ir juose esančius lėktuvus Vokietijos karo oro laivynas visiškai sunaikino. Vokiečių armija be didelio pasipriešinimo žygiuoja Varšuvos link. Per visas vokiečių radio stotis kartojama Hitlerio pasakyta kalba. Maskva praneša tik patį faktą, be jokių komentarų.

1939 m. rugsėjo mėn. 1 d. buvo Hitlerio įžiebtas II pasaulinis karas. Jis tęsėsi penkerius metus aštuonis mėn. ir 9 dienas. Į karo orbitą buvo įtraukta 61 valstybė su 1,7 milijardu gyventojų. Jame žuvo virš 55 milijonus žmonių. Karo veiksmai vyko Europoje, Azijoje ir Afrikoje. Karo arenomis tapo 40 valstybių teritorijos, tačiau sprendžiamas mūšis vyko Europoje, rytų fronte, ties Stalingradu. Ten ir buvo antrasis Grunvaldas, kurį Alytuje dar neprasidėjus karui, išpranašavau. Po to mūšio visas Hitlerio karinis potencialas žlugo ir toji bestija galutinai pribaigta, pasirašant kapituliacijos aktą 1945 m. gegužės mėn. 9 d. Tai gera pamoka visiems diktatoriams, kurie tampa maniakais, kad jų visų bus toks likimas, kaip Hitlerio ir Mussolini.

II pasauliniame kare, totalinėse valstybėse,
vyravo nepaprastai didelis žiaurumas. Buvo
masi~~niai~~škai naikinami belaisviai: badu, du-
jomis ar sušaud~~ymais~~omi. Civili~~niai~~ai ~~buvo~~
masiniai naikinami, kurie buvo kitos
galvosenos, nepritar~~dami~~ė diktatorių žiau-
rumams, buvo kitos tautybės, ar turėjo
kitos spalvos odą. Žmonės buvo tremia-
mi į mažai apgyventas vietoves, kuriose
buvo žiaurios klimatinės sąlygos ir retas
~~kas~~ kuris galėjo~~se~~ jose išlaikyti.

Rugsėjo 2 dieną Lietuvos vyriausybė
į Vokiečių-Lenkų konfliktą ~~a~~ nesimaišė, paskelbė neutra-
lumą. Tie, kurie buvo užsirašę vykti su re-
vizitu į Vilnių, man dėkojo, kad aš juos
išgelbėjau nuo nemalonių pergyvenimų,
kuriuos tektų pergyventi būnant Vilniu-
je. Išvykimas buvo numatytas rugpjūčio
mėn. 30 dieną, o grįžimas rugsėjo 3 dieną.
Tai buvo baisiausios dienos, nes vokiečiai
su savo lėktuvais naikino Lenkijos užnu-
garius. O mes tomis dienomis tame užnu-
garyje būtume buvę. ~~Min. J. Urbšys~~ Direktorius E. ~~Tur~~ Turauskas ~~mums~~
padarė labai didelę paslaugą, mus perspėdamas,
~~mus nuo tos nelauktos nelaimės.~~

Rugsėjo 17 d. Raudonosios armijos daliniai
peržengė Lenkijos ~~rubežių~~ sieną, kad apsaugotų
bal~~gudžius~~tarusius ir ukrainiečius nuo vokiečių
invazijos ir neapykantos-slavų tautiečiams.
~~Tą~~ Kitą dieną Vilniuje jau buvo Tarybiniai tankai.
Lenkai to žygio nesitikėjo ir masi~~niai~~škai pra-
dėjo veržtis į Lietuvą. Bėgo į Lietuvą ir tie,
kurie 1938 m. pavasar~~yje~~į Vilniuje demonstravo,

iššūka~~ndami~~vo prašė maršalą E. Rydzą-Śmig-
ły: „Wodzu! Prowadź nas na Kowno!" ~~(vade!~~
vesk mus į Kauną). Dabar bėgo ~~be~~ vado į
Lietuvą visais keliais ir takais. Lietuva pri-
ėmė nelaimės ištiktus žmones. ~~Nesirodė~~
~~varo jausmais~~ Nerodė keršto ir neapykantos, nors ~~kurie~~
Lietuvai ~~taip~~ daug yra padarą blogo. Pamir-
šo jai padarytas nuoskaudas ir bėglius su-
tiko svetingai. ~~Gi~~ Jos nujautė, kad jie yra an-
ka maniako Hitlerio, kuris užgalvojo ~~kad vokiečių~~ tauta
yra dievo išrinkta, ir ji privalo valdyti
visą pasaulį. Kitos tautos yra bevertės,
paverčiamos mėšlu ir turi iš Pasaulio pa-
viršaus visai išnykti. Skelbė rasizmo teoriją.

Lietuva pilna lenkų pabėgėlių. Bet dau-
giausia jų Kaune. Internuoti kariai patal-
pinti vasarvietėių pastatuose, kurie tam tiks-
lui jau ir buvo paruošti. Pabėgėlių tarpe
yra „~~Lenklubo~~ Turistklubo" narių, kurie dalyvavo praėjusį
mėnesį ekskursijoje ir buvo mūsų automo-
bilių klubo svečiais. Tai buvo Switalskis
Poznanės valstybės banko direktorius. Vokie-
čiams užpuolus Lenkiją, iš Poznanės evaka-
vo į Vilnių ir čia ~~iš~~bėgdamas, kai Vilniuje pasi-
rod~~ė~~ ~~rusiems~~ Tarybiniai tankai, liepė
banke esančius zlotus, ~~kurių būta~~ apie pen-
kis milijonus, sudeginti. (jis gerai pasitarnavo Lietuvai) Lietuvos bankas jo
tą patvarkymą įvertino, ~~gerai patarnavimu~~
~~Lietuvai, nes jie~~ zlotai būtų paleisti į apyvartą Lietuvai at-
gavus Vilnių, turėtų juos iš gyventojų išpirkti,
nors ir žemesniu kursu. Lietuvos banko
valdytojo pavaduotojas Juozas Paknys jį labai
globojo iki išvykimo iš Lietuvos. Jis išvyko į Londoną.

Restoranuose, valgyklose ir kavinėse pilna pabė-
gėlių. Ne vien tik civiliai, bet karininkai
ir kareiviai buvodavo viešose ~~vietose~~, įstai-
gose ir gatvėse. Vokiečių pasiuntinybei Lie-
tuvoje tas labai nepatiko, kad lenkų kariai
taip laisvai jaučiasi. Savo nepasitenkinimą
pareiškė Lietuvos vyriausybei. Lenkų kariai
viešose vietose jau pasirodydavo su palydo-
vais. Tai buvo tik vokiečių akims ~~akis~~ apdumti,
pro forma. ~~buvodavo visur~~. Veik visi kariai
per Liepojaus ir Rygos uostus laivais išvyko į Ang-
liją ir kitas valstybes.

Mūsų bute—net trys lenkų kariai pabė-
gėliai. Pusseserė atsiimtė du lakūnus, ku-
rie buvo Lydoje ir pasakojo, kaip netikėtai
šrintant vokiečiai atskridę ir sunaikino
visus lenkų lėktuvus, aerodrome esančius.
Tai buvo kažkas ~~kas~~ ~~kaip~~ baisaus. ~~Po kurio laiko~~
Jie per Liepojaus uostą išvyko. Gavom iš jų
laišką iš Stokholmo. Dėkojo už prieglobstį.
Janka Lučinskienė atsiimtė vieną lenkų
karininką, kuris kilęs ~~yra~~ iš Bydgoščo
(vok. Bromberg). Jis atvyko į Kauną. Vokiečių
pasiuntinybėje tvarkyti dokumentus grįžti
jau ne į Bydgoščą, bet į Bromberga. Toliau
kariauti nenorėjo. Jo tėvas turėjo stambią
prekybą Bromberge. Leidimą gavo, bet netu-
rėjo pinigų kelionei. Paskolinom. Gana grei-
tai per paštą paskolą grąžino ir kvietė atvyk-
ti į svečius. Kvietimu nepasinaudojom.

Pabėgėlių tarpe buvo ir Lenkijos maršalo
Juzefo Pilsudskio žmona, Marija Pilsudskienė su dviem dukterimis ~~duktė Jagudka~~ ir
kartu su jais lenkų kino žvaigždė Jadvyga

Smosarska. Viešai reiškė savo nepasitenkini-
mą, kad jas, atvykusias į Kauną, nepriglaudė
prezidentas A. Smetona. Pilsudskienė bandė
net telefonu pasikalbėti, bet čia Smetona
savo nusistatymą išlaikė ir prie telefono
nepriėjo. Jo adjutantas paaiškino, kad ya
svarbiam posėdyje iš kurio pasitraukti
negali. ~~Laisiėjo~~ ~~sau~~ Teko vietos ieškotis viešbu-
čiuose. Išvykusios iš Lietuvos, emigracinėje
spaudoje J. Smosarska nepagailėjo pamo-
gų Lietuvai už ~~taip~~ nedraugišką priėmimą.
Pamiršo ~~kaimi~~, kad J. Pilsudskis, ~~taip~~ karštai
mylėdamas Lietuvą, padarė jai ~~taip~~ daug
skriaudos. Ne viską galima pamiršti. Eili-
nius lenkus pabėgėlius Lietuva priėmė,
~~nelaimės ištiktus~~ ir dalinosi paskutiniu
kąsniu. ~~Beto~~ Tačiau šitai negalėjo laukti iš Lietuvos
Pilsudskis, Želigovskis ir jų šeimos. Kino
žvaigždė J. Smosarska, atrodo, ~~kad~~ ~~ne~~bu-
vo ne piniginga. Viešbučio tarnams pasiūlė
iš jos pirkti foto aparatą. Apie tai sužinojo
kino „Forum" savininkas K. Bandzevičius
ir jai davė grynais pinigais prašomą su-
mą už tą aparatą, bet jos ~~foto aparatą~~ ne-
paėmė, paliko jai. Pildama pamazgas ant
lietuvių J. Smosarska pamiršo, kad pir-
mą „jalmužną" išvykus iš savo krašto gavo
iš lietuvio rankos. Prisimenu Krylovo pasa-
kėčią „Kiaulė po ąžuolu".

Spalių 10 dieną Tarybų s-ga grąžina Lie-
tuvai Vilnių. Minia eina prie Tarybų s-gos
pasiuntinybės ~~jai~~ padėkoti už grąžinimą. Mitin-
gai. Valdžia persekioja džiūgautojus. ~~Ra~~

kunigus represuoja, tremia, kalėjiman sodina, persekioja. Visuomeninis gyvenimas sustingo. Iš Lenkijos pasiliko „rožki da nožki". Lenkų pasiuntinybė Lietuvoje likviduojama. Visas jos personalas perkeliamas į Latvijos ir Estijos pasiuntinybes. Prieš išvykdamas spaudos attache Stanislavas Westfal atėjo atsisveikinti. Jis, prieš dar tapdamas spaudos attache, tik specialiai pasiųstas Lenkijos pilietis, atsiųstas studijuoti į Lietuvos Universitetą. Jis per labai trumpą laiką gerai išmoko lietuviškai žodžiu ir raštu. Jo šviesiai rudos spalvos, todėl studentų tarpe buvo vadinamas „rudžiu". Tai Varšuvos lenkai jau pasitikimo toms pareigoms mošė žmogų. Nepatikėjo vietos lenkams, o prisiuntė savą, iš Lenkijos centro, patikimą. Dalinomės paskutinėmis žiniomis. Pareiškiau savo džiaugsmą dėl Vilniaus grąžinimo, o jis prieštaravo: „Atidavė Vilnių, o paėmė visą Lietuvą". Negalėjau įtikinti, kad taip nėra. Jis buvo tvirtai įsitikinęs, ir atsisveikindamas tą patį pakartojo.

Kitais metais dar kitokie pertvarkymai. Birželio mėn. 14 d. Tarybų S-gos užsienių reikalų komisaras V. Molotovas Maskvoje esančiam Lietuvos užsienių reikalų ministrui J. Urbšiui 11 val. nakties įteikė ultimatumą, kuriame reikalauja iki birželio mėn. 15 d. 10 val. ryto duoti sutikimą: 1) atiduoti teismui vidaus reikalų ministrą K. Skučą ir A. Povilaitį, kaip svarbiau-

sius kaltininkus, pagrobiant keturis raudon-
armiečius, ir antitarybinių provokacijų suda-
rytojus. 2) ~~tuč tojaus~~ tuojau sudaryta Lietuvoje tokią
vyriausybę, kuri pildys savitarpio pagelbos ~~susitari~~-
mą, pasirašytą 1939 m. spalio mėn. 10 dieną, ir
3) būtų ~~duotas~~ leista tuojau laisvai įženg~~imas~~ti
į Lietuvos teritoriją Raudonajai armijai, ir
kuri bus dislokuota svarbesnėse vietovėse,
~~[illegible]~~ jos bus tiek, ~~kad~~ kiek galėtų užkirsti toli-
mesn~~iams~~ems provokacijoms prieš Tarybų s-gą
ir užtikrinti pildymą Tarybų s-gos ir Lietu-
vos pasirašytą traktatą 1939 m. X. 10 d.

Ultimatumas buvo priimtas. A. Merkio
sudaryta vyriausybė pasitraukė. A. Smeto-
na prezidento pareigas perdavė A. Merkiui,
o pats, iš Lietuvos banko ~~paėmęs~~ išėmęs didelę
pinigų sumą, pabėgo į Vokietiją birželio
mėn. 15 d. per Kybartus. K. Skučas ir A. Po-
vilaitis suimti prie ~~[illegible]~~ sienos ties Jurbar-
ko ir nuteisti sušaudyti. Birželio mėn. 17 d.
Justas Paleckis sudarė Liaudies vyriausy-
bę. Visoje Lietuvoje mitingai ir susirinkimai.

Kol tas viskas fermentavosi, ~~viskas~~ sus-
tingo. Nuvažiavau keletai dienų į Palangą
pasimaudyti jūroje. Kaip visuomet susto~~da~~-
jau invalidų sanatorijoje. Kaitindamasis
~~ant pliažo~~ paplūdimyje, netoli Birutės kalno, pamačiau
prie jūros bevaikš~~čiojant~~tant A. Merkį, J. Urb-
šį ir ~~aviatorį~~ lakūną, brig. gen. inž. A. Gustaitį. Tarp
savęs dalinosi ~~kokiomis tai~~ kažkokiomis žiniomis. Lip-
damas į jūrą, susidūriau su jais. Pasisveiki-
nau. Visus pažinojau. Kreipiausi ~~prie~~ į Mer-
kį, kad jis ką nors papasakotų iš paskutinės savo

kelionės į Maskvą. Jis nepatenkintas
~~man~~ pasakė: „Nėra laiko ir noro pasakoti ~~man su nepasitenkinimu~~
gal kitą kartą". Supratau, kad aš jiems
esu netinkamas pašnekovas. Mes turime
skirtingus kelius. Jie jūros krantu nužy-
giavo link Birutės kalno, o aš, išsimaudęs
jūroje, su ~~savo~~ šeima nuėjau į savo sana-
toriją. Pavakaryje pamačiau, iš greta esan-
čios policijos sanatorijos sveikatos ko-
misaras L. Koganas su Vainikiene ~~iš tos~~
~~sanatorijos~~ kraustė vasarotojus ir ~~tarne~~ ~~svei-~~
~~čiupe~~ ~~ir~~ A. Merkį, nes ~~tie~~ joje vasarą praleis
sunkiai sergantieji darbininkai. Mačiau,
kaip A. Merkys su ~~čemodanu~~ lagaminu ir ryšuliais
nuėjo miesto link. Tai buvo birželio mėn.
29 d., per Petro ir Povilo šventę. Kitą die-
ną, po pusryčių, sėdžiu prie sanatorijos
ant suolo, ~~o~~ vienas nepažįstamas pilietis
pasakoja kitam, kad jis prie Nemerzatės
yra pervedęs į Vokietijos teritoriją pereitą
naktį A. Merkį. Pasienio sargybos punkte
~~jis~~ Merkys užklausė, kaip jį traktuos. Atsakė jam,
kad bus internuotas. Tai išgirdęs A. Merkys
kiek pagalvojo ~~ęs~~ ir pasakė, kad jis grįš atgal.
Vokiečiai ~~jo sprendimui~~ neprieštaravo, ~~ir~~
~~dar~~ jis privedė prie tokios vietos kur dar
buvo silpnai saugoma iš Lietuvos pusės.
Tasai nepažįstamasis ~~su pasipiktinimu~~ pasipiktinęs
~~dar~~ ~~pasakė~~ pridūrė: „Glušas. Jis galvojo, kad
bus paskirtas burmistru Karaliaučiuje"
Kiek vėliau A. Merkys buvo sulaikytas Rygos
aerouoste. Mirė 1955 metais ne Lietuvoje. ~~Ne~~
~~Ak~~ ~~būta~~ Nebuvo didelis intelektualas. Tendavo su inov~~ai~~

dirbti Kauno miesto savivaldybės taryboje. Ne-
pasižymėdavo nei darbu nei galvosenoje. ~~Net~~
~~sa labai~~ siauru horizontu ~~kaip~~ ~~taip~~ ir kasdieniniame gyvenime. Būdamas politikoje
dimisijoje, advokatavo ir duonos kąsnį ten-
davo uždirbti ~~labai~~ sunkiai, nes jurispru-
dencijoje buvo labai silpnas.
Automobilių klubo gyvenime buvo tam
tikrų ir sukrėtimų. Jauniai sugalvojo iš
valdybos išguiti senus, ypač gen. P. Plecha-
vičių ir caro laikų karininką, baltagvardie-
tį Senatorskį Andrių, kuris dirbo Kauno
elektros stoties abonentų skyriaus vedėju,
o klube buvo reikalų vedėju. Pervarinki-
mus klubo valdybos, pravedėme narių
tarpe ~~antijų~~ agitaciją. Pavyko, ir jų vie-
ton išrinkom savo kandidatus, jaunesnės
kartos. Labai užsigavo gen. P. Plechavičius,
kad jis iš valdybos išguitas. Mes, jaunieji,
buvome apšaukti bolševikų pakalikais,
kad pasišaušėm prieš generolą. ~~Jam~~ į tal-
ka atėjo ~~aukščiau~~ ~~stovintieji~~ asmenys ~~žmonės~~ ir
naujai ~~išrinktieji~~ į valdybą nebuvo kviečia-
mi ~~į posėdžius~~ posėdžiauti. Visus klubo reikalus tvar-
kė senoji valdyba, ~~senoame sąstate~~. Po kiek laiko
buvo sušauktas naujas, visuotinis narių
susirinkimas naujai valdybai išrinkti ~~rinkimui~~.
Buvo įbauginti žydai-prekybininkai ir jie
balsavo už jiems pageidaujamus kandida-
tus ~~ir~~ Mes jauniai nebuvome įleisti į val-
dybą ir A. Senatorskis ~~in~~ toliau tvarkė visus
klubo reikalus. Bet neilgai. Sudarius Liaudies
valdžią, A. Senatorskis ir P. Plechavičius pabėgo.

Partija

Mano politinės pažiūros brendo gana ilgai.
Nebuvau susižavėjęs kraštutinėmis idėjomis.
Pagal jų (partijų) programas, sudarytas mažumos, visi turi pritarti joms
ir būti vienminčiais. Tai yra priešinga de-
mokratijos ir socializmo nuostatams. Socia-
listinė demokratija kaip valdymo for-
ma žmonijos yra pats tinkamiau-
sias kelias į gražų rytojų. Juo labiau, kad Lietuvoje
nėra aštrios klasių kovos. Jos nebuvo joje ir anks-
čiau. Kapitalistų, kaip tai yra pramoningose
valstybėse, negalėjo būti, nes Lietuva yra žemės
ūkio šalis. Pramoninės įmonės turėjo ne daugiau 200
darbininkų ir tokių buvo tik keletas. Kiek dau-
giau buvo samdomos jėgos dvaruose. Man teko
vaikystę praleisti dvare. Jame nemačiau
tos žiaurios eksploatacijos ir tos didžiulės pra-
rajos tarp kumiečių ir dvarininko. Dvarinin-
kas papirkinėjo žandarus, kad jie į jo dvarą
nevažinėtų ir leistų samdomųjų vaikams ra-
miai slaptoje mokykloje išmokti abėcėlę.
Kam nors susirgus, kaip gydytojas, taip ir
kunigas, buvo vežami dvaro arkliais ir abiems
mokėdavo dvarininkas. Kam nors mirus, laido-
tuvių diena buvo nedarbo diena ir ji ap-
mokama, nes visi kumečiai turėjo tikrus at-
lyginimus, o ne pagal išdirbimo normas. Vi-
sų samdomųjų šeimose dvarininkai būdavo nuolati-
niais krikšto tėvais, o vestuvėse jis pir-
šlys, o ji – svočia. Taip pat tradicinėse visų šei-
mų šventėse šitos personos dalyvaudavo neformaliai, bet ka

su samdomais(iais) sėdėjo(davo) prie vieno stalo, valgė(davo)
gėrė(davo), šoko(davo) kaip su ~~sau~~ lygiais. Esant tokiam
darbymečiui, keturiems didžiuliams ūkiams
pakakdavo vieno samdomo
ninko. Nereikėjo ~~niekam~~ žmonių varyti nuėdo ir rašti
rai žinojo, kur reikia dirbti, dirbti ir ka dirbti. Visi ge-
buvo pravaikštų, o jei kas neišėjo, netikrindavo, ka dirbti. Ne-
vo, kodėl neišėjo. Patikėta, kad buvo labai
rimta priežastis.

Tokioje aplinkoje formavosi ~~jaunystėje~~ mano jaunystės pasaulėžiūra ~~jau pačioje~~ ~~ir lokantų~~: be streikų. Buvo labai darni šeima. Visi buvo ~~buvo~~ atliekami be jokios prievartos ir smurto. ~~Klasių kova yra mums atnešta iš kitur ir ją atnešė tie, kad jai esant patei-sinti galėtų savo veikimą. Juk neesant klasės kovos, nereikalingi ir vadai kurie joje vado-vauja.~~ Aš esu iš tų, kurie visus nesutarimus sprendžia taikingu ~~keliu~~ būdu, ~~ir~~ taikingomis priemonėmis – be smurto, ~~ir~~ prievartos ir krau-jo praliejimo.

Renkant Seimus, man paaiškėjo Lietuvos visuo-menės politinis veidas. Politinis susigrupavi-mas pasireiškė keturiais sambūriais: Krikš-čionių demokratai, liaudininkai, socialdemo-kratai ir komunistai ~~būdami~~ pogrindininkai. Vi-sos trys politinės grupuotės ~~savo~~ programos ~~pa~~ surašytos pagal socialistinės demokratijos principus. ~~ir socializmo.~~
Komunistai dar yra įrašę kaip pereinamąjį laikotarpį – proletarjato diktatūrą, bet nuo jos neatsisakyta ~~iki šiol~~ Tarybų Sąjungoje laikais nors ir peržengė jos ribas amžiaus. ~~komunistinės santvarkos būvimą Tarybų sąjungoje.~~

Europos pietuose ir vakaruose pasireiškė fašistinis judėjimas. Toji fašistinė bacila pasiekė ir Lietuvą. Ją užsikrėtė tautininkų partija, vadovaujama A. Voldemaro, A. Smetonos ir prof. pralaimėjusi renkant visus Seimus Lietuvoje.

Krikščionys demokratai man nepatiko, nes aklai tikėjo Romos popiežiumi ir buvo jam paklusnūs, net jeigu ir kenkdavo tas paklusnumas Lietuvos interesams, tai Romos klapčiukai.

Socialdemokratų idėjos man patiko. Jie nekentė buržujus nei karto neišmanė. Tiesa, Lietuvoje jų mažai buvo. Socialdemokratai sąmonino darbininkus, jiems aiškino jų interesus. Skelbė visai skirtingus kovos būdus darbininkų interesams apginti. Jie buvo barikadų ir atentatų, kaip kovos įrankių, skelbė streikus. Griežti priešai, taip pat kent kokios diktatūros.

Komunistus pažinojau tik teoretiškai. Rusijoje nebuvau, bet iš ten grįžusių išmanė čiausmų suvokiau, kaip revoliucija didžiulius žiaurumus pateisindavau: minios kerštas už visas priespaudas, neteisybes, kurios buvo daromos tiek daug amžių. Asmeniškai pažinojau V. Kapsuką, A. Angarietį, R. Požėlą, P. Glovackį, L. Adomauską ir kitus. Jie visi Lietuvos patriotai. Kai kurie iš jų turėjo savo asmenišką nuomonę apie Lietuvos valdymą komunistiškais pagrindais. Vis kartojo „Čto russkomu zdorovo, to niemcu smert" (kas rusui į sveikatą, tai vokiečiui mirtis). Visai suprantama, kad jie turėjo kai kuriais klausimais savo nuomonę, nes lietuvis praktiškas.

vadovaujasi sveiku protu ir [nelabai pasiduoda] jausmams. ~~kai~~
~~tingus.~~ Tai griežtai priešinga ~~[illegible]~~
Daugiausia simpatijų reiškiau liaudinin-
kams, dėl jų ištikimybės [socialistinei] demokratijai ~~ir so-~~
~~cializmui ir nuoseklumo~~ ir tolerancijos ~~prie tai~~ [kitiems piliečiams], kurie kitaip mano, kitos tautybės,
~~piliečių~~ [yra] tikin~~čių~~[tys] ir turi~~nčius~~ kitos spal-
vos odą. ~~Prie~~ Tos partijos steigėjus: V. Kudir-
ką, P. Višinskį, K. Grinių ir F. Bortkevičienę ~~tu-~~
~~rėjau pagarbos sentimentą.~~ [ypatingai gerbiau.] ~~Tai~~
~~žadintojai~~ [Jie žadino] mūsų tautą iš letargo miego. Įstojau na-
riu į Valstiečių liaudininkų s-gą 1924 metais
ir su ja susiejau visą savo gyvenimą.

Stojantieji ~~nariu~~ į bet kurią politinę par-
tiją galvoja, kad jos idėjos yra pačios gra-
žiausios ir geriausios ir, tik jas sekdami, pi-
liečiai taps laimingiausi pasaulyje. Aš taip
negalvojau, stodamas į partiją. ~~Aš~~ Esu labai
didelis priešas visų dogmų ir rėmų. Reikia
stebėti patį gyvenimą ir su juo eiti kartu.
Pasaulyje yra toks sutvėrimas ~~kuris yra vadi-~~
~~namas~~ – žmogus. Jis ~~yra didelis~~ [apsigimęs] materia-
listas: ~~nuo pat gimimo dienos. Tam įrody-~~
~~mas, kad~~ jo delno pirštai ~~yra~~ [į save] lenkti ~~prie~~
~~savo kūno~~, o ne priešingai. Materialinis jaus-
mas žmogų lydi nuo lopšio ir iki grabo.
Jam nesvarbu kokia partija yra prie val-
džios vairo, jam svarbu, kad jis ir jo šeima
būtų sotūs, ir visi aprengti. ~~Iš kur tas gaunasi~~
~~jam nesvarbu.~~ Trumpai, ~~aiškiai~~ ir vaizdžiai
kalbant, ~~kad~~ visos idėjos eina per žmogaus
pilvą ir sėdimą vietą. Jei pilvas – ~~yra~~ pilnas,
o sėdimoji vieta pridengta, idėjos – ~~yra~~ geros.

Jam reikia visa tai duoti dar gyvam būnant, o ne tik žadėti. Jis nenori laukti pažadų, jis yra alkanas ir apiplyšęs. Žmonėms reikia atsižvelgti į kiekvieno gyvenimo ritmo ir būti kiekviename žingsnyje praktišku, nes iš to nėra jokios apčiuopiamos naudos. Viena astronomą ūkininkas naktį laiveliu kėlė per upę. Dangus buvo pilnas žvaigždžių. Jis, žiūrėdamas į dangų, klausia ūkininko:

– Ar moki danguje atskirti vieną žvaigždę nuo kitos?

– Nemoku – atsakė ūkininkas.

– Gaila. Pusės gyvenimo netekai, kad nemoki žvaigždžių atskirti, – apgailestavo astronomas.

Upės viduryje pramušo laivelio dugnas ir jis pradėjo sunktis vandeniu.

– Ar moki plaukti? – užklausė ūkininkas.

– Nemoku, – išsigandęs atsakė.

– Tai tu dabar netekai viso gyvenimo, kad nemoki plaukti, – pasakė ūkininkas ir, metęs irklą, šoko į vandenį ir nuplaukė kranto link. Jis krantą pasiekė. O didelis mokslininkas, visų žvaigždžių žinovas, upės verpetuose baigė savo gyvenimą. Šios pasakos moralė yra tokia: „Būk praktiškas, gyvensi ilgai." Tai taikoma ir politiniam verpetui. Programa yra būtina, bet, kad ji būtų gyveniminga, reali, išeinant iš esamų sąlygų. Nepamėgdžiokime bažnyčios tarnų mokymų, kad po mirties, aname pasaulyje, turėsite gerą gyvenimą. Tasai geras

gyvenimas turi būti šioje ašarų pakalnėje. Juo labiau šiais laikais, kuomet pragyvenimo lygis yra pasiekęs aukšto laipsnio. Žmogaus paslėpti arba nutylėti negalima. Niekur paspausti radijo mygtuką ir/ ~~tenka tik~~ smulkiai paaiškins ir papasakos, kur ir/ ~~kaip~~ teriojs tam gyvena, jų pragyvenimo lygį, kaip valstybės, kurios ~~aurbeziai~~ sienos saugojamos. Tai tokios labai silpnai. Vienoje yra karalius, o šalį valdo socialdemokratai. Pensininkams ten moka dvi pensijas, joje ~~yra pats~~ aukščiausias pragyvenimo minimumas, o karalius be jokios apsaugos deniša lakošia ir ~~tam pat pri~~ priimlinėja interesantus, čia pat, ant suolelio. Kam nepatinka tokioje valstybėje gyventi, gali ją apleisti kiekvieną momentu, neprašant jokio leidimo išvažiuoti. Rojus.

Ne ~~esu~~ ~~pasisunkęs~~ rasizmu, o šalininkas, savo tautos ~~kad šia tau~~ labai neiš aukštinti. Neaukštinu, bet ji ~~visa~~ meilinė. Visų kaimynų trypiama, išlaikė visus sunkumus, neišnyko, bet dar padidėjo. Lietuvių giminės, nebūdamos labai skaitlingos, atkeliavo į dabartinę Lietuvos teritoriją, rado joje kiek mažesnę ~~už save~~ Venedų tautą, ją išstūmė ir, ši pasitraukus į šiaurę, jau XIII amžiuje visai ištirpo tarp lietuvių ir latvių.

Istorikai neunstatė, kiek per tautų judėjimą IV–V amžiuje prieš mūsų erą iš Azijos yra iškeliavę baltų. Bet istorikai nustatė, kad XIII–XIV amžiuje etnografinė ~~je~~ Lietuva siekė 80 tūkst. km², tai plotas bereik lygus ~~inasi~~ šių laikų plotui. Jame gyveno 300 tūkst. gyventojų. Tai 4–5 asm. vienam km².

1937 m. sausio mėn. 1 d. visoje Lietuvoje buvo 2.526.535 gyventojai. Vienam km² tenka 45,4 gyventojų. Lietuvos valstybės teritorijos plotas buvo 55.770 km². Lietuviai sudarė – 80,6% visų gyventojų.

1959 m. sausio mėn. 15 d. gyventojų surašymas parodė, kad Lietuvoje buvo 2.711 tūks. gyventojų (o 1939 m. tose pačiose ribose 2.880 tūkst.) Lietuviai sudarė 79.3%. Lietuvių sumažėjimas aiškinamas sąryšy su išvežimais į Sibirą ir pabėgimais į vakarus ir toliau artinantis Raudonajai armijai, 1944 metais.

1935 m. rugpjūčio mėn. 11 d. Kaune įvyko viso pasaulio lietuvių kongresas. Tame kongrese prof. kunigas Fab. Kemėšis skaitė paskaitą ir pažymėjo, kad visame pasaulyje lietuvių yra penki milijonai. Trys milijonai gyvena Lietuvoje, o du milijonai įvairiais laikotarpiais yra išvykę iš Lietuvos ir gyvena išsibarstę po visą pasaulį. Didesnis kiekis lietuvių gyvena Amerikoje.

Sunku pasakyti, ar teisinga laikyti, kad XIII–XIV amžiuje gyveno 300 tūks. lietuvių, bet jei taip, tai per 7 amžius, 16,7 karto padidėjo, nežiūrint į tai, kad per karus, o jų buvo gana daug, ir nutautinimo perijodais nesumažėjo, bet padidėjo. Ko negalėjo padaryti mūsų gentis jotvingiai, gyvenusioje Lietuvos pietuose iki Narevo upės. Ji visai išnyko, nutautėjo. Nors kai kurie istorikai yra tos nuomonės, kad jotvingiai išsiskėrė į sūduvičius – dabartinius suvalkiečius.

Nežiūrint į tas visas peripetijas, kurias teko ant savo sprando pakelti Lietuvai, nepasidavė lietuviai ir visas audras išlaikė.

Lietuvis – ramus, kantrus, ištvermingas, nepalūžo ir nepasidavė nutautinimui. Tai labai brangi charakterio savybė. Todėl aš didžiuojuos, kad tos gajos tautos esu sūnus. Tauta su visais gerais privalumais. Kaip kurie būkštauja, kad lietuviai, būdami tokioje didelėje tarybų šeimoje, ~~kaip yra Tarybų s-ga~~, paskęs toje erdvėje ir masėje. Tos baimės pas ~~[illegible]~~ ~~nėra~~. Lietuvis joje nepaskęs, o vadovaus kitiems, kaip reikia ūkiškai tvarkytis. ~~ir~~ Toji jo ūkiška nuovoka yra įgimta – monopoliška.

Štai toks mūsų ūkiškame gyvenime buvo ~~toks~~ momentas, rodantis, kad lietuviai buvo teisūs, bet jų nepaklausyta, ~~ir~~ klaidžiota klystkeliais gana daug metų ir tai valstybei davė žymių nuostolių. Tai buvo 1948 m. kovo mėn. 24 d., kuomet buvo Lietuvos vyriausybės ir CK Komunistų partijos nutarimas Lietuvoje įvesti kolūkinę sistemą. Ministrų Tarybos pirmininkas draugas M. Gedvila, prieš ją įvedant, Maskvoje įrodinėjo, kad reikia įvesti kolūkiečiui garantuotą atlyginimą – ~~trys~~ 4 rublius dienai (dabartiniu kursu 30 kapeikų). Toks jo pasiūlymas buvo išklausytas sarkastiškai, nepritarta ir dar primesta, kad jis ~~[illegible]~~ [illegible] su nauju gyvenimu. Rezultatas to pasiūlymo buvo toks: po kurio laiko teko jam iš to posto pasitraukti. Kolūkiai merdėjo, o jų nariai vegetavo. Derliai buvo blogi, nes blogai ~~buvo~~ įdirbta žemė. Neturint naudos, darbo našumas buvo žemas. Pravaikštų daug. Masinis grobimas kolūkio turto. Nakties metu nuo lauko derliaus pėdus a~~pibraukydavo~~ brukdavo į savo maišą.

Masinis bėgimas iš kolūkių. Suprasta, kad ir komunizmui esant, nauda žmogaus gyvenime vaidina lemiamą vaidmenį ir su juo reikia skaitytis. Dvidešimt trečias visasąjunginis Komunistų partijos suvažiavimas, kuris įvyko 1966 metais, buvo priverstas tą klaidą atitaisyti ir kolūkiečiams įvesti garantinį atlyginimą. O juk lietuviai iš pat pradžių, įvedant kolūkinę sistemą, įrodinėjo, kad yra būtina, bet prieštarauta, ir tas žalingas eksperimentas tęsėsi net 18 metų.

Įvedus garantinį atlyginimą, kolūkiai iš vegetacijos periodo išjudėjo ir ekonomiškai pradėjo stiprėti. Padidėjo darbo našumas ir derlingumas. O tas įvyko, kad kolūkietis naktį ilsėjosi - lauke nebrankydavo kolūkio pėdų - ir pakilo darbo našumas. Derlingumas pakilo dėl geresnio žemės įdirbimo. Finansiniai sustiprėjus, buvo galima daugiau pirkti mineralinių trąšų. O be šių faktorių derlius dar padidėjo ir dėl to, kad iš lauko buvo vežamos niekieno neapibrankytas pėdas. Grobstyti nebuvo jokio tikslo, nes kolūkietis gaudavo savo uždarbį skirstant pelną. Tie, kurie anksčiau nakties metu darbavosi prie gubų, dabar pasidarė tų gubų saugotojais, kad niekas jų nečiupinėtų, nes pavogtas grūdas buvo jo. Pakilo ir moralė. Vieno kolūkio pirmininkas vienai grobstytojai pasakė, kad ji savo namo visas sienas yra apkabinus šventųjų paveikslais,

(yra) tikinti, o dešimtyje Dievo įsakymų pasakyta: „nevok“, kurio nepaisiloma. Ji jam atrodo, kad ji nevagia, tik kombinuoja. Jis įsakymuose nėra paskelbta: „kad kombinacija tai nuodėmė, todėl per išpažintį tai kunigui nepasako.

Iš kolūkio pabėgusieji grįžta algai, nes ekonomiškai pradėjo geriau gyventi. Tapo pasiturinčiais. Lietuvos kolūkiečiai visiems statoma pavyzdžiu. Tik lietuviai pirmieji iškėlė reikalą garantuotos dienos, ir ją gavę pateisino, duodami didelį derlingumą, iš ko patys ir valstybė turėjo apčiuopiamos naudos. O dėl pačios kolūkinės sistemos visi skeptikai nutilo. Jos būtinumas, kuomet motoras pradėjo iš žemės ūkio išstuminėti žmogų ir knygą, įrodytas visai. Motoras žmogų išvadavo iš labai sunkaus darbo, kuris tęsėsi žemės ūkyje nuo seniausių laikų iki mūsų laikų. Motorui yra reikalingi didesni plotai ir todėl būtinas reikalas burtis į didesnius vienetus. Nesvarbu, kaip tie vienetai vadinsis – kolūkiais, kooperatyvais, bendrovėmis ar kitaip. Knygos ir arklas liks muziejuose kaip eksponatai.

Lietuvis prie visų santvarkų nebuvo paskutinėje vietoje, o kai kuriais laikais buvo net vadovaujančioje misijoje. Jis visai pelnytai didžiuojasi savo senoviška kalba. Gana senai. Vos 1009 metais lietuviai pasirodė istorinėje plotmėje. Kryžiuočiai mėgino juos išnaikinti, bet jiems nepavyko. Lietuviai sudarė galingą valstybę. Išgelbėjo

rusus nuo totorių antplūdžio ir vergijos. Ka-
ria rusų tautą ~~buvo~~ kamavo ~~kamojama~~ be keleto mi-
tų net dvejus amžius. Lenkijai davė ~~didelis~~ Jo-
gailos dinastiją ir pasauliui žymių žmonių
- mokslininkų ir menininkų. Paskutiniais am-
žiais buvo lenkinami, rusinami, ir ~~nežiūrint~~
~~į tas priespaudas~~ išsilaikė, neištautėjo. ~~ir~~ Po
pirmojo pasaulinio karo sudarė nepriklau-
somą valstybę su demokratine socialistine
santvarka ir nuo 1918 iki 1940 m. nebuvo su-
rišta jokiais santarvės ryšiais su kitomis
valstybėmis. Tai labai gaji tauta, nesiduoda
~~ria~~ nutautinti ~~nimui~~. Būdama Tarybų S-gos šei-
moje, taip pat neatsilieka ~~visuose šakose~~
Vyrauja moksle, ekonomikoje, administraci-
joje, mene ir net ~~savo~~ orume. Jiems labai
lengvai ~~duodasi~~ išmoksta svetimas kalbas, ir
kartais tenka stebėtis dėl taisyklingos (tarsenos), ~~kokio jis~~ kad jis
perima iki neatpažinimo, (nesupratai) kad tai jo ~~yra~~
negimtoji kalba. Nepaprastas jo/veržimasis
~~prie~~ mokytis, bet pasižymi gabumais. Tai tiek ~~taip~~
daug ~~pas~~ lietuviai ~~yra~~ turi gerų savybių.

Be reikalo tautinių jausmų monopolis-
tai būkštauja, kad lietuviai kitataučių
masėje paskęs. Baimintis nereikia. Paimsi-
me patį Vilnių. Caro laikais jame mokinu-
si, visais okupaciniais periodais jame buvo-
davau, o jis nebuvo niekad toks gražus ir
lietuviškas, kaip ~~jis yra~~ dabar. Vilniaus mies-
to gyventojų daugumą sudaro lietuviai. Ypatin-
gai jis sulietuvėja, kuomet studentai ir moks-
leiviai suvažiuoja į mokyklas. Vilnius nebu-
vo toks lietuviškas, net jo steigėjo kunigaikščio

Gedimino laikais, ~~ir~~ Gedimino sostinėje vyravo ne lietuvių kalba. Miesto gyventojai buvo rusai, žydai, karaimai, totoriai ir mažas skaičius ~~buvo baltgudžiai~~ baltarusių, lietuvių, lenkų. Vilnius visais laikais buvo daugiataučiu miestu ir nė viena tauta nesudarė absoliučios daugumos, išskyrus lenkų okupacijos laikotarpį.

Lietuvių tauta turėjo daug sukrėtimų (Rusinimo ir lenkinimo laikotarpiai, kryžiuočių užpuolimai. Okupacijos. Laisvoji ir priverstinoji emigracija. Trėmimai.) Todėl 40% lietuvių atsidūrė už jos ribų. Teko man vieną kartą priminti Justui Paleckiui, kad reikėtų sudaryti sąlygas emigrantų sugrįžimui. Pats laikas jau išsprendė ginčytinas problemas, dėl kurių jie apleido savo kraštą. Gavau atsakymą, kad grįžusius reikia aprūpinti butais, kurių dabar neturim. Butais jie patys apsirūpins, nes dauguma grįš su kapitalais ir statydins kooperatinius namus. ~~Jie~~ Grįžusieji asmeniškai turės butą, o valstybė užsienio valiutą. Šimtaprocentiniai fašistai bijos grįžti. Jų ne taip daug. Tegu ir negrįžta, bet yra daug tokių, kurie karo bangos buvo išmesti į kitus krantus. Palikime ramybėje jų bočius, ~~ir~~ močiutes ir jo buvusį politinį veikimą. Pati tikrovė bylos, ~~ir~~ rodys kelią, kaip išeiti iš klystkelio. Šitoji problema lietuviams yra labai svarbi. Išblaškytus tautiečius po visą pasaulį yra būtinas reikalas grąžinti į savo Tėvynę. Nors mūsų respublika nėra didelė, bet joje dar du milijonai gyventojų pilnai tilps.

Lietuvai ~~taipe~~ tapo savo pradžioje, nesuteikta ~~tartina~~ suvereniteto. Tarybinės santvarkos ~~pr~~ Lietuvos [illegible] savo, kad Lietuvos įsijungimas priešininkai padarytas, kuomet joje buvo ~~sovietų~~ Tarybų S-gos -nės kariuomenės įgulos. Todėl ~~buvo~~ Lietuvos [illegible] ~~pasisakymo sąlygos~~ apsisprendimui ~~nebuvo sudarytos sąlygos laisvai pasisakyti~~ ~~kaip manantiems.~~

Praslinko jau 30 metų kai Lietuva randasi Tarybų S-gos šeimoje, o ~~jos~~ Lietuvos suvereniteto klausimą Tarybų S-gos priešai iš savo dienotvarkės neišbraukia ir varo priešišką propagandą.

Tame nesutarimo ~~be~~ [illegible] suverenumo, bet ūkio kolektyvizacija. Tai ~~yra~~ pagrindinis klausimas nesutarimo. Tačiau kolektyvizacijos klausimą išsprendė pats gyvenimas, ~~savo bėgyje~~. Pasiliko tik suvereniteto klausimas.

Šių laikų žmogus yra ~~gerai~~ politiškai išprusęs ~~politikoje~~ ir gerai atskiria politikos spalvas dėka radijo ir televizijos. Tarybinėje santvarkoje yra išauklėtas mūsų jaunimas, kuris be svetimos įtakos sprendžiant tą klausimą plebiscitu arba referendumo keliu laisvai pareikš savo norą. Gal neverta tą ginčijamą klausimą duoti išspręsti pačiai liaudžiai - šalies šeimininkei.

~~Toks metodas demokratijos santvarkoje plačiai yra praktikuojamas. Keletą metų tam atgal Prancūzijos prezidentas Š. Degolis pats panoro, kad pravesti šalyje referendumą ar jam respublikos gyventojai pasitiki. Liaudis pasisakė prieš jį. Kitą dieną po to liaudies pasisakymo atsistatydino ir jo vietoj buvo išrinktas kitas.~~

~~tarptautinėme formoje ir~~
~~labai vėžias pikintas~~. ~~Lietuvai~~ žaizai ~~tenka~~ pasyti-
dimas yra tiktai Lietuvos suvereniteto spa-
je Lietuvos įstojimas į Tarybų s-gos sąstatą procedūrinis klausimas. Esmė
jos tolimesniam ryšium nėra žalingas.
1) Dėl mūsų bočių kaltės, kad jie savo valsty-
bės ~~atsikūrimui~~ parinko netinkamą vietą
tarp dviejų galiūnų, mums tenka ~~dėl to~~
kentėti ir pataikauti net abiem kaimy-
nams. ~~Bet~~ Lietuva kaip* maža valstybė ~~lietuvių~~ pasirian-
dė ~~iš vilties~~ kas norėjo. Anglija grąsino ~~pas mūsų~~ ne-
pirkti mūsų bekonų, jei nedaug užsakymo Anglijai ~~ka~~
ka nors didesnio pagaminti. Vokiečiai
ne tik grąsino, bet ir padarė – nepirkti ~~pas~~
mūsų žąsų, nes mes ~~buv~~ ~~tai~~ labai skriau-
džiam klaipėdiečius, kurie yra vokiškos
kultūros. Ekonomiškai ~~koje~~ mes nebuvom ~~nebuvėjom~~
sav~~istovumo~~ arankiški ~~ir buvome~~ tenkinome ~~tojai~~ di-
džiųjų valstybių norus. Valstybės intere-
sai spyrė ~~buvo~~ rasti valstybę, su kuria kokios
nors ryšiais susirištus ~~ir~~ galėtų atsikratyti ~~visų~~
visų grąsinimų ir baimės netekti ~~visai~~
suvereniteto. Dažniausiai tai daroma su kai-
mynais. Estai ir latviai tokie patys liliputai,
kaip ir mes. Vokiečiai mums yra labai pa-
vojingi, gali nutautinti ~~mus~~, kaip jie nutautino
prūsus. Lenkai yra dar didesni priešai, nes
nutautinimą vykdys ~~daugis~~ net ~~ir~~ per bažnyčią.
~~Gal~~ Daugiausia turi gerų savybių, tai Tary-
bų s-ga. Gal jos santvarka ne visiems pagal
širdį, bet nutautinimas ~~visų nėra~~ ne jos prog-
ramoje ~~ir nelabai tam gabumų~~. Būnant
toje šeimoje nutautėti nėra baimės, o

priešingai. ~~žinant mūsų būdą, kuris [illegible] gyvenimą yra gera objekta [illegible]~~ ~~Žinoma~~ Trijų milijonų lietuvių tauta ~~dar~~ ~~trijų~~ negalės praryti šešiasdešimties milijonų tautos, bet jai vadovauti galės. Tatai ne kokios ~~bent~~ svajonės, bet realybė. Mūsų respublika visoms kitoms statoma pavyzdžiu. Nuo mūsų neatsilieka Latvija ir Estija. Pabaltijo valstybių vyrai dirba centrinėse įstaigose, užima vadovaujančius pos~~tus~~. Respublikinės kalbos yra oficialios kalbos visoje Sąjungoje. Ne taip, kaip buvo prieš anksčiau Lietuvoje, kur sakydavo: „kalbėk lietuviškai". Yra toks įstatymas, kad tarnautojas atvykęs iš kitur ir įsidarbinęs respublikinėje įstaigoje, praslinkus šešiems mėnesiams, yra patikrinamas, ar jis daro pažangą besimokydamas respublikinę kalbą. Padarius keletą tokių patikrinimų ir konstatavus, kad pažangos nedaro yra ~~kvo~~~~rojamas~~ atleidžiamas iš darbo. Taip įstatymas sako, bet gyvenime nuolaidžiaujama. Ta tema man teko kalbėti su Justu Paleckiu ir jis patvirtino, kad toks apsileidimas yra ir patarė, kad mes keltume iš apačios savo nepasitenkinimą ir jiems, būnant viršūnėje, bus lengviau apsileidėlius sudrausti. Pastebėjau, kad aš esu apačia ir tegul šis mūsų pokalbis taps oficialiu signalu tam nenormalumui pašalinti. Pabrėžiau, kad aš niekuomet nebuvau šovinistu, bet jei yra toks įstatymas,

tai reikia jį pildyti, o jei ne, tai reikia tada jį atšaukti kaip negaliojantį. Kiek man yra žinoma tas įstatymas nei pildomas, nei atšauktas.

Tarybų S-gos konstitucija leidžia iš jos sąstato išeiti. Gal reikėtų pravesti atsiklausimą-referendumą. Sveikai galvojantis pilietis balsuos už pasilikimą. Bet taip darant yra būtinas reikalas atitaisyti tas skriaudas, kurias padarė asmens kultas. Toje srityje yra labai mažai padaryta. Buvo represuoti, žmonės nieko prieš Tarybų S-gą nėra padarę nusikaltimo. Buvo persekiojami žmonės, suvedant savo asmeniškas sąskaitas, neteisingai išvežiami. Taip buvo su manim. Turėjau 1947 metais konfliktą su pareigūnais dėl buto. Neteisėtai buvau suglaudintas. Respublikos prokuroro įsakymu įsibrovėliai buvo sudrausti, aš su šeima ištremtas 1948 m. į Sibirą. Iš ten grįžau 1959 m. Grįžęs pradėjau rūpintis reabilitacija. Prokuratūra man leido susipažinti su kaltinamąja medžiaga. Susipažinau ir už galvos stvėriausi. Tokio fabriko, kuriame dirbo virš 40 žmonių neturėjau. Bendrai, acto esencijos fabriko Lietuvoje, nei buržuaziniais, nei tarybiniais laikais niekuomet nebuvo. Lietuvos Saugumo Komitetas davė prokuratūrai raštu patvirtinimą, kad saugumas neturi jokių tiesioginių, nei netiesioginių žinių, kad aš turėjau bent kokius ryšius su pogrindžiu ir banditais. Lietuvos Valst. Liaud. S-gos buvau sekretoriumi nuo 1939 m. spalio mėn. 6 dienos iki jos uždarymo

–1936 m. vasario mėn. 8 d. Buvau tos sąjungos sekretorius. Jos pasekėjas buvau vienas (Sąjunga ūkininkų streiko organizatorių), kuri prie Smetonos atsidūrė pogrindyje, Liaudininkams esant valdžioje, daug prisidėjo prie Komunistų partijos legalizavimo. Esant tarybinei santvarkai, Lietuvoje dar esant organizaciniame periode, aktyviai įsijungiau į darbą. Vokiečiams okupavus Lietuvą, buvau iš darbo pašalintas, areštuotas ir ištremtas iš Kauno. Atrodytų, kad man primesti „anti" niekaip negalima, tačiau iki šiam laikui nereabilituotas todėl, kad man turėtų atiduoti po tėvo mirties paveldėtą namą Širvintose, kuris yra 8×10 metrų dydžio ir jame gyvena rajono Komunistų partijos pirmasis sekretorius. Tą namą tėvas tarnaudamas dvaruose sodininku, labai sunkiomis sąlygomis teko jį pastatyti, kad dabar galėtų ramiai ir patogiai gyventi sekretorius. Sakau patogiai, nes tas namas stovi nuošaliai, sodo viduryje, kur nekliudomai gali pastovėti mašinos, kurios atvažinėja iš kolūkių. Kodėl nereabilituojamas, nepagrindžiama jokiais motyvais, o trumpai atsakoma „neranda pagrindo". Reikia suprasti, kad tai yra grynai asmeniškas nusistatymas. Nepagrindžiama jokiais įstatymų paragrafais. Šeiminiškumas. Kitiems primetama, kad buvo Šaulių s-gos nariu. Įrodė, kad nebuvo, bet vis vien nereabilituojamas. Sakysime, kad buvo, bet čia reikia žiūrėti į jo veiklą. Dauguma priversti tenai, bet jie neveikė, pasyvūs. Vieni turėjo 8 ha žemės ūkį. Senatvėje nepajėgė jo ap-

dirbti, nes vienam ir kitam buvo apie 70 m..., samdė žmogų. Ir vėl nereabilituojamas, nes naudojosi samdomąja jėga. Tarybinėje santvarkoje pavieniai asmenys gali samdyti namų darbininkę, auklę, šoferį. Namą ~~kur~~ pasistatyti, kurio viršys 100 kv.m negalima, o milijonus arba turėti taupomoje kasoje leidžiama. Nėra nuoseklumo.

Yra būtinas reikalas visuomenę konsoliduoti, panaikinti nutarimą dėl pareigų, kad išdirbtas laikas, valdant buržuaziniems vyriausybėms, neįskaitomas į darbo stažą pensijai gauti, sąrašo patvirtinimo (Vyr. Žin. Nr. 30. 1962 m. spalio 31 d.). Pakanktų nenuskaitymo pareigų pažymėto ~~mėto~~ į stažą, pagrindiniame pensijos įstatyme ~~pažy-~~ ir papildymo nereikėtų. Tai nepadarė Estija, Latvija, Baltarusija, Ukraina ir Moldavija. Kodėl mes turime būti ~~daugiau~~ maldingesni negu pats popiežius. Nereikia piliečius skirstyti į pilnaverčius ir nepilnaverčius, nes tai prieštarauja ~~demokratijai ir~~ socializmui. Mes visur garsiai kalbam, kad visi piliečiai yra lygūs, o kaip yra tikrenybėje... Žmona du kartu prašė leidimo nuvažiuoti į svečius pas savo seserį, kuri gyvena VDR. Erfurte ir tuo pačiu aplankyti savo motinos kapą. Neleido, nes buvo išvežta kartu su manim 1948 m. į Sibirą. Reiškia politiškai raupsuota. Reikia šalinti visas prarajas, kurios kliudo vienybei. Tarybinė santvarka nėra bloga, bet tie kurie vairuoja visuomenę, daro klaidas, trukdo įgyvendinti ~~pareiti prie~~ tikrąją ~~demokratijos ir~~ socializmą. Nedeginkime tiltų, kurie veda ~~prie~~ vienybės.

yra ir keistumų. Žiliniai šauliai atsidūrė/ priešvalsty-
binio elemento sąraše, o organizatoriai ir va-
dovai nusipelniusių sąraše - liaudies titulais
apdovanoti. Neatsilieka smetonininkai ir
valdemarininkai. Ir tokių žinomų pavardžių yra
nemažai. Jie būdami nariais ar prijaučiančiais
Komunistų partijai garbės nedaro. Nesu toks,
kad juos persekiočiau (bet ir nenorim vienam
suole sėdėti su jais, prisimines tuos laikus, ir neti-
kiu jų atsivertimu, jei pasikeistų, kas nors, rašytų savo atsi-
minimuose, kokiomis akimis žiūrėjo... Žiūrėjo
~~krivickio ir~~ valdmainio akimis, tada ir dabar.

Pagal partijos įstatus, Valstiečių liaudinin-
kų s-gos Kauno miesto ir apskrities komiteto
pirmininkas dalyvauja Centro Komiteto posė-
džiuose su sprendžiamuoju balsu. Ta teisę tu-
rėjo Jaunimo s-gos ir studentų „Varpas" pir-
mininkai. Centro Komiteto sekretoriumi buvo
Aleksandras Tornau. Jį pakeitė Jonas Stri-
maitis ir mirus J. Strimaičiui, buvau aš
išrinktas. Tas pareigas ėjau nuo 1934 m.
spalio mėn. iki 1936 m. vasario mėn. 6 d.
- sąjungos uždarymo. Valstiečių liaudininkų
s-gos visą laiką pirmininku buvo Mykolas
Sleževičius. Visuotini s-gos suvažiavimai vyk-
davo kiekvienais metais gruodžio mėn. pra-
džioje, išskyrus metus po perversmo. Suvažia-
vimuose buvo svarstoma partijos taktika ir
perrenkama Centro Komitetas, garbės teismas, ir Revizijos komi-
sija. Centro Komiteto posėdžiai būdavo sušaukiami,
esant reikalui. Komiteto prezidiumas posė-
džiavo dažniau. Jis susidarė iš pirminin-
ko, dviejų pirmininko pavaduotojų, iždininko

ir sekretoriaus. Nuolat dirbo samdomas rei-
kalų vedėjas. Tas pareigas ~~buvo~~ atliko Jadvyga
Šileikaitė. Centro Komiteto būstinė ~~buvo~~ įsikūrė
Laisvės al. 60, o paskui Gedimino g-vė 38.
kartu su „Lietuvos Žinių" redakcija.

C.K. posėdžiai visuomet vykdavo labai nai-
mioje atmosferoje. Rinkiminės kompanijos me-
tu, net ir posėdžiai buvo daromi rečiau, nes
komiteto nariai ~~buv~~o provincijoje, mitingavo
ir skaitė paskaitas rinkikams. Laimėjus
rinkimus, komiteto posėdžiai padažnėjo.
Kaip vyriausybės sudarymui, taip ir dėl da-
romų reformų, Valstiečių liaudininkų frakci-
jos Seime pirmininkas adv. Zigmas Tolin-
šis kreipdavosi į Centro Komitetą ~~patarti~~ pri-
tarimo. Tai ~~buvo~~ tik formalioji pusė, nes Centro
Komiteto narių daugiausia buvo Seimo
nariai ir svarstomi klausimai ~~buvo~~ apšli-
fuojami frakcijos posėdyje. Tokie štampai bu-
vo duodami be jokių didelių svarstymų.

Bet buvo vienas C.K. posėdis, kuris iš at-
minties negali išdilti. Jis vyko jau po palei-
dimo III Seimo. Sušauktas posėdis, kad apsvarsty-
tų ~~dėl~~ masinių suėmimų, tame skaičiuje
ir Seimo nario J. Pajaujo. Posėdyje vyko karš-
tos diskusijos. Nutarta fašistinei vyriausybei
įteikti griežtą protestą dėl daromo teroro
Lietuvoje po perversmo. Priimtas projektas
protesto su papildymais. Apsvarstyti kiti bė-
gamieji reikalai ir posėdis ėjo prie galo. Kaz.
Kalys paprašė neišsiskirstyti, nors posėdis jau
buvo uždarytas, bet savo tarpe apsvarstyti vie-
ną klausimą, kuris liečia d-rą Kaz. Grinių.

Kuomet paminėjo d-ro Kaz. Griniaus pavardę, tai net tie, ~~kuriems~~ jam buvo pavykę išeiti, ~~bet~~ vėl atsisėdo išklausyti, ką čia Kaz. Ralys pasakys, nes jis pats yra nuolus blaivininkas ir ko gero Griniui ~~pri~~ primes, kad geria degtinę. Kai viešpatavo tyla, Kaz. Ralys pradėjo dėstyti, kad Kaz. Grinius ketina vesti, persiritęs per šešiasdešimt, ir dar kiek tai metų jaunesnę. Jei jam būtina, tai tegu pajieško pagal savo amžių ir ne išsiskyrusią. Visų nuotaikos pralinksmėjo. ~~Jis~~ Nuo politinių faktų pereita į atskiro žmogaus miegamąjį. Susidarė du lageriai. Vieni teisino, kiti smerkė, tačiau rastas aukso vidurys, kad su Kaz. Griniumi tuo klausimu pakalbėtų, taip sakant „ant keturių akių". Visų akys buvo įdėbtos į Myk. Sleževičių, kad jis ~~juo~~ pakalbėtų. M. Sleževičius pasisakė, kad Kaz. Grinius jo bute gyveno ir nieko jam ne~~sakė~~ pasakojo, o dabar jam išsikėlus, nei iš šio, nei iš to ~~dures~~ apie tai kalbėti su juo ~~sakyti~~. Prašo tą misiją pavesti kitam, nes jam tai ~~da~~ atlikti ~~...~~ nepatogu. Jam atsisakius nuo tos misijos, kas tai paprašė, kad tą misiją atliktų ponia F. Bortkevičienė. Čia pasigirdo F. Bortkevičienės ~~balsas~~ ~~ir~~ garsus „fi" ir po jo dar sekantieji žodžiai: „Jis pagalvos, kad aš jam noriu pasipiršti". Tai pasakius, piktai ~~ant~~ savo kėdę ~~pa~~ pasisuko nuo jos žiūrėjo į kitą pusę. Visi garsiai prapliupo juoktis ir tas tęsėsi ~~kiek~~ ilgiau, nes jiems visiems buvo dar ~~kas~~ juokingiau, kai ~~aš ir~~ mudu su Aleksandru Tornau nukritom nuo savo kėdžių ir ant grindų be atvangos atsigulėme, suėmę ~~savo~~ už pilvų, ~~...~~ ~~...~~ ir garsiai kvatojomės. Juokėsi ir pati F. Bortkevičienė.

Po to linksmo farso M. Sleževičius sutiko pakalbėti su Kaz. Grinium. Ar jis kalbėjo, ar nekalbėjo, bet Kaz. Grinius vedė ir jam gimė sūnus Liūtas, ir dabar jis kaip jaunas mokslininkas garsėja Čikagoje.

Laimėjus rinkimus, pasipylė piliečių pareiškimai Valstiečių liaudininkų sąj. C.K. padarė nutarimą, kad vietos kuopos galės priimti į narius, tik gavus sutikimą Centro Komiteto. Tas buvo padaryta kad apsisaugoti nuo karjeristų-politinių šiknosparnių. Tokios pirmos kregždės buvo Jonas Našliūnas ir Julius Indrišiūnas, buvę „Neo-Lithuania" korporacijos studentai, fašistuojantys. Baigę universitetą gavo paskyrimą į Vilkiją, Kauno aps., vienas teisėju, o kitas notaru. Vilkijos valstiečių liaudininkų kuopos pirmininkas Paulauskas jų pareiškimus atvežė į Kauną atsiklausti. Taigi jie pas liaudininkus karjeros padaryti negalėjo, nes į narius jų nepriėmė. Jie darė karjeras būdami pas tautininkus po perversmo. Kiaulė purvyną rado ir jame J. Indrišiūnas galą gavo, o kitas nusidangino į Ameriką. Mes buvome tos nuomonės, tegu bus mažesnis narių skaičius, bet visi idealistai ir ištikimi. Vokietijoje Hitlerio laikais idealistų-pogrindininkų buvo 1%, karjeristų prisiplakėlių buvo 59%, o 40% buvo tokie, kuriems buvo pasiūlyta nariais į partiją ir jie neturėjo drąsos atsisakyti iš baimės, kad paskui gali būti persekiojami. Tai minkštakūniai ir vėliau jie keliavo pas kitus, tos pačios

baimės vedami. ~~Taip pat~~ jiems pasiūlius, irgi negalėjo atsisakyti ir taip laviravo iki karsto lentos. Na, čia tai jau laviruoti negalėjo...

Po ūkininkų streiko, kurio antrojo ~~buvo~~ organizatoriai buvo liaudininkai, smetoniški diktatoriai ~~to~~ jų pakęsti negalėjo ir 1936 m. vasario mėn. 6 d. uždarė Valstiečių liaudininkų s-gą. Krikščionių demokratų partiją. Socialdemokratų partiją, ~~ir~~ Ūkininkų vienybę ir Lietuvos jaunimo s-gą. Tiktai Darbo federacijai buvo leista veikti su kitu pavadinimu - Lietuvos ~~katalikų~~ krikščionių darbininkų s-ga, kurios buvo uždavinys kovoti su komunistų įtaka darbininkų tarpe. O tikrenybėje Smetona savo būsimam žentui - Kaz. Ambrozaičiui nenorėjo daryti šunybės - ~~ne~~ nesiryžo nustumti nuo politikos lauko. Bet ~~juo~~ jis netapo. Perkrikštyta Darbo federacija buvo apsodinta saugumo agentais, savo misijos pilnai negalėjo atlikti ir taip vegetavo iki Smetonos pabėgimo. Jos prašmatnus vadas - Kaz. Ambrozaitis pateko už grotų. Po kurio laiko grįžo į Lietuvą, ~~ir~~ 1948 m. gegužės mėn. 23 d. buvo išvežtas į Krasnojarsko kraštą ir ten Rešiotose 1958- nuo plaučių vėžio mirė. ~~Tek~~ Kurį laiką ~~mums~~ dviem su žmona teko su K. Ambrozaičiu gyventi viename kambaryje Zaradorkoje. Jis dirbo naktiniu sargu statinių dirbtuvėje. Ten gyvendamas irgi neatsisakydavo nuo taurelės ir dažnai viršydavo normas.

Politinės partijos, kurios buvo opozicijoje, ~~buvo~~ uždarė, tačiau jų laikraščius ~~nebuvo~~ nesustabdė, bet jiems buvo sugriežtinta

cenzūra. Vis vien, esant smetoniškai diktatūrai, politinis veikimas ypač provincijoje buvo suparalyžuotas ir nustumtas į pogrindį. Ir būnant pogrindyje, ūkininkų streikas buvo suorganizuotas ir saugumo agentai nesugebėjo iššifruoti organizatorių iki streiko, jam įvykstant ir jį užbaigus. Spėliojo tik, kas jį organizavo, bet Kaltinamosios medžiagos – „corpus delicti" – neturėjo. Saugumui pavyko ūkininkų tarpe surasti du Judošius: V. Cibulskį ir, ats. kap. Vac. Statkų-Statkevičių, kurie, už kelis sidabrinius sutiko dirbti saugumui. Jais buvo atsikratyta – išmesti iš partijos, izoliuoti jie ne ką galėjo saugumui patalkininkauti.

Daug kam buvo neaišku, kodėl Smetona uždarė partijas, o jų spaudą paliko. Čia savo žodį tarė karininkai. Iš perversmo jie tikėjosi daugiau, bet negavo. Užgniaužus politinį veikimą, opozicijos atsidūrus smetoniškame maiše, o dar uždarius jų spaudą, tasai maišas būtų aklinai užrištas. Karininkai nepanoro netekti „Lietuvos Žinių", kurios karininkų tarpe labai skaitomos, o ypač jų šeimose. Jose buvo plačiai aprašoma prelato Kost. Olšausko byla, kaip buvo sukti amerikoniški lašiniai ir kaip Užsienių reikalų ministras 1920-1921 m. kunigas Juozas Purickis spekuliavo sacharinu, atkarpose spausdinami romanai ir šiaip tokios žinios, kurių nei oficiozas „Lietuvos Aidas", nei „Ryte" arba „XX amžiuje nėra. Trumpai tariant, karininkų ponintės barbarams

neleido, kad užčiauptų laisvai spaudai burną. Tai jis
padarė ne kokiais tai garbingais,
bet grynai savo asmeniškais ~~sentimentais~~ sumetimais ~~sumetimais~~. Lie-
tuvos Žinios – opozicinis laikraštis turėjo tokį pat
tiražą, kaip ir ~~turėjo~~ oficiozas „Lietuvos Aidas", ku-
ris visoms įstaigoms ir pareigūnams buvo
privalomas. O svarstant prelato K. Olšausko
bylą, nužudžiusio ~~nužudant~~ savo meilužę, ~~tai~~ „Lietuvos žinių" tiražas pa-
šokdavo trigubai. Cenzoriai ~~su didžiausiu~~
sadistiškai ~~sadismu~~ braukydavo, ~~ir tą darydavo savo~~
~~viršininkui įsakius~~. Pagal cenzūros taisyk-
les cenzūrai reikėdavo pristatyti du egzem-
pliorius ~~mūsų~~ atspaudų. ~~vieno ainkinio~~. Bet cenzo-
rius kap. Vilutis reikalaudavo trijų egzem-
pliorių. ~~Vienas~~ Pirmas būdavo su išbraukymais, ir pasilikda-
vo pas cenzorių, ~~kitas~~ antras su išbraukymais ir su
parašu cenzoriaus, kad, kas neišbraukta,
leidžiama spausdinti, o trečias su visais iš-
braukymais, tik jau be cenzoriaus parašo,
jį nunešdavo namo savo žmonai ir uošvei
pasiskaityti; ~~Mat~~ Nors tokiu būdu sekė spau-
dą. Smalsumui nėra jokių rėmų, ribų, už-
tvarų ir net padorumo, ~~apimties~~. Cenzoriaus
žmonos, uošvės, kaimynės ir geros ~~pažįstamos~~ bičiulės
iš „Moterų seklyčios", kurias dailininkas Ste-
ponas Žukas savo graviūroje yra įamžinęs,
turi viską žinoti. Tai savo rūšies spaudos
platintojos. Mes ~~labai~~ patys labai stebėjo-
mės, kokiu būdu visas miestas su žino iki
smulkmenų, kas ~~buvo~~ cenzoriaus neleis-
ta, ~~ir~~ Iš spaustuvės laikraštis ~~buvo išleis~~ išeidavo
toks, kokio reikalavo cenzorius. Išbraukytos vietos
~~tas jam su išbraukymais ir tas vietas~~ buvo
užpildytos kita medžiaga.
~~išbraukta, tai daug~~ kas ~~dar pridėta~~. Atpasako-
jant išbrauktą ~~vietas~~ tekstą,

~~jaunt~~ leto, jo turint lakią fantaziją, gana toli
gražu iki ~~pamesimo, kas buvo tikrovėje~~ tiesos. Vie-
nas vyras norėjo patikrinti savo žmonos san-
tūrumą ir plepumo laipsnį. Rytą, išsiritęs ~~iš pat~~
~~ryto~~ iš lovos, jis žmonai rodo kiaušinį, sakyda-
mas, kad jis šią naktį kaip višta yra padėjęs.
Dėl savo keistų savybių prašė žmonos tą lai-
kyti paslaptyje, niekam nesakyti. ~~Eidamas~~ Grįždamas
pietauti ~~savo~~ namo, kieme susitinka kai-
mynę, jį pasveikina, ~~kad~~ nes jis yra kur kas na-
šesnis ~~negu~~ už pačią vištą. Višta deda tik vieną
kiaušinį per dieną, o jis net padėjo pusę kapos
~~kiaušinių~~ (kapa turi 60 vienetų). Taigi cenzo-
rių žmonos, uošvės ir jų kaimynės buvo sa-
vos rūšies spaudos talkininkės. Tokios spau-
dos, kuri ~~buvo~~ cenzoriaus ~~paišelio~~ pieštuko paliesta,
~~ir~~ netiesiogiai patekdavo į dienos šviesą,
tik dėka ~~žmogaus~~ jų smalsumui. Juk toji žmona
savo kaimynėms pasakė, kad jos vyras yra
padėjęs tik vieną kiaušinį, o kieme kaimynių ~~buvo~~
~~tokių~~ apie trisdešimt, ~~ir~~ kiekviena pridėjo
~~ma~~ po vieną, taip susidarė ~~gavosi~~ net pusė kapos.

Tie patys cenzoriai yra mūsų ūkininkų
vaikai. Gerai žinojo savo tėvų ūkišką būklę.
Prieš braukdami pasisakydavo, kad jie, būda-
mi tokiose pareigose, yra priversti tai daryti net
prieš savo norą ir įsitikinimus. Kartą, man būnant
redakcijoje, paprašo mane prie telefono. Paėmęs
telefono ragelį, ~~pa~~sakiau, kad klausau. Pa-
sisako, kad kalba cenzorius majoras ~~R. Bu-~~
Kuizinas ~~saokas~~ ir sako, kad vaikinas atnešė cenzū-
rai „Lietuvos Žinių" puslapių ~~nuo~~ atspaudus,
kuriame yra mano straipsnis ~~su~~ antrašte

„Liūdni neišvkiniai". Pasakė, kad tame straipsnyje minimi faktai yra teisingi, nes jo artimas žmogus (~~jo namų darbininkė, o vėliau tapo jo žmona~~) dirba papirosų ir tabako fabrike. Leidus spausdinti, bus didelė audra. Neleisti irgi negalima, nes fabrikantų išnaudojimas peržengė visas padorumo ribas. Būtų nusižengta prieš žmoniją ir prieš ~~Dievą.. K. Buro~~ Dievą. St. Kuisi~~kas~~nas buvo tikintis. ~~ir bažnyčią lankė kasdien.~~ Aš jam pasakiau, kad jis leistų spausdinti vien tik dėl to, kad, atliekant išpažintį, viena nuodėmė bus mažiau. Jis kiek suglumo. Paaiškinau, kad jis yra tikrai pasakęs, kad, neleidus spausdinti, bus nusižengta ir prieš Dievą. Nusijuokė, nieko daugiau nepasakė ir telefono ragelį padėjo. Laukiam sugrįžtant vaikino iš cenzūros. Žiūrime, kad leista, neišbraukta. Redaktorius M. Januškevičius pašoko nuo kėdės, rankas trindamas vis kartojo: „Dar viena plyta išplėšta iš smetoninio rūmo"... Šio straipsnio turinys buvo toks:

„Gali būti kai ką ir galima įtikinti, kad Lietuvoje tikrai visiems gera gyventi. Tačiau apie ekonominį gerbūvį klaidinga būtų spręsti pagal statomus didelius namus, pilnas žmonių kavines, restoranus ir kinus. Tiesa, mes turime tokį gyventojų sluoksnį, kuris nesivaržo dėl pinigų, tačiau, įsigilinęs į tai, kokiu būdu gaunami tie pinigai, aš nesijaučiu nudžiugusiu. Nors seno tipo baudžiavos Lietuvoje jau seniai nėra, bet vis dėlto dažnai galima pastebėti baudžiavos žymes. Charakteringas mūsų laikų baudžiavos žymes. Dabar kartais senąjį dvarininką pakeičia fab-

rikantų sindikatai ir nežmoniškai išnaudoja darbininkus ir vartotojus.

Tam faktui įrodyti aš imu tiktai papirosų ir tabako fabrikus. Ši pramonės šaka Lietuvoje yra gerai išsivysčiusi ir duoda didelį pelną. Tačiau pažiūrėkime, kaip tose įmonėse apmokamas darbininkas, ypač moterų darbas. Darbininkė į dieną gauna 3 litus, o kalendoriaus mėnuo turi 25 dirbamas dienas. Tokiu būdu per mėnesį darbininkė gauna 75 litus. Iš tų pinigų atskaitoma ligonių kason, įvairios pabaudos ir, pagaliau, išmokama apie 70 litų. Tai dar „geras" atlyginimas. Daug moterų gauna mažiau kaip 3 litus į dieną. Be to, jų darbas nėra pastovus. Fabrikantai priima jas kaip laikinas darbininkes, ir dažnai, dirbusios kokius 3 mėnesius, jos atleidžiamos, kad neduotų joms kompensacijos. Nuo kitų darbininkių net iš anksto, priimant į darbą, imamas parašas, kad jos, būdamos atleistos nuo darbo, nekels jokių pretenzijų dėl kompensacijos.

70 litų – tai suma, iš kurios darbininkei reikia pramisti, apsirengti ir kokią nors pastogę gauti ne tik jai vienai, bet dažnai užlaikyti ir šeimą iš 2 ar 3 žmonių. Pragyvenimo minimumas 1930 m. lapkričio mėn. vienam suaugusiam žmogui buvo 91,68 lt.; šeimai iš 2 žmonių – 153,13 lt. ir šeimai iš 5 žmonių – 266,56 lt. (Statistikos biuletenis, pereitųjų metų Nr. 12) Statistikos ~~biuletenis~~ biuras labai šykščiai apskaitė pragyvenimo minimumą, tačiau jis žymiai prašoka faktinį moters darbininkės uždarbį. Tokia kritinga medžiaginė moters

darbininkės padėtimi naudojasi įvairūs vertelgos, samdydami gražesnes mergaites tam tikroms „pareigoms" atlikti, ir moka joms mėnesinį atlyginimą. Nemanykite, kad toks uždarbis yra didelis: jis nesiekia net 50 litų mėnesiui, kadangi yra iš ko pasirinkti.

Negalima ramiai praeiti ir pro sanitarines sąlygas, kuriomis dirba žmonės įmonėse. Nepasirūpinama net virinto vandens darbininkėms atsigerti, o rankšluosčiai, kuriais po darbo darbininkės nusiplovę rankas šluostosi, nė kiek nesiskiria nuo nešvariausios mazgotės. Kai ateina miesto sanitarinis gydytojas apžiūrėti įmonę, tai jo neįleidžia į vidų be tabako fabriko akcizininko leidimo. O kol pastarasis duos leidimą gydytojui įeiti į fabriką, jau suspėta nešvariems rankšluosčiams pakeisti švariais ir t. t. Viena drąsesnė darbininkė, kad įrodytų sanitariniam gydytojui, kokie „švarūs" yra rankšluosčiai, nunešė tokį rankšluostį parodyti gydytojui į namus. Ir kas atsitiko? Ją darbdavis apkaltino, kad ji pavogusi rankšluostį, iškėlė teismo bylą ir atleido ją nuo darbo. Tas atsitikimas turėjo vietos viename žinomame papirosų fabrike."

Šis straipsnis buvo atspausdintas „Lietuvos Žiniose" 1931 m. sausio mėn. 12 d. ir jį Vincas Kapsukas perspausdino savo knygoje „Buržuazinė Lietuva", kurią rašė maždaug 1933-1934 metais, polemizuodamas su prezidentu A. Smetona, kuris atsakydamas į „anketą savosios pramonės klausimais", pasakė („Tautos ūkis", 1934 m. Nr. 4) „Marksistinė teorija pastatė darbą

ir kapitala kaip du kovojančius
toks pastatymas šiandien yra labai žalingas. Ši-
Dabar stengiamasi šituos du pradus sude-
rinti bendron harmoningon kūrybon. Ita-
lijoje. Šimo kelių einant, pasiekta gražių
vaisių. Reikia, kad darbininkas būtų tei-
singai atlyginamas, o jis už tai sąžiningai
dirbtų". V. Kapsukas Kaip toji „klasių vieny-
bė" ir visos tautos „harmonija" yra įvyk-
dyta fašistinėje Lietuvoje, koks teisingas
yra darbininkų „atlyginimas", tam paro-
dyti perspausdina tą mano straipsnį, kad
niekas negalėtų abejoti jo teisingumu ir,
kad tai rašo buvusis Kauno miesto tarybos
narys Ber. Petrauskas, gerai žinodamas
kaip darbininkas smetoninėje Lietuvoje
yra žiauriai išnaudojamas esant „klasių
vienybei" ir gerai „harmonijai"...

„Lieturos Žiniose" veik kiekvieną dieną
kas nors būdavo rašoma apie smetonišką
„darželį". Jos buvo taranas smetoniškos dik-
tatūros sienoms daužyti. Rašydavo joms
anoniminius grąsinimus. Žadėjo dar kar-
tą susprogdinti. Bet nepabūgta ir kovota
iki pergalės. Komunistai kovą su smetoniš-
ka diktatūra skaito savo monopoliu. Visi
kiti buvo tik stebėtojais. Gana neobjektyvus
įvertinimas. „Lieturos Žinios" buvo di-
delė dorios visuomenės tribūna. Negali-
ma paneigti, kad komunistai kovojo su
diktatoriais. Buvo daug dirbta, aukotasi ir daug žuda-
ro uno budelio rankos. Bet kovos rezulta-
tai buvo kur kas didesni, kaip liaudininkai

savo spaudos ~~špaltose~~ skiltyse fašistėlius nuvainikavo
paimsime net mano straipsnį „Liūdni neiški-
niai". „Liet. Žin." turėjo 35 tūkstančių tiražą. Jas
skaitė kiekvieną dieną ~~4~~ žmonės, kitaip sakant skaitė 140
tūkstančių žmonių. Komunistai, būdami gi-
liam pogrindyje, nakties metu kur nors
parkelyje prie medžio prisekdavo proklama-
ciją. Iki policininko atvykimo ~~[illegible]~~ sakysime, kad
skaitė 500 ar ir 1.000 žmonių, bet tai būta
vietos gyventojų, ir pasklisdavo tik tos para-
pijos ribose. Tas pats ir su iškėlimu raudo-
nosios vėliavos medyje arba prie kokio nors
namo kraigo. „Lietuvos Žinias" skaitė visa
Lietuva. Jas skaitė minist~~rais~~ras ir piemuo.
Tai buvo pats populiariausias dienraštis Lie-
tuvoje. Net cenzorių išbraukytos savo mi-
siją vis vien atlikdavo. Skaitytojas žiūrėda-
mas į tą laikraščio vietą, kur buvo išbrauk-
ta pagalvoja: „čia buvo parašyta teisybė"
Aš nenoriu nuvertinti komunistų kovos su Lie-
tuvos fašistais, bet noriu tą pasisavintą
monopolį pastatyti objektyvi~~zmo~~oje šviesoje.
Su smetoniškais fašistais kovojo visa Lietu-
vos doroji visuomenė, nepakęsdama diktatū-
ros, nežiūrint kokiomis plunksnomis ~~šiac~~ ji
pasipuoštų ~~diktatūra kaipo valdymo forma lie-
tuvio būdui yra svetima ir nėra jokios vil-
ties, kad Lietuvoje galėtų prigyti.~~

Valstiečių liaudininkų Centro Komitetas
ir Lietuvos Žinių redakcija visuomet buvo
apgultos atvykusių iš provincijos „teisybės
ješkoti". Su jais man tekdavo tos „teisybės
ieškoti". Nors dar ir nebuvau Centro Kom.

sekretoriumui, bet J. Strimaičiui sergant, jo darba atlikdavau aš. Buvo net toks atsitikimas, kad vienas ūkininkas savo bylą pralaimėjo visuose instancijose ir klausia savo kaimyno, kuris buvo nuolatinis skaitytojas „Lietuvos Ūkininko" ir „Lietuvos Žinių" skaitytojas, ką dabar daryti? Tas jam pataria, kad paskutinė instancija dar yra Filicija. Jos paskutinis žodis „Lietuvos Žinių" puslapiuose yra lemiamas. Reikia kreiptis tik į ją – Filicija Bortkevičienę. Labai dažnai kas kreipdavosi asmeniškai į ją, ji rasdavo laiko išklausyti jam padarytą nuoskaudą ir nueiti su nuskriaustuoju pas pareigūną, kurio kompetencijoje tas viskas yra. Veik visiems buvo rastas „aukso vidurys", ir grįždavo patenkintas namo. Smetoniškai diktatūrai esant, po uždarymo partijos, tekdavo man keletą kartų nuskriaustąjį nusivesti pas prezidentą A. Smetoną. Tą darydavau be jokių sunkumų. Telefono automato aparate surenki skaičių „21011". Atsiliepia jo adjutantas, o kartais ir pats Smetona. Pasakai, kas kalba ir pasisveikini. Šiaip visi tituluodavo „Jūsų ekscelencija", o aš sakydavau „Ponas prezidente". Trumpai dėstau, kokiu reikalu ir sakau, kad nukentėjęs yra šalia manęs, ir prašau, kad tą pilietį priimtų, išklausytų ir patenkintų jo prašymą. Kiek atsimenu, tokių buvo keletas ir Smetona nė vienam neatsakė pasimatymo. Tik vienam pasimatymą atidėjo kitai dienai, nes prašomą dieną turėjo kortų lai priėmimą atvykusių iš

užsienio svečių. Be manęs Smetonai skambin-
davo F. Bortkevičienė. Sunku pasakyti, kokiais
sumetimais jis mūsų telefono pokalbius
priimdavo su dideliu dėmesiu ir su nu-
kentėjusiu ilgai kalbėjosi. Ypač po ūkinin-
kų streiko. Tokie, kurie mūsų pastangomis
buvo priimti Smetonos, iš jo grįžę pasakoda-
vo mums, kad Smetona teiravosi ne tik
apie jo rūpimą reikalą, bet ir kitus reikalus,
ypač apie ūkininkų nuotaikas. Susidariau
tokią nuomonę, kad jis per tokius lan-
kytojus stiprino savo autoritetą ir populia-
rumą ūkininkų tarpe. Reikia pasakyti, kad
tai jam pavykdavo. Po tokio priėmimo ūki-
ninkas mums pasakodamas žavėjosi jo
paprastumu, mandagumu, atvirumu ir
lietuvišku nuoširdumu. Jis sofoje su juo sė-
dėjo, jis vaišino papirosais ir, palydėdamas
paklausė ar turi pinigų sugrįžti, nusipirkti
bilietui. Ūkininkas pasakė, kad turi ir siūlomus pini-
gus atsisakė paimti. Tam jo tvirtinimui aš
nepatikėdavau, gerai žinodamas kaimiečių
meilę litui, čia pat būdamas žavėjosi jo
elgsena, o kaip jis papasakos savo kaimy-
nams ir pažįstamiems, kaip jį priėmė
pats Smetona. Taip pagražins tą pasima-
tymą nebūtais išgalvojimais,
kad pasakys, jog jis pažadėjo jo vaikams
būti krikštatėviu arba piršliu. Gerai ži-
nodamas kaimiečių psichologiją, kai jis pa-
sakodavo, kaip jis buvo priimtas, aš jį atvėsin-
davau panaudodamas tokį argumentą, kad Smetona
baimės apimtas tai daro, nes gerai žino, kad

jo sosto pamatai ~~yra~~ visai supuvę ir dabar meilinasi ne tik ~~prie~~ ūkininkams, bet ir ~~prie~~ ~~kitų~~ tiems, kad jame išsilaikytų toliau. Ypač po ūkininkų streiko. Prieš streiką jis ūkininko nebūtų priėmęs, o jei ir būtų, tai pinigų bilietui pirkti nebūtų pasiūlęs. Išlydėdamas jį, dar keletą kartų pakartojo, kad jis buvo maloniai priimtas tik dėka to, kad ūkininkai per streiką parodė, kad šalies šeimininkai yra jie, o ne maniakas Smetona ir jo padlaižiai. Patikrinau, ar tasai mano receptas atvėsinimui įspūdžių po apsilankymo pas Smetoną davė gerų rezultatų. Pasirodo, kad davė, net man nelauktų. Jau palaug gerų. Tas ūkininkas buvo iš Bagaslaviškių parapijos. Paklausiau liaudininkų veikėją Feliksą Čižiūną iš Kulniškių kaimo ir jis papasakojo, kad jam padaryta skriauda (tiesinant kelią buvo iš jo ~~žemės~~ paimta kiek tai žemės) atitaisyta. Jis visiems pasakodavo, kaip jį priėmė Smetona, man paskambinus telefonu, ir baigdavo tvirtinimu, kad jis tai priverstas buvo padaryti, norėdamas prisimeilinti liaudininkams, nes jie greitai bus prie valdžios vairo. Čižiūnas jam paprieštaravo, kad Valstiečių liaudininkų s-ga yra uždaryta ir jos dabar nėra. Jis tvirtino, kad yra ir randasi Gedimino g-vė 38, turi savo patalpas, telefoną ir Smetonai paskambino, kad jį priimtų, buvęs savo laiku Gelvonų pradžios mokyklos mokytojas. Jis buvo visai teisus, nes uždarius Valstiečių liaudininkų s-gą, niekas nepasikeitė,

netgi ir baldai pasiliko tie patys. Numatėm, kad partija gali būti uždaryta, tai visas inventorius skaitėsi pagal sąrašą, kad yra nuosavybė b-vės „Varpas". Net visos bylos neperduotos, o perduota tik keletas labai nevertingos. Nuo namo iš gatvės pusės nuimta iškaba, kad čia buvo Lietuvos valstiečių liaudininkų s-gos Centro Komitetas. Ryšyje su uždarymu partijos, samdomas reikalų vedėjas iš darbo nebuvo atleistas. Jas pareigas ėjo Jadvyga Šileikaitė. Ji dirbo su tuo pačiu atlyginimu, bet jos titulas jau buvo: „Studentų „Varpas" korporacijos sekretorė". Darbą atlikdavo tą patį kaip ir anksčiau. Studentams varpininkams toks sekretorius nebuvo reikalingas, bet į biudžetą tas neapsunkindavo. Jų pajamos padidėjo pavidale aukų. Partijai egzistuojant jos pajamos susidarydavo iš aukų. Daugiausia aukodavo advokatas Mykolas Sleževičius. Po jo ėjo Zigmas Toliušis, prof. Vl. Lašas, d-ras Kaz. Grinius ir kiti. Seimo nariai liaudininkų frakcijos ir aukos iš Amerikos. Aš nuo partijos piniginių aukų buvau atleistas, nes kaipo partijos sekretorius dirbau be jokio atlyginimo. Vykstant kur nors man buvo apmokamos tik faktinos išlaidos, be jokių dienpinigių. „Lietuvos Žinios" po uždarymo partijos išmetė iš savo titulinio pavadinimo, kad jos yra Lietuvos valstiečių liaudininkų s-gos organas. Jei kur nors kreipdavausi ir, net skambinant prezidentui A. Smetonai, sakydavau: „kalba buv. Valst. liaud. s-gos Centr. Kom. sekretorius."

Darydavom ir Centro Komiteto posėdžius. Savo apsidraudimui surašydavom dienotvarkę, kad tai vyksta „Lietuvos Žinių" artimiausių bendradarbių redakcijos pasitarimas ir jam tame pasitarime pirmininkauja atsakomasis redaktorius Felicija Bortkevičienė. Pasitarimas vykdavo b-vės „Varpas" salėje, neišstatant jokių slapukų.

Būta ir tokių kuriozų, kad partija, būdama nädaryba iš savo partijos narių tarpo išmetė tokius narius, kurie veikė nesuderinamai su partijos ideologija ir taktika. „Spaudos Fondo" steigėjai ir jo vadovai Vincas Krieska ir Balys Žygelis talkininkavo tautininkams užgrobti vadovavimą „Spaudos Fondo". Man ir Aleksandrui Tornau buvo pavesta parašyti jiems apkaltinimo aktą. Tokį aktą mes surašėm gana greitai. Į paskirtą posėdį pakviečiam abu kaltinamuosius. Atvyko labai punktualiai. Pirmininkas paskelbia, kad dienotvarkėje yra tiktai vienas klausimas, tai V. Kriesкоs ir B. Žygelio nesuderinamas elgesys su partijos ideologija. Tai išgirdę V. Krieska ir B. Žygelis kiek sumišo, bet svarstymui neprieštaravo. Jų pirmuoju kaltintoju buvau aš. Po manęs kalbėjo Aleks. Tornau ir davė pasiūlymą juos išmesti iš partijos narių tarpo. Abu aiškinosi, kad „Spaudos Fondas" pateko į finansinius sunkumus ir, negavus Lietuvos banko paramos kredito formoje, grėsė bankrotas. Jie sutiko tautininkus įsileisti į valdybą, kad išvengtų finansinio kracho. Prašo iš partijos narių tarpo jų neišmesti ir bedirb-

dami pasižada savo kaltę išpirkti.
visi pasisakė už išmetimą iš partijos. Balsnojant
ko jie nesitikėjo. Išmestieji tą nutarimą priėmė
gana skaudžiai. Jie ~~žinojo, kad formaliai par-~~
~~tija būdama uždaryta neturėjo dar savo na-~~
~~rių, nes gyvenime ji buvo ir su tomi skaitytis~~
~~reikėjo~~. Po to posėdžio praslinkus keletai dienų
nuėjau į Kooperacijos banką pratęsti savo pas-
kolą, kurią buvau gavęs leidžiant „Kauno mies-
to planą". Dalį pinigų galėjau įnešti paskolos
padengimui, o kitą – V. Krieska kaip to banko
~~direktorius~~ pirmininkas galėjo nesutikti. Juk aš buvau pro-
kuroru, jį išmesti/ant iš partijos. Nuėjau ir sakau,
kad noriu įmokėti tik dalį, o kitą prašau
pratęsti. Neprieštaravo ir tą operaciją sutiko
padaryti. Buvau labai nustebintas tokiu jo
džentelmeniškumu ir prisiminiau žmones,
dažnai sakančius: „gyvenkime kaip broliai,
o mokykimės kaip žydai". Partija savo keliu,
o gyvenimas turi eiti kitu keliu. ~~Pas~~ Su lietuviais
tas retai ~~pasitaiko~~ atsitinka, nes lietuvis ~~jis~~ yra kerštingas. O ~~pas~~
Krieska jam buvo išsigim~~imas~~ės, bet gerou pu-
sėn. Ir ~~šiaip~~ vėliau jis ~~to~~ nepasitenkinimo neparodė.

Uždarius politines partijas, tautininkai su-
skato iš kooperacijos išguiti liaudininkus, ku-
rie ~~vaudasi~~ buvo vadovaujančiuose postuose. Prie Finan-
sų ministerijos buvo tokia „Viešojo atsiskaity-
mo įstaigų ir įmonių inspekcija", kurią vado-
vavo vyr. inspektorius Mykolas Ragevičius,
viedos rusas iš Vyžuonų, Utenos aps. Jam ir
buvo pavesta ta juoda darba atlikti. Smetoni-
niai fašistai negalėjo pakęsti, kad įsigalėju-
si Lietuvoje kooperacija veiktų visai nepri-

klausomai nuo valdžios aparato. Kooperatyvai sa-
vo suvažiavimuose ir susirinkimuose kooperatyvų
vadovus rinko demokratijos principu, pagal
gautą balsų daugumą. Tautininkams nepavyk-
davo būti išrinktais. Ir ~~čia~~ pradėta galvoti, kad
yra gyvas reikalas panaudoti prievartos ir
gąsdinimo priemones. Pradžioje M. Ragevičius
prieš kooperatyvo metinį susirinkimą, kuria-
me bus perrenkama valdyba, apsilanko į
jo būstinę ir su jos vadovais „aptaria“ kandi-
datus ~~išrinkimui~~ į naują kooperatyvo val-
dybą. Siūlomi kandidatai yra tautininkų
žmonės. Taip buvo su „Spaudos Fondu“, išren-
kant į valdybą žymų tautininkų veikėją
buv. mokytoją Bronių Gudavičių ir kitus, gąs-
sin~~dami~~ama visokiomis finansinėmis represijo-
mis. V. Krieskai ir B. Zygelini pabūgus, jie bu-
vo išmesti iš liaudininkų partijos narių tarpo.
Toks jų išmetimas buvo geru pavyzdžiu
kitiems, kad iš „karo lauko“ gėdingai pasitrauk-
ti negalima. Toji kova dėl vadovavimo koo-
peratyvuose tęsėsi gana ilgą laiką. Negalim
pasakyti, kad tą kovą ~~ne~~ visuomet laimė-
davom. Visi kooperatyvai finansiniai priklau-
sė nuo Lietuvos banko, kuriame sėdėjo tau-
tininkų žmonės. Nors jis buvo akcinis, bet vy-
riausybė 80% akcijų laikė savo portfelyje
ir buvo jo šeimininku. Fašistams pavyko sa-
vo koją įkelti į „Spaudos Fondą“, Kooperaci-
jos banką. „Maistą“ visai užvaldė, o „Pienocent-
rą“ buvęs socialdemokratas, ~~o dabar~~ išsišėręs į
tautininkus, Jonas Glemža be jokių ~~sunkumų~~ sutrikimų
~~[illegible]~~ su tautininkais valdė ir toliau. Tasai

ranjas politinis hibridas net savo asmeninį gyvenimą savotiškai tvarkė. Jam patiko vieno kupėjo žmona. Davė jam keletą „dešėtkų" tūkstančių kitų „otstupnovo", kad jis pasitrauktų ir savo žmoną paliktų jam. Sandėris buvo sudarytas ir 1940 metais bėgdamas iš Lietuvos, tas „brangenybės" nepaliko, pasiėmė ~~su savim~~.

Kova dėl kooperatyvų vadovavimo buvo labai sunki. Mūsų priešas savo žinioje ir valdoje turėjo visą valdžios aparatą su sanguma, kalėjimais ir dar Judos sidabriniais. ~~Paie~~ Kn- riems žmogiška ~~ant sutvėr~~ būtybė ant dviejų kojų neabejinga. Palūždavo prie visokių aplinkybių ir net, kad žmonai patikdavo miesto gyvenimas ir jų žmonės, iš jo keltis vėl į kaimą labai nesinori. Liaudyje sakoma, kad žmona-tai šeimos ~~galvos yra~~ nodega, ji suka pagal galvos kryptį. Bet pasirodo ir kitaip... Kiekvienais metais tekdavo savo pozicijas praleisti fašistams arba jų palaižūnams. Bet paskutinis kovos postas dar buvo „Lietūkis". Per keletą metų jiems nepavykdavo per valdybos rinkimus pravesti savo žmones. Aš kiekvienais metais buvau suvažiavimuose atstovu Lapių žemės ūkio kooperatyvo „Ūkininkas", kurio būstinė buvo Vilijampolėje, Jurbarko g-vė Nr. 3 b. Kuomet aš pasirodydavau jo suvažiavimuose, tai M. Lagevičiaus veidas ir motaika pasikeisdavo, jis jautėsi kaip tas katinas, kuris pridarė į šeimininko miltus. ~~Berods~~ Tai buvo 1933 m. Tam suvažiavimui fašistų buvo labai stropiai ruoštasi. Rudvalis Vincas, liaudininkas iš Vilkaviškio, kuris anksčiau buvo

išrinktas į „Lietūkio" valdybą ir pildė direkto-
riaus pareigas. Dabar turės būti perrenkama valdyba. Pra-
nešė man, kad smetonininkai yra sudarę to-
kį planą: ~~kad~~ išvakarėse suvažiavimo būsiu
suimtas kokiam tai tardymui pravesti, o su-
važiavimui pasibaigus, ~~būsiu~~ paleistas ir toki-
u būdu būsiu izoliuotas nuo suvažiavimo ir į
valdybą jie netrukdomi praves savo žmones.
Taip, tai jie padaryti sugeba. Prieš suvažiavimą
prisiglaudžiau pas vieną gerai pažįstamą, ku-
ris turėjo savo vasarnamį Lampėdžiuose. Suva-
žiavimo dieną aš iš ~~pat ryto~~ anksti ryto „Lietūkio" suvažia-
vime. Pamatęs mane suvažiavime M. Ragevi-
čius labai nustebo. Jis į suvažiavimą atsivedė
ir savo juriskonsultą Juozą Matuką. Suvažiavi-
me dalyvavo ir prof. Petras Šalčius. Suvažiavimas
vyksta ramiai, be jokių ypatingų emocijų. Pri-
ėjus prie naujos valdybos rinkimo M. Ragevičius
pradėjo dėstyti savo samprotavimus, kad koope-
racija neturi rastis kokioje tai negyvenamoje
saloje, bet darniai dirbti su vyriausybe ir į val-
dybą rinkti tokius žmones, kurie turės pasiti-
kėjimą. J. Matukas veik pakartojo tą patį, ką
yra pasakęs M. Ragevičius. Į pakopą lipa prof.
P. Šalčius. Tasai nuobodis šnekėjo apie ko-
operacijos uždavinius ir jų veiklą visuome-
niniame gyvenime. Pagal užsirašiusius buvo
mano eilė kalbėti. P. Šalčius, M. Ragevičius ir
J. Matukas sėdėjo pirmoje eilėje. Man pakilus
į tribūną, salėje sušlamėjo. Pradėjau kalbėti
tokiais žodžiais:

„Prieš šešetą metų man teko universite-
te klausyti profesoriaus paskaitų iš politinės

ekonomijos ir laikyti egzaminus, kuriuose
jis liaupsino, ~~kad~~ kooperaciją demokratinėje
santvarkoje, kaip ~~yra~~ geriausią ekonominę formą,
o čia dabar išgirdau, kad toji kooperacija
turi būti įstatoma į kokius tai rėmus ir
policiniai globojama. Suprantu, kai tai daro
M. Ragevičius. Jis yra paklusnus tarnas ir
jam liepė tai daryti jo viršininkai, o profeso-
rių atgabeno kaip sunkiąją artileriją ap-
šaudyti nekaltą kooperaciją."

Kai išgirdo mano pasakymą „sunkioji artilerija", jis pašoko iš vietos, paraudęs nei- gė, kad niekas jo neprašė, o jis reiškė tik savo nuomonę. Pabaigęs kalbėti prof. P. Šalčius viešai susirinkusiems pasakė, kad jis reiš- kė savo asmenišką nuomonę, niekam nepra- šant. Po šios replikos vyko rinkimai ir per- rinkti tie patys. Tai jau berods M. Ragevičius ar ne ketvirtą kartą buvo nulinčiuotas. ~~Asmeniškai~~ Kiek vėliau jis man atvirai yra pasakęs, kad aš jo karjeros kelyje buvau didele kliūtimi ir gerokai gadinau ~~sugadžiau~~ jo pašlijusią sveikatą.

Tas pats Mykolas Ragevičius buržuazi- niais laikais uoliai pildė tautininkų norus smaugiant pažangius žmones ir buvo net apdovanotas Gedimino ordinu. Tarybiniais laikais išplaukė į pačias viršūnes. Pradžio- je Prekybos liaudies komisariate prieš II pa- saulinį karą ir po jo pabaigimo kaip plana- vimo specialistas. Prasimušė iki ~~prie~~ docentūros ir skaitė paskaitas apie valstybinę prekybą. Buržuazinė veikla jam nepakenkė stoti į komunistų partiją.

Smetoniškos diktatūros laikais kooperacija išsišėrė ir pavirto besalyginiais talkininkais stambių kapitalistinių įmonių. Bankai, akcinės bendrovės ir didieji kapitalistiniai kooperatyvai pasidarė tikrais Lietuvos žemės ūkio šeimininkais. Jie prisidengė kooperatyvų vardu, bet, esant kapitalistinei santvarkai, neišvengiamai tapo kapitalistinėmis organizacijomis, ~~ir~~ visiškai atmetė kooperacijos principą ir išsišėrė į akcines bendroves ~~ir~~ žikiavo visą Lietuvos ekonominį gyvenimą, turėdami monopolines teises. Tie lietuviški kooperatyviški hibridai neblogiau už privatininką biznierių išnaudodavo savo tarnautojus ir darbininkus. Štai ką rašo vienas „Paramos" tarnautojas: („Lietuvos Žinios", 1934 m. lapkričio mėn. 19 d.)

„Kauno kooperatyvų krautuvėse („Paramoje", „Pienocentre" ir kitur) reikia dirbti nuo 7-ių valandų ryto iki 8-ių valandų vakaro. Ir dar po 8-ių, krautuves uždarius, reikia kartais 1-2 valandas sugaišti besitvarkant, o kai esti patikrinimai (kas mėnuo), tai ir daugiau. Šventadieniais taip pat reikia dirbti. Taigi turim darbo dieną 13-16 valandų... O atlyginimas palyginti su darbo laiko ilgumu yra mažas. Darbas kooperatyvų sandėliuose taip pat negeriau apmokamas, o darbo sąlygos dar blogesnės. Pavyzdžiui „Pienocentro" sandėliuose darbas eina po žemyje, nuo 5 val. ryto iki kokios 12 valandos nakties (kartais dar ilgiau). Ir tas darbas vyksta visą dieną prie elektros šviesos, ant drėgnų grindų, nuolat garuotam ore...

Kauno kooperatyvas „Parama" jau yra

gerokai įleidęs šaknis, bet ar jis padarė ką nors išlyginti skirtumui, kuris yra labai didelis tarp duonos ir javų kainų? Rodos, kad ne. Rugių centneris dabar pas mus kainuoja apie šešis litus, o keptos duonos centneris (skaitant dabartinę duonos kainą po 30 centų kilogramui), priskaitant prikepimo 30-50 procentų, (kas yra faktiškai jau šioj srityj dirbančių ir mokslo nustatyta), kainuoja 20-23 litus".

Taigi tie tariamieji kooperatyvai nieko nesiskyrė nuo privatininkų. Žiauriai išnaudodavo tarnautojus ir darbininkus, o kainų lygsvaros išlaikymui nieko nedarė ir vartotojus išnaudodavo kaip ir visi kiti vertelgos. Jų vadovai gaudavo didelius atlyginimus, kad net galėdavo iš kitų sau žmonas pirkti, trankytis po užsienius, didžiulius sau namus statytis, pirktis dvarus, lėbauti ir „rojaus" vakarus pas save ruošti. Tai demokratiniai chameleonai, kurie visuomenėje dangstėsi demokratija ir socializmu, o savo asmeniškame gyvenime buvo savanaudžiai ir siurbikai svetimo kraujo. Partijoje tekdavo dažnai pasisakyti prieš tokius kooperacijos veikėjus. Būdavo jie iškviečiami į partijos komitetą ir tekdavo jiems praryti karčias piliules. Bet tik tam laikui. Buvo nepataisomi ir leista jiems plaukti pagal tėkmę, bet jau be partijos bilieto.

Sukapitalintoje kooperacijoje labai aktyviai veikė žymus tautininkų veikėjas Jonas Lapėnas. Tai buvo sumanytojas naujos kooperacijos. Jis sugebėdavo savo sumanymams pakinkyti žmones ir kitų politinių

kapitalą išveždavo į užsienį ir taip dar kenkdavo valstybės gerbūviui ir jos klestėjimui. Protekcionistinėmis sąlygomis savo tautietį galima padaryti prekybininku ir pramonininku, bet ir jis ...

340

Jonas Lapėnas gimė 1891 m. rugpjūčio 5 d. Panevėžio apskr. Dagilinės dvare, neturtingoje šeimoje. Būdamas 13 metų patenka į Šumpenų prekybos b-vę, kur mokosi prekybos. Po 3 metų perkeliamas į Ariogalos vartotojų b-vę vedėju. Iš Ariogalos vart. b-vės [illegible] išbuvo 3 metus, perkeliamas į Plungės koop. vedėju. Nuo 1912 m. iki Didžiojo karo J. Lapėnas buvo vedėju Sur. Kalvarijoje „Žagrės" b-vės.

Karo metu J. Lapėnas verčiasi privačia prekyba - turėjo knygyną Sur. Kalvarijoje.

1918 m. Danguose įkuria kooperatyvą. Nuo 1920 iki 1926 m. J. Lapėnas buvo Pakaunės vartotojų b-vės sąjungos valdybos narių. 1926 m. „Maisto" b-vės direktorius ir tose pareigose išbuvo 10 metų. Buvo suimtas po ūkininkų streiko 1935. IX. 13 d.

Kaune J. Lapėnas įkūrė pirmą tautininkų skyrių

grupėms. Jis tvirtino, kad ekonomikoje ne-
turi būti politinių spalvų. Litas daro šilu-
mą ir raudonam kišenėje. Jis pripažino,
pabrėždavo, kad nors Lietuvos kooperacija
su savo struktūra skiriasi nuo idealios
kooperacijos, bet tai padiktavo jos sąlygos
ir tautos interesai. Prekyba ir pramonė pa-
čioje pradžioje, Lietuvos nepriklausomybės
metais, buvo ne lietuvių rankose. Lietuvis
buvo tik gamintojas ir ~~savo gaminio~~ rea-
~~lizavimui~~ priklausė nuo svetimtaučio, ku-
ris pelnėsi iš jo gaminio ~~ir savo~~ kapitalą išvežėdavo į už-
sienį ir ~~tuo~~ taip dar kenkdavo valstybės ger-
būviui ir jos klestėjimui. Protekcionistinė-
mis sąlygomis savo tautietį galima padą-
ryti prekybininku ir pramonininku, bet ir jis
su vilkiškais apetitais visai nesiskirs ir
nuo tų, prieš juos kovosime. Taigi sukapitalin-
ta Lietuvos kooperacija bus tinkamiausia
forma ekonominei politikai šiam laikotar-
piui, kol tikroji kooperacija subręs, ~~ir~~ susti-
prės ir galės savo uždavinius tinkamai pil-
dyti ir tada perims iš šios kombinuotos ko-
operacijos funkcijas, su aktyvais ir pasyvais.
~~J. Lapėnas caro laikais, dar vaiku būda-~~
~~mas įsidarbino pasiuntiniu į kooperatyvą~~
~~Kalvarijoje, Marijampolės aps. Paskui buvo~~
~~pardavėju, vedėju ir karo metu Rusijoje~~
~~įvairiose prekybose, dirbdamas įvairius dar-~~
~~bus. Grįžęs į Lietuvą dirbo Lietuvos vartotojų~~
~~kooperatyvų s-goje. Po perversmo J. Lapėnas kaip~~
~~kaipo specas pasireiškė kooperacijos srityje ir~~
~~pateko į vadovaujančius postus.~~ Kurį laiką

net buvo Tautininkų s-gos pirmininku. Esant ekonominei krizei, tautininkai po ūkininkų streiko suvertė visą kaltę J. Lapėnui ir pašalino jį iš visų pareigų. Kaip N. Gogolio veikale „Taras Bulba" yra pasakyta: „ja tebia porodil, ja tebia i ubju" (aš tave pagimdžiau, aš tave ir užmušiu). Po nuėmimo ~~iš~~ nuo aukštųjų kooperatinių piedestalų J. Lapėnas ~~ano~~ gavo širdies priepuolį 1937 m. VII. 24 d. ir mirė. Jis buvo apkaltintas savanaudiškumu ~~...~~ ir staigiu ~~gaus~~ pralobimu.

Nors J. Lapėnas buvo mano politinis priešas, bet ~~dėl~~ objektyviai ~~mo~~ turiu ~~pažymė-ti, kad~~ įvertinti: tai būta neeilinio žmogaus. Žmogaus, kuris ~~buvo~~ baigęs vos pradžios mokyklą, vadovavo stambioms įmonėms ir gerai vadovavo. Jis buvo praktikas. Skaitė paskaitas prekybininkams ir kooperacijos darbuotojams. Buvo tokia Ekonominių studijų draugija, kurios nariai buvo baigę aukštuosius mokslus. Jos narys privalėjo ne mažiau kaip dvejetą paskaitų paruošti į metus arba parašyti žurnalui „Tautos ūkis" nemažiau poros straipsnių įvairiais ekonominiais klausimais. Į J. Lapėno paskaitas ateidavo profesoriai pasiklausyti ir klausė su didžiu susižavėjimu, kad net per jų žandikaulį varvėjo seilė. J. Lapėnui ekonomikos aukštos materijos buvo svetimos. Jis savo temai parinkdavo kokį nors praktišką dalyką ir dėstė klausytojams, apie kurį ~~mos~~ mokslininkai neturėjo supratimo. Jiems neteko dirbti praktiškai ir jie to nežinojo, o tai

jnos labai įdomino. Taip sakant, J. Lapėnas baigęs tik pradžios mokyklą ekonomikos klausimais švietė profesorius, nes jie buvo tik teoretikai, be jokios praktikos. Jis nepaprastai gerai orientavosi ne tik Lietuvos produkcijoj, bet gerai žinodavo ir tarptautinę rinką. Tuo laiku prekyba vykdavo pagal principą „Do ut des" – duodu, kad tu man duotum. Lietuva ką nors pirkdavo kitur, bet reikalaudavo, kad ką nors pirktų ir pas mus. O mes galėjom parduoti tik maisto produktus, esančius žinioje J. Lapėno. Tekdavo visus užpirkimus užsienyje derinti su J. Lapėnu. Kartais išspręsdavom telefonu, bet buvo ir taip, kad jis, būdamas „Maiste" Aleksote, sako, kad jis tokią valandą bus Muralio kirpykloje, ir jam besiskutant, suderinam. Jis spręsdavo greitai, be jokių svyravimų. Jis, būdamas tokiam aukštam poste, neužsibarikaduodavo nei sekretoriais, nei kokiais patarėjais, visur ir visada buvo labai lengvai prieinamas. Tai jo kaip komersanto buvo didelis privalumas, jo gera mokykla.

Buvo pačių tautininkų apkaltintas greitu pralobimu. Jo legalios mėnesinės pajamos prilygo ministro atlyginimui. Atiduodant degtukų monopolį švedams jis kaip tarpininkas būk tai uždirbo 200 tūkstančių litų komiso. Kapitalistiniame pasaulyje yra labai paplitęs tarpininkavimas ir už jį apmoka kaip viena, taip ir kita pusė. Jei tai uždirbtų Jankelis arba Joselis, tai dėl to nebūtų jokio triukšmo. Lietuvai buvo labai naudinga atiduoti degtukų monopolį švedams.

Degtukų pramonė Lietuvoje buvo svetimtaučių rankose ir tvarkoma sindikato nutarimu jokio progreso nedarė, nes eksportui neturėjo rinkos, kadangi švedų Kreuger und Toll degtukų koncernas visur turėjo monopolį. Lietuva gavo 60 milijonų dolerių paskolą 35 metų terminui. Monopoliui pasibaigus, 35 metams praslinkus, visi monopolio įrengimai ir fabrikai be jokio atlyginimo pereina Lietuvos nuosavybėn, o taip pat naujai įrengtas popierio fabrikas Petrašiūnuose. Koncernas esamus degtukų fabrikus Lietuvoje iš savininkų atperka laisvu susitarimu. Monopoliui pradėjus veikti ši pramonė iš vegetacijos periodo išrėpliojo. Pradėta eksportuoti į kitas šalis degtukų šiandien. Padidėjo darbininkų skaičius ir jų atlyginimai. Tai buvo labai naudingas Lietuvai sandėris su švedais, atiduodant jiems degtukų monopolį. Vartotojas čia nenukentėjo. Kaina pasiliko ta pati, o po koncesijos termino ši pramonė pereis į valdžios valdą. Tai buvo padarytas pirmas žingsnis ~~prie~~ socializmo programos vykdymą.

Būk tai J. Lapėnas už tarpininkavimą iš švedų yra gavęs 200 tūkstančių litų ir pradėjo statyti Kęstučio g-vėje Nr. 24 (priešais sunkiųjų darbų kalėjimą) penkių aukštų namą. To namo statybai yra gavęs iš Taupomųjų kasų ilgametę paskolą, gana didelę sumą. Taip, kad J. Lapėno turtai nebuvo jau taip dideli, bet tautininkai ant savo aukuro jį sudegino, po ūkininkų streiko, liaudžiai nuraminti.

Po perversmo dalis karininkijos galvojo ir ieš-
kojo kelių, kad liaudininkai su tautininkais su-
du bendrą kalbą. Jiems į galvas įpūstas trei-
kas išgaravo ir pamatė, kad iš komunistų pu-
sės to baisaus pavojaus nebuvo tada, ir jo nėra
ir dabar. Skambina man į butą Generalinio
štabo II skyriaus viršininkas pulk. leit. Kostas
Dulksnys ir prašo, jei aš kartais būčiau prie
Įgulos bažnyčios, tai, kad užeičiau pusvalan-
džiui pas jį. K. Dulksnį gerai pažinojau iš
partizanavimo laikų kovojusį su lenkais, neutralinė-
je zonoje Širvintų rajone. Tada jis buvo tik
vyr. leitenanto laipsnyje, o dabar baigęs aukš-
tąjį karinį mokslą Čekoslovakijoje yra II skyr.
viršininku. Tasai II skyrius – tai yra žvalgybos
skyrius, kurio savo laiku buvo viršininku
ir rašytojas Liudas Gira.

Kitą dieną užėjau. Jo skyrius buvo tam pa-
čiam name, kur buvo ir Kauno miesto karo
komendantūra, Gedimino g-vė 34, antrame aukš-
te. Maloniai mane priėmė ir, kiek prisiminus
partizanavimo laikus Širvintose, jis man pa-
sakė, kad, gen. Stasio Raštikio prašomas, jis
mane iškvietė pasikalbėti, kaip surasti kelius
sutaikinti liaudininkus su tautininkais. Aš
kiek buvau nustebintas, kad tos iniciatyvos
ėmėsi labai artimas Smetonos giminaitis. Norėjau
patikslinti, todėl dar užklausiau K. Dulksnio,
ar tokia idėja yra paties St. Raštikio, ar kito, o
jis tiktai ėmėsi pazonduoti dirvą. K. Dulks-
nys man nieko aiškaus negalėjo pasakyti,
bet galvoja, kad tai yra tik vieno St. Rašti-
kio sumanymas. Gavus iš liaudininkų atsakyma

bus paskirtą dieną susitikimui dialogui pra-
vesti. Pastebėjau, kad prieš susitinkant
mums yra svarbu žinoti, ar tautininkai
yra pasiryžę atstatyti demokratinę san-
tvarką, kuri yra įrašyta Lietuvos konsti-
tucijoje. K. Dulksnys atsakė, kad to jis ne-
žino ir jam buvo pavesta pazonduoti,
ar tautininkai sutiktų su karininkijos
atstovais susitikti ir pasikeisti nuomo-
nėmis dėl sudarymo naujos vyriausy-
bės, dalyvaujant tautininkams. Be to, jis
prasitarė, kad toji karininkijos grupė ne-
ra nusiteikusi klausti tautininkų apie ko-
kius nors nusileidimus, nes šalies šei-
mininku yra „ginkluotos jėgos" ir bus taip
kaip jos panorės. Neiškenčiau ir su sarkaz-
mu pasakiau: „Antrasis perversmas. Ke-
lias atgal". O jis man atsakė: „Atrodytų,
kad taip". Užviešpatavo tylos minutė.
Negalėjau suvirškinti tos staigmenos:
~~kad~~ gen. St. Raštikis, būdamas Smetonos
labai artimas giminaitis, su kitais karinin-
kais mošia „dvaro perversmą"! Man gal-
vojant pasigirdo telefono skambutis ir K.
Dulksnys kiek ilgiau kalbėjo su kokiu-
tai pareigūnu. Tuo momentu man ~~galvo-~~
~~je vyko analizas~~ dingtelėjo mintis, kad perversmus karinin-
kai dažniausia, daro grynai savo asmens
interesams apginti arba juos įgyti. Gen. St.
Raštikis - mažai kam žinomas, būdamas
kariuomenėje įsigijo veterinarijos gydyto-
jo diplomą („doktor od bydła") ir, esant
smetoninei valdžiai pakilo į generolus,

todėl netruktų būti nedėkingas Smetonai. Šiaip, ~~gyvenime~~ iš šalies žiūrint, atrodė man, kad ~~pas~~ jis ~~jį~~ tun ~~esama~~ daug napoleoni~~zmo~~škumo ir tas žmogus, kaip liaudyje sakoma, parako neišgalvos. K. Dulksn~~ių~~ys pabaigęs kalbėti telefonu, ~~jis~~ kreipėsi ~~pas~~ į mane klausdamas, kodėl taip susimąsčiau. Pasakiau jam, kokios mane kankina abejonės ir pasakiau, kad aš asmeniškai gen. St. Raštikio nepažįstu. Gal ir klystu, bet netikiu, kad jis savo pasirinktą misiją sėkmingai praves. K. Dulksnys bandė mano abejones išsklaidyti, kad ~~jis~~ būdamas prie Smetonos sosto, matė visus pyrėsius ir kaip padorus žmogus to kęsti negali, ~~tai~~ todėl ėmėsi sanitaro pareigų visą smetonišką sąšlavyną su pačiu Smetona pašalinti iš valdžios ėdžių.

Atsisveikinęs pasakiau, kad ką aš čia esu išgirdęs pranešiu Valstiečių liaudininkų s-gos CK pirmininkui Myk. Sleževičiui, bet jis pats asmeniškai tą reikalą nespręs, o greičiausia bus ~~įneštas~~ pateiktas apsvarsty~~mui~~ti CK prezidiumui. K. Dulksnys prašė tą viską laikyti didžioje paslaptyje ir ilgai nedelsti su atsakymu. Išėjęs iš jo ir eidamas per Nepriklausomybės aikštę į Centro Komitetą Gedimino g-vė Nr. 38, taip buvau susimąstęs, kad būk tai ~~ne~~kai kuriems sveikin~~tiems~~nams neatkėliau net kepurės, o vienas net mane pasekęs iki b-vės „Varpas", galvodamas, kad apsirgau. Tikrai buvau labai sukrėstas, ~~ta~~ ~~staigmena~~. kad ~~praslinkus~~ ~~penkiems~~ devyniems metams

po perversmo karininkija pranėgėjo, kurs de-
generatas, garbės troškėjas privedė Lietuvą
prie tokios bedugnės, kad dabar tie, kurie
jį į tą sostą yra pasodinę, nengiasi jį nuversti.
Bet per tuos ~~penkis~~ valdymo metus sugebėta savo
sostui išlaikyti, daugelį pašalinti iš gyvųjų tarpo.
Padidėjo per tą laikotarpį našlaičių, našlių
ir vaikų netekusių sąrašas. Kiek pralieta aša-
rų ir kraujo, kad maniakas galėtų kalbėti
tautos vardu. Baisu darosi. Plaukai šiaušia-
si ant galvos, kuomet prisimeni tuos laikus.
Taip, eidamas aš nemačiau savo pažįsta-
mų. Mačiau tik liūdnus padarinius, tų ž-
monių ašaras ir sielvartą. Atėjęs į Cent-
ro Komitetą, prisėdau, kad susikaupčiau.
Reikia surasti Myk. Sleževičių ir jam atpasakoti
iki smulkmenų, kaip vyko mano pokal-
bis su K. Dulksniu. Reikalų vedėja J. Šilei-
kaitė pastebėjo, kad aš šį kartą ne toks,
kokis paprastai būnu. Paklausė, kas man
skauda? Atsakiau, kad esu sveikas, bet
motaika nekokia vien dėl to, kad ~~pas~~
visus ~~jį yra~~ nekokia.

M. Sleževičių radau namie, pietaujant.
Pasakiau, kad yra labai skubus reikalas.
Paprašė užeiti. Jo kabinete smulkiai atpa-
sakojau ~~mano~~ pokalbį su K. Dulksniu.
Jis klausėsi labai atidžiai, bet pastebėjau
tarpais jo veidas keitėsi, ~~su~~ darės piktas ~~pykčio [illegible]~~
Kai ~~Pa~~baigiau savo ~~at~~pasakojimą, jis pašoko
iš ~~savo~~ fotelio ir vaikščiodamas pakeltu
balsu pasakė, kad atsakymas labai trumpas.
Dar šiandieną galima jam atsakyti,

kad mes pokalbi[illegible]
jie nuoširdžiai tam galėsime pradėti, jei
dų tu (užporyt bus [illegible] linkę ir kad tai šio-
je ta data - perversmo - skaito didele
šventė, prie namų jie verčia namų savinin-
kus iškabinti vėliavas, vaišės ir net pamaldas. Mūsų minėji
diena praleista kaip ir kitos dienos [illegible]
praleidžiamos, tenebus garbinamas
smurtas, kuris įvyko 1926 m. gruodžio
mėn. 17 d., tai tada mes duosime atsaky-
mą ir sąlygas, kad galėtume sėsti prie stalo su karinin-
kija dėl tolimesnio Lietuvos likimo.
Bet išanksto pabrėžiam, kad Lietuva
būtų tvarkoma tik demokratiškais pa-
grindais, kaip yra parašyta jos konsti-
tucijoje iki perversmo. Jei gruodžio mėn.
17 d. nebus švenčiama, tada mes įsitikin-
sime, kad gen. St. Raštikis turi įtakos tam
naujam judėjimui. Taigi parodys gruo-
džio mėn. 17 d. Iš M. Sleževičiaus buto pa-
skambinau K. Dulksniui ir susitariau
dėl valandos, kada būsim pas jį. Jis
buvo kiek nustebintas, kad mes taip
greitai duodam atsakymą. Man išeinant
M. Sleževičius papasakojo, kad aš
jo nenustebinau savo misija. Jam
jau teko girdėti iš kitų St. Raštikio pasi-
sakymus, kad jis yra apsivylęs tautinin-
kais ir daug simpatijų reiškė liaudinin-
kams, bet nieko konkretaus nesiūlė,
kaip iš tos smetoniškos klampynės
reikia išbristi. Bet didelių vilčių tam su-

sutikimui ~~nešnoda~~ neteikia, nes karininkija save skaitys šalies šeimininku, o ne liaudis. 1926 m. padarė perversmą ir prie valdžios vairo pasodino A. Smetoną ir A. Voldemarą, o dabar nori pastatyti kitus, bet kartu jiems diktuoti, nes jie turi ginklą, o tai yra svariausias „argumentas"... nepriimtinas.

Pas K. Dulksnį atėjau, jam darbo dienai pasibaigus. Niekas mums nekliudė ir aš pasakiau M. Sleževičiaus sąlygą. Jis tą sąlygą priėmė tylėdamas ir pažadėjo perduoti St. Raštikiui dargi šiandiena, nes taip yra ~~jau~~ susitaręs. Dar turėdamas laiko iki išvykimo pas St. Raštikį paprašė mane pabūti pas jį ir pažadėjo papasakoti savo įspūdžius iš Tarybų S-gos, kurioje nesenai viešėjo su gen. St. Raštikiu. Pažymėjo, kad Tarybų S-gos ~~prancūziškai tariant~~ karinės jėgos, prancūziškai tariant yra „Potentiel de guerre" (~~skaitoma „potansjel dė ger"~~) ir tą yra pasakęs Paul-Boncour 1925 metais nusiginklavimo klausimu apie tas valstybes, kurios yra pasiruošusios karui, visos galimos karui pastatyti kurios nors valstybės jėgos ir priemonės. Apie savo kariuomenės potencialumą mus jų neslėpė, visur vežiojo, rodė, aiškino ir pasakojo. Tarybų S-gos karinės jėgas lygino su savo ir kitomis. Būta skirtumo apginklavime, apmokyme, apmundiravime, mityboje ir bendrame išsilavinime. Tačiau, tuo laiku Lietuvos kariuomenė mus Tarybų S-gos

kariuomenės ~~ant~~ keletą partiotų buvo ank-
šeiam. Nors buvo ir anksčiau, bet kariaujant
pralaimėjimas yra neišvengiamas, nes vis
su imtų masė. Tai ne 1919 metų Raudonoji
armija, kurią neskaitlinga Lietuvos armi-
ja išstūmė iš Lietuvos teritorijos. Šiandie-
ną Tarybų s-ga - sako K. Dulksnys - pranašina
savo armiją visais atžvilgiais ir tai sąskai-
don eilinių piliečių. Tas labai pastebima,
~~kad~~ nes visuomenės pragyvenimo minimumas yra labai
žemas. Juos lydėjo ir globojo generalinio
štabo pulkininkas, ~~ir jis buvo kur kas~~
geriau aprūpintas negu gen. St. Raštikis,
kuris buvo generalinio štabo viršininkas
Lietuvoje. Laisvam pasikalbėjime K. Dul-
ksnys užklausė to pulkininko, kodėl
toks didelis skirtumas tarp ~~tarp~~ kari-
ninko ir eilinio tarnautojo palyginimo. Jis
jam paaiškino labai trumpai. Jį jam
„petiletka" yra pasiekus, o tarnautojo dar
nepasiekė ir kaip toli jis ~~yra~~ nuo tarnau-
tojo, jam nėra žinoma. Tai pasakęs, pats
pulkininkas kiek šyptelėjo, kad smalsuo-
liui iš buržuazinio guolio vykusiai at-
kirto. Ir tikrai taip. Pats K. Dulksnys jau
neišdrįso daugiau ~~dariněti~~ užduoti tokių klausi-
mų, kurie liečia vidaus gyvenimą. Kaip
gen. St. Raštikio taip ir jo įspūdžiai iš ~~ke~~
viešnagės po Tarybų s-gą pasiliko labai
geri, nes rusai, esant ir tarybinei santvar-
kai, savo sielos geras savybes ~~paliko~~ išlaikė,
su svetimais mandagūs, paslaugūs, sve-
tingūs, nuoširdūs, atviri ir draugiški.

Tai negalima pasakyti apie vokiečius, pas kuriuos svečiavosi prieš išvykstant į Teryb s-gą. Jie į lietuvius žiūri kaip į žemesnės kultūros žmogų. Arba dar neužgeso keršto jausmas už Grunvaldo mūšį 1410 metais, po kurio, tik penkiems amžiams praslinkus, jie išdrįso vėl žygiuoti į rytus. Atsisveikindamas susitarėme, kad jei bus kas naujo, jis man skambins į butą.

Gruodžio mėn. 17 d. ryte. Jau kai kurių namų vėliavos buvo iškabintos. Prie kitų dar tik kabinama. Reiškia pagerbiamas perversmas. Šventė. Nuėjau į „Lietuvos žinių" redakciją. Ten man bebūnant, uždusęs atbėga reporteris J. Kauneckis ir sako, kad sensacija: policininkai liepia namų savininkams vėliavas nukabinti. Toks yra valdžios įsakymas. Nuėjau ir pats pažiūrėti. Laisvės Al. nuo Įgulos bažnyčios vėliavos jau buvo nukabintos. Nukabinamos ir šoninėse gatvėse. Namų savininkai klausia policininkų, kas atsitiko, ar pasikeitė valdžia? Tie kartoja tą patį - toks įsakymas. Kai kurie namų savininkai sau po nosimi šnibžda: „Smetona pražūgo..." Ta diena kavinėse, valgyklose, restoranuose ir šiaip šeimose šis vėliavų nukabinimas buvo įvairiai komentuojamas. Teirautasi redakcijoje. Vieni atėjo patys, kiti naudojosi telefonu ir redaktoriai nieko aiškaus negalėjo pasakyti, nes jie patys nežinojo. Iš mano geros motaikos spėliojo, kad aš žinan-

Bandė redaktoriai iš manęs paslaptį išgauti, bet aš tylėjau ir patariau klausti Smetonos, kodėl jis tokį potvarkį padarė. Juk vėliavos nuimtos ne mano įsakymu. Mane klausė ir ponia F. Bortkevičienė. Ir jai atsakiau, kad nieko nežinau. Po pietų į redakciją užėjo M. Sleževičius. Visi jį apspito ir pradėjo atakuoti, gal jis ką nors žino, ~~kad~~ kodėl vėliavos buvo ~~jau~~ iškabintos, o paskui policininkai liepė nukabinti. M. Sleževičius visiems sakė, kad nieko nežino ir smalsumo vedamas užėjo sužinoti į redakciją. Jo pasirodymas man buvo reikalingas. Prieš tai skambinau jam į butą, bet jo ten nebuvo ir augintinė Marytė sakė, kad jo laukia ateinant. ~~Būdamas~~ Todėl dabar ~~jam~~ redakcijoje daviau jam ženklą, kad einu ~~pas jį~~ į jo butą. Abiems išeinant iš redakcijos supras, kad ~~kas tai~~ kažkas yra bendro, ir neduos man ramybės smalsūs redaktoriai ir reporteriai. Nuo redakcijos iki M. Sleževičiaus namo šimtas metrų, ~~atstumas~~. Duris man atidarė augintinė Marytė ~~ir~~. Jai pasakiau, kad dėdė Mykolas ~~tuoj~~ tuoj ~~pas~~ ateis, ir mane prašė palaukti jo darbo kabinete. Ilgai laukti neteko. M. Sleževičius nusivilkęs paltą ~~rengęs~~ užėjo į kabinetą, kiek atsikvėpęs, pažiūrėjo į mane ir tarė: „Pasirodo, kad St. Raštikis turi kokį tai svorį Smetonos dvare. Reikia tikėti, kad vėliavos buvo nuimtos, jam reikalaujant. Atrodo, kad teks su karininkais dialogą pravesti, sėsti prie vieno stalo. ~~Didelio~~ Daug ~~pasimosimo~~ ruošis-

netekę, ~~Marytė~~, nes mūsų reikalavimai yra
įrašyti Lietuvos konstitucijoje, kuri buvo
iki perversmo". Atpasakojom, kaip K. Dulk-
snys priėmė M. Sleževičiaus reikalavi-
mus, ~~ir~~ kad jis jau buvo susitaręs su St. Rašti-
kiu po mano antro apsilankymo nurody-
ti pas jį ir atpasakoti, kas yra padaryta.
Mums bekalbant Marytė paprašė mus
pietum. Padėkojom ir atsisakiau, nes skubėjom į mo
~~[illegible]~~ vienos komisijos posėdį. Atsisveikinant
sutarėm, ~~sutarėm~~ nesiimti jokios inicia-
tyvos tam susitikimui. ~~Nedaryti jokio~~
~~pasiteiravimo~~ Nesiteirauti to klausimu pas K. Dulk-
snį. Tegu jie tai daro. Nesipiginti.

Kitą dieną neįnešė jokio aiškumo, ko-
dėl vakar buvo nuimtos vėliavos. Spau-
doje apie tą įvykį skaitytojai nerado nie-
ko. „Lietuvos Žin." kronikoje nekaltai bu-
vo parašę, kad iš ryto iškabintos vėliavos
neiškabojo net iki pietų, buvo pareigūnų
nukabintos. Cenzorius tą žinutę išbraukė
ir paaiškino, kad iki šiam laikui gruo-
džio mėn. 17 d. sauvališkai kabindavo vė-
liavas ir „Vyr. Žin." nėra paskelbta, kad
toji diena yra pagerbiama vėliavų iška-
binimu. Dabar paaiškėjo, kad sauvaliauta,
~~[illegible]~~ vėliavos buvo nukabintos ir ateityje ne-
bus kabinamos. Taip tariant „prieita prie
tvarkos". ~~[illegible]~~ Tiek metų sauvaliauta, ne tik
su vėliavų iškabinimais, bet sauvaliauta
po perversmo visoje Lietuvoje, žudant žmo-
nes kitaip galvojančius, būnant kitos tau-
tybės ir net turint kitos spalvos odą. Budelici

Po vėliavų nukabinimo praėjo viena ir kita savaitė, bet K. Dulksnys man neiskambina, nei savo akių nerodė. Dar kiek paslinkus sužinom, kad gen. St. Raštikis vyksta į užsienį savo karinių žinių pagilinti. Pasidarė mums aišku, kad jis buvo iššifruotas ir savo šeimoje, tarp savųjų, dvaro konfliktas likviduotas „be kraujo praliejimo". Netik gen. St. Raštikis, bet ir kiti iš smetoninės šachmatinės lentos kai figūros buvo pašalintos neužgaunant jų kišenių interesų. Bet šalyje smetoninė diktatūra visiems įgriso. Ūkininkas atsidūrė ekonominės krizės bedugnėje. Policinis režimas siautė visoje Lietuvoje. Ūkininkų streikas Smetonos sostą gerokai sukrėtė. Jau be gen. St. Raštikio ir kitų smetoniški padlaižiai pas žymesnius liaudininkų veikėjus per paradines ir virtuvės duris lindo su visokiais viliojančiais pasiūlymais konsoliduoti visai pašlijusią smetonišką valdžią.

Nors Valstiečių liaudininkų s-ga buvo po ūkininkų streiko uždaryta. Formaliai uždaryta, bet egzistavo. Buvo daromi slapti Centro Komiteto posėdžiai ir jos nutarimai platinami pažangioje visuomenėje. Nors bur. liaudininkų s-gos pirmininkas Myk. Sleževičius sunkiai sirgo, bet jis nesileido į jokius kompromisus, kad palaikytų smetoninės gamybos hibridą – „demokratija su tautos vadu". Primetama jam buvo, kad jis, ligos kamuojamas,

nustojo objektyvumo, tautinio jausmo ir net
Tėvynės meilės. Ne vien tautininkai, ~~bet~~ net
liaudininkai jam tą priekaištą darė, gal-
vodami būti atlantais ir ant savo pečių
išlaikyti smetoniškų rūmų skliautus. Liau-
dininkai, būdami pogrindyje, visus tauti-
ninkų siūlymus konsolidacijos sudaryme
balsų dauguma visuomet atmesdavo.
Tada tautininkai pradėjo pavienius liau-
dininkus arba jiems prijaučiančius, rusiš-
kai tariant, „obrabatyvat" ~~(...)~~. Bet
ir taip ne visai sėkmingai klostėsi, tačiau liau-
dininkų tarpe atsirado, kurie galvojo, kad
atlantais jie galės būti. Po 1938 m. kovo m.
Lenkijos ultimatumo, besąlyginio diploma-
tinių santykių užmezgimo ir 1939 m. kovo
mėn. netekimo Klaipėdos, Smetonos sos-
tas labai sugirgždėjo ir galvojo, kad jį iš-
laikyti yra būtina su liaudininkais ir
krikščionių demokratų bloku sudaryti ko-
alicinę vyriausybę. Liaudininkų tarpe tokie
atlantai buvo agr. J. Krikščiūnas ir teisi-
ninkas A. Tamošaitis. Vienas buvo paskirtas
žemės ūkio ministeriu o kitas teisingu-
mo minist~~eriais~~rai 1939 m. lapkr. mėn. 21 d. gen. Jono Černiaus kabi-
nete. Jame buvo du minist~~eriai~~rai iš krik-
demų bloko. Abu liaudininkai iš partijos
buvo pašalinti kaip talkininkai kruvi-
no smetoniško režimo. Toks jų pašalini-
mas turėjo tik simbolinę reikšmę, nes liaudininkų par-
tija oficialiai neegzistavo. Bet jau sudarant
~~1940 m.~~ 1939 m. lapkričio 21 d. A. Merkio vyriausybę, agr. J. Krikščiū-
nas nesutiko būti žemės ūkio ministru,

supratęs savo klaidą ~~pa~~ iš maniakų lizdo pasitraukė. Doc. A. Tamošaitis talkininkavo iš toliau, o žemės ūkio ministro vietai savo naujai sutvertoje vyriausybėje pakvietė užimti Kauno miesto savivaldybės finansų skyrėdėją ekonomistą Juozą Audėną. Jis nebuvo valstiečių liaudininkų s-gos ~~nariu~~ aktyvus narys, tik lankant universitetą priklausė studentų „Varpas" draugijai ir joje aktyviai veikė. ~~prijaučiantis liaudininkams~~. Tokiu būdu A. Merkys savo kabinete „tuščią" liaudininkų vietą užkišo „tariamu liaudininku". Tiesa, jam toje vietoje neteko ilgai išbūti, bet žemės ūkio srityje nebuvo stiprus. Jis Rokiškio aps. Pandėlio val. Rumpiškėnų kaimo mažažemio sūnus dirbo paštininku, mokėsi ir dirbo Kaune mokesčių srityje ir Kauno m. sav. tvarkė finansus. Jau būdamas žemės ūkio ministru per radiją mokino ūkininkus, kokius ūkiškus darbus jie turi daryti. Iš tų paskaitų satyrikai turėjo geros medžiagos juokams. Rusai sako: „Na bezrybʼje i rak ryba" (~~Nesant žuvies ir vėžys žuvis~~).

Mykolas Sleževičius po sunkios ir ilgos ligos karo ligoninėje mirė 1939 m. ~~spalio~~ lapkričio mėn. 11 dieną. Iškilmingai buvo palaidotas miesto kapinėse, Vytauto pr. Paskutinę jam pagarbą atiduoti žmonės nešė gėles ir vainikus iš viso miesto plaukė į butą, iš ten ~~karo ligoninę~~ kur jis buvo pašarvotas. Buvo laidojamas be bažnytinių apeigų. Kunigas V. Mieleška, Karmelitų bažnyčios klebonas, jo pagerbimui atsiuntė keletą vyrų su kamžomis su

bažnytiniais liktoriais palydėti iš Karmelitų bažnyčios iki kapinių. Iš šalies žiūrint, tai atrodė, kad laidojamas su bažnytinėmis apeigomis. O tai buvo jėzuitų apgaulė. Laidojant nebuvo nei kunigo, nei kryžiaus. Jis buvo ateistas, bet tikinčiųjų atžvilgiu tolerantas. Jo šeimoje dažnai svečiuodavosi rašytojas M. Vaitkus. Po laidotuvių kun. V. Mieleškai buvo priminta, kad toji jo padaryta paslanga buvo savaip komentuojama velionio draugų tarpe. Jis visai nesiginė, kad tai yra padaręs dėlei padorumo. Liktorius tai nėra kryžius ir čia nebuvo pažeistas velionies orumas. O tai yra padaręs, kad jį pagerbtų. Kiek tame paaiškinime padorumo, sunku spręsti. Galvoju, kad kun. V. Mieleškai, atlikdamas savo išpažintį, turi pasisakyti, kad papildė nuodėmę - melavo.

Mirus M. Sleževičiui, nelegalios Valstiečių liaudininkų s-gos pirmininku buvo išrinktas Zigmas Tolušis. Jis pareigas pildė ir M. Sleževičiui sergant. Eidamas pirmininko pareigas, turėjo atlaikyti didelius spaudimus dėl konsolidacijos. Jis buvo atakuojamas kiekviename žingsnyje. Paskutinioji ataka buvo A. Merkio bute 1939 m., kuomet gen. J. Černiaus kabinetas subyrėjo ir agr. J. Krikščiūnas, A. Merkio organizuojamame kabinete, atsisakė užimti bent kokį ministro postą. A. Merkys nieko nepešė ir turėjo susirasti pseudoliaudininką; tai buvo J. Audėnas.

aš buvau dažnai atakuojamas jaunųjų tautininkų dėl konsolidacijos. Tas man nusibodo ir pasakiau supykęs, kad aš dalyvausiu su jais, kuomet bus jų laidotuvės... Ilgą laiką su manim ta tema nekalbėjo. Paskui pradėjo prašyti, kad žmona paveiktų į mane. Žmona jiems atkirto, kad aš ~~su~~ savo įsitikinimu nespekuliuoju, ir ~~tik~~ jie tada tik paliko mane ramybėje. Visur mane vadindavo komunistu.

Valstiečių liaudininkų s-gos partijos smegenys ~~tai~~ buvo d-ras K. Grinius, J. Staugaitis, M. Sleževičius, prof. Vl. Lašas, F. Bortkevičienė, A. Tornau, V. Krieska, I. Tolmšis, J. Kardelis, J. Pajaujis, J. Vileišis, A. Sugintas, J. Kriščiūnas, K. Ralys. ~~Provincijoje~~ Šiauliuose - Švambarys, Lintkevičius, Telšiuose - M. Gedvila, A. Jonikis, Kėdainiuose J. Geniušas, K. Melnikas, Utenoje - J. Dabkus, Zarasuose - d-ras J. Buzelis, Šakiuose - P. Glnodas, A. Valuckas, Alytuje - K. Šaltenis, Mažeikiuose - Muninis, Marijampolėje - Bacevičius, Vilkaviškyje - d-ras K. Gašinskas, Raseiniuose - Elsbergas ir kiti, kurių dabar iš atminties negaliu.

Kuomet gen. St. Raštikis buvo jau išsiųstas į užsienį „mokytis", pripuolamai Laisvės Al. susitikau su K. Dulksniu. Jis nekaip jautėsi ir tyliai mane prašė, kad niekam neprasitarčiau, kad jis gen. St. Raštikio prašomas tarpininkavo susitikti su karininkais ~~dėl~~ sudaryti naujai valdžiai be smetoniškos klikos. Nuraminau, sakiau, ~~kad~~ ir jam neprašant ~~tai~~ nepadaryčiau, nes gerai žinau, kad su juo pasielgtų kur kas griežčiau negu pasielgė su gen. St. Raštikiu.

Ta proga pabrėžiau, kad su karininkija susitarti nepavyks, nes liaudininkai dėl mūsų kariuomenės turi aiškų nusistatymą, kad jos yra perdaug ir jos išlaikymas tai sunki našta mūsų biudžetui. Liaudininkai, būdami valdžioje, ją sumažins iki minimalaus skaičiaus, palikdami saugoti valstybės sienoms ir retiems paradams per dideles šventes. Valstybės apsaugą organizuotų Šveicarijos pavyzdžiu. Ten visi piliečiai pereina karinį apmokymą ir, būdami namie, dirba naudingą darbą, o prieš užpuolikus, kaip šauliai kiekviename žingsnyje persekioja priešą. Be to, su savo geru kaimynu reikėtų susitarti, kad, esant pavojui, jis nestotų ir, esant reikalui, ateitų pagalbon. O tokį kaimyną turėti yra būtinas reikalas. Tą programą K. Dulksnys išklausė labai ramiai ir tik paskui, kiek patylėjęs, pasakė, kad jam yra gerai žinoma, kaip stiprūs kariškai yra mūsų kaimynai. Tai ne 1919 ir 1920 metai. Toliau prisipažino, kad jis kaip karininkas gerai supranta, kad mažųjų valstybių likimas yra apverktinas ir kiekvienu metu gali tapti agresijos aukomis. Visi mūsų kaimynai ne pagal širdį. Būtų artimesni mums rusai, bet su savo komunizmu ekonomiškai mus sužlugdys. Dabar vegetuoja. Gyvena pusbadžiai, blogai apsirengę. Utopija visa to žodžio prasme. Tai svajotojai ir nieko gyvenimiško. Su vokiečiais negali būti jokios kalbos. Praris mus su užkulniais.

O su lenkais, vienadieniais, pasipūtėliais ir net avantiūristais nepakelsi. Jis kažkur skubėjo ir tasai mūsų pokalbis baigėsi, atsisveikinęs skubiai nužygiavo. Toje vietoje, kur mes atsisveikinom, o tai buvo ties kavine „Monika", Laisvės Al. 58, R. Dulksnį sutikau 1940 m. birželio mėn. pabaigoje. Jis pasisveikino su manim, labai blogam ūpe, visai nekalbus, nieko nepasakęs atsisveikino ir, galvą nuleidęs, nuėjo Įgulos bažnyčios link. Po dviejų dienų jau mieste kalbėjo, kad jis išvažiavo į Maskvą. Buvo suprantama, kad R. Dulksnys būdamas II skyr. viršininkas yra Maskvai irgi reikalingas. Tolimesnis jo likimas man nežinomas.

Kuomet partija atsidūrė pogrindyje, visi liaudininkų veikėjai buvome stropiai sekami. „Lietuvos Žinių" redakcija iš visų pusių kaimyninių kampų ir langų buvo stebima. Jaunas vyrukas, vietos rusas nuo Zarasų, gavo darbą karo ligoninėje kaip statistikas. Jo darbas – tai vesti ligoninės ligonių judėjimą: kada atvyko, išvyko, mirė. Jis vakarais lankė suaugusių gimnaziją. Buvo gana veiklus. Jis dažnai užeidavo pas liaudininkus ir jaunimiečius. Apie save subūrė ratelį jaunų vyrų. Kambario neturėjo ir nakvojo karo ligoninės kambaryje, kur dienos metu dirbo. Dažnai pas jį vakarais užeidavo jo draugai vienminčiai. Vakare jo kambaryje ilgai žibėjo elektros šviesa, nes pas jį

būdavo jo draugai arba jis nešdavo pamokas. Keletą kartų buvo išgąsdintas. Kokia tai būtybė iš lauko pusės bandė pro užuolaidos viršų pažiūrėti, ką tas jaunuolis taip vėlai daro, savo kambaryje. Nieko blogo nepagalvojo ir įtarė sargą. Keletai savaičių praslinkus, vakare gana vėlai atėjo du vyrukai su ligoninės naktiniu sargu parodė orderį ir pasisakė, kad yra saugumo pareigūnai ir darys kratą. Iškratė visą jo mantą ir ligonių ligos istorijos bylas. Ant stalo gulėjo ilgas sąrašas, kuriame buvo įrašytos pavardės, vardai, gimimo metai ir jo gyvenamoji vieta. Abiejų saugumiečių nušvito veidai. Paklaustas atsakė labai trumpai: „Jų nėra". Saugumietis jam pasakė, kad yra sulaikomas ir liepė apsirengti. Taip tam vaikinui naktį praleisti saugumo kameroje. Visą naktį užmigti negalėjo ne dėl baimės, bet dėl susidariusios komiškos padėties. Tasai sąrašas tai tų žmonių, kurie yra mirę šioje ligoninėje. Jis dar nebaigtas ir ~~buvo~~ tai tik juodraštis, ~~padėtyje~~. Nebuvo jame ir antraštės. Saugumiečiai ~~buvo~~ nudžiugo, kad surado sąrašą slaptų valdžios priešų. (Tokį sąrašą jam liepė sudaryti ligoninės viršininko padėjėjas. Kuriam reikalui jis nežino.)

Kameroje suimtieji jį kaip naujoką pradėjo klausinėti, kuo jis kaltinamas. Jis papasakojo smulkiai suėmimo istoriją ir apie paimtą sąrašą mirusiųjų karo ligoninėje per praeitus ~~pereitus~~ metus. Visi laipo ~~iš~~ juokėsi iš jo, ~~su sa~~

~~einn~~ eidamas į sanqumą, nepasiėmė jokio maisto, nes
jo netinėjo. Jis maitinosi ligoninėje nemo-
kamai. Tai buvo jo dalis, atlyginimo
laikytiejų ~~#~~ sočiai jį pamaitino, nė taip komis-
ka suėmimą. Apie pietus jis buvo nuvestas
pas tardytoją į trečią aukštą. Ant tardy-
tojo stalo gulėjo nebaigtas sąrašas mi-
rusiųjų. Tardytojas, pakėlęs tą sąrašą, pa-
rodė jam ir paklausė, ar prisipažįsta, kad
jis per kratą rastas jo kambaryje. Pat-
virtino, kad jis tikrai yra paimtas per
kratą vakar vakare iš jo kambario. Pa-
kelta ~~tonu~~ pradėjo vaikiną plūsti. Kuo-
met tardytojas ~~jis~~ baigė savo plūdimą, vaikinas pasakė
visą teisybę ir, kad tai yra mirusiųjų są-
rašas, tai gali patvirtinti ligoninės virši-
ninkas, jo padėjėjas ir kiti gydytojai. ~~Jis~~
~~išklausęs~~ tardytojas tą sąrašą paėmė, dar eidamas iš
savo kabineto pagrasino jam, jeigu tai yra tik
išsisukinėjimas, nepasitvirtins, kad tai yra
sąrašas mirusiųjų, teks gerokai nukentėti.
Po kokio pusvalandžio grįžo šypsodamasis ir
sako, kad sąraše esantieji yra „pogrindyje", bet
jie valstybei ~~yra~~ jau nepavojingi.... Teisino
saugumo pareigūną, kad jis naujokas, be patyrimo,
neišsiaiškinęs vietoje, nekaltą žmogų sulaikė.
Atsiprašė ir prašė niekam nesakyti apie šią
juokingą istoriją. O suklysti gali kiekvienas.
Pašaukė kokį tai pareigūną ir liepė tą vai-
kiną išleisti, nevedant jo į kamerą suimtų-
jų pasiimti savo daiktų. Jam eiti ir nebuvo
reikalo, nes visi jo daiktai ~~buvo kartu~~ su
juo. ~~[illegible]~~ Mirusių sąrašo, esančio juodraštyje, ne-

grąžino, nes ant jo jau buvo padėtas saugumo antspaudas, kad tasai „dokumentas" paimtas darant kratą. Negrąžintas todėl, kad tasai vaikinas neturėtų įrodymų. Jog tokia istorija XX amžiuje, Lietuvoje esant Smetonos diktatūrai, buvo. Tasai vaikinas, išėjęs iš saugumo, vietoje kad eitų namo, atėjo į „Lietuvos Žinių" redakciją ir dideliam būriui papasakojo praeitos nakties epizodą, kaip mirusieji tapo pogrindininkais ir įtarti rengus perversmo prieš Smetonos diktatūrą... Tai buvo skanus kąsnelis gandonešiams. Kitus jiems tekdavo sukurti, o čia tikras, iš pačio gyvenimo, be pagalbos kokios fantazijos, grynas auksas. Tą dieną vakare šią naujieną žinojo visi Kauno miesto gyventojai. Miesto elitas po popietinių subūrimų kavinėse ją tik ir linksniavo su priedais, kurių ir nebuvo.

Vaikinas, papasakojęs „Liet. Žin." redakcijos bendradarbiams ir svečiams praeitos nakties epizodą, skubėjo namo iš naujo sudaryti mirusių sąrašą, kurio terminas baigėsi rytoj. Jis pas liaudininkus ir jaunimiečius užeidavo labai dažnai. Tai buvo labai malonus ir protingas vaikinas. Jis buvo šelpiamas „Žiburėlio", po tos istorijos medžiaginė parama buvo žymiai padidinta. Jis vėliau sužinojo, kad kai jis buvo sulaikytas iš saugumo skambino ligoninės viršininko padėjėjui, ir tas patvirtino, kad sąraše įrašyti yra tikrai mirusieji – „nepavojingi".

šią istoriją viešai papasakojau liaudininkų suvažiavime. Visi labai gardžiai juokėsi. Praslinkus keletai metų, tasai vaikinas pas mus nebeateidavo. Būk tai su tėvais išvyko į Braziliją. Per taip jau ilgą laiką pamiršau jo pavardę. Jo vardas buvo Valodia, o pavardė jo ~~buvo ant~~ prasidėjo raide „L". Dažnai jį prisimenu ir tik iš geros pusės. Labai kultūringas, malonus ir sumanus vaikinas.

Lietuvos Valstiečių liaudininkų s-gos istorija yra tokia: Ruošiantis Steigiamojo Seimo rinkimams, kuris buvo renkamas 1920 m. balandžio mėn. 14-16 dienomis, įsisteigė 1919 metais labai ~~sau~~ giminingos politinių pažiūrų dvi partijos. Viena pasivadino Lietuvos socialistų-liaudininkų-demokratų partija, kurios lyderiais buvo d-ras Kaz. Grinius ir adv. Myk. Sleževičius, o kita pasivadino Lietuvos valstiečių s-ga, kurio lyderis buvo Ernestas Galvanauskas.

Lietuvos Steigiamasis Seimas, kuriame buvo 112 mandatų pasiskirstė šiaip: Krikščionių demokratų blokas 59 atstovai, Valstiečių s-ga 20; Socialistai-liaudininkai-demokratai 9; Socialdemokratai 13; Darbo žmonių s-ga 1, ir likusius mandatus užėmė tautinės mažumos- žydai ir lenkai. A. Smetona, prof. A. Voldemaras ir d-ras J. Basanavičius, kurie buvo „Pažangos" partijos kandidatais, į Steigiamąjį Seimą nepravedė nė vieno atstovo, dėl savo ultra_nacionalistinės pakraipos, bičiuliavimosi su

vokiečiais laike jų okupacijos ir atsitolinimo nuo liaudies interesų. Kadangi Steigiamajam Seime krikdemai turėjo daugumą, todėl prezidentu buvo išrinktas agronomas Aleksandras Stulginskis, o vyriausybę sudaryti pavesta d-rui Kaz. Griniui koaliciniais pagrindais su krikdemais. Tai buvo pirmoji ir paskutinioji koalicija su jais ir truko neilgai, kadangi nesutarimų dėl vidaus padėties ir kunigų teroro prieš netikinčius ir kitaip manančius. St. Seimas reklamavo, kad Lietuva yra respublika ir tvarkysis demokratijos ir socializmo pagrindais. Priėmė laikinąją konstituciją, kuri buvo viešai paskelbta 1920 met. birželio mėn. 10 d. St. Seimas patvirtino 1919 metais pradėtą žemės reformą ir priėmė tam tikrus potvarkius ją toliau vykdyti.

Renkant I ir II Seimą krikdemai iš esamų Seime mandatų 78, 1922 m. renkant I Seimą gavo 38 mandatus, o renkant 1923 m. II Seimą gavo 40 mandatų. Liaudininkai ir Valstiečių s-ga renkant I ir II Seimą savo pozicijas atlaikė, nei padidino, nei sumažino. Bet jau renkant 1926 metais III Seimą prieita prie išvados, kad yra būtinas reikalas sujungti Lietuvos socialistų-liaudininkų-demokratų partiją su Lietuvos valstiečių s-ga ir sujungtas partijas pavadinti Lietuvos valstiečių liaudininkų s-ga. Tokia fuzija - susijungimas politinių grupių įvyko 1924 metais. Iš partijos pavadinimo iškrito žodžiai: socializmas ir demokratija. Dėl žodžio

„demokratija" visi reakcionieriai liaudininkams daug pakenkti negalėjo, nes patys krikščionys savo partijai prikergė tą žodį. Bet dėl žodžio „socialistas" jie visur mus šachavo ir gretino su komunistais ir jų santvarka Tarybų S-gojai (pradžioje organizacijos). Tais laikais [illegible]ke, Tos žinios pasiekdavo Lietuvą ir visus nesist[illegible] baugino, kad socialistams būnant valdžioje, tas bus Lietuvoje. [illegible] to žodžio partijos pavadinime išbraukimas išvadavo jį nuo reakcionierių puolimo. Tačiau esmėje partijos idealai nepasikeitė ir savo veikla buvo grindžiama demokratija ir socializmu, kas buvo įrodyta, liaudininkams valdant Lietuvą 1926 m., laimėjus III Seimo rinkimus. Daug kur linksniuojamas žodis socializmas ir demokratija, tačiau gyvenime jo nėra. Liaudininkai socializmą supranta tik tokį, kuris ateina į viešą gyvenimą be kraujo praliejimo, evoliucijos keliu, derinant piliečių interesus, tik pasisakius daugumai. Socializmo principai įgyvendinami be kraštutinumų. Kad žmogus nemirtų dėl to, kad jis neturėjo ką valgyti ir nemirtų tas, kuris turi per daug ką valgyti ir apleidžia šį pasaulį vien dėl apsirijimo ligų kamuojamas. Socializmo esmė yra žiūrėti, kad žmonių poreikiai būtų vienodai patenkinami, o tai reguliuoti yra labai lengva per valdžios aparatą. Leidžiama turėti namą tik tokį, kurio plotas neviršija 100 kv. metr. Jo vertė priklauso nuo vietovės ir gali svyruoti tarp 10 ir 20 tūkstančių rublių. Reiškia neįdomu tur-

las vikdojamas. Leidžiama pinigus laikyti as-
namaje sąskaitoje (banke) neribotoje sumoje,
ness milijona ir taidaro tie, kurie dažnai kon-
suėja socializmo sąvokas, kurie dažnai kon-
~~meilę paie~~ kapitala. ~~[illegible]~~ [illegible] dedate
žmonės pyktinasi. Dėl to nenoseklumo so-
cialismas, aiškindama kompromituojamas sa-
gimu pelėsiais. O pelėsiai atsiranda ten,
kur retai vėdinama. Geriausias ~~[illegible]~~
ims ~~vėdinimui~~ tai laisvai renkami val-
džios organai ir laisvoji spauda. Esant de-
mokratinei santvarkai, tokie vėdinimai
daromi dažnai ir išpučiami dvireidžiai
ir visokie prisiplakėliai-karjeristai, kurie
nepaprastai yra gajūs ir įžūlūs. Išvarysi jį
per duris, tai jis bandys lįsti per langą ar
net gi per kaminą. Tai labai pavojingas šlinžas
ir pilna visame pasaulyje. Jie ~~kur kas~~ yra
baisesni už dabar atsiradusius „kudlotus".
Šis parazitas ~~yra~~ vienadienis. Jo poreikiai-
tai vienos dienos malonumai – dozą narkoti-
kų ir linksmoji kompanija. Prisiplakėlis
~~yra~~ baisesnis tuo~~mi~~, kad jis grobia viską, kas
tik pasitaiko po ranka, ne tik sau bet ~~dar~~
savo šeimai. O šeimų jie turi įsigiję visais
periodais. Pirmą šeimą sudarė, išeinant į ar-
miją, antrą – būnant fronte, trečią – karui pa-
sibaigus. Sibire yra toks taigos žvėrelis pa-
našus į voverę. Žiemai artėjant, tasai žvė-
relis vadinamas burunduku daro ~~žiemai~~
sau maisto atsargą. ~~Masiniai~~ [illegible] Nusiaubia pa-
sėlius, kurie randasi netoli jų lizdų. Vietos

gyventojai yra bejėgiai kovoje su jais. Jis la-
bai akylas ir, artinantis žmogui, sprunka į
miško tankumyną. O kitam lauko gale kiti
brundukai kulia javus. Pamatę žmogų iš
lauko pasitraukia ir medyje sėdėdamas ste-
bi žmogų. Jam pasitraukus, vėl puolamas
dealiaus laukas. Tokių baidyklių jie nebi-
jo ir net kartais ant baidyklės žmogaus
pavidale užšoka pasižvalgyti, ar nėra arti
žmogaus. Tokių politinių brundukų esama
kiekvienoje partijoje, kuri yra valstybės
vairo laikytoja. Savo laiku, esant liaudi-
ninkams prie valstybės vairo, buvę „Neo-Li-
thuania" tautininkų studentų korporacijos na-
riais J. Našliūnas ir J. Indrišiūnas padavė
pareiškimus stoti nariais į liaudininkų s-gą.
Tai žmonės be savo pasaulėžiūros, bet turi
visas brunduko savybes - viską sau. Liaudi-
ninkai laikėsi to principo, kad geriau turė-
ti mažiau partijų narių, bet ištikimų de-
mokratijai ir socializmui.

Per visą Valstiečių liaudininkų s-gos egzista-
vimo periodą nuo 1919 m. įsisteigimo iki
jos uždarymo 1936 m. vasario mėn. 6 d. ir pas-
kui, būdama pogrindyje,* iki 1940 m. birželio
mėn. 17 d. įvedus Lietuvoje tarybinę santvar-
ką, negalėjo įgyvendinti savo svarbių idė-
alų - demokratijos ir socializmo. ~~gyvenimam~~.
Krikdemams esant valdžioje, liaudininkai
būdami opozicijoje, buvo persekiojami polici-
nėmis priemonėmis. Jų veikimas ir spauda
buvo žiauriai persekiojama. Bet, nežiūrint
šitų sunkių sąlygų, renkant Seimus parti-

ja sugebėjo liaudžiai pasakyti teisybės žodį.
Renkant III Seimą liaudis balsavo už liaudi-
ninkus, ~~ir [illegible]~~ pareiškė savo norą, kad
prie valdžios vairo būtų jie. Nuo 1926 m. bir-
želio mėn. 15 d. iki perversmo 1926 m. gruodžio
mėn. 17 d. liaudininkai išbuvo prie valdžios
vairo. (6 mėnesius ir 2 dienas.) Per tą laikotar-
pį jie nesuspėjo liaudžiai pravesti socialinių
reformų. Atidarė kalėjimų ir stovyklų var-
tus. Panaikino visus piliečių teisių varžan-
čius įstatymus. Panaikino karo stovį ir cen-
zūrą spaudos. Užsienio politikoje-sudarė
su Tarybų s-ga nepuolimo sutartį. Ėmėsi vi-
sų priemonių stiprinti Lietuvos ekonominį
gyvenimą, palaipsniui mažinant kariuome-
nės skaičių. Gyventojai pradėjo naują, lais-
vą gyvenimą ir tai buvo toks laikotarpis,
kuriame gyventojas-šalies šeimininkas ~~tik~~-
rai buvo šeimininku ir nebijojo, jei kas jam
nakties metu pabels į jo buto duris. Tą mo-
taiką gyveno žmonės ir džiaugėsi, kad jis
išvaduotas nuo klebono, davatkos ir poli-
cininko savivalės.

Bū~~nant~~ [dami] liaudininkai valdžioje, ~~nebuvo~~ [neturėjo]
~~pi~~ laisvos rankos. Liaudininkai absoliučios
daugumos ~~neturė~~ [illegible]. Priversti buvo valdžią
sudaryti su socialdemokratais koaliciniais
pagrindais. Pradžioje, ~~LSDP~~ 1926 metų gegu-
žės 18 d. LSDP taryba nutarė vyriausybėje
nedalyvauti, bet remti liaudininkų sudary-
tą vyriausybę tam tikro susitarimo ribose.
Prieš šį socialdemokratų tarybos nutarimą
1926 m. birželio mėn. 3 d. socialdemokratų

partijos konferencija balsų dauguma nutarė dalyvauti koalicinėje vyriausybėje. Liaudininkų partijos vadovybei iškėlus ultimatyvų reikalavimą, kad jei LSDP nedalyvaus vyriausybėje, tai liaudininkai nesiims iniciatyvos vyriausybės sudaryme. Socialdemokratai buvo priversti pakeisti savo nusistatymą. LSDP atstovai į koalicinę vyriausybę įėjo tiktai šešiems mėnesiams. Sudarant vyriausybę jie pareikalavo, kad Vidaus reikalų ministro portfelis atitektų jiems. Turint tą ministeriją savo valdoje galvojo susidoroti su komunistais, kurie dar būdami pusiau pogrindyje darbininkų organizacijose iš vadovaujamų pareigų socialdemokratus išstumdavo. Jų ministras V. Požėla mažai skyrėsi nuo krikdemų buv. ministro A. Endzinlaičio, tai parodė neregistravimas „Lietuvos Darbininkų partijos". Tiktai apskundus, Kauno apygardos Teismas, 1926 m. gruodžio mėn. 4 d. jį priėmė nutarimą registruoti „Lietuvos Darbininkų partiją". Tuo laiku teisingumo ministras adv. M. Sleževičius teismui priminė, kad jos neregistruojant bus pažeista šalies Konstitucija. Kur tai turėjo vidaus reikalų ministeris V. Požėla padaryti, nes ir jis yra teisininkas ir kitaip aiškinti Konstitucijos dėsnių negalėjo. Turint tokius talkininkus-vilkus avies kailyje buvo labai sunku tvarkyti šalies reikalus. Buvo kaišiojamos lazdos į demokratinės valdžios ratus.

Po perversmo liaudininkų negalėjo išnolinti
mo masiniai įrodė 1935 metais ūkininkų
streikas. Tai gerai suprato Smetona ir jo pa-
kalikai. Pasiryžta partija 1936.II.6 d. uždary-
ti visai, bet jos laikraščius uždaryti bijojo. Per-
ta tribūna liaudininkai, nors būdami pogrin-
dyje, palaikė tamprius ryšius su liaudimi.
Jų žodis liaudžiai buvo brangus ir štiki-
namas, nes jų laikraščių tiražai ~~metas~~ kasmet
~~metu~~ vis didėjo. Tai neužginčijamas įrodymas.
Tautininkai savo pašlijusį autoritetą ma-
sėje bandė tapsyti liaudininkus kviestę sudary-
ti ~~vas~~ su jais naujos vyriausybės. Liaudininkai
pasisakė, kad su smurtininkais už bendro
stalo niekad nesės. Tautininkams pavyko ~~tie vos~~ atskirus
liaudininkus įkalbėti padėti jiems nelaimėje,
bet ir tie iš to skęstančio laivo pradėjo
bėgti ir kitus nepavyko įtikinti, pasitenki-
no tais, ~~kurie~~ liaudininkams simpatizavo
bet jų aktyviais ~~nariais~~ nebuvo.

Su Valstiečių liaudininkų partija aš suri-
šau visą savo gyvenimą. Jos kelyje buvo
labai daug gilių duobių ir per jas tekdavo
žygiuoti įvairiais laikotarpiais. Dėl tų idėjų,
kurios yra įrašytos jos programoje ne taip
skaudžiai tekdavo ~~pavelti~~ pergyventi, kaip tai darė tie,
kurie viešai visiems skelbė, kad jie jų yra
priešai. Netinka jiems demokratija ir socializ-
mas. Suprantu. Tada aš jų esu priešas. Bet
kur kas yra skaudžiau, kuomet ~~tambija~~ Kalba
kiekvienam žingsnyje, kad jie kovoja už
taiką ir aš staiga tampu dirbtinu priešu. ~~Išvada~~
~~darosi aiški – fariziejai – veidmainiai. Taip...~~

Demokratija neapykantos jausmo nepripažįs-
ta ir jį smerkia. Komunistai 1940 metais bū-
dami Dimitravos stovykloje, V. Banaičio lū-
pomis sako: „O kaip statėme naujus bara-
kus, maldavome policininkus, kad neskubin-
tų, leistų statyti gerai, nes statėme jiems ir
jų šeimininkams... Jau buvo aiškiai maty-
ti, kad artėja ilgametės revoliucinės ko-
vos atomazga, fašizmo, buržuazijos siautėji-
mo galas" („Kalba Vilnius" Nr. 24. 1970. „Tiesa apie
Dimitravos akmenis" D. Lavenis. pusl. 3) Jiems
išėjus vis-vien kalėjimai ir stovyklos pasiliks,
kur jose [juose] sėdės kiti, kitaip galvojantieji. Ir
taip Lietuva nuo jų ~~atsipalaiduoti~~ [išsilaisvinti] negali.
Lietuva bažnyčių, [vienuolynų,] kalėjimų ir stovyklų ša-
lis. Izoliacinės įstaigos yra reikalingos tik
kriminalistams ir tai tik recidyvistams, ku-
rie visuomenei yra pavojingi. Kitaip galvojan-
tieji žmonės susibūrę į politines sąjungas ir
būdami opozicijoje, valdantiesiems yra ne-
paprastai brangūs talkininkai. Valdantieji kar-
tais daro klaidas, o nuo jų niekas dar nėra
~~atsipalaidavęs~~ [išsilaisvinęs], jų nepastebi kokios daromos
dabar arba ateityje žalos. Opozicija, būdama
nuošalyje, tai pastebi ir nurodo jų žalingumą.
Anglai yra labai praktiški žmonės. Kas penkti
metai daromi parlamento rinkimai. Juose iš-
stato savo kandidatus šešios politinės par-
tijos. Tame skaičiuje ~~ir~~ komunistai ir libera-
lai. Bet valdžioje pakaitomis būna ~~ar~~ leibo-
ristai arba konservatoriai. Jų konstitucijoje
yra toks nuostatas, kad stambiausios opozi-
cinės partijos lyderis, būdamas opozicijoje

iš valdžios iždo biudžeto kelių gauna mėnesinį atlyginimą tokio dydžio, kokį gauna ministras pirmininkas. Kadangi Anglijoje yra konservatoriai ir leiboristai stambiausios partijos, tai jų lyderiai visuomet gauna vienodus atlyginimus, būdami opozicijoje ar valdžioje ministru pirmininku. Tikslas yra aiškus ir labai praktiškas. Opozicinis judėjimas, tvarkant valstybinius reikalus, yra labai naudingas ir neslopinamas. Iš valdžios iždo mokamas atlyginimas opozicijos lyderiui todėl, kad jis durėdamas atlyginimą savo veiklą aikinodų kaip visuomenės kontrolierius ir koreguotų valdančios partijos veiksmus. Liaudyje yra toks posakis: „Lyderis yra tam, kad karosas nesnaustų". Anglija yra konstitucinė monarchija. Karaliai dar atlieka tik iškilmėse pirmųjų asmenų funkcijas. Kraštą valdo laisvose sąlygose išrinktas parlamentas ir jis dažnai yra renkamas, net nesukakus penkeriems metams, kuomet valdžioje esančioji partija pastebi, kad ji neturi visuomenės daugumos pasitikėjimo. Kiekvieni parlamentų rinkimai yra egzaminai politinių partijų veiklos. Rinkimuose pralaimėjusi partija neslima jokio ginklo, kad su jo pagalba prieitų prie valdžios vairo. Ten savo įsitikinimus gali reikšti visur ir visada. Londone yra didžiulis Haidparkas (Hydepark). Tame parke yra svarbiausia politinių susirinkimo vieta. Ten per visą parą kalba politikai, tikybininkai, filosofai, naujų tikybų kūrėjai ir šiaip

mėgėjai kalbėti laisvomis temomis. Ten reikš-
ti savo nuomonę ar įsitikinimui leidimo
nereikia. Palypėjai ant esančio suolo ir gali
kalbėti iki apalpimo. Parke tvarką palaiko
uniformuoti policininkai. Kalbėtojas gali
kalbėti kokia nori tema. Bet kalbėdamas
negali užgauti karalių arba karalienę.
Ir jei kalbėtojas jam pradeda įžūliai už-
gaudinėti karalius, policininkas perspėja
ir tik po kelių pastabų neleidžia
kalbėti ir jam pataria iš to parko pa-
sitraukti. Karalių ir žymių politinių vei-
kėjų gali kritikuoti, pažiūras, jų reikšmes, apsi-
rengimą ir net jų veidų išraiškas, bet tik
neužgauliojoje formoje. Tasai parkas tar-
tum bičių avilys. Prie vieno kalbėtojo klau-
sytojų kiek daugiau, o prie kito mažiau,
bet yra. Haideparkas politinis barometras.
Bent koks žygis jame piliečių apta-
riamas ir pagal tas nuotaikas politiniai
vadovai orientuojasi, kokios gyventojų nuo-
taikos, nusistatymai. Tas yra galima tik
ten kur tvarkomasi demokratiniais pag-
rindais. Diktatūroje to nėra. Reikia mokytis
iš pačios gamtos. Demokratijos iš-
Kaip sraunus upelis, kurio vanduo sraunai te-
kėdamas puikiai prasivalo, būna švarus ir ne-
dvokiantis. Visus nešvarumus ir nuosėdas
palieka tekėdamas akmenų, akmenė-
lių ir smėlio dėka. Kūdros, sto-
vintis vanduo, visuomet yra nešvarus,
drumzlinas ir dvokiantis. Toks jis pasidarė, kadangi
stovėjo. Panašiai ir su diktatūromis,

~~kartoje~~ ten. visuomenei žekėti neleidžiama, ~~ar~~ 376
~~todėl bestovintis vandens~~
~~drovomėm~~ iau. Dėl to drovimo ~~pažaliuoja ir tampa~~ pa-
na daug nemalonumų, išvalo...

Tikras vargas su tokiais, kurie kalėji-
me ~~sėdint~~ ėdami galvoja, kad išėjus tą vieton
pasodins kitus. Taip galvojant ~~mes Lietuvoje~~
kalėjimų nepanaikinsime. Išsimonsa bū-
tinai reikia, kad šalies šeimininku yra
jos pilietis. Savo valią mažuma negali pri-
mesti daugumai. Yra gyvas reikalas šian-
dieną kelti balsą prieš sudarymą dviejų
lagerių. Kiekvienas iš jų galvoja, kaip vi-
sai sunaikinti savo priešą. Nereikia ~~Liaukities~~ nuo-
latis ~~prie~~ vienų ar kitų sunaikinti~~mo~~. Kaip
vienoje pusėje, taip ir kitoje, yra tėvai, mo-
tinos ir vaikai. Jie stumiami brolžudys-
tei, ~~laisvindami~~ įrenus, kad ~~jiems~~ tie kiti yra pastoję ke-
lią į gražų ateities gyvenimą. Tą patį tvir-
tina ir kito lagerio vadeivos. Sveikai
galvojant, neėdant vieni kitų, reikia liau-
tis ginkluotis. Nuo tos dienos, dviejų lage-
rių žmonėms po jų kojomis atsiras tasai
kelias į gražų rytojų. Didžiulės sumos
pinigų atsiras žmogaus būčiai page-
rinti ir ~~tuomi~~ pakelti pragyvenimo mi-
nimumą. Tos rankos, kurios šiandieną
laiko ginklą, bus panaudotos produktin-
gam darbui. Tuose pastatuose, kur kariai
gyvena, bus mokyklos, kultūros namai,
vaikų darželiai, bibliotekos ir gyvenamieji
namai tiems, kurie šiandieną gyvena barūžė-
se, lūšnose ir ~~dideliame~~ labai susigrūdę.

Būkštaujama, kad didėjant gyventojų skai-
čiui, neužteks maisto jiems ~~jų~~ išmaitinti.
Tarybų S-goje tos baimės neturėtų būti. Atsi-
radus daugiau darbo rankų reikia Sibi-
ro visas gėrybes laiku surinkti. Sibiro tur-
tai – žemė, ~~kuri~~ per amžių amžius jos pa-
viršiuje – 20-30 centimetrų susidarė kom-
postinės žemės sluoksnis. Trąšos visai
nereikalingos. Organinės trąšos daugel vie-
tų yra sudeginamos. Nepaprastai gražūs
derliai, bet dėl trumpo rudens, kuris
trunka 2-3 savaitės nespėjama jų laiku
iš laukų nuimti. Trūksta darbo rankų.
Tą spragą galėtų užpildyti demobilizuo-
tų rankos. Dėl jų trūkumo vieną ketvir-
dalį derliaus paglemžia žiema. Vasaros
metu surinkus Sibire uogas, ~~ir~~ grybus,
žymiai būtų galima sustiprinti užsienio
valiutų fondus valstybiniame banke. Su-
rinkus visas Sibiro gėrybes, ~~tai~~ iš kiniečių
mažiau varvėtų seilės, žiūrint kaip tasai
turtas nyksta. Jie daugiau mums neda-
rytų priekaištų, kad mes esame kaip tas
šuo ant kupetos šieno – pats neėda ir kitam
neduoda.

Gal jau atėjo tas laikas imperialistams
pasakyti, kad keršto jausmas praėjo – daugiau
nenaikinsime jų. Sėskime prie nusiginklavi-
mo stalo. Raskime bendrą kalbą, kad žmo-
gus būtų žmogumi. Atsisakykime nuo trau-
kymą svetimų kiemų. Apsivalykime savo tro-
boje ir pakeiskime arba perstatykime baldus.
Senus ir netinkamus išmeskime į laužą...

Klaidingai mano tie, kurie rankose ginklą laiko ir visus įtikinėja, kad su jo pagalba žmonijai iškariaus gražiausią rytojų. Grynas melas. Tasai gražiausias rytojus pats ateina pirmoje eilėje pas tuos, kurie to ginklo neturi ir jo imti į rankas nežada. Štai faktas, kurio liudininkais mes buvome.

Antrąjį pasaulinį karą militaristinė Vokietija pralaimėjo. Taikos sąlygomis jos karinis potencionalas buvo apribotas iki minimumo. Kariuomenės skaičius neturi prašokti 100.000 kareivių. Garantijai, kad joje neatsirastų naujų maniakai, panašūs į Hitlerį. Santarvininkai jos teritorijoje laiko savo ginkluotas jėgas. ~~ir mano karo nuostolius~~ Po dviejų metų, karui pasibaigus, toje Vokietijoje, kuri pralaimėjo karą, ekonominė būklė nepaprastai greitai atsigavo ir pragyvenimo lygis buvo aukščiausias, lyginant su kitais. Tokio pasiekti negalėjo net tos valstybės, kurios buvo laimėjusios karą. Čia neįvyko joks stebuklas, net nepaprastas vokiečių darbštumas tos persvaros nenulėmė. Vokietijos ekonominio pakėlimo mielės buvo nesiginklavimas. Tie vyrai, kurie turėjo savo rankose laikyti ginklą, buvo laisvi ir panaudoti produktyviam darbui. Nereikėjo kalti ginklo, kuris per trumpą laiką tampa netinkamas, nes kaimynas nukalė prašmatnesnį ir jais ~~[illegible]~~ juo galima nužudyti vienu šūviu ne 10, bet 11 žmonių. Reiškia, senas ginklas, ~~jau~~ netinkamas, mažesnės apimties, ir kalamas naujas ir paverčiamas laužu, ~~ir~~

tasai naujas turi būti ~~kaštesnis~~ geresnis. ~~Taip, naujo ginklo kalimo apogiejai dieną ir naktį tik apie tą galvoja išrasti tokį ginklą, kuriomis būtų galima vieno dauginimu nužudyti žmonių.~~ Tie karų maniakai brolžudystei pateisinti ~~su~~galvoja visokiausių prietarų ~~ome~~ teorijos. Vieni žudo dėl gyvenimo erdvės ir rasinės teorijos, kiti – dėl agresijos tų kurie turi juodos ar geltonos spalvos odą. Net sunku visas ir prisiminti ir pasakyti, dėl ko kalamas naujas ir labai baisus ginklas.

Tą ginklą kala ne koks marsietis, bet tasai žmogus – mūsų brolis, kuris sielojasi dėl žmonijos gražios ateities ir viską daro, kad jo amžių prailgintų, pašalinus visas ligas ir nepriteklius. Tas pats žmogus, tuo pačiu metu galvoja išrasti tokį ginklą, kuriuo būtų galima vienu paleidimu nužudyti nemažiau vieno milijono žmonių. Žmogus yra biaurus driveidis – biauri būtybė. O kuomet pasaulio paviršiuje pėduos žmogus-driveidis, tai jam į rankas ginklą negalima duoti. Jis žudys kitus ir pats nuo to ginklo galą gaus. Nuo mažų vaikų slėpiami degtukai. Nuo suaugusių reikia slėpti ginklus ir sprogstamąją medžiagą. ~~Kaip jo sa... se ne bus to tai~~ ir pragyvenimo lygis net nenorint pakils.

Ekonomi~~kos~~nio pakilimo mielė~~vis~~s yra nesiginklavimas. Tai įrodė Skandinavų valstybės (Švedija) ~~jose~~ yra aukščiausias pragyvenimo lygis. Pensininkai gauna net dvi pensijas. Ten nėra nei ubagų, nei išnaudotojų. Ten nėra ir ginklų...

Aš, stodamas į partiją,
taktika, ~~kad~~ partijoje ~~joje~~ būdamas, jau sutikdavau ~~savo~~
praktišku metodu~~mu~~, ~~kuris tuo laiku bus~~ vadovausiuosi tik
gy~~venime žengiant prie so~~laus ~~[illegible]~~ bus
~~aytojaus~~. Tik be smurto ir prievartos. ~~įgrąžaus~~ Smer-
kim tokį žmogų, kuris pamatęs, kad ant
seno šiandinio stogo išaugo gana gražus
kupstas žolės, Vie~~toje~~ jis tos ~~ta kupsto gražios~~
žolės nenuskina ir neatiduoda ožkai, kuri lai-
vai vaikšto apie tą trobą, bet tempia ją
už ragų kopėčiomis, ~~ant to stogo~~, kad ji
ta žolę suėstų, būdama ant stogo.

Deja, kas tą klaidą daro. Pats vargsta
ir kitus vargina, tempdamas ožką už ragų
kopėčiomis ant stogo... Gyvenime reikia bū-
ti praktišku. Eksperimentai žmonijos pažangai yra la-
bai reikalingi, bet tegu juos daro laborato-
rijose, be žmogaus nugaros ir jo kančios.
Darant eksperimentus su pelėmis, žiurkė-
mis, jūros kiaulytėmis ir kitais gyvūnais,
neimti paties žmogaus kaip objekto tiems ban-
dymams. Pravesime griežtą ribą, ~~kad~~ žmo-
gus yra tokia būtybė, ant kurio nugaros
eksperimentų negalima daryti. Jis yra šios
žemės šeimininkas – aukščiausioji būtybė.

Būdamas partijoje ir ją uždarius, už jo
ribų realumui neuužsikalbau. Nesidangsčia-
svajonėmis pats ir kitus mokiau ~~tai~~ nedaryti.
Jei kartais tekdavo paabejoti vienu ar kitu
klausimu, tai galutiną sprendimą padiry-
davo mano paprastas pidstukas ~~baisėlis~~, keleto kapei-
kų vertės. Jis mano didelis draugas, paveik-
sis ir išminčius. Niekuomet manęs neapgylė.

Redakcija

Pažymėtinas įspūdis. Pradėjau savo tarnybą valstybinių ir savivaldybių tarnautojų profesinės sąjungos. Toji sąjunga leido laikraštį „Gyvenimas ir darbas". Jame rašinėjau straipsnius profesiniais klausimais. Kiliom aikštėn netobulumus tarnautojų elgesyje, kurie prasilenkdavo su etika. Vienas iš tokių buvo mano straipsnis „Akcinė bendrovė be akcijų". Jame aprašiau, kaip neaiškios praeities pilietis Muravskis Kaune, Vasario 16-os g-vėje, Kooperacijos banko namo rūsyje atidarė naktinį barą, pavadindamas „Valdininkų klubu". Tam barui atidaryti kai kurie aukštesnieji tarnautojai sudarė bendrovę ir jos reikalus vesti pavedė Muravskiui. Sudarytoji b-vė buvo tik žinia, o visus reikalus tvarkė Muravskis, nes jis savo pinigais tą barą įrengė. Tasai biznierius savo bare gėrimų išgerti ir pavalgyti leido, o kaštais iš pinigų sportui. Piniginiai piliečiai užsiimdinėjo išisas dienas ir naktis. Profesinės s-gos Kauno skyriaus valdyba tą amoralią įstaigą laikė visai nesuderinama nei su tarnautojų etika, nei su garbe. Steigėjai, tiesa, nebuvo sąjungos nariais, bet buvo aukšti pareigūnai. Nutarta iškelti aikštėn to kabako amoralų veikimą. Pirmoje eilėje apie tą barą reikia parašyti savo organe, o jei nepagelbės, kreiptis į atitinkamas įstaigas, kad jos tą naktinį lindyną uždarytų.

nes jis teršia tarnautojų gerą vardą ir organizacijos
būtų galima teisingai apie jį parašyti, apie, nekintą joje pabuvoti ir savo
akimis įsitikinti. Tokį vakarą pasirinkau. Tik
peržengiau to „kabako" slenkstį, tuoj
pasistatė Muravskis ir nuo manęs nepasitraukia. Viliojo užeiti į atskirą kambarį. Jis žinojo, kad aš esu prof. s-gos Centro
ir Kauno skyriaus valdybos narys. Ištarė,
kad mano apsilankymas nieko gero nežada. Nuo visų jo paslaugų atsisakiau. Vakarieniavau nesiskubėdamas. Buvo Prie mano
staliuko prisėdo vienas iš steigėjų šio
„kabako". Jis buvo labai šnekus ir daug sužinojau apie... Iš jo
gavau geros medžiagos iš kalbos. šaltinių spaudoje
jį geroką išmuzinti. Parėjęs namo, vietoj
poilsio tuoj sėdau rašyti apie tą lindynę.
Parašiau pilnai ir visų steigėjų vardus,
ir pavardes ir užimamas vietas išvardyta
jau. Po to straipsniu pasirašiau.
Redaktorius Ignas Olšauskas, perskaitęs mano rankraštį, pasakė,
kad straipsnis sensacingas, įdomus, bet, jį
atspausdinus, teks į teismo įstaigas pėdinti.
Tasai mano straipsnis atspausdintas ir jonių išbraukymų. Tarnautojų tarpe buvo didelė sensacija. Dauguma nežinojo, kad steigėjas
to naktinio „kabako" buvo aukšti pareigūnai.
Praslinkus kuriam laikui, gavau pakvietimą
iš Kauno m. III nuovados pas taikos teisėją kaip atsakovas.
Tai nebuvo man jokia naujiena, nes Muravskis
visiems bubijo, kad būsiu už šmeižtą patalpintas į šaltąją. Teisėjas Stanislovas Šenis 1925. III. 27
tikrai šmeižimu sprendė mano nubausti ir Henrikas Barščevičius 3 para

naminio aresto. Padariau apeliaciją Kauno apygardos teismui. „Kalėno" steigėjams teisme atstovavo Čepla, saugumo agentas. Teisme įrodžiau, kad, kas buvo parašyta, tai viskas yra teisybė, ir jokio šmeižimo nėra. Teismo pirmininkas paprašė skundėjų atstovą nurodyti, kurioje straipsnio vietoje yra parašyta melaginga šmeižiančiai. Čepla nenurodė, bet pasakė, kad straipsnio stilius yra šmeižiantis. Pirmininkas jam nepliekavo, kad jam, kaip teisininkui, turi būti žinoma, (Čepla ~~buvo~~ tuo laiku studijavo ~~studentu~~ teisę), kad baudžiamajam statute nėra tokio straipsnio — bausti už stilių. Apygardos teismas, taikos teisėjo nutarimą posėdyje 1925. VIII. 10 panaikino ir mane išteisino. Čia vėl mes savo laikraštyje padarėm sensaciją. Vėl šnekos apie tą kabaką. Buvo paduotas Vyr. Teismo tribunolui kasacinis skundas. Tribunolas Kauno apygardos teismo nutarimą patvirtino, ir aš ~~šioje byloje buvau~~ nugalėjau. Šis mano straipsnis davė tam tikrų vaisių. Tasai „kabakas" valdžios įsakymu buvo uždarytas. Kauno gyventojai neteko vienos lindynės.

Man ~~rašinėjant~~ „Gyvenimas ir darbas" ~~„Darbas ir gyvenimas"~~ laikraštis buvo per[illegible]tas, uždarius profesinę s-gą, ir tas laikraštis nustojo ėjęs. Įkėliau koją į „Lietuvos Žinias", „Lietuvos Ūkininką", „Jaunimą", „Varpą" ir „Jaunimo Varpą". Pradžioje rašiau apie įvykusius susirinkimus, suvažiavimus, kas juose dalyvavo ir ką nutarė. Tai buvo reporterio sritis. Būdamas Kauno miesto tarybos nariu, rašiau apie miesto gyvenimą ir jo

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo tapau nuolatiniu „Lietuvos Žinių" ir „Lietuvos Ūkininko" bendradarbiu. Ne tik rašydavau į juos, bet ir kiekvieną dieną eidavau pas cenzorius ~~gauti~~ parašų ant leidžiamųjų spausdinti. Perversmininkai sustabdė visus laikraščius. Porą dienų praėjo po perversmo. ~~Pats~~ Gyvenimas pradėjo grįžti į normalias vėžes, o laikraščių likimas, ypač opozicinių, neaiškus. Pasakiau J. Bortkevičienei, kad aš einu pas pulk. V. Skorupskį sužinoti. Jis mano kaimynas, ~~o~~ be to, gerai pažįsta pulk. P. Plechavičių. Ponia J. Bortkevičienė labai nudžiugo, kad aš pasisiūliau eiti, nes tai atlikti pati ketino.

Vyr. generaliniam štabe radau V. Skorupskį ir P. Plechavičių. Priėmė mane gana malonai. Pasakiau, kokiu reikalu atėjau. Abu beveik vienu balsu pasakė, kad leidžiama spausdinti ir platinti visus Valstiečių liaudininkų leidinius, kurie buvo leidžiami iki gruodžio 17 d. Prieš spausdinant pristatyti spausdinius karo komendantūrai gauti cenzoriaus leidimą, kad spausdinti galima. P. Plechavičius skambina telefonu ir praneša karo komendantui papulkininkiui Rašunėnui, kad leidžia spausdinti ir platinti liaudininkų laikraščius. Dar paklausiau kam pavedama cenzoriaus darbą atlikti. Gavau atsakymą, kad pavesta „Karo" redaktoriui majorui Romualdui Burokui. V. Skorupskis ir P. Plechavičius man pradėjo aiškintis, kodėl buvo padarytas perversmas

Tą jų seną melodiją išklausiau, —
Bet kokias diskusijas nesivėliau ilgiau, vie-
damas pasakiau, kad pati istorija tą vis
įvertins. P. Plechavičius, kiek susijau-
dinęs ištarė: „Ger-r-ai į-ver-r-tins." V. Šku-
apskritis mane išlydėjo ir vis ramino,
kad viskas bus gerai. Čia pat, konfidencialiai,
pasigyrė, kad jo aresto mane per pe-
versmą jis ir papulk. Ig. Kriaunaitis
išgelbėjo, garantuodami mano lojalu-
mą. Atsisveikinęs skubėjau su gera naujiena pas Bort-
kevičienę, laik-
raščius Rytoj išleisime. Bet mane lau-
kė ne viena Bortkevičienė, visi re-
daktoriai ir kai kurie Seimo nariai. Re-
dakcijose užvirė darbas. Ruošiamas ryt-
dienai laikraštis. Visi gerai nusiteikę.
Nors ir cenzūrai esant, vis tiek bus galima
visuomenei pranešti, kas vyksta savo
krašte ir plačiame pasaulyje. Ponia
Bortkevičienė prašo mane, kad aš ry-
toj atvežiau į redakciją, o paskui nu-
eičiau ir pas cenzorių. Redakcijoje nė-
ra tokio žmogaus, kuris sugebėtų tai
atlikti. Pažadėjau. Kitą dieną aš su
laikraščio puslapio atspaudais nuėjau
pas cenzorių. R. Buroką pažinojau
kaipo studentą teisininką, prijaučiantį
krikdemams. Jis pasikimšo tabokos pypkę,
užaštrino pieštuką raudonos spalvos ir
padėjo. Pirmiausia, viską perskaitė. Nieko
nebraukė, bet visus atspaudus kaž-
kur nunešė. Spėju, kad tarėsi su pačiu

komendantu R. Skuču. Atnešė atspaudą su išbraukimais. Kur tik buvo parašyta apie perversmą, nubraukta. Taip man nors kiekvieną dieną tekdavo vaikščioti pas cenzorius. R. Burokui į pagalbą dar davė majorą St. Knižiną, buv. jūrininką. Su šiais cenzoriais tekdavo derėtis, kartais jie darė nuolaidas. Paskui sugudravo, kad apsidraustų, braukdavo, bet tuo pačiu patardavo kreiptis į P. Plechavičių arba V. Skorupskį. Pas juos tekdavo man gana dažnai buvoti. Jie savo adjutantams įsakė: mane cenzūros reikalais įleisti be eilės. Kiek daugiau sarankiškesnis buvo P. Plechavičius, o V. Skorupskis retai kada atstatydavo, ką cenzoriai buvo nubraukę. Jis vis tardavosi su P. Plechavičiumi arba su gen. štabo viršininku pulk. T. Daukantu. Paskutinė instancija dėl cenzorių išbraukymų – tai Ministrų Tarybos pirmininkas prof. A. Voldemaras. Jis buvo pats ryžtingiausias, cenzorių išbraukymus atstatydavo. Jei kurią vietą jam nepatikdavo, tai jis patardavo, kaip parašyti. Būdavo, kad čia pat vietoje abu suredaguodavom. Kuomet pas jį ateidavau cenzūros reikalais, būdavau priimamas be jokios eilės, nors pas jį eilių nesimatydavo. Vietoje R. Buroko ir Knižino vėliau buvo paskirti cenzoriais majoras Simkus, kap. Kamananskas ir Viliotis. Abu buvo priekabūs ir braukdavo net visai nekaltus straipsnelius. Viliotis, kartais nebraukdavo, je

~~išbraukti bandė~~ bet mėgindavo redaguoti. Tekdavo jam pa-
sakyti, kad redaktoriai pyksta, kad [illegible]
na ~~cim~~ cenzūra. Tos pastabos nepakankant [illegible]
reikėjdavo apskųsti ir vyresniesiems. Karo ko-
mendantas pulk. K. Skučas paskelbė įsa-
ką, kad redakcijos yra įpareigotos visus
leidinius pristatyti cenzūrai. Draudžia-
ma laikraščio puslapyje palikti tuščią
vietą, kur yra išbraukęs cenzorius. Redak-
toriai sugalvojo į straipsnio tuščią vie-
tą talpinti tą įsaką. Būdavo, kad tas
įsakas ~~pilnumoje~~ visas net trijuose puslapiuo-
se ~~buvo~~ spausdinamas. Skaitytojas su-
prasdavo, jei yra straipsnio viduryje arba
pabaigoje ~~tas~~ įsakas, tai toje vietoje buvo
cenzoriaus išbraukta. Cenzoriai prašė
redaktorių tos gudrybės nedaryti, o redak-
toriai prašė mažiau braukyti, tada tas
įsakas savaime prapuls. Po to dialogo
su redaktoriais, cenzoriai niek atlyžo.

1927 m. kovo mėn. 11 d. fašistuojantieji avia-
cijos karininkai 4 val. ryto susprogdino
bendrovės „Varpas" spaustuvę, kuri buvo
Laisvės Al. 60 (Namų savininkas Jodidis) kieme
~~name, kurio buvo~~ Pirmą ir ant-
rą aukštą užėmė spaustuvė, o trečią
aukštą Valstiečių liaudininkų s-gos Cent.
Komitetas, „Lietuvos Žinių" ir „Lietuvos
Ūkininko" redakcijos. Tame aukšte dar
gyveno Felicija Bortkevičienė ir studen-
tas Balys Paramskas. Pragaro mašina
~~buvo~~ padėta pirmame aukšte, mašinų
skyriuje. Pirmas ir antras aukštas buvo

visai sugriautas, mašinos, šriftas ir visi įrengimai sunaikinti. Po sprogimo kilo gaisras. Atvykę gaisrininkai trečiame aukšte esančią Z. Bortkevičienę ir studentą B. Paramską išgelbėjo ir gaisrą užgesino. 8 val. susprogdintos spaustuvės atvažiavo pažiūrėti Gen. štabo viršininkas pulk. K. Dauknantas ir jo padėjėjas papulkininkis P. Plechavičius. Piktinosi įvykdytu nusikaltimu, poniai Bortkevičienei pareiškė užuojautą ir pažadėjo nusikaltėlius smarkiai nubausti. Tą patį pareiškė ir prokuroras, bet atentato vykdytojų nesurado, nors mieste visi viešai linksniavo aviacijos karininkų pavardes. Vėliau tie patys labai aktyviai dalyvavo hitlerininkams atėjus žydų žudyme. Tas darbas buvo jų pašaukimas. Kiaulė visuomet suras purvą. Nežiūrint, kad spaustuvė buvo susprogdinta, bet „Lietuvos Žinių" sekantis laikraščio numeris išėjo sekančią, 12 dieną, tik dviejų puslapių, spausdintas Gab. Lano spaustuvėje, padidintu tiražu, nes kiekvienas norėjo sužinoti, kaip buvo įvykdytas smurtas prieš idėjinius priešus, su kuriais visai nepajėgė rungtis su liaudininkais, kas smurtininkams, nes mažai bepritarė po gruodžio 17 d. perversmo. Karojant pagalba chuliganų medžiaga su savo idėjiniais priešais, niekuomet gero nebuvo ir nebus teigiamų rezultatų, nes

darosi visuomenė visuomet užjaus ir pa- nuskriaustajam. Taip atsitiko ir šį kartą. Po to atentato bendrovę ~~gausu~~ užplūdo siuntos aukų. Jos plaukė iš visų Lietuvos kampų ir kampelių, ta žinia pasiekė Ameriką. Pasipylė didelės sumos aukotojų ~~didelėmis sumomis~~. Gautos draudimo kilo sumanymas įsigyti nuosavą namą ir jame įrengti spaustuvę su naujomis rotacinėmis spaudos mašinomis, linotipais raidėms rinkti ir kitomis naujovėmis. Gedimino g-vėje Nr. 38 buvo gražus Mesenksnio tabako fabrikas. Jį konkurentai privedė prie bankroto. Per varžytynes tą namą pirko b-vė „Varpas", atremontavo, pastatė priestatą rotacinėms mašinoms, įrengė puikią ~~gavosi~~ modernišką spaustuvę. Jai įrengti pinigų pilnai užteko. Tos lėšos susidarė iš b-vės padidintų akcijų, aukų, draudimo premijos, parduotų mašinų, kurios po atentato buvo atremontuotos, pakeičiant kai kurias dalis. Tame name, kur buvo „Varpo" spaustuvė, ~~sau patalpas gavo~~ įsikūrė „Lietuvos Žinios" ir „Lietuvos Ūkininko" redakcijos ir administracijos. ~~Buvo erdvi~~ Turėjo nemažą salę posėdžiams ir susirinkimams. Tame pastate nemažą patalpą ~~turėjo~~ užėmė studentų draugija „Varpas". Tie, kurie galvojo, kad su pragaro mašina ~~pagalba~~ bus sunaikintas pažangios visuomenės centras ir jie niekieno nekliudomi galės ~~...~~ slopinti laisvą žodį, skelbiantį demokratiją ir socializmą. Įvyko ~~Gavosi~~ visai kitaip. Padidėjo laikraščių tiražai. „Lietuvos Žinios"

savo tiražu pra~~kuklino~~ oficiozą. Redakcijoje
~~[illegible]~~ turėjo geras sąlygas dirbti. Ponia Felicija
Bortkevičienė buvo atsakomoja redaktore,
vyr. redaktoriais ~~buvo~~ Juozas Pronskus,
Jonas Skrinaitis, Ponas Kaikdis, Jonas Ker-
delis, Mikalojus Jansinevičius, buv. caro
laikais Dūmos narys, dabar ~~buvo~~ redaktoriaus
pavaduotoju. Jis, tarsi ~~buvo~~ politinė enciklopedija,
~~[illegible]~~ gaivališkai neapkentė komunistų,
nes jie po Spalio revoliucijos nuvertė Kerenskį.
"Lietuvos Ūkininko" savaitraščio redaktorium
buvo Vincas Oškinis. Tai labai romaus bū-
do, kultūringas žmogus. Caro laikais baigė
Veiverių mokytojų seminariją ir dabar
~~baigė~~ teisių fakultetą. Šiuo metu ~~dabar~~ jis gauna perso-
nalinę pensiją, gyvena Vilniuje.
~~[illegible]~~ laikė mane savo ~~[illegible]~~ redakcija
"Liet. Žin." bendradarbiu. Aš ne tik jiems ~~[illegible]~~ rašiau, ~~[illegible]~~
man buvo pavedamos dar ypatingos misijos.
Kuomet redakcijos gaudavo ~~buvo~~ signalą, ~~[illegible]~~
apie ~~kokias~~ vagystes, sukčiavimus ar šiaip
kokias kombinacijas, neteisėtą pasipelnymą iš valdžios iždo ~~nete-~~
~~sėtai pasipelnyti~~. Tokius signalus pirmiausia reikia
patikrinti ir tiktai po to spausdinti, jei
tai yra teisybė. Būna žmonių, kurie sąmo-
ningai duoda melagingas žinias, keršto
sumetimais, ~~su kuriais~~ nori suvesti savo
asmenines sąskaitas. Redaktoriai ~~yra~~ atsa-
kingi už atspausdintas melagystes, jie yra
teisiami už jas. Atsargumo dėliai abejotinos žinios
yra tikrinamos. Kartais kas nors iš re-
dakcijos nuvyksta į vietą patikrinti. Spauda
tai ~~yra~~ visuomenės akys, ausys ir liežuvis.

V~~iena iš tokių~~ ~~jau~~ Didelės reikšmės ir
ekonominio pobūdžio ~~ta~~ buvo „lašinių ženkli-
nimo" byla. „Lietuvos Žinių" redakcija ga-
vo anoniminį laiškutį. ~~Kad~~ Lietuvos ūki-
ninkų s-ga 1923 m. sudarė su R.A.M. inten-
dantūra sutartį pristatyti kariuomenės
maitinimui lašinius ir taukus. Laši-
niai turi būti vietos gamybos - iš Lietuvos.
Ūkininkų s-ga, kur ~~tai~~ nupirko amerikoniš-
kus lašinius ir („USA" štampus) išskuta.
Toks skutimas vyksta Marijampolėje,
Vilkaviškyje ir kitur. Redakcija paveda
man vykti į tas skutimo vietas ir pa-
tikrinti, ar tikrai amerikoniški lašiniai
paverčiami lietuviškais, pašalinus tas
tris raides: „USA". Susitariam tokį planą:
vykti ~~pirmoje eilėje~~ į Vilkaviškį, Ten gyvena ~~[illegible]~~ (apa-
veterinarijos gydytojas Konstantinas ~~[illegible]~~ (Jašinskas, ~~[illegible]~~
Valstiečių liaudininkų s-gos Vilkaviškio
aps. komiteto pirmininkas. Pagaliau tai
~~[illegible]~~ jo pareiga prižiūrėti, ar skutant laši-
nius, prisilaikoma „sanitarinių nuostatų".
Į Vilkaviškį atvykau pavakarę. Kaip vi-
suomet, būnant Vilkaviškyje, nakvodavau
pas gyd. ~~[illegible]~~ K. Jašinską. Vakare nustatėm vei-
kimo planą. Jam toji „skutimo įmonė" ne-
buvo žinoma, bet, logiškai pagalvojus, tokia atskira ~~[illegible]~~
kad ji gali būti tik Ūkininkų s-gos sandėliuose.
Gydytojas ~~[illegible]~~ yra vietinis ~~[illegible]~~, pažįsta ko-
kie darbininkai sandėliuose dirba. ~~ir~~ Jam
iš vakaro pro darbininkus ~~galima bus~~
sužinos, ar tokios skutimo operacijos yra
atliekamos. Gydytojas ~~[illegible]~~ trumpam kažkur išėjo.

Po pusvalandžio grįžo, ~~s~~ labai gerai nusi-
kęs! Darbininkas patvirtino, kad Vilkavi-
kyje lašiniai buvo suktami. Jie savo
partija apsukto ir lašiniai jau atitinka-
di. Dabar lašiniai pilnu tempu ~~pa~~ su-
dami Marijampolėje. Signalas teisingas.
Bet, kad būtų dar tikriau, nutarėm su
gydytoju lašinsukių gaudyti rytoj į Marijampo-
lę ir ten, ~~su pagalba veterinarijos gy-~~ pasitelkiant į pagalbą
dytoją, jo draugą, savo akimis pamatyti,
kaip tas suktimas yra daromas. Apie pie-
tus jau mes buvome Marijampolėje. Aš
pasilikau mieste, o jie nuvyko į Kvietiškio
dvarą, nes ten tos operacijos buvo daromos.
~~Po kurio laiko~~ Netrukus abu grįžo labai linksmi ir
smulkiai papasakojo man, ką jie pamatė. Darbi-
ninkai ~~nieko~~ nežinojo, kokiu tikslu jie
atvyko ir jiems, kaip veterinarijos gydytojams,
stengėsi parodyti, kad, sukdami tas tris
naides, visai nepažeidžia sanitarijos nuo-
statų. Savo misija buvau labai patenkin-
tas. Veterinarijos gydytojams padėkojau
už ~~taip greitą suradimą sensacingos žinios~~
ir skubiai grįžau į Kauną. Redakcijoje
papasakojau, kaip man greitai pavyko
šią svarbią misiją atlikti. Redaktoriai
mane ragino tuojau sėsti ir parašyti sen-
sacingą žinią ir rytoj patalpinti laikraštyje.
Patariau neskubėti ir tą reikalą ~~privesti~~
~~prie galo~~ išbaigti taip, kad sukčiai iš Temidės nagų
nepasprūstų. Reikia padaryti ~~taip~~ štai ką: Rytoj aš
nueisim pas kariuomenės vyr. intendantą ir
paprašysim, kad jis paskirtų komisiją nustatyti

pristatomų lašinių kilmę. Kuomet toks doku-
mentas bus parašytas, kai tuomet galė-
sime paskelbti lašinių skutimo sensaciją.
Mano planą patvirtino. Kitos dieną anksti
jau aš buvau pas vyr. intendantą pulk. ltn.
Gražinską, jis mane labai maloniai
pasitiko. Papasakojau, kur aš vakar buvau
ir pranešu, kad lašinių pristatytojas ka-
riuomenei — Ūkininkų s-ga — apgaudinėja in-
tendantūrą. Vietoje lietuviškų lašinių pris-
tato amerikoniškus. Jis man nieko nesakęs, iš-
kvietė kažkokį pareigūną ir liepė tuojau su-
daryti komisiją, kuri šiandieną turi
nuvykti į sandėlius ir pristatytiems laši-
niams nustatyti kilmę. Sutarėm, kad aš prieš 14 val.
jam paskambinsiu. Grįžau į redakciją ir
pradėjau rašyti sensaciją, gerai žinoda-
mas, kad komisija lašinių kilmę nusta-
tys — amerikoniška. Po 12 val. skambino jau
į redakciją iš intendantūros, kad komisija
nustatė, jog lašiniai yra amerikoniški.
Intendantūra jau šiandieną praneš kari-
nei prokuratūrai, sukčius patrauks baudžia-
mojon atsakomybėn ir pateiks civilinį ieški-
nį už permokėjimą.

Rytojaus dieną laikraštyje skaityto-
jai užtiko sensaciją: Ūkininkų s-ga apgaudi-
nėja ūkininkus ir intendantūrą. Skuta-
nėja amerikoniškus lašinius ir juos pristato
kaip lietuviškus. Ūkininkų s-ga sukčiauja.

1923 m. Ūkininkų s-ga padarė sutartį su
kariuomenės intendantūra — aprūpinti kariuomenę
lašiniais ir taukais. Už 1 kg. lašinių inten-

…ūkininkų gamybos lašiniai …
navo 1 kg 5,6 Lt, o amerikoniški - 2,35 Lt, nes bu-
vo prastesnės rūšies. Todėl ūkininkų s-ga ėmė
vežti iš Vokietijos amerikoniškus lašinius
vagonais, išnuskavo „USA" štampus, uždėda-
vo Klaipėdos skerdyklos antspaudą ir prista-
… tam. Dali amerikoniškų

Skutėjai dažb į skutimo azartą buvo …uke, kad neatsistengė ~~nemokėjo~~ tinkamai pagami… antspaudą. Būtent, amerikoniškas antspau…as, kaip pripažino darbininkas J. Rutkauskas, kurio jis skuto, kad vietoje „U.S.A" uždėtas Klai…dos skerdyklos padirbtas užrašas: …ešlahtel Memel". Neleistinos klaidos …viškame užraše: lietuviškas „š" vietoje …kiško „sch"; „h" vietoje „ch" ir „l" vieto… „t".

Teisiant ir šis padirbtas antspaudas su klai…mis buvo svarbus įrodymas, kad lašiniai …vo pirkti ne pas Lietuvos ūkininkus.

J. Bergas ir S. Josiukas po 4 mėn. ir 2 savaites,
I). Ižizinskas - 3 mėnesius. Kitus teismas išteisino.
… skutimo sensacinga byla …

dantūra pasižadėjo mokėti po 5,7 lit., vėliau
intendantūra sutiko mokėti už 1 kg po 6,5 lit., bet
pastatė sąlygą, kad lašiniai būtų vietinės gamybos.
1924 m. rinkoje vietinės gamybos lašiniai kainavo 1 kg 5,6 lit., o amerikoniški - 2,35 lit., nes jie buvo prastesnės rūšies. Todėl ūkininkų s-ga ėmė vežti iš Vokietijos amerikoniškus lašinius vagonais, išskusdavo „USA" štampus, uždėdavo Klaipėdos skerdyklos antspaudą ir pristatydavo intendantūrai. Dalį amerikoniškų lašinių tada patiekė kunigas J. Vailokaitis iš savo „Maisto" b-vės.
⊕ Skustų lašinių intendantūrai buvo pristatyta 88.500 kg. atvežtinių taukų - 13.000 kg. Neteisėtai iš iždo buvo paimta 215.110 lit.
Valstiečiai liaudininkai, paėmę valdžią, iškėlė bylą, o tautininkai ją užbaigė 1929 m. spalio 28 d. Šią bylą sprendė kariuomenės teismas. ~~Kaltinamaisiais~~ Atsakomybėn buvo patraukti: F. Mikšys, E. Drangelis, P. Josinkas, B. Sakalauskas, J. Bergas, J. Sollys, J. Voleišys, S. Josinkas, D. Frizinskas, pulk. V. Butkevičius, pulk. Aglinskas ir kap. A. Deltuva.
F. Mikšys ir E. Drangelis ~~buvo nubausti~~ gavo ~~po~~ 1 metus ir 3 savaites grasos kalėjimo, P. Jasinkas - 1 metus ir 2 savaites, B. Sakalauskas - 6 mėnesius, J. Bergas ir S. Josinkas po 4 mėn. ir 2 savaites, D. Frizinskas - 3 mėnesius. Kitus teismas išteisino.
Su lašinių skutimo sensacinga byla ~~man~~ ~~teko~~ susidorojau greitai ir sėkmingai. Kur kas ~~buvo~~ ilgiau teko padirbėti, aiškinant prelato Konstantino Olšauskio meilužės Stasės Ustjanauskienės tragišką mirtį, susijusią su 1928 m. rugsėjo mėn. 13 d. Birštone, Vytauto kalne,

Redakciją pasiekė žinia, kad Birštone, Vytauto kalno papėdėje viršūnėje rasta negyva moteris. Tą žinią „Liet. Žin." paskelbė labai trumpai: „Birštono kalne rastas Ustjanauskienės lavonas, policija ieško kaltininkų."

Oficiozas „Lietuvos aidas" tai pranešęs nuo savęs pridėjo: „Yra didelio įtarimo, kad Ustjanauskienė nužudyta seksualiniais tikslais. Ji turėjusi pažintį su vienu ponu iš Kauno, kuris nusikaltimo metu buvęs Birštone."

Katalikiškas „Rytas" pridėjo, kad „nužudytoji Ustjanauskienė, buvusi Kauno lenkų gimnazijos mokytoja". Tartum nužudyti lenkų gimnazijos mokytoją būtų buvęs mažesnis nusikaltimas.

Karo cenzorius, klerikalas, majoras St. Kuzinas, aiškindamas, kad laikraščiai gali pakenkti tardymui, negailestingai braukė viską, kas tik būdavo parašoma apie Birštono žmogžudystę. Tokį nurodymą yra gavęs iš tardytojų, kurie tą nusikaltimą tiria.

Visas Kauno miestas vienu balsu kalba, kad Ustjanauskienę yra pasmaugęs plėšikas Konstantinas Olšauskis. Ji buvo jo meilužė ir su juo sugyveno du sūnus ir dukrą. Kadangi ši byla visuomenei labai įdomi, tai jos išnarplioti buvo pavesta man ir reporteriui Jonui Kanceriui. Atakavom tardytojus. Jie nuo mūsiškių neslėpė, nes gerai žinojo, kad mes jiems mielai patalkininkautume dar, kaip K. Olšauskį, pagaudyti ant menčių.

Tačiau ka nors rašyti, kuomet eina dar tik įžanginis tardymas, neleidžia. Kad tą niekšingą darbą yra padaręs prelatas P. Olšauskis jokios abejonės tardytojams nekilo: yra nusikaltimo įrodomasis daiktas („corpus delicti"); virvė nuo jo kamano, kuria pasmaugė Kstjanauskienę, kuria nuo snolaio nutempė prie kalno šlaito, prie eglės. Beto, yra parodymai liudininkų. Žmonės matė, kaip judėta vakare apie Vytauto kalno šlaitus vaikštinėjo.

Tik praslinkus trims mėnesiams po žmogžudystės, tai yra gruodžio 4 dieną, mes „Lietuvos žiniose" pateikėme šią „informaciją":

„Birštono byloj tardymas eina. Iš prelato Olšauskio atimtas pasas. Visuomenės sprendimas aiškus. „Sekmadienis" praneša, kad byla dėl našlės Kstjanauskienės pasmaugimo Birštone nėra apmirusi, bet tebesitęsia energingas tardymas... Laikraštis „Echo" žinią apie paso atėmimą iš prelato Olšauskio ir apie tardymą Birštono byloj deda po bendra antrašte. Tiesa, visuomenės sprendimas Birštono byloj jau seniai padarytas, apie jį, pasak vienos karikatūros, visi žvirbliai čiršk ia. Tik teismas gali sprendimą panaikinti arba patvirtinti ir aiškia dažniausiai, jei teismo įstaigų aktyvumas toj šiurpulingoj byloj neišk iasi."

Perskaitęs „Liet. žin.", kad „Birštono byloj tardymas eina" Olšauskis subruzdo. Jai nelaukęs, ant Kauno metropolijos kapitulos

blanko jis parašė raštus teisingumo ministrui ir „Lietuvos žinių“ redakcijai.

Teisingumo ministrui Olšauskis rašė: „Fizinis pavienio žmogaus nužudymas yra labai didelis, smarkiai baudžiamas nusikaltimas, moralinis gi žudymas žmogaus kokios plačios pasaulinės organizacijos nario, atimant jam garbę, apkaltinant kokiu kriminalu, yra taip pat labai sunkus ir atsakančiai baustinas nusikaltimas, nes suardo to žmogaus nervus, visą jo sveikatą ir tuo pačiu veda jo organizmą prie fizinės agonijos, be to, labai įžeidžia visą plačią organizaciją, kurios narys yra morališkai nužudytas žmogus.

Tokį žmogaus moralinio žudymo darbą jau seniai varo „Lietuvos žinių“ redakcija su p. Bortkevičiene priešakyje mano asmens link. Už mano asmens ir kitų šmeižimą ji buvo jau nekartą traukiama tieson ir bausta. Katalikų ir jų organizacijų šmeižimas - tai jos verslas, todėl ji, kaip nepataisoma recidyvistė, turi būti dabar smarkiai nubausta už straipsnį „Birštono byloj tardymas eina. Iš prelato Olšauskio atimtas pasas. Visuomenės sprendimas aiškus“, įdėtą „Lietuvos žinių“ 269 nr. pirmame puslapyje, kurį aš prie šio rašto pridedu. Tame straipsnyje aš esu kaltinamas baisioj Birštono žmogžudystėje, ta apkaltinimo aktą garsina urbi et orbi kaipo visuomenės sprendimą ir tuo stengiasi padaryti įtaką bei spaudimą Lietuvos Respublikos teismo įstaigai. Kalbėti

vardu plačiosios Lietuvos katalikiškos visuomenės, su kuria „Lietuvos žinių" redakcija nuolat kovoja, ji nėra įgaliota - vadinasi „Lietuvos žinios" kalba, tur būt, plečkaitininkų visuomenės vardu, nes ir plečkaitininkai dvasiškiją biauriai šmeižia... Tokis biaurus šmeižtas, baisus apkaltinimas užmuša mane morališkai, skaudžiai užgauna ne tik Kauno Metropolijos Kapitulą, kurios prelatas aš esu, bet ir visą katalikų dvasiškiją, kiršina ir kelia visuomenę prieš katalikų dvasiškiją, griauna jos autoritetą, ardo visuomenės ramybę, veda Lietuvos piliečius prie neapykantos vienas kito, prie dvasios revoliucijos ir konsekventiškai prie naminio karo.

Be to, „Lietuvos žinios" klaidina visuomenę, skelbdamos pranešimus apie tardymo priežastis ir motyvus. Teisingumas yra valstybės pamatas.

Turėdamas galvoje išdėstytus dalykus, šiuo turiu garbės nuolankiai prašyti Jūsų Ekscelenciją teisybės vardan malonėti sulaikyti „Lietuvos žinias" nuo minėtų pragaištingų biaurių darbų ir priderančiai jas ir jų redaktorę p. Bortkevičienę nubausti už minėtus pragaištingus darbus"

Rašte „Lietuvos žinių" redakcijai Olšauskis visaip šlovina savo veiklą ir piktinasi dėl išspausdintos apie Biaštono bylą korespondencijos.

Tardymas buvo visai baigtas. Byloje buvo aiškūs įrodymai, kad ta niekšinga

darbą yra padaręs prelatas, [illegible] kuni-
kis, žymus katalikų veikėjas Konstantinas
Olšauskis. Tai lietuviškas Tartiufas, nesi-
laikė celibato, veidmainiavo, visą savo gyveni-
mą turėjo meilužių, sugyveno trejetą vaikų
ir vieną iš jų - Konstantiną-Ričardą nežinomis
aplinkybėmis nužudė, o ant galo ir savo
meilužę pasmaugė, nes iš jo reikalavo sa-
vo pragyvenimui pinigų ir nedavė kaip
motina jam ramybės, kur jis nudėjo
jų vaiką - Kočių. Savo laiku Lenkijoje,
Čenstakavoje, vienuolis Macochas yra nužu-
dęs savo meilužę, o Olšauskis savo
žiaurumu yra pralenkęs Macochą.

Taip toji byla pakibo ore. Tarp krikš-
čionių demokratų ir tautininkų prabėgo
juodoji katė. Prasidėjo krizės ir nesutarimai
Lietuvių įkarštyje tarp Katalikų Veikimo Cen-
tro ir tautininkų prelatas Olšauskis buvo
savotiškas koziris. Jeigu tautininkai ne-
būtų riejęsi su KVC, tai, žinoma, Olšauskis
iš Birštono bylos išeitų sausutėlis... Bet
jie riejosi. Dėl to prokuratūra turėjo taip
ilgai delsti su Olšauskio apkaltinimo išva-
domis, o tardytojui vis buvo neleidžiama
nusikaltėlio pasodinti į kalėjimą. Tau-
tininkai delsė ir, kaip tik galutinai paaiš-
kėjo Vatikano pozicija tautininkų su KVC
klausimu, tautininkams nebuvo reikalo
Olšauskį slėpti ir ginti.

Netrukdomas iš viršaus, tardytojas tuo-
jau išvyko į Laukžemės dvarą, kur prelatas
Olšauskis neramiai gyveno ir kažko laukė.

20)

Patsai Olšauskis, gyvendamas Kaune, vasa[...]
mas Birštone, būdamas Laukžemėje, pėst[...]
vilkėdavo civiliškais drabužiais, o ne[...]
mas demonstratyviai apsivilko sutaną.
1929 metų kovo 23 dieną prelatas Ol[...]
kis-sutanota bestija, buvo uždarytas į Ka[...]
no sunkiųjų darbų kalėjimą, nes jo ka[...]
niekas neabejojo. Tardymo surinktos me[...]
gos neįmanoma buvo paneigti. Kl[...]
dėl Olšauskio arešto pakėlė didelį tri[...]
ma, kad vyriausybė nesikišanti kom[...]
dalo XX šimt., kuriame pasakyta, jog dva[...]
kai ir vienuoliai gali būti-kalinami
atskirose, ne eilinių- kalinių patal[...]
o prelatas Olšauskis esąs uždarytas i[...]
dingą kalėjimą. Popiežiaus nuncijus [...]
Vatikano vardu įteikė užsienių reik[...]
ministerijai pro memoria, kur apga[...]
tauja, kad šiuros vyriausybė vie[...]
liškai interpretuoja konkordatą, pa[...]
su apaštališkuoju sostu ir pranešė, [...]
prelato Olšauskio įkalinimas gali [...]
bloginti Vatikano santykius su Lie[...]
1929 metų spalio 1 dieną Kauno ap[...]
dos teismas pradėjo nagrinėti prel[...]
Konstantino Olšauskio bylą. Į teism[...]
susirinko daug prelatų, kanauninkų, [...]
profesorių ir vienuolių kaimenieč[...]
Pirmininko klausiamas, kaltina[...]
pasisakė, kad esąs Kauno metropoli[...]
pitulos narys, prelatas Konstantinas Ol[...]
kis. Kaimieno sūnus, 62 metų amžia[...]
Laukžemėje turįs 76 ha žemės dvar[...]

tonbesiais ir kitais ūkio įrengimais, o taip pat malūną ir lentpjūvę, teismo nebaustas.

Teismo sekretoriui perskaičius ilgą kaltinamąjį aktą, pirmininkas paklausė, ar kaltinamasis prisipažįsta kaltas.

– Neprisipažįstu! – kategoriškai pareiškė.

Po to teismas pradėjo apklausinėti liudininkus. ~~—~~ Jų buvo apie 60, iš visų Lietuvos kampų.

Kauno apygardos teismas nagrinėjo bylą šių spalio 1-13 d.d. ir paskelbė sprendimą, kad preletas Olšauskis yra kaltas ir laiko teisinga jam paskirti aštuonerius metus sunkiųjų darbų kalėjimo su B.St. 28, 29 ir 30 str. nurodytomis pasėkomis. Bet teismas, atsižvelgdamas į tai, kad Olšauskis savo laiku yra pasidarbavęs Lietuvai švietimo srityje, remdamasis B.St. 53 str., pripažįsta verta jo pasigailėti, būtent, paskirti jam šešerius metus griežto kalėjimo su B.St. 28 ir 30 str. nurodytomis pasėkomis ir įskaityti šešis mėnesius, atkalėtus iki teismo, taigi laikyti jį kalėjime dar penkis metus ir šešis mėnesius. Be to, velionė išlaikė savo sūnų Antaną, todėl Olšauskis turi duoti jam neivalingą išlaikymą iki Antano Kstjanausko pilnų metų po 300 litų kas mėnesį.

Teismas vyko prie uždarytų durų. Kai Olšauskio bylą nagrinėjo teismas, teismo rūmai vis buvo minios apgulti. „Lietuvos žinios" apie bylos eigą buvo aprašė~~ma~~ plačiai. Aš ir J. Kanneckis buvome padaryti artimais giminėmis Elenos Krašauskienės, ~~—~~ jį, kaip

savo brolio Antano Kotjanausko dukros globėja ir patikėtinė iki jos pilnametystės. Aprašinėti, kaip vyko teismo posėdis prie uždarų durų, negalima. Redakcijose buvo nugirstos tokios žinios, iš ra-me išeiti: tokio tai posėdžio teismo šama smulkiai, kas tame posėdyje buvo svarstoma ir kas ką kalbėjo. Mes, E. Krausauskienės dėka, turėjome leidimą mūsų teismo posėdyje, kurie vyko ir prie uždarų durų, dalyvauti.

Teismo sprendimas buvo skelbiamas spalio 13 d. vakare. Redakcija pasiruošė išleisti extra telegramą. Raidžių rinkinys jam buvo surinktas, tos telegramos bet palikta tik tuščia vieta, įrašyti bausmės dydį. J. Raulinaitis buvo teismo salėje. — Kaip tik bus paskelbtas sprendimas, jis atsuks į teismo vieną kambarių prie telefoną, kurį aš jam iš anksto surūpinau, ir tuojau perduos redakcijai. Greitai Pervyko mūsų iš anksto paruoštas planas, ir telegrama po sprendimo paskelbimo per 15 minučių jau buvo pardavinėjama gatvėse. Visi stebėjosi mūsų operatyvumu ir sumanumu. „Lietuvos žinių" tiražas per tą laiką dvigubai pašoko.

Prelato Olšausko apeliacijos skundas Vyr. Tribunole buvo svarstomas 1930 m. balandžio mėn. 25-26 dienomis. Jis savo sprendime keičia kvalifikaciją: K. Olšauskis Kotjanauskienę nužudė ne susijaudinęs, bet iš anksto gerai apgalvojęs. Bet ir Kotjanauskienė

buvo įkyri moteris, pikta. K. Olšauskio padėtis buvo tragiška, todėl Vyr. tribunolas jo pasigailė- -skirtą jam šešerius metus sunkiųjų darbų kalėjimo. Švietimo darbą Vyr. tribunolas laiko kaltę mažinančia aplinkybe, na- mažinti nusikaltimo aplinkybe, kaltę ga- lyvai, žodžiu, tai, kas liečia patį nusikaltimą.

Valstybės teismo instancijose prelato K. Olšauskio bylai buvo pastatytas taškas. Bet karos sūkuriai dėl jo likimo vis dar nenutilo. 1930 metais Olšauskis Smetonai parašė net septynis malonės prašymus. 1931 metų vasario 16 dieną R. Olšauskio malonės prašymas buvo patenkintas ir jis iš kalėjimo išėjo. Iš viso Olšauskio kalėjime išbuvo metus ir dešimt mėnesių.

Prelatas Olšauskis su savo byla spaudai labai pasitarnavo. Jis jos ~~špaltose~~ skiltyse visuomet buvo linksniuojamas: ir svarstant jo bylą dėl nužudymo Birštone, ir jam išėjus iš kalėjimo, ~~vėl jis laikraščių puslapiuose buvo linksniojamas~~. Kauno dienraščiai rašė, kad 1931 metų kovo 29 dieną K. Olšauskis išvykęs aplankyti šventųjų vietų Palestinoje, pakeliui nusukęs į Romą, įėjęs į šv. Petro koplyčią, bet Vatikano generalinio sekretoriaus audiencijos negavęs. Grįžęs iš kelionės, K. Olšauskis nuvažiavo į savo dvarą ir ten apsigyveno. Ten begyvendamas spėjo susipykti su vietos gyventojais. Juos sunndė vietos valdžiai. Buvo apskųstas jo buvęs eiguolis Jonas Žilius, kurio sargybos

sumetimais nutarė K. Olšanskiui padaryti savo teismą.

Tuo metu K. Olšanskis Palangoje statėsi vilą ir dažnai važinėdavo statybos darbų pažiūrėti. Netoli Butingės kaimo, prie perėjimo į Latviją punkto, miške, po sukarota egle, J. Žilinus įsirengė tokią slėptuvę, kokias pasidaro medžiotojai.

1933 metų birželio 18 dieną pervažiuojant K. Olšanskis grįžo iš Palangos. J. Žilius jau laukė jo savo slėptuvėje ir, prisileidęs vežimėlį, J. Žilius šovė iš kariško šautuvo ir pataikė į K. Olšanskio širdį. Birželio 21 dieną buvo palaidotas mažose Laukžemės kapinėse su kunigiškais drabužiais, su visomis bažnytinėmis ceremonijomis, tik be prelato žiedo. Vyskupas Just. Staugaitis įsakė birželio 21 dieną už „kunigo K. Olšanskio vėlę" visose Telšių vyskupijos bažnyčiose atlaikyti gedulingas pamaldas.

Taip baigėsi sutanoto vampyro K. Olšanskio gyvenimas, kuris būdamas aukštuoju dvasiškiu mokė moralės - neužmušk, mylėk artimą savo, nevok. Mokė kitus to nedaryti, bet pats tų moralės dėsnių neprisilaikė. Gyvenime yra daug tokių, kurie veda dviveidišką gyvenimą, ~~kurių~~ taip jų žodžių ir darbų ~~tarpe~~ didelė praraja. Taip ir daug... ir kas svarbiausia, kad nemažėja, o melas iš metų didėja. Melas tai jau pasidarė kasdieniškuoju reiškiniu. Meluoti taip įpratom, kad be jo nė žingsnio. Reikia ar nereikia, bet tai daro iš papratimo, įsibėgėjus ~~...~~ pakalnėn...

R. Olšanskio bylą nagrinėjant, kaip iš maišo pabiro dviejų kartų moralės puvėsiai. St. Ustjanauskienės moralė, jau būdama mokytoja nebuvo aukštumoje, o tapusi kunigo meilužė. Pasirinkus tokį slidų gyvenimo kelią visą savo gyvenimą slidinėjo ir galutinas kritimas įvyko Birštono kalne. ~~Savo sugyvenimu su~~ R. Olšanskį šantažavo kiekviename žingsnyje, jam grąsindama iškelti viešumon jų santykius ~~aukštumon~~ ir sukompromituoti aukštąjį dvasiškį. Jai tas metodas buvo pelningas, nes niekur nedirbo, gyveno su savo dukra išsinuomavusi gerai ir kiekvieną vasarą važinėdavo į kurortus. Bet Birštone, ant kalno, tų visų šantažų įvyko finalas — R. Olšanskis, būdamas labai karšto būdo, gerokai ją „papurtė", ir ji atsisveikino su šiuo pasauliu. Čia nebūta iš anksto gerai apgalvoto nusikaltimo, kaip mini savo sprendime Vyr. tribunolas. Jau tai rodo, kad jis po mirties St. Ustjanauskienės atėjo į savo vilą ir paėmė virvę iš kamaros, kad užmaskuotų nusikaltimą, kad atrodytų ~~[illegible]~~ jog ji pati pasikorė ant labai liaunos ir neaukštos eglaitės. Visas jos gyvenimas nebuvo geru pavyzdžiu ir savo vaikams. 1921 metais iš Prekybos banko R. Olšanskio einamos sąskaitos buvo paimta 25.000 auksinų su padirbtu R. Olšanskio parašu. Tai padarė jo duktė Elena, ir jai klastotei paaiškėjus, R. Olšanskis jai bylos nekėlė, nusikaltimą sankcionavo

Po visų tardymo žygimų, ekspertizių
ir sprendimų velionė Stasė Danilovičiūtė-
Ustjanauskienė buvo palaidota Birštono
kapinėse, dešinėje pusėje, kapinių kam-
pe, šalia gatvės. Krasauskai kapą ap-
tvėrė ir pastatė kuklų paminklą su už-
rašu, kad čia yra palaidota Ustja-
nauskienė, tragiškai žuvus. Karui už-
ėjus, Krasauskai, vokiečiams traukian-
tis iš Lietuvos, patraukė taip pat į Vakarus.
Po jų pasitraukimo, pirmiausia nuo kapo
dingo lenta, kurioje buvo užrašyta, kas
čia yra palaidotas. Už kelių metų bu-
vo išlygintas kapo kauburys ir jau
1969 metais buvo iškasti keturi stulpe-
liai, iš akmens ištašyti, ir grandinės, kurios
jungė tuos stulpelius. Toje vietoje
liko tuščia vieta su neaiškiomis žymėmis, kad čia
buvo kažkas palaidotas.

Lietuvos ateistams nereikėjo apsiimti tą kapą globoti. St. Ustjanaus-
kienės kapas Birštone bylotų apie kle-
ro dviveidiškumą. Ypač Birštonas
kurortas gausiai lankomas, jo kapas
tų labai gera ateizmo propaganda.
Nebūtų vėlu ir dabar tą St. Ustjanauskienės kapą
atstatyti. „Žinijos" draugija rengia viešas
paskaitas apie klero žmonijos mulkini-
mą, bet tasai žodis nėra toks įtikinamas
kaip pats faktas, kad 1928 m. rugsėjo mėn.
13 d. Birštone, Vytauto kalne, aukštasis dva-
siškis prelatas Konstantinas Olšauskis [illegible]
pasmaugė savo meilužę Stasę Ustjanauskienę

Mano rašiniai turėjo visai kitą stilių ir formą. Redaktoriai net prašydavo, kad duočiau jų nors ne kasdieniško pavaizdavimo. Suradau čigonų karalių Lietuvoje, Odlauską, Santinio masto žydų pirklį, kuris nuoliai gyveno Aleksote, linksmintoją žydų vestuvėse ir krikštynose, caro armijos pulkininką, kuris saugojo rusų pastatytą geležinkelį Mandžiūrijoje, Kinijos teritorijoje. Su jais turėjau pokalbius ir apybraižos forma jie buvo spausdinami. Mano pasisakymas dėl Lietuvos ir Lenkijos santykių ir kelionės įspūdžiai po Lenkiją. Partizanų karas su lenkais Širvintų lauke. Viskas buvo spausdinama.

„Lietuvos žinių" dienraštis turėjo savo du reporterius - Joną Rannecką ir Juozą Belecką. Jie buvo apsukrūs ir darbštūs jaunuoliai. Jie dar geriau dirbtų, bet, išskyrus savo gimtosios kalbos, nemokėjo jokios svetimos. Jų atneštos žinios kartais būdavo ne visai tikslios, reikėjo patikrinti. Kiek buvo keblia su žiniomis p. Ranneckio. Jis mėgdavo įterpti savo nuomonę, pridėti, nors ir mažai, bet tendencingai nušviečiant įvykusį faktą. Jo žiniomis redaktoriai pasinaudodavo labai atsargiai. Dažnai atnešdavo kronikines žinias ir kitų dienraščių reporteriai. „Žydų balso" dienraščio reporteris Rabinavičius vieną pavasarį atnešė tokią žinutę: per potvynį ledai sulaužė per A. Panemunės tiltą ir nunešė iki Rumšiškių. Visi tą žinutę redakcijoje priėmė su šypsena.

kaip jis prieš tenkina ti? ~~Mat~~ Korespondentas > reporteris nežinojo geografijos, gelėjo į Kumžines pelenu iki Zapyškio. Tas pats Rabinavičius dalyva vo dar J. Basanavičiaus ~~jis~~ aprašė, kaip J. Basanavičius laidotuvėse Vilniuje kapinėse. Reikėjo atitaisyti, kad ne „mūsų" kapinėse, bet Rasų.

Taip jau buvo priimta, kad į paminėjimus, iškilmes ar šiaip kokias sukaktuves visuomet kviesdavo laikraščių atstovus. ~~Tai~~ Būdavo laukiami ir gerbiami. Atstovai/ ~~Kaakokius~~ karinis dalinys šventė savo šventę. „Žydų balso" reporteris ~~buvo~~ į tą šventę g. Valkanskas ~~žydų~~ jis buvo ~~tautybės~~, ~~bet~~ bet nepanašus į žydą: blondinas ir švariai kalbėjo lietuviškai. „Lietuvos žinių" atstovas ~~buvo nusiminęs~~ J. Beleckas, taip pat mūsiškis, Buvo su/ ūsiukais, juodbruvas, plaukais, garbanotais, lietuvis nuo Eržvilko, bet atrodė kaip tipiškas žydas. g. Valkanskas pasakojo, kad ~~po~~ oficia ~~jalinės~~ liosi daliai pasibaigus, vienas karininkas, matyt, ~~vaik tai~~ to subuvimo šeimininkas, prieina prie jo, ima jį už rankos ir veda į patalpą, kurioje vyko vaišės su išgėrimais. ~~Vaikomas~~ Vedamas, g. Valkanskas jam sako, rodydamas pirštu į J. Belecką, kad to žydelio nenori vaišinti. g. Valkanskas jam paaiškino, kad tikrasis žydukas ~~tai~~ jis yra, o tas juodbruvas, ~~kuris~~ labai panašus į žydą, ~~yra~~ tikras lietuvis nuo Eržvilko. Karininkas nieko nesakęs, g. Valkanską paliko, nepriėjęs jo, priėjo prie J. Beleckio, iki vaišių kambario, priėjo prie J. Belecko, ir jam abu nusivedė į vaišių kambarį. Spaudos atstovai ~~dėl to~~ iš to įvykio gerdžiai jnokėsi.

Visų laikraščių reporteriai kurioje nors kavinėje susirinkdavo ir dalinosi žiniomis jau kitos dienos numeriui. Mes tą pobūvį vadindavom „Sindikatu". Tokie susitikimai buvo labai naudingi, nes vienas arba net du reporteriai visur pabuvoti fiziškai nepajėgia. Tame subūrime jie pasiskirstydavo, pasitardavo, – kas kur vyks rytdieną.

Dienraščiai buvo išleidžiami du ir po dvyliktos valandos dienos metu būdavo kiek laisvesni redaktoriai. Tomis valandomis bendradarbiai ir net skaitytojai ateidavo į redakcijas kokiais nors reikalais. Dalindavosi savo įspūdžiais, nuomonėmis, spėliojimais. Kildavo kartais net karštos diskusijos aktualiais dienos klausimais. Jos buvo labai skaitlingos, vykstant prelato Olšausko bylai, nes „Lietuvos žiniose" koncentravosi net ir tokios žinios, kurios nebuvo spausdinamos, kaip amoralios. O žmonių smalsumas nepaprastai didelis, ypač juos domino kunigų privatus gyvenimas, dažniausiai moterys. Tai jau toks smalsus sutvėrimas, kad viską nori žinoti net su visomis smulkmenomis. Kartais drovėdavosi vyrų paklausti, tai sužinodavo iš moterų, kurios dirbo administracijoje arba s-gos Centr. Komitete.

Šeštadieniais buvo mokamas honoraras už rašinius. Ateidavo tie, kuriems honoraras priklausė, bet ateidavo ir tie, kuriems tą savaitę ir nebuvo mokamas, nes jų nieko nespausdino. Ateidavo todėl,

kad kiti gaudavo iš leidėjo draugų [illegible]
nors pigesnį „Kabaną" apleisdavo savo [illegible]
las. Tenai būdavo Petras Cvirka, [illegible]
kevičius, Teofilius Tilvytis, [illegible]
ro ir tenai, kurie gaudavo [illegible] Bet ku-
į tokius susibūrimus gaudavo honorarą, bet
Ant. Venclova jų susibūrimuos neidavo, tai
labai reikalingi pinigai, kad jam
ka arba J. Marcinkevičius. Dėl to P. Cvir-
ka per dantis ir dar labai piktai kad
norių dviejų litų šimtamargių savininko
lis vaikščiodavo su suplyšusiomis kelnėmis.
Taip Ant. Venclova visiems buvo žinomas
kaip didelis šykštuolis.

To sukurimo ašimi buvo P. Cvirka ir
J. Marcinkevičius. Jie savo sąmojumi links-
mino ne tik savo stalo draugus, bet
ir kitus ten esančius. Tų užeigų savinin-
kai labai mėgo šią kompaniją, bet juos paskui
prašė būti santūriais, nes buvo kviečia-
mi į saugumą aiškintis dėl jaunųjų
rašytojų išdaigų, replikų ir anotacijų,
kurias sudarydavo ten būnantiems.
Taip budrumas turėjo sekti visur, kad
„tautos vado" orumas kairiųjų ir
nekairiųjų akių būtų matomas taip
kaip mato jo pasekėjai. Tai visų dikta-
torių jam toks noras. Dainuok pagal
jo diriguojimą. Priešingai san-
kvas, lageriai, kalėjimai ir Mickevičiaus
slėnyje atošlaitės, kuriose baigiasi gyve-
nimo kelias ir baigiantis nakčiai, ir
pradedant aušti, ir saulei tekant...

1927 m. lapkričio mėn. 21 d., grįžęs iš Varnių koncentracijos stovyklos, savo šeimą radau iš mūsų buto ~~[illegible]~~ šį (Miško g-vė 4) iškeltą į antrą aukštą, priglaudusią prie kitos šeimos. Mūsų butą užėmė naujai paskirtas Kauno m. ir aps. viršininkas pulk. J. Čaplikas. Net buv. viršininkas Pranas Morkus, visiems girdint, J. Čaplikui pasakė, kad jis pasielgęs nežmoniškai. ~~Ką nors~~ Tuo laiku protestuoti negalėjau ir buvau priverstas su savo šeima gyventi su J. Čapliku po vienu stogu. Tame name gyveno šešios šeimos, tame skaičiuje ir J. Čapliko.

Sutarėme 1928 Naujus Metus sutikti savo namo pastogėje, pas Antaną Pranaitį, kuris buvo Kauno aps. mokesčių inspektorius ir Kauno aps. savivaldybės tarybos pirmininkas.

J. Čaplikas po oficialaus sutikimo Naujų Metų gana greitai grįžo ir įsijungė į mūsų būrį. Po kelių išgertų stiklinių ~~pa~~ visų liežuviai pasidarė laisvesni ir užsimezgė polemika tarp Pr. Morkaus ir esamo viršininko J. Čapliko. Pr. Morkus smarkiai puolė J. Čapliką ir jo bendražygius dėl įvestos Lietuvoje smetoniškos diktatūros, įrodydamas, kad kraštą valdyti turi pati liaudis, o ne aukštųjų rangų karininkai-savanaudžiai. J. Čaplikas labai užsigavo dėl tokio Pr. Morkaus kritikavimo, net ~~vien~~ anksčiau apleido kaimynų suburimą, o Pr. Morkus triumfavo ~~su savo pergale~~ iki suburimo pabaigos.

Per Naujųjų Metų pirmą dieną iš miesto

niekas nebuvo atėjęs sveikinti nei mano vaikinų šeimas. O kodėl taip staiga ... diena parašiau feljetoną, kodėl ... kas nevizitavo ~~...~~ ~~...~~ ~~...dalaja~~. Jo buvo ... vis buvo toks:

„Naujų Metų šėpšėrėpai."

„Pirm negu sutikti Naujus Metus, reikia dar senais metais prie jų pasimošti. Visas pasimošimas, tai užkandžiai, valstybinė, ir dar šis tas... Buvo įvairiai galvota apie sutikimą. Vieni, mošėsi sutikti „kabare", kur už penkiolika litų galima buvo gerti, valgyti, skandalinti ir kur priedui dalinėjo dar juokdario baltą su raudonu kutu popierinę kepurę, specialiai skirtą Naujiems Metams sutikti.

Kiti sutikimai: prie Karo Muziejaus, Gulbėje, Metropoly, Karininkų ramovėje. Visų ir neišvardysi. Dėl to sunku buvo ir pasirinkti. Tačiau bepiga, kai gyveni su protingiausiais žmonėmis.

Anksti rytą atbėga pas mane mano kaimynas Antanas ir išdėsto man savo sumanymą, kad Senus Metus užbaigti ir Naujus sutikti geriausia namie. Tik, žinoma, ne lovoj, bet... bet prie stiklo šampano, prie stalo, greta savo žmonų...

Toliau kalbant paaiškėjo, kad šita idėja buvo ne pačio Antano, bet jo žmonos. Jis, kaip geras savo žmonos vyras, tokiam sumanymui negalėjo priešintis. Be to, ta idėja jam buvo pakišta anksti, kada jis buvo dar lovoje...

Žodį davęs, privalai ištesėti, – kartojo, kalbėdamas, Antanas. Kur tik buvova kviesti, atsisakėva. Senų Metų galas buvo tarpu atėjo. Beliko tik trys valandos... Bet ir tos trys valandos prie „Auguste" akordų greit slinko... Prieš dvyliktai išmušant mano geras kaimynas, pasitaisęs savo šlipsą, prabilo:

– Gerbiamieji! Senus Metus palydint, ir Naujus sutinkant pravartu padaryti apyskaitą. Ne ką gero Seniems Metams galima pasakyti. Juos galima pavadinti nebent romantinių tradicijų Metais. Ir štai dėl ko.

Kas iš jūsų nežino to jaunuolio tragedijos, kuris grįžęs iš maskarado užklydo kaimynės kambary. Jis buvo su svetimomis kelnėmis ir fraku, ir, kad nesuglamžius, juos buvo nusiėmęs, o pats įsikraustęs, kur „pašaliniams draudžiama". O finalas išėjo visai liūdnas. Spąstu sudaužyta galva ir nustojimas svetimo kostiumo.

– Bet užtenka ir to jaunuolio... – tęsė Antanas. Visa eilė žmonių yra netekusi dėl savo romantizmo gyvybės, o tie, kurie gyvybę sutaupinę pateko į kalėjimą. Nors ir čia kaip visur, patys didžiausi tų tragedijų kaltininkai laisvai pasišoko ir į teismo pastatytus klausimus neatsakė.

O kiek tokių tragedijų, kurių nei valstybės gynėjas, nei laikraščio reporteris nėra užrašęs? Palinkėkime, kad Naujais Metais to nebūtų!

Tragedijos tas pats įstatymas. Per Naujus Metus vizitnoja. Čia mano žmonelė jau iš

pačio ryto laužė sau galvą, kaip čia geriau vizitierius priimti. Mano vienas patarimas pasirodė nevykęs, antras, trečias... Spręsti [illegible] į mūsų kalbą įsikišo tarnaitė, pagyvenusi, prityrusi, ir praktiška moteriškė.

– Vizitieriai dideli vargšai, jie bevizituodami išalksta. Padarykime taip: greta gėrimų ir saldainių padėsime virtos dešros su kopūstais ir dar agurkinės sriubos. Tai bus savotiška ir praktiška. Sumanymas priimtas.

Greit ir dešra pastatyta. Tačiau atėjo ir dvylikta ir po dvyliktos valandos, o kaip nėr, taip nėr vizitierių. Jau ir 8 val. vakaro, o vis nėra. Lyg išmirė, išpuvo, ar kokį galą? Gal būt, kad kaip pas politiką, opozicinierį bijojo ateiti. Teko juk ir lietuviškam „Sibire" būti. Čia spėliojimai galėjo būti įvairūs. Bet vis tik laukiau.

Sulaukęs 9 val. vakaro, išėjau per savo kiemo vartus į gatvę. Ten viskas, rodos, ramu. Mačiau, kaip vienas vizitierius su vaikais ginčijosi, įtikinėdamas, kad jis negirtas. O juk tai [illegible] simbolis. Tačiau vis tiek gavau įsitikinti, kad iki manęs vizitieriai nedavažiavo. Dėl ko, taip ir paliko paslaptis.

Antrą dieną po Naujų Metų išėjau iš savo namų pažiūrėti, kas girdėt plačiam pasauly. Sutikau seną savo draugą. Jonas iš kitos pusės gatvės pribėgo prie manęs, puolė man ant kaklo ir pradėjo bučiuoti.

– Sveikinu, drauguži su laisve!...

– Kaip tai su laisve? Su Naujais Metais, turbūt..? Ar jau valdžia kita?

- Niekus pliauški! Kam čia komedijos? Juk tu buvai vakar suimtas? Areštas ir kvota juk ne gėda...

- Nieko panašaus. Aš vakar visą dieną namie sėdėjau.

- O aš vakar, eidamas pas tave su vizitu, radau tavo kiemą pilną policijos. Tai pas mane ir abejonės nebuvo, kad apsupo tavo butą ir kratą daro, o po kratos, žinoma areštas.

- Tai apsirikai. Tam name, kur aš gyvenu, gyvena ir Apskrities Viršininkas. Ir policija jam vizitus daro...

Matyt, čia ir buvo toji priežastis, kuri mano vizitierius nubaidė. Jei būčiau apie tai pagalvojęs, tai man ir dešra su kopūstais nebūtų nuėję niekais. P. Zecas"

Kauniečiams buvo aišku, kad tai liečia Kauno miesto ir aps. viršininką J. Čapliką. Dauguma žinojo, kad feljetonai po slapyvarde „P. Zecas" (nubraukus dvi paskutines „as" raides, skaitant atbulai, gaunas: „P. Cez.") tai buvo mano, o kurie ir nežinojo, tai iš kitų teko sužinoti ir patenkino savo smalsumą, perduodami tą paslaptį kitiems.

Man, vakare grįžus namo, žmona sako, kad buvo kaimynas Ant. Pranaitis ir pasakojo, kad pas jį ~~buvo~~ atėjęs J. Čaplikas ~~ir~~ reiškė ~~savo didelį~~ nepasitenkinimą dėl tilpusio feljetono. Žada mane apskųsti teismui. A. Pranaitis jį ramino, aiškindamas, kad tame feljetone jis nėra paminėtas, o apskrities viršininkų Lietuvoje yra daug. Pagaliau koks įrodymas, kad Cez. Petrauskas rašė. Pasirašė P. Zecas. Kaip teismui įrodysi, kad tai yra tas pats. Byla aiškiai bus pralaimėta, tuo

labiau, jei Bez. Petrauskas ir pasiaukytų, kad jis
rašė ir mane iškviestų liudininku į teismą. Tai
aš - savo A. Pranaitis, būčiau priverstas pasakyti
taip, kaip buvo, kad tikrai pirmą dieną Naujųjų
Metų ~~mūsų~~ namo kieme buvo pilna policininkų.
Vieni išeidavo, kiti ateidavo, ir taip atrodė visiems,
kad mes, visi to namo gyventojai, buvome poli-
cijos apsupti. Pagaliau iš esmės pats, kaip vir-
šininkas, tame feljetone nebuvai užgautas. Smer-
kiamas netinkamas paprotys - asmeniškai svei-
kinti savo viršininką, ir tas kvepia pataikūnys-
te, ko prie Pa. Morkaus to nebuvo. Patarė ~~sambūrio-~~
~~se~~ su kaimynais ir kitais elgtis taip, kaip rašo-
ma toje maldaknygėje, iš kurios kiekvieną
šventadienį jis meldėsi. Negerai buvo padaryta, kad
esant stovykloje, šeima ~~buvo~~ iškeldinta, o jis pats
buvo suspenduotas kaip Kauno aps. sav. tarybos narys
~~pareigose~~. Jam grįžus turėjom tą neteisėtą pat-
varkymą atšaukti, pačiam prisipažinus, kad
toks patvarkymas buvo neteisėtas. A. Pranaitis
pasakė, kad po to pasikalbėjimo ~~su~~ J. Čaplikas
grėsino ~~jo~~ agresija prieš mane.

Kitą dieną susitikau su J. Čapliku savo kieme. Jis
buvo gana saldus ir nieko man nesakė apie feljetoną.
Paskui paaiškėjo, kad be A. Pranaičio pasakytos jam
moralės, dar jo žmona vakare jam paskaitė „no-
tacijas" dėl vizitierų, mane pagirdama, kad gerai
padariau, kad parašiau. To namo visos žmonos
po sutikimo Naujųjų Metų ramiai ilsėjosi, o jis
turėjo vargti su policininkais, kurie ~~daugumoje~~
~~jau~~ kitur bevizituodami jau pri[illegible] ir atėjo ~~die-~~
~~nos pabaigai~~ vakarop. Dar pas juos ~~ir~~ tokius jam teko globoti,
kad būdami girti, ką nors nesulaužytų, nesukultų.

kitas klausimas – Kaišiadoryse. ~~Tai~~ jis – provincijos miestas,
mažiau pavaldžių žmonių, o Kaunas – sostinė, ir
jų dešimteriopai daugiau. ~~Buvo~~ Jį (visai) nutekė(ję),
~~savo~~ jėgų priimdami/pedamus/ (vizitierius), pri/versta ~~buvo~~
jam antrą dieną iš lovos nesikelti, kad grįžtų
į normalias vėžes. Perspėjo vyrą, kad jei tens
dar čia gyventi, tai per Naujus Metus savo buto
duris užrakins ir ant jų iškabins raštelį: ~~Vizitie~~
~~me bus toks užrašas:~~ „Šeimininkė dar serga
~~rio~~ pereitųjų Naujų Metų vizitierių“...
Taip atrodė, kad J. Čaplikas nusiramino ir baisioji audra praėjo. Po to feljetono kitą dieną buvau nuėjęs į karo cenzūrą. Cenzorius majoras St. Knizinas man papasakojo, kad jis vakar buvo labai atakuojamas, kam jis praleidęs ~~tą~~ mano feljetoną. Jis žinojo, kad tai buvo mano, bet nesakė, aiškindamas, kad cenzoriai nėra įpareigoti rinkti žinias, kas rašo. Jų pareigos žiūrėti, kad nebūtų praleisti ~~tokie~~ rašiniai, ~~kurie būtų~~ (priešvalstybinio turinio). J. Čaplikas tvirtino, kad jis yra apšmeižtas. Aš kiek suglumau – sako St. Knizinas, – ~~ir~~ paprašiau palaukti prie telefono, ~~ir~~ paėmęs „Liet. Žin.“ ~~nau~~ atspaudą, ~~ir~~ dar jį peržiūrėjau. Neradau (Čapliko) ~~jo~~ pavardės. Sakau, kad neradau jo pavardės tame feljetone, o jis man nori įrodyti, kad nors ir nėra jo pavardės, bet rašantis, a/pi ~~tai~~ ~~yra~~ bolševikas Gen. Petrauskas, kuris gyvena tame name, kur ir jis gyvena, paraše ir jį apšmeižė. Raminau J. Čapliką, kad ~~jis~~ as kaip cenzorius, tame feljetone neradau, kas būtų prieš valstybę ir jei jaučiąs užgautas, ir žinąs, kas rašė, tai paduok į teismą. Cenzūra tame feljetone nerado, ką braukti. Po to pasikalbėjimo

telefonu su J. Čaplikų, gal praslinko 15 minučių ir ~~[illegible]~~ komendantas Kar. Skučas prašo užeiti pas jį į kabinetą. Supratau, sako St. Knizinas, kuriam nei-~~[illegible]~~spauda, kad esu kviečiamas pas jį ~~[illegible]~~ „Liet. Žin." Komendantas perskaitė, nusišypsojo ir sako:

– Bereikalo Julius jaudinasi ir prašo vėl išsiųsti į Varnius žmogų, kuris parašė ta telegramą. Išrašė Bez. Petrausko. Rodos jis galvoja, kad tai būtinai jis yra apskrities viršininkas, o ne kiti. Trakuose J. Čaplika gerai pažįstu. Kuomet buvo Seimo priimtas įstatymas, kad susirinkimus ir mitingus neleidžiama daryti viešose vietose, tai jis, būdamas ~~kaipo~~ Kaišiadorių aps. viršininku, nustatė, kad Kaišiadoryse mitingus galima daryti nearčiau 500 metrų nuo miesto ribos, plyname lauke ir ta savo sumanymą prisiminė patvirtinti Administracijos ~~Savivaldybių~~ departamentui. Departamento pareigūnai apie jo projektą tiek pristatė klaustukų, kad iškviestas asmeniškai paaiškinti pats nustebo, kad jų buvo labai daug pristatyta, ir turėjo nuo to projekto atsisakyti. Paskambinsim jam – taip pasakė Kar. Skučas ir dar pridūrė, kad jam kartais „um za razum zachodit" ~~([illegible])~~.

J. Čaplikos ~~Tai~~ būta gryno soldafono. Vienu ~~Savo~~ laiku buvo didelių krikdemu, o paskui persimetė pas tautininkus, kurie padarė jį net Vidaus reikalų ministru. ~~Tačiau~~ Jis tame poste būdamas žiauriai persekiojo ūkininkų streiko dalyvius ir jiems prijaučiančius ~~tiems~~. Mažai kuo skyrėsi nuo caro laikų „usmiritelių". Aš ~~asmeniškai~~ J. Čaplikui daug sugadinau kraujo. Jis visą laiką mane vadino bolševikų pakaliku.

Buvo dar ir kitas mano „draugas", kurį gal daugiau negu J. Čapliką persekiojau ir nedaviau jam atsikvėpti, tai Vytautas Petrulis.

Nors J. Čaplikas buvo soldafonas, labai siauro akiračio, dviguba davatka, „ura" patriotas, bet ne didelis savanaudis.

Visai kito sukirpimo buvo Vytautas Petrulis. Tai rafinuotas sukčius, savanaudis ir visos jo svajonės kuo greitai praturtėti, nesvarbu kokiu keliu.

Jaunuolis, tik ką baigęs užsienyje prekybos mokyklą, grįžo į Lietuvą ir žvalgęsi, kur pritūpti, kad ūmai praturtėtų. Bandė prisiplakti prie Santaros, bet greitai persiorientavo, jie ne prie valdžios ėdžių, ir pasidarė uoliu veikėju krikdemų trijukėje – Ūkininkų sąjungoje. Ten jis parodė savo „sugebėjimus". Taip sakant, „tokis tokį pažino ir ant alaus pavadino". Jos sąjungos vyrai jam labai patiko, nes jam mokėjo amerikoniškus lašinius paversti lietuviškais ir net su Klaipėdos skerdyklos antspaudu, kad tikrai yra lietuviški.

Matyti, kad darbavosi neblogai, nes krikdemai jį pasodino į Finansų ministro kėdę ir net sykį Ministrų Pirmininku. Čia jau buvo „erdvu"...

Per gana trumpą laiką ponas Vyt. Petrulis praturtėjo. Seime pasipylė paklausimai, kuriuose buvo klausiama ir kokiu būdu V. Petrulio kišenė kiekvieną dieną vis darėsi storesnė.

Patys krikdemai įsitikino, kad jo kišenė nuo vogtų valstybės pinigų greitai gali sprogti, todėl priversti buvo padaryti kabineto krizę, ir Vyt. Petrulio vietoje pasodinti jaunus, naujai iš-

keptą daktarą Petrą Karvelį.
Apie Vyr. Petrulio „darbelius" ir užsienio spauda. Vyr. Petrulis pradėjo ~~rašyti~~ ni kai kam patarti. Vyr. Petrulis vyksta į užsienį. palalpino kalinę Tūra užėjapti... „Liet. ganų su dideliu portfeliu: Vyr. Petrulis bėga-mi į užsienį su prierašu pinigų po pažasti-pas tarp linkėjimų buvo" „Sudiev, Lietuva, man-ąs konfiskuotas ~~buvo~~. Tasai „Liet. Žin." nume-ryko visų numerių paimti. Tačiau policijai nepa-vyko: iš virš 80% jų pateko skaitytojams. „Uždraustas vaisius visuomet ~~yra~~ skanesnis" – ~~[illegible]~~ sako liaudis. Tasai uždraustas numeris ėjo iš vienų rankų į kitas. Taip slaptai ~~das~~ prispausdinti imta ir paskleisti po visą Lietuvą papildomai. Vyr. redaktorei Felicijai nubausta 2.000 litų pabauda arba 2 mėn. kalėjimo. Redaktorę veda ~~ma~~ į kalėjimą, nes ją lydime ~~į kalėjimą~~. Gausiai pasipylė piniginės aukos redaktorei išpirkti iš kalėjimo. Jai teko kalėjime išbūti nepilnas tris dienas. Buvo išpirkta. Gausiai susirinko prie kalėjimo vartų jos pasitikti didžiulė žmonių minia, ją lydėjo iki „Liet. Žin." redakcijos. Policija buvo bejėgė tą demonstraciją išvaikyti. Per savaitę ~~laiko~~ aukų suplaukė virš 10 tūkstančių litų. Plaukė ir toliau. Iš likusių pinigų susidarė ~~pinigų~~ fondas būsimoms pabaudoms, ir tikrai jų buvo dar daug. Baudė už menkiausius dalykus.

Krikdemai krimto savo nagus. Patys ~~sau~~ sau iškasė duobę. Būtų praleidę (proto karikatūra) patyliomis, tai nebūtų taip išjudinta visuomenė. Visa Lietuva sužinojo apie jų „darbelius" ir ~~visi~~ nesivaržydama

kalbėjo apie Vyt. Petrulio aferas.

Vyt. Petrulis, grįžęs iš užsienių, per [illegible] spaudą prašė jam pranešti, kas blogai apie jį yra kalbėjęs, jis tokį „šmeižiką" trauks į teismą.

Pirmuoju tokiu savanoriu buvau aš. Rašau „Lietuvos Žiniose": „Maloniam dėmesiui ponai Vytautai Petruliai". Tokią tai dieną valandą, miesto Rotušėje, prieš Tarybos posėdį, vietos bufete gerdamas arbatą ir prie to stalo dar sėdėjo Tarybos narys J. Kairiūnaitis ir miesto savivaldybės tarnautojas J. Dangėla. Kalbėjom apie Tamstos sugrįžimą ir mums bekalbant, atėjo Seimo ir Kauno m. Tarybos narys, Darbo federacijos frakcijos atstovas Viktoras Biržinskis ir ~~mums bekalbant jis~~ pasakė taip: - Vytautas Petrulis ne taip senai vaikščiojo su suplyšusiomis kelnėmis, o dabar turtuolim staiga pasidarė ir važinėja po užsienius ir grąsina, kad trauks teisman, kas apie jį blogai kalba... Pasirašiau pilną pavardę ir vardą. Skaitytojams buvo staigmena. Atsirado toks naujas „talkininkas" Vyt. Petruliui išlaikyti gerą jo „vardą"... Praslinko nekeleta savaičių, bet Vyt. Petrulis, nei V. Biržinską, nei manęs teisman netraukė. Praslinko ir trejetas metų, bet Vyt. Petrulis už šmeižtą į teismą netraukė nieko. Prisivogęs iš valstybės pinigų, traukė savo dvarą ir kitus savo biznius. Iš politikos ir visuomenės veiklos lauku pasitraukė. Tik 1929 m. pavasaryje pasirodė spaudoje žinutė, kad Vyt. Petrulis žada pasirodyti horizonte. „Liet. Žin." 1929 m. balandžio mėn. 13 d. parašiau jam antrą laišką tokio turinio:

„Antrą kartą p. V. Petrulio maloniam
dėmesiui."

„Jau seniai mačiau Tamstą, net mažą girdė-
ti apie Tamstą teko paskutiniais metais. Tad su
didžiausiu džiaugsmu ir net nusistebėjimu skai-
čiau apie Tamstos viešą pasirodymą kooperacijos
teisme, kuris rengiamas Lietuvos Universiteto Stu-
dentų kooperatyvo šį sekmadienį (1939. IV. 14 d.). Ta-
me teisme Tamsta pakeiti kun. Kemešį.

Pažįstu Tamstą dar iš tų laikų, kai abu try-
nėme Finansų ministerijoj kėdes ir skundėmės
savo padėtimi ir skurdu. Tai buvo jau senai,
dar tuomet Tamsta nei Pram. ir Prek. banke ne-
buvai pradėjęs savo taip sėkmingą karjerą.

Skurdas dviejų neaukštų valdininkų mus
gretino. Tuomet net ir Tamstos ideologija atiti-
ko skurdaus valdininko ideologijai, bet ir į vals-
tybės santvarką žiūrėjai pro liberalo akinius.
Santaros partijos užsibrėžtieji tikslai Tamstą
tiesiog gaivino ir jos ideologų asmenybėmis
didžiavaisi. Būdamas kilnių ~~idėjų~~ idealų vyru-
kas smerkei gobšumą, valstybės išnaudojimą
asmens reikalams, tiesiog prakeikei kyšininkavi-
mą. Ir dėka Tamstos tų laikų moraliniam
aukštumui, kaip besikuriančios valstybės val-
dininkas ne kartą didžiavaisi savo garnitūro
nublizgusiomis rankovėmis ir lopytomis kelnėmis.

Buvo tai skurdo laikai.

Bet staiga mudviejų keliai persiskyrė. Tams-
ta iš Finansų ministerijos išėjai privataus ban-
ko kontoron. Platus pasaulis iškilo staiga prieš
Tamstą. Greita karjera, pasaulio prašmatnumai

atsivėrė Tamstai ir nustelbė sunkdžią praeitį.

Niekam nepaslaptis, kad Tamsta buvai neilga laiką banko direktorium ir tarnavai, gaudamas direktorišką algą. Visiems žinoma, kad Tamsta nepasidarei išsikreipiamas ir tapai ištikimu Ūkininkų Sąjungos narim, buvai Finansų ministerium, kurios dėka pirmininku. Kaip Tamsta, net sykį Ministerijos narys, tai pabrandęs ir pajėgas paangęs, Tamsta nokus buvai Sandarietis, kart nolesnim ir kooperatyvesnim pasidarei Ūkininkų Sąjungos narim. Čia parodei visus savo gabumus.

Tais laikais ir kooperatyvinė Ūkininkų S-ga išvystė savo kooperatyvizmą, imdama leidimus įvežti ar išvežti visokių, ūkininkams reikalingų amgalų. Jos kooperacijos kėlimui nemažą pasidarbavo eilė asmenų, pradedant Tamstos švogerium dintuum ir kitais. Darbas vystėsi, ango Ūkininkų Sąjungos kooperacija, ango joje besidarbuoja, ango direktorius, tvirtėjo ir dideliais sumanymais savo veikimą žymėjo Finansų ministeris.

Todėl man nenuostabu, kad Tamsta gali turėti didelių nusimanymų kalbinti kooperaciją, nes ji visų Tamstos užmanymų nesuspėjo realizuoti. Nelaimu, jom kone į patį sūkurį tos kooperacijos Tamstai belipant, buvo sutrukdytas tolesnis kooperacijos auklėjimas. Nuo to daug nukentėjo Tamstos nekaltas asmuo.

Neminėsime čia, kad Tamsta, per tiek ilgų metų, iš savo sunkdžios algelės vos sutaupei nusipirkti prie Kauno virš šimto ha

dvarą, pastatyti mūro patogius trobesius nuo-
tus šimtą tūkstančių, išplėsti savo gabumus nuo
monėje, norą Asimavičio įstaigoje ar kitose pre-
kybos krautuvėlėse, savo pieninę Kaune įsigyti,
Klaipėdoje namų...

Tas eržvėčimotas kelias, vedąs per mūsų neapdirbtus ekonominius dirvonus, ačiū Tamstos, mano prieteli, gabumams, ypatingai kooperatyviniems gabumams, be kurių viso to nebūtų galima atsiekti. Tamstai vikriai ir greitai teko apdirbti. Žinoma to-kių vyrų mažai kur yra.

Daug jaunų vyrų norėtų žinoti Tamstos finansinių bei komercinių sugebėjimų bei operacijų antuliojimo paslaptis.

Tikimos, kad Tamsta nesivaržydamas ta visa susirūpinusiems išdėstysi, todėl linkiu Tamstai kalbinimą pagrįsto atviranumu, iškalbingumu ir išdėstyti tas teorijas, kurių pagalba galima būtų greitai praturtėti.

Pasilieku su pagarba Tamstą pažįstąs
Cezaris Petrauskas."

Turiu prisipažinti, kad ~~aš turėjau~~ įžūlumo ano laiku ~~pas mane buvo~~ aš turėjau pakankamai. Vėl geroka skatinanti pagiežos išpyliau ant jo galvos. Ne tik aš, bet ir skaitytojai laukė, kaip Vyt. Petrulis į ta mano laišką reaguos. ~~Ilgai~~ Ilgai laukiau...

Ne tik soldafonai, rafinuoti aferistai, sacharinščikai, lašinių skulėjai ir savų meilužių smaugėjai, lietuvoje gyveno, bet ir žmonės, kurie s~~avo gyvenimo pakopoje~~ buvo aukščiau eilinių piliečių, tačiau visuomenei ~~nebuvo~~ naujiena nežinomi. Suradau juos ir pasidalinau su skaitytojais. Pirmas tai buvo kandidatas į čigonų karalius lietuvoje.

Truputį lygu ir keistoka – demokratinėje Lietuvoje gali rasti vietos karalių sostai, o dar keisčiau, kad atsiranda tokių žmonių, kurie į juos nori atsisėsti.

Vienas tokių šiomis dienomis atėjo pas mane, lyg aš sostus dalinčiau. Tai buvo čigonas, turįs apie 33 metus amžiaus. Prisistatė – esąs Steponas Orlauskas. Atsisėdo, man dar gi neprašius, ir pradėjo pasakoti:

– Kreipiuos prie Tamstos gerai žinodamas, kad bendradarbiauji laikraščiuose. Išklausyk ir parašyk laikraščiuose apie Lietuvoje gyvenančius čigonus.

– Aš esu kandidatas į Lietuvos čigonų karalius – pasididžiuodamas pradėjo šis įdomus kandidatas. Toks karalius buvo mano pusbrolis Stasys Aleksandravičius 40 metų amžiaus, tačiau šią vasarą (1928 met.) jį nušovė. Dabar dar jo vieton niekas neišrinktas. Sekančių metų pavasarį įvyks rinkimai. Nuolatinė mano gyvenamoji vieta – Šeduva, Panevėžio aps. Turim nama 5 tūkst. litų vertės. Esame keturi broliai ir keturios seserys. Tėvas dar gyvas, 65 metų amžiaus. Tėvas Lietuvoje gyvena ilgiau kaip 40 metų. Esame katalikai, kaip ir visi čigonai. Štai rožančius ir škaplieriai. Šią vasarą buvome net į Šidlavos atlaidus (nuvažiavę).

– Katalikai, tačiau čigonų bažnyčiose beveik nematyti besimeldžiančių – pas mus sakiau.

– Ponuli, čigonas neturi tiek laiko, kad nereikalingai jį leistų bažnyčioje. Čigonas eidamas meldžiasi. Jo kasdieninė malda – tai rūpesnis, kaip pramisti. Čigonai Lietuvoje beveik visi užsiima tik arklių mainikavimu. Jų moterys – čigonės – varčinėjimu. Gyvena labai skurdžiai.

Pastaruoju laiku policija neleidžia sustoti kur nors pamiškėje visam čigonų taborui. Sako, kad čigonai vagys. Tas netiesa. Lietuvoje dar nebuvo girdėti, kad iš čigonų būtų plėšikai, vagys arba žmogžudžiai. Kartais čigonkos pasiima vištą, bet tik kaip atlyginimą už savo kokius nors darbus.

– Ar negalėtumėt Tamsta man papasakoti apie čigonų vestuvines apeigas?

– Ponuli, nieko naujo pas čigonus nėra. Tas pat, kaip pas jus – lietuvius. Kiekvieno tėvo yra svarbiausias rūpestis, tai išduoti už vyro savo dukterį. Kraitis duodamas sulig išgalės. Tai daugiausia pagalviai, arkliai, vežimai ir drabužiai. Tačiau čigonų tarpe pasitaiko ir senmergių ir senbernių. Šliūbas imamas bažnyčioje. Daugelis čigonų gyvena be šliūbo. Buvęs Lietuvos čigonų karalius Aleksandravičius gyveno be šliūbo. Jį nušovus, jo visą turtą pasidalino giminaičiai. Jo sūnui, kuris nebuvo įsūnytas, ir žmonai nieko neteko.

– Už ką buvo nušautas buv. čigonų karalius Lietuvoje, jūsų pusbrolis St. Aleksandravičius?

– Paprastai visur karaliai žudomi politiniais motyvais. Čia to nebuvo. Čigonai politiškai nėra subrendę. Tai buvo nelaimingas atsitikimas. Jei išrinktas karalius tampa netinkamu toms pareigoms, tai jis perrenkamas, bet nežudomas.

Čigonai turi labai daug vaikų. Tam padeda čigonų bendradarbiavimas su gamta: graži gamta nenugalimai veikia čigonus. Tačiau vaikai pragyvenimą patys uždirba – šoka arba dainuoja.

– Sakykite, ar čigonų tarpe yra žymių žmonių?

– Yra. Geri konovalai. Čigonas Mykolas Bagdo-

navičius visoje Lietuvoje yra geriausias muzikantas, groja armonika. Geriausi šokikai, čarlstoną ir fokstrotą. Vienas čigonas-deonas Orlauskas (kandidato į karalius diedukas) turįs virš 120 metų amžiaus. Dar stiprus. Rusai jį buvo dave žemės. Čigonės gerai moka burti, ninkės. Turtingiausias čigonas Lietuvoje yra fonas Orlauskas, turįs 50 metų amžiaus. Veik visi čigonai moka lietuviškai, rusiškai, lenkiškai ir čigoniškai. (Šias kalbas moka ir pats kandidatas į karalius). Mokyčiausias čigonas taibrolio sūnus, 17 m., baigė 4 klases Šiaulių gimnazijos. Dar skaito save čigonu, bet arklių mainikavimu neužsiima. Jis numatomas į karaliaus sekretorius. Tik keletas čigonų moka vokiškai kalbėti. Yra ir išlaukėjusių, pvz., čigonai Grachauskai, gyv. Baisogalos valsč. Kėdainių aps. Šilalės kaime. Čigoniškai kalbėti jie jau pamiršo. Kaune yra čigonė Liolė kabaretų dainininkė, ji - kandidato į karalius giminaitė.

- Kiek, Tamstos nuomone, Lietuvoje yra čigonų?

- Priskaitoma virš dviejų tūkstančių. Čigonų daugiausia yra apsigyvenę Kauno apylinkėse. Miestas duoda daug būdų pragyventi. Visi turime pasus. Tarnaujame kariuomenėje. Ilgai vienoje vietoje nebūname. Klajojame po visą Lietuvą, išskiriant Klaipėdos kr. Vokiečiai čigonų nemyli.

Nėra Lietuvoje tokio miestelio, kurio nebūtų aplankę čigonai. Lietuvą čigonai labai myli. Nepaprastai graži jos gamta. Lietuviai - geriausio būdo žmonės.

- Kur buvote laike vokiečių okupacijos?

- Mus visus kazokai su nagaikomis išvijo į Rusijos gilumą. Buvo labai ten gera gyventi. Savo nema- kamai valgyti, buto, kuro ir šviesa. Tik nuomet dojo bolševikai, labai nuskriaudė, atėmė arklius, iš režimus. Kai bolševikai mėgino versti, turtą, čigonai visi kaip vienas, su ginklu stojo į kovą. Komuna netinka laisvam čigonų būdui.

- Kaip čigonai, neturėdami nuolatinės gyvenamos vietos galės vykdyti priverstino pradžios mokslo įstatymą?

- Aš apie tą irgi galvojau. Geriausia tą viską atjaučiu, nes aš pats nemoku nei skaityti nei rašyti. Šią žiemą pradėsim mokytis. Dėl vaikų, tai sunku ką pasakyti. Geriausia būtų, kad valdžia paskirtų plotą žemės, kur būtų įkurta čigonų kolonija - nuolatinė vieta.

- Gavę žemą, ar sugebėsite ją pamilti?

- [illegible], tik duokit. Dirbsime. Niekur tuomet neklajosime. Klajoklio gyvenimas sunkus. Dar vasarą čigonui geriau pragyventi, bet žiemą dažnai net savo visą turtą - arklius, vežimus išparduoda, kad tik galėtų pramisti iki pavasario. Čigonas labai dažnai visą dieną nieko nevalgo. Juo čigonas alkanesnis - juo jis linksmesnis.

- Ar jūsų tarpe nėra savišalpos?

- Nėra. Pas čigonus nėra tos vienybės kaip pas žydus. Pabrėšė tam arklys, kaip ir žinok, niekas tam nepadės.

- Ar žinai, kokia dabar Lietuvos santvarka?

- Mus valdo prezidentas. Į seimą balsavome. Kad buvo perversmas irgi žinau.

- Jei Tamsta būsi išrinktas Lietuvos čigonų karalium, tai kokia Tamstos bus deklaracija?

- Rinkimai bus pavasarį Kauno apylinkėse. Išrinktas apsilankysiu pas Prezidentą, persistatysiu, kaip yra padaręs dar šią vasarą naujas Lenkijos čigonų karalius. Pirmoje eilėje prašysiu Prezidento duoti visiems čigonams žemės. Be to, leisti kiekvienais metais laisvai susirinkti savo reikalus aptarti.

- O, kaip būsi karalius, arkliais mainikausi?

- Neprivalėčiau. Lenkijoje čigonai savo karaliui nupirko namą. Manau, kad ir Lietuvos čigonai tą paseks.

- Ar Tamsta gerai žinai čigonų istoriją?

- Nežinau. Mano tėvai ir protėviai gyveno Lietuvoje, o iš kur jie atkeliavo - nežinau.

Tuo ir pasibaigė mano pasikalbėjimas. Tiesa, p. Orlauskas pažadėjo, jeigu jis bus išrinktas karalium, nenutraukti ryšių su spaudos atstovais, o už triūsą padovanoti man gerą „žerebcą".

Paliko man savo fotografiją su teise patalpinti „Lietuvos Žiniose".

Toks vizitas St. Orlausko pas mane įvyko 1928 m. spalio mėn. ir tik 1929 m. birželio mėn., man būnant namie popiet, virtuvėje išgirdau smarkų triukšmą:

- Eik laukan! O tai smogsim kočerga per nugarą!... Policiją pašauksim!... Girtas!... Dar ka po skverną pakiši!...

- Aš noriu su ponu pasimatyti - išgirdau per triukšmą gana silpną balsą už virtuvės durų.

Nuėjau pažiūrėti, kas dedasi. Prie virtuvės du-
rų radau ~~savo~~ vos besilaikantį ant kojų pensi-
lais metais su manim susipažinusį kandida-
tą į čigonų karalius Stp. Orlauską. Mane pama-
tęs, jis nudžiugo. Tuojaus skrėjė nuo galvos
kepurę, pakišo po pažaste ir prabilo girto balsu.
– Aš noriu su Tamsta pasikalbėti.
Sutikau kalbėti tik su blaiviu, ryt, nes gir-
tas, kad ir karalius, vis tiek girtas. Sutiko ir
skrėjė bučiuoti ranką, bet kaip karaliui duo-
si?! Ta proga pasakiau „pamokslą", kad ka-
ralius to papročio, tur būt, iš vergų išmokęs,
bet tai netinkamas paprotys, netinkamas ne tik
karaliui, bet paprasčiausiam piliečiui. Pasisa-
kiau, kad kaip demokratas neigiu vergišką
ranku bučiavimą, bet jis, tur būt, nelabai su-
pratęs mano paaiškinimus su manim atsis-
veikino ir laiptais leidosi žemyn.
Po tokio pasikalbėjimo, tarnaitė šypsodamo-
si, kartojo žodį „karalius"... girtuoklis...
– Paijaukinsi, o paskui ką nors ir „nutibris".
Jau jis keletą kartų buvo atėjęs, bet neįleidžiau
– aiškinosi tarnaitė.
Penktadienis. Paskirtu laiku karalius
jau laukia „audiencijos".
Įėjęs į kambarį jau visai blaiviam
stovyje, prabilo:
Jau savaitė laiko, kaip esu apsigyvenęs
netoli Kauno. Nusistačiau Tamstą aplankyti
ir padėkoti už tašp platų aprašymą, kurį
Tamsta patalpinai „Lietuvos Žiniose" pernei-
tųjų metų rudenį. Dabar jau visa Lietuva

apie mane žino. ~~Ne~~

- Ne tik Lietuva - pastebėjau, - bet ir Amerika, nes daugelis laikraščių mano pasikalbėjimą su Tamsta iš „Liet. Žin." persispausdino.

- Šito tai dar nežinojau, ponuliuk. Esu labai Tamstai dėkingas, labai.

- Kur Tamsta taip smarkią žiemą praleidai? - pasiteiravau, matydamas „karalių" žymiai sunykusį. - Ar nesušalai?

- Praleidau Utenoj. Sušalti tai nedaug reikėjo. O kas svarbiausia, tai vos iš bado neumiriau. Kiek vasarą arklius bemainikaudamas užsidirbau pinigų, tas visus praleidau. O tų uždirbtų pinigų ne taip jau daug ir buvo. Pardaviau jau vieną arklį ir gautus pinigus taip pat praleidau. Tačiau, jau taip vienoje vietoje žiemą nesėdėjau. Važinėjau po jomarkus arklius mainikauti. Buvau Bolnikose, Širvintuose, Molėtuose ir kitose miesteliuose. Tačiau, uždirbti daug nesisekė. Pas žmones pinigų nėra. Nederlius dar daugiau dalykų pablogino.

- Ar buvo jau karaliaus rinkimai ir ar Tamsta esi tuomi išrinktas?

- Taip, buvo. Tik mes nedarėme viešo suvažiavimo, bet per atskirus čigonų šeimų įgaliotinius buvo paduoti balsai už mane. Karalius tai karalius, bet su tuomi turiu daug darbo. Ekonominė čigonų padėtis yra stačiai nepakenčiama. Tų reikalais rūpintis tenka man. Birželio pabaigoje čigonai mano padaryti pasitarimą, į kurį aš kviečius ir Tamsta atvykti. Žinoma, Tamstai pės-

čiam eiti neprisieis. Nuvežti ir atvežti atsiųsime arklius. Bet kur, kada ir kokią valandėlę - aš pranešiu.

Tame susirinkime bus greičiausia nuspręsta prašyti valdžios duoti žemės plotą, kuriame būtų apgyvendinti visi čigonai. Tuomet mažiau bus darbo ir policijai mus iš vienos į kitą vietą vaikyti. O policijos vaikymas turi ir labai liūdnų pasekų. Vaikai išsigąsta. Seni čigonai ne taip jau bailūs.

1925 m. visuotinis gyventojų surašymas parodė, kad Lietuvoje yra čigonų vyrų - 145 ir moterų - 139, viso - 284.

Šie daviniai netikri. Čigonų Lietuvoje priskaitoma apie 2000. Surašinėjant užrašė tik tuos, kurie turi nuolatinę gyvenamąją vietą. Tokių ir susirado 284. Surašymas buvo vasaros pabaigoje, daugumoje čigonai tabore gyveno kur nors pamiškėje, todėl ir pasiliko nesurašyti. Be to, per tuos metus daug čigonų atvažiavo iš Rusijos ir Lenkijos.

- Gal Tamsta per žiemą išmokai skaityti ir rašyti?

- Nebuvo kada. Visa energija buvo panaudota kovai su badu.

- Ar girdėjai apie paskutinius įvykius? ~~Antano~~ Atentatą prieš prof. A. Voldemarą?

- Ant rytojaus jau žinojau. Žmonės iš Kauno atvykę pasakojo. Ot matai, ponuliuk! Čigonus skaito blogais. Bet tokio dalyko čigonas nepadarė ir nepadarys. Čia patys lietuviai padaro.

Atsisveikindamas kelis kartus priminė, kad neatsisakyčiau atsilankyti į jo susirinkimą, kuris žada būti gana skaitlingas ~~ir įdomus~~. „Karalius" žadėjo duoti vertėją. ~~Be to,~~ pabrėžė, kad po tokio seimo greičiausia bus kokia „večerinka", kurioje galėsim pasišokti su čigonaitėmis ir labai gera burtininkė man galės „išvaražyti" visą ateitį.

„Karalius" man viso prižadėjęs, matyti, pamiršo apie pirmą savo pažadą, padovanoti „žerebcą".

Tiek to. Prižadėjo - nedavė. Maža bėda. Bet kur kas blogiau su jo kolega Amanala, kuris prisiskolino begales pinigų ir negrąžina. Tai kur kas blogiau. Bet kas padaryti - toks jau karalių „amatas" - visą tik imti...

Ar įvyko planuotas susirinkimas nežinau, nes niekas nebuvo pas mane atėjęs pasakyti kur turėjo įvykti. Abejoju ar St. Orlanskas net buvo išrinktas karaliumi. Teiravausi ~~pas~~ čigonų, bet jie nieko aiškaus negalėjo pasakyti. N~~ebeteko man~~ ~~daugiau matyti~~ Nemačiau daugiau jo. Mat karalių toks likimas, kad jie iš gyvųjų tarpo pasitraukia kiek kitaip negu eiliniai žmonės. ~~Nugi~~ Jo pusbrolis, buvęs čigonų karalius Lietuvoje* Stanislovas Aleksandravičius ~~buvo~~ nušautas. Sako, kad tai būta nelaimingo atsitikimo. O kaip tikrai buvo tai težino miškas, prie kurio buvo čigonų taboras ir jame ~~buvo~~ karaliaus „tronas". Visur karalių ~~tronai~~ sostai tuo laiku labai sugiždėjo. Tasai draugys galėjo paliesti ir čigonų karaliaus ~~troną~~ sostą Lietuvoje. Nors jis Lietuvoje buvo nekoks, bet į jį įkopti St. Orlanskas norėjo labai...

Kaip, Step. Orlauskas labai norėjo tapti čigonų karalium Lietuvoje visus darė net su spaudos pagalba, kad "karalium" būti. Antras, tai tikrai labai įdomi asmenybė gyveno Kaune, žydas-tarptautinis piršlys, kuris savo kuklumu visai nesiskyrė nuo eilinių žydų. Tai labai įdomi asmenybė.

Žydai, visi žinome, yra labai praktiški. Darbo pasiskirstymas ~~pas juos~~ jų jau senai skaitomas įgyvendintu dalyku. O kas svarbiausia, jiems nesvarbu, kokį darbą dirbti, bet kad iš jo nauda būtų. Visose gyvenimo srityse žydai praktiški žmonės. Jie praktiški ir tuose dalykuose, kuriuose ~~pas~~ kitos tautos ~~žmonės~~ ypatingai nepraktiškos, pvz., ~~kas sudaro~~ svajonių, jausmų srityje. Žydai praktiški yra ir meilės dalykuose. Ir čia žydas dažniausiai vadovaujasi bizniu, o biznis be agentų, be tarpininkų neapsieina. Todėl žydai turi ypatingą profesiją - piršlio profesiją. ~~Pas kitus~~ Kitose tautose tos profesijos neapmokamos; ~~nėra~~. Tai ~~yra~~ garbės pareigos. ~~Ir pas~~ Lietuviai, piršlio profesijos netur. ~~nėra~~ ~~ir~~ kaimynai ~~tik~~ kaip mėgėjai, dažniausiai nemokamai, savo geriems draugams arba pažįstamiems peršasi ~~piršliauja, be jokio atlyginimo~~, o kartais net ~~padaro~~ sumokėja savo lėšomis vaišes arba dovaną jauniesiems - jų gyvenimo pradžiai. ~~Pas~~ Žyduose jau yra kitaip: piršlybos ~~pas juos~~ ~~piršlybos~~ ant komercinio pagrindo. Nori gauti vyrą arba žmoną su geru kraičiu, kreipkis ~~pas~~ į piršlį. Meilė antraeilis dalykas. Pasiturinčiai gyvenant meilė savaime atsiras, o grožis yra subjektyvi tiesa, ~~ir~~ skonis.

Lietuva gali didžiuotis (ji labai mėgsta didžiuotis), žymiu žydų piršliu - p. Berko

- Nachman Radeckim. (Kodėl turi du vardus, jis paaiškino taip: „krikštytas" buvo Ber vardu, bet 2 mėn. jis sunkiai susirgo. Kadangi tėvai skaitė pirmą vardą nelaimingu ir pavadino kitu - Nachmanu).

Jau senai žinojom, kad yra tokia įžymybė. Nusistačiau būtinai jį surasti, susipažinti ir įdomesnes žinias pranešti skaitytojams.

Keletą kartų, dar rudenį, ~~bandžiau~~ užėjau į jo gyvenamą butą Aleksote, netoli tilto, tačiau jo šeima pranešdavo, kad p. Radeckio dar nėra, jis Berlyne ir kada atvažiuos žinių nesą. Spėjo, kad Velykoms grįšiąs. Grįžo. Tai buvo 1929 m. pavasarį.

Ši smulkmena skaitytojams bus neįdomi, jei nepastebėtų, kad šis faktas rodo, ~~kiek labai šis faktas rodo~~, kiek labai šis savo rūšies specialistas yra užimtas ir kuomi jam pasakoma, kad yra daug žmonių, kurie į jį kreipiasi.

Pasirinkęs vieną šeštadienį, p. Radeckį užklupau namie. Jis po pietų savo salione, ilsėdamasis skaitė laikraštį. Paprašė mane užeiti į salioną, pats įsistojo į tuflius, užsidėjo jarmulką ant galvos, apsivilko ilgu juodu surdutu. Paprašė mane sėstis ir užklausė rusiškai:

- Kuo Tamstai galiu būti naudingas?

- Tamstos patarnavimo, kaipo piršlio, man nereikia, iš anksto dėkoju, nes jau esu vedęs - perspėjau p. Radeckį, kuris po tokio mano perspėjimo pradėjo traukyti savo tualetą, kurio tarpais prasiskleisdavo ir buvo kai kas matoma. Matyti, to nereikalinga turint

reikalus su mokslininkais interesantais. Pa-
sisakiau, kokio laikraščio esu korespondentas. Jis nudžiugo ir mielai sutiko pasidalinti savo žiniomis. Pirmas mano klausimas buvo toks:

- Kiek metų, kai Tamsta jau gyveni Kaune?

- Esu gimęs Motor miestelyje, Gardino gubernija, turiu virš 62 metus amžiaus. Į Kauną atvykau 1888 met. Tie metai atmintini man tomi, kad buvo soboras pašventintas ir „Konkė" išteigta. Ryškiausiai atsimenu jos atidarymo iškilmes. Labai gailiuos, kad pasivėlavau atvykti ir į jos laidotuves. Nedaug - vos tik vienai savaitei. (Konkės laidotuvės įvyko 1929 m. balandžio mėn. 15 d.)

- O senai verčiatės piršlio profesija?

- Kuomet aš atvykau į Kauną, mano tikslas buvo tapti mokytu rabinu. Ilgai mokiausi (ir jis parodė lentynas, prikrautas knygų). Biblija ir Talmudas mano yra išstudijuota.

Čia p. Radeckis pradėjo visas knygas vesti ant stalo ir rodyti. Tiesa, tos knygos jo pusę kambario užima. Tų knygų lapų kraštuose pieštuku padaryta daugybė pastabų ir pažymėjimų, lyginai kaip XI amž. Romos teisė: „Corpus juris civilis", glosatorių buvo paaiškinimai pačiame tekste tarp eilučių ir lapų paraštėse.

Čia man teko p. Radeckį paprašyti, kad jis taip labai su tomis didžiulėmis knygomis nevargintų savęs.

Pailsęs knygas bemėtydamas, jis atsisėdo

ir tęsė atsakymą į mano klausimą.

- Talmudo ir biblijos šiek tiek pramokęs, turėjau teisę tapti mokytoju rabinu. Tačiau gerai pagalvojęs, priėjau prie tos išvados, kad rabino profesija nėra jau taip pelninga, iš kurios galėčiau šiek tiek geriau išmaitinti savo šeimą, kurią svajojau sukurti. Nutariau tapti piršliu... Tai buvo 1902 metais.

- Jūsų vestuvės įvyko irgi su piršlio pagalba? Kiek atsidusęs ir atsakė.

- Dalinai... - pakrapštė sau pakaušį ir tęsė toliau. Nužiūrėjau pats sau merginą, bet neturėjau drąsos pasipiršti ir čia teko paprašyti mano dabartinės žmonos artimą giminaitį tą paslaugą padaryti. Jis mielai tą padaryti sutiko. Už tą paslaugą - tarpininkavimą nereikėjo mokėti, nes žmona kraičio neturėjo, bet ir aš neturėjau nieko. Gyvename laimingai. Išauginom trejetą vaikų ir jie jau savistoviai gyvena. Nereikalauja iš mūsų materialės pagalbos ir šeimas sukūrė be mano - piršlio pagalbos, nors tokią paslaugą jiems siūliau visai nemokamai. Meilės jausmas buvo stipresnis negu turtas.

- Tamsta, perėjęs į piršlio profesiją, turbūt, gerokai pamiršai biblijos ir Talmudo mokslą?

- Anaiptol! Kaip tik piršlybai taip pat yra reikalingas biblijos mokslas. Aš tą mokslą savo profesija dar pagilinau. O, gal Tamstai bus įdomu žinoti, kaip sena yra piršlio profesija? - Tai biblijoje rasime. Ten yra taip

pasakyta, kad Abraomas išsimylėjo į gražiąją
Lariną Saką. Tačiau ji Abraomą nelabai
mylėjo. Tuomet Abraomas pasim~~nfe~~ Lazerį
kaipo „gamiklerį" (tarpininką) pas ją ir šis
ją prikalbėjo, kad ji ištekėtų už Abraomo.
Tačiau, pirmutinis pasaulyje „gamikler"
yra pats Dievas, nes jis pirmam žmogui
Adomui išpiršo žmoną Ievą.

– Pradžioje, kaip spėju, Tamstai šis dar-
bas ne visai gerai sekėsi?

– Žinoma! Aš tuomet, dar vos pradedan-
tis toje srityje dirbti, neturėjau klijentūros.
Tokioje padėtyje aš buvau, kaip jaunas
gydytojas arba vos pradedantis praktikuo-
tis advokatas.

– O dabar?

– Dabar, štai žiūrėk Tamsta, kiekvieną
dieną esu apverstas įvairiais laiškais iš
pasaulio šalių. Tai vis prašymai išpiršti
žmoną arba vyrą. O štai dar tik šiandieną
gavau iš Berlyno mno Dovydo Galomo
laišką, kuris prašo surasti jo dukteriai
vyrą, kuriam duos 40.000 dolerių kraič-
čio. Reikės pagalvoti, kur tokį tinkamą
vyrą rasti.

O štai vakar vienas man nežinoma-
mas rašytojas iš Latvijos prisiuntė štai
šią knygą su paradinimu „Hotoran W.
Hatalmud" kurią jis pats parašė ir pra-
šo surasti jam žmoną su geru kraičiu.
Kol tos knygos neperskaičiau, negaliu ži-
noti, kas pas jį galvoje ir kokią jam tokš žmona.

gaunu net tokias korespondencijas, į kurias neduodu jokio atsakymo. Užtenkamai yra darbo su rimta klientūra:
- Kaip Tamsta skiri rimta ir nerimta klientūra?
- Rimta aš skaitau ta, kuri jau iš anksto pasisako, kokia suma duoda kraičio. Mat kraičio suma yra tas pagrindas, ant kurio galima apskaičiuoti uždarbio nuošimtis. Nerimtais skaitau tuos, kurie ieško sau gražios žmonos, dargi be jokio kraičio. Iš tokių man mažai naudos..
Dažnai pasitaiko ir tokių klientų, kuriems rodau moterų fotografijas ir sakau, koks kraitis. Atvirai pasakau kokius turi fizinius trūkumus. Tai, būtent, turi kiek trumpesnę koją. Silpnai valdo vieną, prastai ir abi rankas. Švepluoja, na ir kitus turimus trūkumus. Jį tie visi būsimosios žmonos trūkumai nė kiek nebaidė ir vis teiravosi kraičio sumos dydžio. Jam buvo svarbiausia kraičio dydis. Po ilgų kalbų jis apsistojo ant vienos, kurios kraitis siekė 100.000 dolerių – mūsų litais vienas milijonas, bet buvo nebylė, ~~bet~~ pridūrė, kad būtų labai gerai, kad dar būtų ir neregė... Supratau. Jungtuvės įvyko. Jų vestuvėse nedalyvavau. Būdamas Leipcige jį aplankiau. Parodė savo biznį ir man įkrito į akis tai nepaprastai gražios tarnautojos... Uždirbtus pinigus gavau pilnumoje ir sutikęs mane dosniai vaišindavo, pasisakydamas, kad jis yra labai laimingas, nes žmona nebardavo o, kad jis

ra tai rankom mosikuodavo
tos rankų kalbos nesupranta... uždarbio, užd...
– O kokį Tamsta nāmokesnį imi už išpiršimą?
– Talmude yra pasakyta, kad viena pusė
privalo sumokėti
kraičio sumos ir „tamjiklenimą" 2½% mo-
kita tiek pat. Bendrai 5%.
– Kaip Tamsta išieškai priklausantį uždarbį? Pasirašai sutartį?
– Ne! Visuomet pasitikim žodžiu. Aš skaitau pažeminančiu dalyku traukti teisman. Galimumų aš turiu labai daug išreikalauti man priklausantį nuošimtį.
– Tačiau pasitaiko ir tokių, kurie geruoju neapmoka?
– Pasitaiko, bet labai mažai. Kartais būna tik nesusipratimai.
Taip, vienam Kauno fabrikantui pounix ir kitam fabrikantui p-nui Y. (p. Radeckis pavadino jų pavardes, tai labai gerai žinomos Kaune pavardės) piršau gražias žmonas, kurios neturėjo jokio kraičio. Tai čia tik buvo ginčas, kiek man priklauso gauti uždarbio. O nuošimčius negalima buvo apskaičiuoti, nes nebuvo piniginio kraičio – pačio atlyginimo pagrindo. Gražumas gi – yra labai subjektyvus dalykas ir pinigais jį įvertinti sunku. Tai skonio dalykas. Vienam patinka dukrė, o kitam mama. Tačiau, mes susitarėme geruoju, veik be jokių ginčų. Vienas jų patenkintas žmona, man dar geroksi primokėjo.
Tiesa, yra vienas pilietis, kuris nemoka, bet aš jam sutikęs nekelin kepurės. Fančim,

kad tas taip pat jam daro nesmagumų ir
girdėjau iš kitų, kad jam rengiasi su manim
atsiteisti. Daug yra tokių, kurie be priklau-
sančio uždarbio, moka man daugiau. Gal
[illegible]ingiausias yra tas deiteige, kuriam
išpiršau su dideliu kraičiu žmoną, kuri
būdama kurčia nebyli negali išbarti savo vyro...
Pabrėžiu, atsiskaitymui yra [illegible] tik
mūsų žydai. Kas kita Vokietijos ir kitų
valstybių žydai.

- Ar Tamsta supirši tik žydus ar žydai-
tėms ir ar pasitaiko supiršti ir kitų tikėji-
mų bei tautybių?

- Veik vienus žydus, kitų visiškai mažai.
Užpernai mane paprašė pas save, vienos Kauno
kavinės savininko žmona, kad jų dukrai ras-
čiau vyrą. Nepatogu man buvo atsakyti,
bet aš sugebėjau gana patogiai iš tos padė-
ties išsisukti, paaiškindamas, kad užsirašy-
siu savo bloknote ir, jeigu atsiras, pareika-
lavimų iš žydų tarpo vesti ne žydą, pranešiu.

- Kodėl Tamsta pasirinkai Lietuvą savo
profesijai centru?

- Prieš karą mano profesijai dėkingiausia
dirva buvo Rusija ir Vokietija. Lietuva bu-
vo tarp jų. Dabar su Rusija jokių reikalų
neturiu, bet įsigyvenęs čia ir pasilikau.
Lietuvą aš skaitau greičiau poilsio vieta.
Mano reikalai daugiau yra surišti su Berly-
nu ir Ryga. Dabar aš išbuvau Berlyne virš
5 mėnesių ir vėl už kelios savaitės ten va-
žiuoju. Teisybę sakant, mano firma jau tiek-

žinoma yra, o klijentūra užtikrinta, kad nesudaro didelės svarbos, kur aš pasinuomosiu savo reikalams vesti vietovę. Tik svarbu, kad toji vietovė turėtų telefoną. Jei bus tie trys dalykai: pašto, telegrafo ir policijose, tai ir ten mane surastų iš Šiaurės.

Mums besikalbant atėjo ir du klijentai. Vieno jis nepriėmė, atsiprašydamas, kad yra užimtas ir paprašė užeiti kitą dieną. Kitas buvo atvažiavęs iš Ukmergės. Matydamas, kad nepriėmimo priežastimi esu aš, paprašiau jį atleisti, atlikus reikalus. Aš sutikau palaukti. Be to, man pačiam buvo įdomu, kaip tokie reikalai pas piršlį atliekami.

Kadangi čia nebuvo dalykai slaptai aptariami, tai p. Radeckis leido man būti pasikalbėjimo liudininku.

Klijentas buvo iš Ukmergės, neseniai sugrįžęs iš Amerikos, apie 40 metų amžiaus, nesenas, laikėsi laisvai, šnekus. P. Radeckis jo pats nepažįsta, užtad nesileido daug į kalbas, o tik kėdėje įsitaisęs atidžiai klausėsi jo pareiškimo. Sąlygos labai komerciškos ir butinės.

*Gauti žmoną su geru kraičiu. Tačiau jos gražumas, mokslas ir išauklėjimas nebuvo nė vienu žodžiu užsimintas.

Radeckis, atidžiai išklausęs savo klijento kalbos užklausė:

- Kas Tamstą pas mane atsiuntė?
- Ponia Č. - atsakė.
- Gerai, taip greit aš Tamstai negalim

ka nors konkrečiai pasakyti, bet pasakyk, kur Tamsta atsistojai, tai aš nueisiu ir pakalbėsime konkrečiai - pareiškė p. Radeckis. Pasirodė, klientas apsistojęs „Versalio" viešbutyje.

Išlydėjęs svečią, p. Radeckis, prisiartinęs prie manęs, pradėjo aiškinti:

- Matai, Tamsta! Man svarbiausia buvo sužinoti, kas jį pas mane atsiuntė ir kuomet aš sužinojau, kas jį atsiuntė, žinau su kuomi jis yra pažįstamas ir kokia jam žmona tiks. Jeigu jis pažįstamas su Č., tai jam reikalinga vidutinio padėjimo žmona. Aukščiausios padėties Kaune žmonės skaitosi, kurių pavardės prasideda raidėmis O., V. ir S. (Ožinskis, Volfas ir Soloveičikas)

- Na pasakyk, ar nepasitaiko kartais apgavimų. Pažada duoti tokią sumą kraičiui, o paskui tą sumą ginčija, duoda mažesnę, ir kartais visai neduoda?

- Čia tai jau piršlio dalykas sužinoti, ar tokie pažadai yra tikri ar ne. Ir tas ne taip jau sunku. Pavyzdžiui, jeigu Kaune žinomas namų savininkas p. L. Chodos pasakytų, kad jis savo dukteriai duos pasogos 100.000 litų, tai galima patikėti, bet jeigu jis pasakys, kad duos 500.000 litų pasogą, tai niekas nepatikės. Tačiau, būna kartais tokių atsitikimų, kad ~~kar-~~ ~~tais~~ sutartu laiku negauni pažadėtos sumos. Laukiama, kol surenkama. Tuomet įvyksta vedybos.

– Paminėjote d. Chodoso paradą, ar ir jis yra jūsų klientų kartotekoje?

– Kas yra mano kartotekoje, laikoma paslaptyje. Tačiau apie tą žino ne tik vienas Kaunas, bet visa diekura ir net užsienyje. Turi jis dukrą Malką, gražią, mokytą, moka svetimas kalbas, studijavo Vokietijoje ir, kaip jis sako, užsikrėtė kairiomis idėjomis, kurios yra priešingos jo įsitikinimams. Prašė surasti jai vyrą. Pažadėjo duoti kraičio 100.000 litų ir jei rasis reikalas kraitį padidinti, liepė nesivaržyti. Suradau labai padorius vyrus, kurie taip pat buvo pinigingi. Bet čia susidarė sunkumai. Pinigai savo kelią, bet reikia, kad pažįstamieji prieš vedybas susitiktų, kiek pabendrautų ir pareikštų norą surišti savo gyvenimus bendrai. Juk tai ne daiktas kaip baldų parduotuvėje. Malka nepanorėjo, ir jaunikiams galėjau parodyti ją tik einančią Laisvės Al. Jiems patiko labai. Bet čia kaip J. Krylovo pasakėčioje – „glaz vidyt, no zub neimiot" (akis mato, bet dantis neima). O dabar jos ir Laisvės Al. negalima pamatyti, nes nuteista ir gyvena tuose rūmuose, kur yra A. Mickevičiaus gatvė, arčiau Nemuno prieplaukos. Iš ten išeiti greitai retai kam pavyksta.

Žmogaus gyvenimas turi tris periodus. Pirmasis vadinamas – idealistiniu. Antrasis – persilaužymas į realią pusę, o trečiasis – tai atgailavimas padarytų klaidų pirmame periode. Malka dabar randasi pirmame periode.

galvoja, kad senąjį: pasaulį, būtinai reikia pertvarkyti kitaip. Kada patenka į amžinąjį tai mano kaipo piršlio paslauga būt reikalinga, nes kuo senesnė moteris, to paėm didėja kraičio dydis ir tas paliečia jam tėvo kišenėtts. Jaunesnei yra reikalinga mažiau kraičio, nes jaunystės skaistumas ją išperka. Ka~~da Matka patenka į amžinąjį~~ tanvim to antno periodo ir jos iš savo kaltotenoo neišbanvim. Daleisime, jai būnant pirmame periode įvyks tas kas buvo jos svajonė ir tikslas, tai, esant bendram katilui, šalia to dar turėti brangenybes ir svetimą valiutą pavemti negali.

– O pasakykite, ar sutartoji suma įnešama prieš vedybas ar po jų?

– Prieš vedybas sutartoji suma įnešama į banką ir ją tik gali gauti, kai būsi apsivedęs. Esti, kad ~~ir~~ vestuvių gaunamas kraitis. Mat, čia apgavimo negali būti, nes nuo to tik pati jaunoji gali nukentėti. Pažadėsi-neduosi, nueis pas rabiną ir gaus persiskyrimą. Ir pasiliksi tuomet ne panelė, bet „poniutė", kurią antrą kartą išpiršti jau gana sunkoka ir didėja kraitis.

– Pasakyk Tamsta, kaip tai darosi, kuomet koks nors klientas jam Tamstai nurodo objektą ir prašo išpiršti, o Tamsta pats nepažįstamas?

– Tas labai lengva padaryti. Stačiai ateinu į tą namą ir sakau, kad esu vagis ir vietoje „šubos" aš norim pavogti to šeimininko

dukteri, žinoma, ne sau, o išpiršti jai vyrą. Vagies ir mano profesijos labai panašios. Vagis, neatsiklausęs, paima šubą, o aš geruoju sunarpliuoju reikalus, kad ištekanti duktė nuo tėvo ne tik šubą išneša, bet dargi tėvo į banką įkiša... - juokauja p. Radeckis.

- Ar Tamsta superši tik turtinguosius? vargingesnių piršlybomis neužsiimi?

- Užsiimu, bet mažai, nes kokia iš jų nauda?..

- Ar tie, kuriems Tamsta išperši labai jums dėkingi?

- Įvairių esti. Daugumas užprašinėja nueiti stiklą arbatos išgerti. Bet aš retai kada nueinu, nes tam laiko mažai turim. Yra tokių, kurie po išpiršimo dargi mažai pažįstami pasilieka. Tas ir suprantama. Kai skenduolį ištraukia už kalnieriaus iš upės, tai jis iš to džiaugsmo bėga greičiau namo, o padėkoti už išgelbėjimą užmiršta. Aš ant tokių nepykstu. Mano dalykas tik supiršti, o paskui žinokitės sau...

- Nemalonumų kartais, tur būt, taip pat esti už išpiršimą blogos žmonos arba vyro?

- Žinoma esti, bet būdų sutaikymas nėjeina į mano profesijos uždavinius. Aš juos siunčiu pas rabiną gauti persiskyrimą ir tuomet jie vėl gali pas mane ateiti ir prašyti, kad išpiršėiau geresnį arba geresnę. Bet tokių recidyvistų nepasitaikė...

- Ar nepasitaiko kartais garotiško keršto? Vieną kartą man pasitaikė pirtyje matyti, kaip vienas Kauno pilietis apipylė

karštu vandeniu savo pirštį, keršydamas
už blogos žmonos įpiršimą?
- Tai gal pas katalikus, kuriems negalima
persiskirti, bet pas žydus tas labai lengva,
galima gauti persiskyrimas, todėl ir kerš-
tui nėra vietos.
- Tamsta turi daug progų buvoti vestuvėse?
- Kaip tik atbulai. Aš vestuvėse veik visiš-
kai nebuvoju. Viena, kad tas man neįdomu,
o antra, esu nelabai ir pageidaujamas...
- Kaip tai?
- Labai paprastai. Matai, Tamsta! Jeigu aš
ateinu į vestuves, tai jau visi sužino, kad
jie apsivedė su mano pagalba. O jaunieji
svečiams nori apdumti akis, esą jie vedasi
iš „karštos meilės". Tai, kad negadinčiau ge-
ros nuotaikos, aš visuomet šalinuos vestu-
vių. Be to, nėra ir fiziško galimumo viso-
se vestuvėse būti. Jeigu šiandieną įvyksta
vestuvės Londone, rytoj Rygoje arba Kaune,
tai kur ir besispėsi. Turint net savo nuosavą
lėktuvą ir tai vargu, ar suspėčiau visose
buvoti. Tai visai neįmanoma...
- Kaip, Tamsta, darai, kuomet gauni
prašymą visiškai iš nepažįstamo žmogaus,
gyvenančio pav. Amerikoje?
- Aš turiu savo gerų pažįstamų ir jie
man praneša laišku. Pirmiausia privalau
aš sužinoti, su kuo jis yra pažįstamas ir
sprendžiu koks jam tinka objektas. Biblijo-
je yra toks atsitikimas įrašytas, kuomet
kilo ginčas, ar vėžys priklauso prie košerų

ar prie trefnų žuvų. Nuomonės pasidalino. Rabinų klausimas buvo taip išspręstas. Buvo nutarta patikrinti, su kuriomis žuvimis vėžys daugiausia bendrauja – su košernomis ar trefnomis? Taip ir buvo nustatyta, kad su trefnomis daugiau, užtad jis žydams yra draudžiamas valgyti. Tas pats metodas ir pas mane yra naudojamas. Tačiau paslaptį abiejų pusių, piršlys turi griežtai laikyti, nes paskui tuomi labai pakenkiama profesijai. Tai yra komercinė paslaptis. Daug kas bando iš manęs sužinoti mano klientų finansinę padėtį, o kartais ir ne finansinę... Bet aš tokiais atvejais pavirstu mumija...

Labai dažnai mane prašo išpiršti su geru būdu. Aš į tai duodu patarimą, kuris yra biblijoje užrašytas. Kaip žmogų pažinti? Svarbiausi žmogaus būdo pažinimai yra šie: kuomet žmogus yra piktas, girtas ir turi reikalus su pinigais. Tais atvejais reikia žmogų išbandyti ir tuomet tiktai galima sužinoti, ar to žmogaus būdas yra geras ar blogas. Žmogaus būdą galima nustatyti lošiant kortomis, dargi ne iš pinigų.

– Kiek Tamstai pavyksta į metus padaryti supiršimų?

– Sunku pasakyti. Bet iš 100 peršamų apsiveda tik apie 10. Kitos bylos tęsiasi labai ilgai, po 2, 3 ir 5 metus. Reikia laukti. O štai, šis ponas, – rodydamas fotografiją savo, – jau penkti metai, kažko delsia. Net man nusibodo ir kas iš to išeis, ar ne, sunku žinoti.

P. Radeckis apie savo supiršimo skaičių kuklinosi. Jis buvo dvigubai daugiau, negu jis pasakė, bijodamas, kad mokesčių inspekcija gali apdėti mokesčiais. Bereikalinga buvo baimė, nes piršlio profesija priskaitoma prie laisvosios profesijos ir tokie ~~tuo~~ laiku mokesčiais nebuvo apdedami.

- Tai Tamstai grynas nuostolis iš tokių, kurie vilkina apsivedimą. Vien tik pašto ženklams kiek Tamsta išleidai pinigų.
- Pašto ir kitoms išlaidoms man prisimučia pinigų. Pvz., esant Berlyne man pats pragyvenimas labai mažai tekainavo. Tai vienas, tai kitas davė ir to man pakako. Supiršimą aš skaitau veik lygiu loterijai.
- Ar Tamsta turi kokius nors ryšius su kitais piršliais?
- Turim. Labai garsus buvo piršlys prieš karą Mirskis, gyv. Mogiliove (Rusijoje). Jam mirus, daug klijentų perėjo mano žinion.
- O kokių nors konkurentų Tamsta turi?
- Neturim. Aš dargi labai norėčiau. Norėčiau, kad galėčiau miręs palikti ką nors savo vietoje. Ješkojau tai profesijai mokinio, bet tinkamo neradau.
- O Tamstos žentas?
- Galvojau, bet jis tai profesijai neturi gabumų ir palinkimo.
- Tamsta negali skųstis ~~ant~~ savo profesija. Ji gana pelninga?
- Skųstis negalim. Galą su galu surišu. Be to, aš labai daug šelpiu visuomenę. Jau taip

yra pas mus nustatyta, kad 10% uno savo ištek-
lio privalai atiduoti bendruomenei. Tačiau, aš to
uždarbio nepriisilaikau ir žymiai daugiau duodu.
– Kokiai politinei grupei Tamsta priklausai?
– Jokiai. Man kaipo dietologui žmogui yra arti-
ma ortodoksų organizacija. Bet pas juos yra daug
šališkumo. Mano nusistatymas lygiai mylėti ir
gerbti mokytą, turtingą ir vargšą darbininką. Taip
moko mus biblijos ir talmudo mokslas. Sionizmas
taip pat man nėra svetimas. Su žymiu sionizmo
veikėju Dr. Weizmanu viename miestelyje gimė-
me, augome ir „chederą" lankėme. Tačiau, jie
man nepatinka, kad perdaug rėkia, triukšmauja
ir idealizuoja tą Palestiną. Nieko tu čia nepriirėk-
si. Su Dievo pagalba Lietuva, Latvija, Estija ir
Lenkija atgavo savo nepriklausomybę. Atgaus su
Dievo pagalba ir Palestina..

Be to, man pasidžiaugti Tamstai, kad šiomis
dienomis buvo atšvęstas 25 metų spaudos atgavi-
mo jubiliejus Lietuvoje. Aš uno pat jos įsikūri-
mo, visuomet raginau savo vaikus išmokti lie-
tuvių kalbą ir būti jos lojaliais piliečiais.

– Kaip greitai manote iš Lietuvos išvažiuoti?

– Greitai. Man Lietuvoje nėra jau taip daug ko
veikti. Įdomių objektų čia kaip ir nėra. Pailsėti,
pasilsėjau per šventes gerai.

Tuomi visas mano pasikalbėjimas ir baigėsi.
P. Radeckis įdavė man dvi savo fotografijas su tei-
se patalpinti spaudoje.

Išėjęs sutikau dar du jaunus, kurie klausė,
kur čia gyvena „šatchen" (piršlys) ponas
Berko-Nachman Radeckis.?

Be piršlio Radeckio žydų tarpe buvo labai populiarus Vilijampolėje gyvenantis vienas žydas, kuris buvo kviečiamas į vestuves linksmą nuotaiką palaikyti. Teko vienose vestuvėse susipažinti. Mačiau, kaip jis vestuvininkus linksmina. Gaila, kad žydų kalbos nemoku, bet iš jo pasakojimų, dainuškų ir aforizmų visi leipo iš juoko.

Susitariau jį aplankyti. Radau jį vieną. Jis pasisakė, kad jo pagrindinis pragyvenimo šaltinis, tai tarnyba – Slabados rabinų „Kneses Izrael" seminarijoje. Jo vestuvėse uždarbis yra net pripuolamas, nes paskutiniu laiku jį pakeičia gramafonai, patefonai, radijas ir net solistai. Pagaliau paskutiniu laiku nerengiama didelių vestuvių. Pasitenkinama kukliomis ir į tokias mane nekviečia. Kuomet jis „senais gerais laikais" buvo kviečiamas, tai honorarą mokėjo jaunosios tėvai pagal susitarimą, o be to, dar tiek, o kartais ir daugiau gaudavo pinigų iš vestuvininkų. Tos pajamos iš vienų „gerų" vestuvių kartais viršydavo jo mėnesinę algą tarnyboje. Jis pasakojo, kad nebūtų banalus, prieš kiekvienas vestuves jis stropiai ruošdavosi ir visą savo programą pritaikindavo, kad nebūtų panašios jau buvusioms. Programos ruošiamos pirklių aplinkai visai skirtingos, negu tai amatininkams, tarnautojams ir kitų luomų ar profesijų žmonėms. Jei vestuvėse dalyvaudavo orkestrai ar pavieni muzikantai, tai su jais tekdavo repetuoti.

Daugiausia jis dalyvaudavo tai vestuvėse, bet būdavo krikštynose, kokiose nors sukaktuvėse

palydose ir šiaip suburimuose, kur buvo neleng-
va sudaryti dalyvių gerą minjaną. Dalyvavau
net du kartu ir skyrybų apeigose, sindikato
sudarymo proga ir net bankrutuojančio puotoje,
gaunant geras nuolaidas iš kreditorių...

Besikalbant man su įdomios profesijos žmogu-
-vestuvininkų ir nevestuvininkų linksminto-
ju, iš miesto grįžo jo duktė ir jis jos papra-
šė, kad ji duotų jam kokią nors fotografiją.
Duktė jo ta proga atsisakė išpildyti, sakydama:

– Tų agentų portretų padidinti kiekvieną
dieną praeina po keletą. Pinigus paima iš an-
ksto, o portretus pagamina tokius, kurie
visai nepanašūs į tą žmogų. Kaimynui
visai nepadarė, o pinigus paėmė iš anksto.
Neduosim fotografijos. Portretas mums ne-
reikalingas – atsakė piktai.

Tėvas jai pradėjo aiškinti, kad aš ne agen-
tas portretui pagaminti, bet esu spaudos atsto-
vas ir jo fotografiją nori patalpinti savo lai-
kraštyje. Nieko nepasakė ir ramiai pradėjo
varstyti pundelį įvairių fotografijų ir iš jų
vieną atnešė, padavė tėvui ir pasakė:

– Perspėju, kad už tėvo fotografijos patal-
pinimą laikraštyje nemokės.

Užtikrinau, kad mokėti nereikės.

Besikalbant su „Batcha", o taip jis buvo
vadinamas žydų tarpe užkliudžiau ir rabinų
seminariją, kurioje jis dirba, gerai žinodamas,
kad iš jos yra išėję visame pasaulyje žydų
garsūs vyrai. Vienas iš tokių garsenybių – tai
vyr. rabinas Čikagoje, J.A.V., kuris baigė rabi-
nų seminariją Vilijampolėje, anksčiau vadinamoje

slabada. Jis man patvirtino, kad tikrai jis yra pagarsėjęs visame pasaulyje savo išmintimi.
Per išleidžiamuosius egzaminus buvo išleidžiamiesiems duotas toks klausimas:
- Eidamas šeštadienyje gatve radai didelį svaro didumo aukso gabalą. Ką tokiu atveju padarysi?
Vienas pasakė, kad tą aukso gabalą paimtų ir atneštų į namus. Egzamino neišlaikė. Šeštadieniais žydams draudžiama su savimi bent ką nors nešioti.
Sekantysis egzaminų laikytojas pasakė, kad tą aukso nepaimtų. Egzamino neišlaikė. Kaip tai, radęs tokį lobį, žydas taip lengvapėdiškai galėtų pasielgti. Tai nusikaltimas.
Trečiasis taip atsakė: - Dabar į tą klausimą atsakymo neturiu. O kaip rasiu tą aukso gabalą, tai tuomet ir pagalvosiu, kaip aš turiu pasielgti. Jis egzaminus išlaikė. Tai buvo dabartinis garsusis vyr. rabinas Čikagoje.
Tasai rabinas žada greitu laiku atvažiuoti kuriam laikui į Kauną ir skaitys paskaitas toje seminarijoje, kur savo laiku joje mokėsi ir baigęs tapo garsiuoju rabinu.
Jis man pažadėjo pranešti, kada jis atvyks, kad galėčiau su juomi padaryti pasikalbėjimą. Tačiau, jis į Lietuvą neatvyko ir taip man neteko turėti pasikalbėjimo su garsiuoju tuo laiku vyr. rabinu Čikagoje.
Jo pavardę dabar esu pamiršęs.
Tą rabinų seminariją lankė ir žydų piršlys B. N. Radeckis ir garsusis deiba Chodos.

Valstiečiams liaudininkams 1926 m. esant valdžioje, Vyt. Petrulio visokie „darbeliai" buvo pelnami viešumon ir buvo įsakyta tardymo organams tą rafinuotą vagišių patraukti atsakomybėn. Tardymo organams sunkiai sekės prisikapstyti prie jo darbelių, nes visi nusikaltimo galai buvo gana gudriai užslėpti. Po gruodžio mėn. perversmo, kurį laiką Vyt. Petrulio bylos eiga buvo sulėtinta. Kuomet tarp tautininkų ir krikdemų prabėgo nesantaikos juodoji katė bylos eiga buvo atnaujinta ir 1932 m. viduryje jo byla buvo svarstoma teisme. Vyt. Petrulis iki teismo buvo išleistas, įnešus užstatą. Teismas jį rado kaltu ir nuteisė 2 metams kalėjimo ir priteisė 200.000 litų ieškinį.

Vyt. Petrulis teismo sprendimą aukštesnei instancijai neskundė, bet padavė Smetonai malonės prašymą. Šis jo prašymas buvo „malonei" išspręstas ir jam jam bausmą sumažino iki 1 metų.

1932 m. gruodžio mėn. 2 d. šisai vagišius buvo atgabentas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą bausmą atlikti. Prieš tai „valdžios sferose" buvo noriai svarstoma į kokį kalėjimą jį patalpinti. Galvota į Marijampolės, nes yra naujai pastatytas ir turėjo visus patogumus, ko Kauno kalėjimas neturėjo. Tačiau, kas tai nulėmė, kad geriau jam bus Kaune. Patalpintas V aukšte 108 kameroje, kur sėdėjo ~~pl~~ prel. K. Olšauskis.

Naują kalinį, kalėjimo viršininkas H. Šalkauskas, pats asmeniškai supažindino su kalėji-

mo taisyklėmis ir tvarka.

Vyt. Petrulis, jam kalėjime būdamas, Smetonai padarė trečią malonės prašymą, ir ryšyje su 1933 m. vasario 16 d. švente nuo likusios bausmės atleistas ir 1933 m. vasario mėn. 15 d. buvo išleistas iš kalėjimo.

Liaudyje yra sakoma: „varnas varnui akies neiškapos". Prisivogė milijonus ir kalėjime atsėdėjo tik 2 1/2 mėnesių. Apsimokėjo.

Jeigu ne „Lietuvos Žinios", tai tasai vagišius iš teisingumo rankų būtų išslydęs, bet pabūgta, nes spauda savo sprendimą buvo padariusi ir be jokios atrangos teismo organams lipo ant kulnų, kad ta „tautos didvyrį" būtinai reikia apdovanoti – vagišių 3 laipsnio ordenu...

Be Vyt. Petrulio keletą metų anksčiau į dienos šviesą buvo iškiltas buv. kunigas, žymus krikdemų veikėjas dr. Juozas Purickis su sacharino kontrabanda, Prel. Lalanausko–Ūkininkų s-gos kooperatyvo Rokiškyje kombinacijos su prekėmis ir sandėlių padegimas. Lašinių suktėjų, maloni Ūkininkų s-gos dievobaimingoji kompanija, tai, krikdemams esant valdžioje, išpera. Bet ta viską dar apvainikavo prel. K. Olšauskis, pasmaug~~iant~~damas savo meilužę. Kiek vėliau viešumon buvo iškilta Adolfo Smagos, žymaus tautininkų veikėjo, pašto ženklų afera. Be jų dar buvo ir kiti vagišiai ir sukčiai, kaip J. Linartas, J. Lapėnas, Kaz. Marčiulionis ir tai buvo tautinis elitas.

Tie „didvyriai" didino „Lietuvos Žinių" skaitytojų skaičių ir tuomi didino tiražą, o prenumerato

jas skaitė svarbia dalininke, nes jos pirmos savo puslapiuose nurodydavo, kur prasilenkiama su veikiančiais įstatymais ir kas ta daro. Visų didelių aferų viešumon iškėlė „Lietuvos Žinios". Čia visai neperdėta ir prokuratūros instancijos su redakcija palaikė artimus ryšius.

„Lietuvos Žinios" buvo leidžiamos be jokios iš niekur negaunamos subsidijos. „Lietuvos Aidas" buvo remiamas valdžios dotacijomis. Katalikiškąją spaudą finansiškai rėmė Katalikų veikimo komitetas, kuris rinko aukas tikinčiųjų tarpe. O jiems būnant valdžioje, buvo dosniai remiama valdžios dotacijomis. Tik liaudininkai ir socialdemokratai iš niekur finansiškai nebuvo remiami, net jiems būnant prie valdžios vairo.

Nors „Lietuvos Žinios" kaipo opozicijos organas niekieno nešelpiamas finansiškai verlėsi neblogai ir laikraštis kaip techniškai, taip ir turinio atžvilgiu progresavo. O tai įvyko tik todėl, kad jose būriavosi žmonės, kurie visas savo jėgas pašventė kovai su kleru ir tautininkais monopolistais.

Pačioje redakcijoje dirbo tik 3 redaktoriai, kurių mėnesiniai atlyginimai buvo nuo 600 - 900 litų. Honorarai buvo mokami tik tiems, kurie niekur nedirbo ir tai daugiausia studentams. Reporteriai ir korespondentai provincijoje buvo apmokami nuo eilučių. Užsienyje esantiems korespondentams buvo nustatytas tvirtas atlyginimas, bet jis neviršydavo 500 litų mėnesiui. Tai buvo Vilniuje - V. Žilėnas, Varšuvoje, o vėliau Berlyne - Pr.

aneevičius iš Stokholme - J. Jurginis-Breivė. Ver- 455
tėjams - pagal susitarimą.
Valstiečių liaudininkų s-gos nariams už ra-
šinius redakcija nieko nemokėjo. Aš gaudavau
honorarą už savo rašinius tik tą ~~laiko~~ laikotarpį,
kuomet buvau be darbo. Įsidarbinus, honora-
ras nebuvo man mokamas.

Dėl mažo mokėjimo honoraro iš „Lietuvos
Žinių" pasitraukė net kurį laiką buvęs jos re-
daktorius, III seimo narys liaudininkų frak-
cijos Pranas Dailidė, pasirašinėdamas slapyvar-
džiais „V.J. Karas" ir „Dedalas". Pradžioje užė-
mė „Eltos" direktoriaus kėdę, o vėliau per-
sikėlė į „Lietuvos Aido" redaktoriaus kėdę.

Antrasis ~~buvo~~ buvo rašytojas Ignas Jurkū-
nas-Šeinius. Būdamas diplomatinėje tarny-
boje Švedijoje, daug rašinėjo slapyvarde
„Tyzis Gedainis". Meilė ~~prie~~ litui pakeitė jo
politinius įsitikinimus, nes „Liet. Žin." jam
mokėdavo už rašinius į mėnesį iki 500 litų
o kai jis 1933 m. vasario mėn. 15 d. sėdo į „Lie-
tuvos Aido" vyr. redaktoriaus kėdę, tai jam
mokėjo į mėnesį 3.000 litų. Tie tūkstančiai
visai užtelbė jo senus įsitikinimus. O jau
1934 m. kovo mėn. buvo priimtas į tautinin-
kų partiją nariu, kartu su Augustinu Gri-
cium ir žmone (Lincija) Janušyte.

Kuomet jis perbėgo į tautininkų gardą, „Lie-
tuvos Žin." redakcijos krepšyje buvo dar daug
parašytų straipsnių rankraštyje, dar nespaus-
dintų. ~~Šiaip~~ Jis buvo gana produktyvus, ~~raši-~~
~~nose~~. Kuriam laikui vyr. red. J. Kardelini iš-
vykus su žurnalistų ekskursija į Tarybų s-gą, ku-

rioje buvo ~~1931~~ nuo 1934 m. IV. 30 d. iki V 23 d., ~~per tą lai-~~ ~~ką~~ jį pavadavo M. Januškevičius. Šiandien jį, kad J. Šeiniaus dar nespausdintų rašinių, išrinktis patį prašmatniausią, [illegible] dezorai vanoja diktatorius ir jo santvarką, ir atspausdintis „Liet. Žin.". Tegu tasai šikšnosparnis, sėdintis gerai apmokamoje kėdėje, kiek pasijuodina. Įtikinėju ir radome tokį, kokį mes norėjom gauti. Leidžiam, bet kartu pasimošiam, jei tą straipsnį karo cenzorius neprileis, tai jam jo vietoje talpinti ką nors kitą, ~~su~~ cenzoriaus aprobatą, žinoma, iš anksto gavę, kad laikraštis laiku išeitų.

Pas karo cenzorių kap. Vilutį einu aš. Kap. Vilutis supranta mūsų kėslus ir mane prašo geruoju, savo noru, be jo išbraukimo atsisakyti tai daryti. Jai labai nemalonu jam, kaip cenzoriui, braukti tokį straipsnį, kurį yra parašęs „Liet. Aid." dabartinis vyr. redaktorius. Aš jam aiškinu, kad mes honorarą J. Šeiniui sumokėsime ir, jei dar bus panašių rašinių, mielai talpinsime, nežiūrint, kad jis yra persimetėlis. Juk šiandadūgiams yra nesvarbu kokiu būdu tasai litas į jo piniginą yra patekęs. Jiems svarbu tik litas, kuo daugiau jų gauti. Mes tuo tikslu savo laikraščio puslapiais ir J. Šeiniui (pasi)leisime naudoti. Gyvenime taip yra, kad daug kas dviem dievams „meldžiasi". Tas dažniausia pasitaiko šnipų darbe, ~~kad~~ jie sugeba pinigus gauti iš abiejų pusių. Pagaliau man teko nusileisti, ~~ir~~ ~~[illegible]~~ prisiminti, ką caro laikais vienas pranciškonas provincijos žydės pasakė, nepatogu atsa-

vyti, kuomet urednikas (policijos pareigūnas) pašo[illegible]

Rašytojas Ignas Jurkūnas-Šeinius yra mano že-
mietis, iš Šeiniūnų kaimo. To kaimo pavadinimą
paėmė savo pseudonimui. Susitikęs man nusiskun-
dė, kaip aš ketinau jo karjerai pakenkti – norėjau patal-
pinti jo straipsnius kurie buvo parašyti dar jam
nesėdint „Dien. Aid." vyr. redaktoriaus kėdėje.
Nesiteisinau, bet ta proga jam papasakojau
jo rolę, kuomet sparnuočiai vedė karą su tais,
kurie neturėjo sparnų, bet ropliojo ir bėgiojo
ant žemės. Tame kare aktyviai dalyvavo ir
šikšnosparnis. Jis buvo su tais kurie buvo
laimėtojų padėtyje, nes jis turėjo kojas ir spar-
nus ir kiekvienu metu galėjo būti laimėto-
jų tarpe... „Kuprelio" autorius suprato, kad aš
įmečiau akmenį į jo moralės daržėlį. Nesitei-
sino, bet gerokai paraudo. Susitikęs sveikino-
si, bet labai šaltai. Matyti karo cenzorius
kap. Vilutis jam yra pasakęs, kokią išdaigą
mes jam [illegible].

Vyr. redaktoriui J. Kardeliui grįžus iš Tary-
bų s-gos ir man budint redakcijoje, prasive-
rė durys ir mes pamatėme „Dien. Aido" vyr. redak-
torių I. Jurkūną-Šeinių. Nustebome. Tokie
svečiai opozicinėje spaudoje labai reti. Pak-
lausė, ar yra redaktorius J. Kardelis. Patvirti-
nom, kad yra ir paprašėm užeiti. Po kurio
laiko J. Kardelis, rankoje laikydamas sąrašą
pradėjo raustis viena rašomojo stalo stalčiuo-
se, kur gulėjo mūsų bendradarbių rašiniai
ir laukė savo eilės pasirodyti laikraščio pusla-
piuose. Ten buvo ir Šeiniaus rašiniai. J. Kardelis

atradęs reikalingą rašinį sąraše atžymėdavo pie-[461]
tuku. Surado visus, išskyrus tą, kurį mes buvo-
me nusprendę palalpinti. Jis jam buvo ~~kilame~~
slale su ~~mokiniais~~ kai kuriais išbraukimais ir pabraukimais.
Atidavėm ir tą rašinį.

Po kurio laiko išėjo ir J. Kardelis. Jis Paly-
dėjęs sėjnius papasakojo, kad ~~Seimas~~ jis paprašė grąžinti
jam jo rašinius, kurie nebuvo spausdinti. Tuo
laiku redakcijoje buvo M. Januškevičius, V. Oški-
nis, J. Šimkus ir aš. Vienas į kitą pasižiūrėję,
praplupom juoktis. J. Kardelis nustebo, ko-
dėl mes taip gardžiai pradėjom kvatoti. Teko
~~jam~~ ~~papasakoti~~ prisipažinti, kad jam ~~žinomas~~ ~~jis buvo~~ išvy-
kus į Tarybų s-gą, ~~kai~~ mes bandėme „Lietuvos
Žiniose" atspausdinti jo vieną rašinį, kuriame
smarkiai iškoneveikė diktatorius, bet karo
cenzorius prašė nedaryti driveidžim pono
šikšnosparnį – ~~J.~~ Igną Jurkūną-Šeinių, kuris
dabar yra oficiozo vyr. redaktorius. J. Karde-
lis nusišypsojo ir pasakė: „Net sąrašą padarė,
kokie jo rašiniai pas mus randasi." Mes
replikavom, kad gal bandys juos panaudoti
savo redaguojamam laikraštyje...

Iš mūsų pas tautininkus pabėgo ir mažes-
nio kalibro bendradarbis, tai J. K. Beleckas.
~~kuris~~ Jis „Liet. Žin." buvo reporteriu ir 1934 m.
pradžioje perėjo dirbti į „Lietuvos Aidą". Šisai
„pabėgėlis" perėjo dirbti kitur ne dėl įsiti-
kinimo pakitimo, bet, kad ten daugiau mo-
kėjo, nes padidėjo šeima ir tų litų, kuriuos
uždirbdavo pas mus, nepakakdavo. Jo darbas
~~kaip~~ reporterio politikoje negalėjo suvaidinti

jokios didesnės rolės. Nors jis buvo kitos redakcijos bendradarbis, tačiau kaip reporteris žinias teikdavo ir mums.

Esant tarybinei santvarkai, J. K. Beleckas buvo „~~Tiesos~~" „Tarybų Lietuvos" dienraščio, kurio vyr. redaktoriumi buvo jo svainis Jonas Šimkus, atsakinguoju sekretoriumi ir artimu bendradarbiu. Pasirašinėdavo slapyvardžiais „Erškėtis", „Masalas", „Kasalis" ir kitais.

Vokiečiams okupavus Lietuvą, niekur negalėjo įsidarbinti. Aš, būdamas Kauno m. pramprekybos direktoriumi, priėmiau jį ~~darbo~~ į ūkio skyrių buhalteriu. Jis tas pareigas ~~dirbo~~ ėjo iki 1942 m. balandžio mėn. 6 dienos. Buvo suimtas ir birželio mėn. 3 d. sušaudytas kaip besislapstantis žydas. Jis buvo labai panašus į žydą, o iš tikrųjų žemaitis iš Eržvilko, Tauragės aps.

Įvedus karo cenzūrą, „Lietuvos Žinių" ir „Lietuvos Ūkininko" redakcijos, buvo tokios vietos, kur po 12 val., kai jau tos dienos numeris spausdinamas, lankydavosi pavieniai žmonės sužinoti, ką cenzorius yra išbraukęs. Tokie lankytojai buvo labai branginami, nes jie atnešdavo mums įdomių žinių iš visų sričių, ~~o~~ redaktoriai panaudodavo tas žinias spaudoje ~~ir Per informacijas~~ ~~pasitarimus~~ ~~subuvimus~~ ~~kurie buvo daromi~~ Valdžioje esantys ~~tie~~ pareigūnai darydavo informacinius pasitarimus vieną kartą savaitėje kurioje nors ministerijos žinyboje. Redaktoriai dalyvaudavo juose ir grįžę pasidalindavo su mumis naujienomis, nors ir ne visada spausdintinomis.

Tokie mūsų subuvimai buvo vadinami „redakcijos valandėlėmis". Jose ~~buvo~~ karštai aptardavome visas dienos problemas ir šiaip visas naujienas, politines ir nepolitines.

Visai kita nuotaika būdavo tų pačių „Lietuvos Žin." administracijoje. Joje dirbo gana savotiškas kontingentas. Ten dirbantieji buvo nemandagūs. Honorarą

~~buvo~~ išmokėdavo rašantiesiems, lyg tai darydami kokią malonę arba labdarybę. Kartais nepasigailėdavo ir karčių žodelių gaunantiems pinigus. Redakcija pasiskųsdavo dėl administracijos netinkamo elgesio su bendradarbiais, bet į tai nebuvo atsižvelgta, ir toji chamiška [illegible] buvo tęsiama toliau.

(1) Daug kam krisdavo į akį vieno administracijos vadovo artimas bičiuliavimasis su tautininkų žymiais veikėjais. Aiškinosi, kad tasai bičiuliavimas tęsiasi iš universiteto laikų. Aiškinta jam, kad opozicijos žmogui, kuris atstovauja demokratiją ir socializmą, bendrauti su budeliais visai ne prie veido. Ir taip tas tęsėsi ir toliau. Pabėgo į vakarus kartu su jais.

J. Kardelio, M. Januškevičiaus ir J. Šimkaus gyvųjų tarpe nėra. Pirmieji du tai buvo redakcijos smegenys. J. Šimkus buvo tik pildytojas ir taisė rašinių kalbą. ~~Savo~~ [illegible] [illegible] buvo labai ramus, pareigingas ir savo politinių įsitikinimų nerodė. Marksistine idėja ~~pas jį atsirado~~ susidomėjo, kuomet kuriam laikui buvo išvykęs į Tarybų s-gą.

Bendrai politinę veiklą redakcija derino su Valstiečių liaudininkų CK, kurio posėdžiuose visuomet dalyvaudavo vyr. redaktorius ~~ir tai būdavo~~ J. Kardelis. Uždarius liaudininkų s-gą, vis vien egzistavo slaptas komitetas ir redakcija su juomi palaikė labai tamprius ryšius iki tarybinės santvarkos.

Mano ~~savo~~ rašiniai būdavo įvairūs, tačiau

savivaldybių srityje su J. Vileišiu buvome speci[illegible] ir autoritetai. Kam kas liečia savivaldybes, tai redakcija su mumis tardavosi ir prašė mūsų aprobuoti.

„Lietuvos Žinios" per visą savo gyvavimo laikotarpį būrė visus gyventojus, kurie buvo įsitikinę, kad tobuliausia ir teisingiausia valdymo forma yra tik demokratija ir socializmas. Po tų idėjų sparnu glaudėsi ir daugumas marksistų. Jie nebuvo nustumti nuo kovos su aršiais priešais - fašistais ir kleru, nors jie tai daro kitaip, turėdami valdžią savo rankose. Seni kovotojai sugretinti su fašistais ir kleru, apšaukdami juos „liaudies priešais". Tai liūdnas reiškinys, bet jis yra tęsiamas toliau. Jų kovos su reakcionieriais buvo labai sunkios, tačiau jie nepabūgo nei kalėjimų, nei trėmimų, nei netekimo darbo, pagrindinio pragyvenimo šaltinio. Ir tose sąlygose jos visuomenei skiepijo laisvės idėjas, kurios prigijo.

1) Dažnai toji veikla bandoma dėti ant svarstyklių ir nustatyti svorio dydį. Sunku nustatyti kokį efektą padaro spaudoje laisvas žodis, kuris pasirodė tiraže 35 tūkstančių, o kiekvieną egzempliorių skaitė ne mažiau kaip 4 žmonės, tai vienu kartu 140 tūkstančių, ar iškelta šventės proga į medį vėliava, apie kurią galėjo kalbėti tik gyvenantieji toje apylinkėje, sąlygose, ne mažoje, tai daugiausia vienas tūkstantis žmonių. Politinėje veikloje nesveriama dideliais ir mažais darbais. Kova buvo vienodo svorio.

„Lietuvos Žinios" per visą savo egzistavimo laikotarpį, nuo 1909 metų su laikinomis pertraukomis, vykstant pasauliniam karui, buvo visuomenės svarbi tribūna, nuskriaustasis jos puslapiuose galėjo išdėstyti savo nuoskaudas ir pasakyti viešai teisybės žodį.

Jos pergyveno gana sunkius laikus, nuomet 1926 m. gruodžio mėn. 17 d., smurtininkai nakties metu padarė perversmą. Pirmoje eilėje „Lietuvos Žinioms" buvo užčiaupta burna: jų puslapius žiauriai braukydavo karo cenzoriai ir pagaliau 1927 m. kovo mėn 11 d. fašistuojantieji elementai chemikalų pagalba, naktį, susprogdino spaustuvę, kurioje buvo spausdinamos „Lietuvos Žinios". Tik vieną dieną jos iš gyvenimo [illegible] buvo išėjusios. Negalima sulaikyti upės bėgimo, o ir taip pat užslopinti laisvos minties ir žodžio veržimosi viešumon. Jos ir toliau laukė skaitytojų pastogės ir visus mokė, ir telkė kovai su reakcionieriais.

Dar 1939 m. vasarą 6 tūkstančių numerių išleidimo proga buvo minėjimas ir, praslinkus metams, esant tarybinei santvarkai Lietuvoje, 1940 m. rugpjūčio mėn 1 d. Nr. 173 (6333) pirmajame puslapyje „Lietuvos Žinių" redakcijos ir leidėjo atspausdintas tokio turinio pranešimas:

„Lietuvos Žinių skaitytojams.

Šiandieną tikrai įvykdyta visos Lietuvos

liaudies vienybė, nes kiekvienas lietuvis darbininkas, kiekvienas valstietis, kiekvienas darbo inteligentas yra už naują valstybinę santvarką, už Tarybų Socialistinę Lietuvą, kuriai vadovauja visų Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos vadas mokytojas Stalinas.

Tiktai tas, kas nesirūpina visos šalies ir Lietuvos liaudies gerove, šiandien gali pasilikti nuošaliai nuo vieningo darbo, kuriant laimingą ir gražų socialistinės visuomenės gyvenimą.

Dienraštis „Lietuvos Žinios" per ilgus savo gyvenimo metus formaliai buvo opozicijoje, bet faktiškai jis buvo tolimas nuo tikro atsidavimo pagrindinių Lietuvos liaudies reikalų gynimui.

Naujoji „Lietuvos Žinių" redakcija iš pat pirmų savo darbo dienų matė savo uždavinį – visokeriopai padėti savo skaitytojams jų kovoje sudarant naują valstybinę santvarką Lietuvoje tarybų valdžios pagrindais. Ji skleidė visame krašte teisingus žodžius, teisingas žinias apie tai, kaip kuriama nauja išvaduota Lietuva, apie tai, kaip mes tą gražią Lietuvą, vadovaujant didžiajam Stalinui, keliame ant savo darbo pečių į laimingą gyvenimą. Skaitytojai darbo žmonės su pasitenkinimu sutiko šią naują laikraščio liniją.

Džiugu matyti, kad ir „Tiesa" ir „Darbo Lietuva" ir „Lietuvos Žinios" pastarosiomis dienomis buvo vienos nuomonės.

Tuo pačiu „Lietuvos Žinių" redakcija laiko savo uždavinį atlikusi ir nutarė tolimesnį laikraščio leidimą sustabdyti.

Visiems „Lietuvos Žinių" užsimokėjusiems prenumeratoriams bus siuntinėjama „Tiesa", o jei kas vietoje „Tiesos" norės gauti „Darbo Lietuvą" tegul praneša administracijai.

Paskutiniame savo numeryje „Lietuvos Žinių" kolektyvas, atsisveikindamas su savo skaitytojais, linki jiems atlikti didelius darbus Tarybų Socialistinės Tėvynės labui. Iš savo pusės mes pasižadame, vadovaujami garbingos Komunistų Partijos, atiduoti visas savo jėgas, visą savo patyrimą ir sugebėjimus naujam socialistiniam gyvenimui sukurti.

„Lietuvos Žinių" redakcija ir leidėjas"

„Lietuvos Žinioms", ~~kurios~~ ėjo nuo 1909 metų, išleido 6333 numerius. ~~ir~~ Paskutiniame jų numeryje buvo „Gulbės giesmė", kurios gaidos ir žodžiai ne jos redakcijoje ~~buvo~~ sukurtos, o atneštos iš kitur. ~~Lais~~ matyruojant, kad besikirstant popieriaus išteklių, nebuvo išskirti fondai.

Tarybinėje santvarkoje popieriaus fondai yra išimtinai ~~tik~~ valstybės žinioje ir tvarka~~jami~~mi jos nuožiūra.